T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI 4-6 YAŞ KUR'AN KURSLARI ETKİNLİK KİTAPLARI VE MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARI ETKİNLİK KİTAPLARI İÇERİĞİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA PEŞKERSOY

Tez Danışmanı
DR. ÖĞR.ÜYESİ ABDULLAH AKIN

ÇANAKKALE – 2021

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI 4-6 YAŞ KUR'AN KURSLARI ETKİNLİK KİTAPLARI VE MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARI ETKİNLİK KİTAPLARI İÇERİĞİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA PEŞKERSOY

Tez Danışmanı
DR. ÖĞR.ÜYESİ ABDULLAH AKIN

ÇANAKKALE – 2021

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

tarafından Dr. Öğretim Üyesi danışmanlığında hazırlanan ve ../../20.. tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan **“**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nda olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Dr. Öğretim Üyesi

(Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi

Dr. Öğretim Üyesi

Tez No : ……..

Tez Savunma Tarihi : ../../20..

İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

../../20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

//

TEŞEKKÜR

Tez çalışması süresince her aşamada bana yardım ve desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AKIN'a, yapıcı eleştirileriyle tezimi zenginleştiren jüri üyeleri, Sayın Dr. Öğr. Üyesi İsmail DEMİR ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi M. İsmail BAĞDATLI' ya, lisans eğitimim boyunca bana rehberlik eden ve beni din eğitimi dalına yönlendiren çok değerli hocam Doç. Dr. Emine Zehra TURAN'a eğitim ve öğretim hayatım boyunca bana katkı sağlayan tüm öğretmenlerime, öğrencilerime ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Emeklerini üzerimden hiçbir zaman eksik etmeyen çok kıymetli aileme minnettarım. Hayata karşı güçlü duruşu ve ailemize yaptığı fedakârlıklar için canım annem Meral Peşkersoy'a, yumuşak huyuyla babalığın sertlik demek olmadığını evlatlarına her daim hissettiren ve yüksek lisans eğitimim için beni cesaretlendiren canım babam Necip Peşkersoy'a, bana yol gösterici olan ve hayata farklı pencerelerden bakmamı sağlayan canım ablam Büşra Peşkersoy'a, bana ablalığı tattıran, 'ablacığım az kaldı sabret' diyerek tez yazım sürecinde beni teselli eden canım kardeşlerim Esra Peşkersoy Çalışkan ve Mustafa Taha Peşkersoy'a teşekkürü borç bilirim. Hayata karşı güçlü duruşunu örnek aldığım, maddi ve manevi desteğini üzerimden hiçbir zaman esirgemeyen, daima konu ne olursa olsun her koşulda beni destekleyen çok değerli anneannem Gülsel Çat'a sonsuz sevgi, saygı ve hürmetlerimi sunarım.

ÖZET

D.İ.B 4-6 YAŞ KUR'AN KURSLARI ETKİNLİK KİTAPLARI VE MEB OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARI ETKİNLİK KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET

Kübra PEŞKERSOY

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr.Üyesi Abdullah AKIN

31/08/2021, 225

Toplumun değerlerinin, ön kabullerinin, bakış açılarının bireye aktarılmasında önemli rol oynayan ders kitapları, "cinsiyet kültürü" ile ilgili de öğrencilere mesajlar iletmektedir. Model alma becerilerinin aktif olduğu, erken çocukluk döneminde, toplumsallaşma sürecinde etkili olan etkinlik kitaplarının içeriklerinin, toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi cinsel gelişim ve psikososyal gelişim açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kursu etkinlik ve öğretici kitaplarında ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim etkinlik kitaplarını ve öğretmen kitabında yer alan cinsiyet rollerini, cinsiyete yönelik kalıp yargıları, dini ve toplumsal açılardan incelemektir. Çalışmanın veri kaynağını, Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim etkinlik kitapları serisi ve öğretmenler için örnek etkinlik kitabı, Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu etkinlik kitapları ve öğretici kitapları oluşturmaktadır. Bu kapsamda yer alan sekiz kitaptan elde edilen veriler, nitel araştırma yöntemlerinden, doküman incelemesi ve içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir.

Sonuçta, kadın ve erkeğin ev içi ve ev dışı eylemleri ve bulundukları mekânlar özelinde toplumsal cinsiyet rolleri kategorisinde, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı kurumları adil yaklaşım sergilediği ancak toplumsal gerçeklikle ilgili örneklerin

cinsiyet kalıp yargıları bağlamında incelendiğinde genel olarak erkek karakterlerin daha geniş meslek yelpazesinde temsil edildiği, buna

karşılık kadınların sınırlı meslek dallarıyla temsil edildiği, Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'an kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitapları ibadet eden kişilerin kadın ve erkek temsili özelinde incelendiğinde, her iki cinse de ibadet eylemini gerçekleştirirken yer verildiği, Tarihi ve Manevi Karakterler Özelinde Toplumsal Cinsiyet bakıldığında, kız çocukları için özdeşim kurabileceği şahsiyetlere yer verilmediği, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı kurumları okul öncesi kitapları, Bireylerde Özdeşleştirilen Nesneler Özelinde Toplumsal Cinsiyet, bağlamında incelendiğinde kadın ve erkelerin, kız ve erkek çocukların cinsiyet kimlikleri özellikleri göz önünde bulundurularak hazırlandığı dolayısıyla birlikte temsil edildikleri nesnelerin farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an ve Sünnet, Etkinlik Kitapları, Okul Öncesi Eğitim, Toplumsal Cinsiyet

ABSTRACT

EXAMINING THE CONTENT OF THE 4-6 YEARS OLD QUR'AN ACTIVITY BOOKS AND MEB PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS ACTIVITY BOOKS IN TERMS OF GENDER ROLES

Kübra PEŞKERSOY

Canakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Philosophy and Religious Sciences Department Master's Thesis

Supervisor: Asst.Prof. Abdullah AKIN

31/08/2021, 225

The textbooks, which play an important role in conveying the values, presuppositions and perspectives of the society to the individual, also convey messages to the students about the "gender culture". It is important in terms of sexual development and psychosocial development to examine the contents of the activity books, which are effective in the socialization process in early childhood, in which modeling skills are active, in the context of gender.

The aim of this study is to examine gender roles, gender stereotypes, religious and social aspects in the 4-6 Age Qur'an Course activity and tutorial books of the Presidency of Religious Affairs, as well as the Ministry of National Education Preschool Education activity books and the teacher's book. The data source of the study consists of the Ministry of National Education Preschool Education activity books series and the sample activity book for teachers, the Presidency of Religious Affairs 4-6 Age Group Qur'an Course activity books and tutorial books. The data obtained from the eight books included in this scope were analyzed using qualitative research methods, document review and content analysis.

As a result, the institutions of the Presidency of Religious Affairs and the Ministry of National Education showed a fair approach in the category of gender roles specific to the indoor and outdoor activities of women and men, and the places they are in, but that

and it was determined that gender stereotypes specific to professions should be included in the books. In general, male characters are represented in a wider range of occupations,

On the other hand, when women are represented with limited professions, when the 4-6 Age Group Qur'an courses, activity books and instructional books are examined in terms of the representation of women and men, it is seen that both genders are included while performing the act of worship. Considering Gender, there is no place for girls to identify with. It has been determined that the objects with which they are represented together differ.

Keywords: Quran and Sunnah, Activity Books, Preschool Education, Gender

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ETİK BEYAN ii

TEŞEKKÜR iii

ÖZET iv

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER viii

SİMGELER VE KISALTMALAR xi

TABLOLAR DİZİNİ xiii

RESİMLER DİZİNİ xiv

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE, KURAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet 7

1.2. Cinsel Kimlik 8

1.3. Cinsiyet Rolleri 11

1.4. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları (Stereotip) 11

1.5. Öğrenme Kuramları 13

1.5.1. Psiko-analitik Kuram 13

1.5.2. Sosyal Öğrenme Kuramı 15

1.5.3. Bilişsel Gelişim Kuramı 15

1.5.4. Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı 17

1.6. İslam Dininin Toplumsal Cinsiyet Meselesine Yaklaşımı 17

1.6.1. Toplumsal Cinsiyetin Fıtrat İle İlişkisi 20

1.6.2. Toplumsal Cinsiyetin Aile İle İlişkisi 25

1.7. Toplumsal Cinsiyet Meselesine İlişkin Eşitlik ve Adalet Eksenli Yaklaşımlar 29

İKİNCİ BÖLÜM

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM VE TOPLUMSAL CİNSİYET

2.1. Çocuğun Gelişiminde Kritik Dönem: Okul Öncesi Eğitim 45

2.1.1. T.C MEB Okul Öncesi Eğitimin Amaçları 45

2.1.2. T.C DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursları 46

2.1.3. T.C DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursları Eğitim Programı 49

2.2. Okul Öncesi Dönemde Rol Modellik ve Ders Kitapları 50

2.3. Okul Öncesi Etkinlik Kitapları ve Toplumsal Cinsiyet 54

2.4. Çalışmada İncelenen Etkinlik ve Öğretici-Öğretmen Kitaplarına Ait Veriler 58

2.4.1. T.C DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursları Etkinlik Kitapları ve Öğretici Kitapları .. 58

2.4.2. T.C MEB Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Kullanılan Etkinlik Kitapları ve Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabı 65

2.4.3. Görsel ve Metinlerin İncelenmesinde Kullanılan Kategoriler ve Tanımları . 69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. T.C. DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursu Etkinlik Kitapları ve Öğretici Kitaplarına Ait Bulgular 74

3.1.1. Kadın ve Erkeğin Ev İçi ve Ev Dışı Eylemleri ve Bulundukları Mekânlar Özelinde Toplumsal Cinsiyet Rolleri 74

3.1.2. Meslekler Özelinde Toplumsal Cinsiyet 113

3.1.3. İbadet Eden Kişilerin Kadın ve Erkek Temsili Özelinde Toplumsal Cinsiyet. 120

3.1.4. Tarihi ve Manevi Karakterler Özelinde Toplumsal Cinsiyet 129

3.1.5. Bireylerle Özdeşleştirilen Nesneler Özelinde Toplumsal Cinsiyet 139

3.2. MEB Okul Öncesi Etkinlik Kitapları ve Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabına Ait Bulgular 168

3.2.1. Kadın ve Erkeğin Ev İçi ve Ev Dışı Eylemleri ve Bulundukları Mekânlar Özelinde Toplumsal Cinsiyet Rolleri..... 168

3.2.2. Meslekler Özelinde Toplumsal Cinsiyet 173

3.2.3. Toplumsal Cinsiyetin Tarihi ve Manevi Karakter Özelinde Temsili 176

3.2.4. Bireylerle Özdeşleştirilen Nesneler Özelinde Toplumsal Cinsiyet 180

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar 188

4.1.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgulara Ait Sonuçlar 188

4.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgulara Ait Sonuçlar 193

4.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgulara Ait Sonuçlar 195

4.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgulara Ait Sonuçlar 197

4.1.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgulara Ait Sonuçlar 199

4.2. Öneriler 203

KAYNAKÇA 204

ÖZGEÇMİŞ 231

SİMGELER VE KISALTMALAR

AGİK : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

Bkz : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

CEDAW : Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi

C. : Cilt

ÇHS : Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çev. : Çeviren

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

DKAB : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

ETCEP : Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi

Ed. : Editör

GİKAP : Gökkuşağı İstanbul Kadın Kuruluşları Platformu

ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü

KSGM : Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

MEGEP : Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi

S. : Sayı

Sf. : Sayfa

OBADER : Okul Öncesi Eğitimle Bütünleştirilmiş Aile Destek Programı

OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü Sözleşmesi

UNESCO **:** Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

Vd. **:** Ve diğerleri

Vs. **:** Vesaire

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1.	Örnekleme Giren Kur'an Kursları Öğretici Kitabı 1 (4-6 Yaş Grubu)'e İlişkin Veriler	62
Tablo 2.	Örnekleme giren Kur'an Kursları Öğretici Kitabı 2 (4-6 Yaş Grubu)'ye İlişkin Veriler	63
Tablo 3.	Örnekleme giren Kur'an Kursları 4-6 Yaş Grubu Etkinlik Kitabı 1'e İlişkin Veriler	64
Tablo 4.	Örnekleme giren Kur'an Kursları 4-6 Yaş Grubu Etkinlik Kitabı 2'e İlişkin Veriler	65
Tablo5.	Örnekleme Giren MEB Okul Öncesi Eğitim Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabı'na İlişkin Veriler	67
Tablo 6.	Örnekleme Giren MEB Okul Öncesi Eğitim El Ele Okul Öncesi Eğitime Etkinlik Kitabı 123 'e İlişkin Veriler	69

RESİMLER DİZİNİ

Görsel No	Görsel Adı	Sayfa No
Görsel 1.	DİB 4-6 Yaş Grubu “Kur'an Kursları Kitapları'” na Ait Görseller	59
Görsel 2.	Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabı Okul Öncesi Eğitim	66
Görsel 3.	‘‘El Ele 1 Okul Öncesi Eğitime’’, ‘‘El Ele 2 Okul Öncesi Eğitime’’, ‘‘El Ele 3Okul Öncesi Eğitime’’ Kitapları	69
Görsel 4.	Rahman Olan Allah Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel	139
Görsel 5.	Kabak Draması İçin Kullanılan Görsel	140
Görsel 6.	Kelebek Draması İçin Kullanılan Görsel	140
Görsel 7.	Güneş Draması İçin Kullanılan Görsel	141
Görsel 8.	Ali'nin Saygısı Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel	142
Görsel 9.	Namaza Saygı Draması İçin kullanılan Görsel	143
Görsel 10.	Söze Saygı Draması İçin kullanılan Görsel	144
Görsel 11.	Saygı Örnekleri İçin kullanılan Görsel	144
Görsel 12.	Musa'nın Domatesleri Hikâyesi İçin Kullanılan Görseller	145
Görsel 13.	Geciken Saat Hikâyesi İçin Kullanılan Görseller	145
Görsel 14.	Elif’in Malzemeleri Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel	146
Görsel 15.	İsraf Nedir İçin Kullanılan Görseller	147
Görsel 18.	İdeal Okul Hikayesi İçin Kullanılan Görseller	149
Görsel 19.	Filli Kazağı Paylaşma Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel	149
Görsel 20.	Zekât Hikâyesi için Kullanılan Görsel	150

Görsel 21. Canlılarda Sabır İçin Kullanılan Görseller 151

Görsel 22. İyilik Fotoğrafları için Kullanılan Görseller 151

Görsel 23. Sadaka Taşları Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel 152

Görsel 24. Sorumu Cevapla Oyunu İçin Kullanılan Görsel. 152

Görsel 25. Doğru Davranış Hangisi İçin Kullanılan Görseller 153

Görsel 26. Kırılan Çiçek İçin Kullanılan Görsel 154

Görsel 27. Dua Ediyorum İçin Kullanılan Görseller 155

Görsel 28. Kandil Simidi Hikâyesi İçin Kullanılan Görseller 156

Görsel 29. Merhamet Keşfine Çıkıyoruz İçin Kullanılan Görsel 156

Görsel 30. Peygamber Herkese Değer Verirdi İçin kullanılan Görsel 157

Görsel 31. Temizlik Halkaları İçin Kullanılan Görseller 158

Görsel 32. İslam Kolaylık Dinidir Hikâyesi İçin Kullanılan Görseller 159

Görsel 33. Camimiz Çiçek Açacak Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel 160

Görsel 34. Arı Zuzz Hikayesi İçin Kullanılan Görsel 160

Görsel 35. Vatanımı Seviyorum İsraf Etmiyorum Adlı Etkinlik İçin Kullanılan Görsel 161

Görsel 36. Benim Büyük Ailem İçin Kullanılan Görsel 162

Görsel 37. Köyde Bayram Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel 163

Görsel 38. Bayramlaşalım İçin Kullanılan Görsel 163

Görsel 39. Bayramları Tanı Oyunu İçin Kullanılan Görseller 164

Görsel 40. Günlerin Terazisi Oyunu İçin Kullanılan Görseller 165

Görsel 41. Döndüm Kıbleye Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel 166

Görsel 42. Kıbleni Bul İçin Kullanılan Görsel 166

Görsel 43. Küçük Hacı Hikâyesi İçin Kullanılan Görseller 167

Görsel 44. Namaz Kılanlara Saygılıyım İçin Kullanılan Görsel 167

Görsel 45. Düzenli-Dağınık Etkinliği İçin Kullanılan Görsel 173

Görsel 46. Çizgi Çalışması Adlı Etkinlik İçin Kullanılan Görsel 179

Görsel 47. Çizgi Çalışması Adlı Etkinlik İçin Kullanılan Görsel 180

Görsel 48. 2 Rakamı İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel 181

Görsel 49. 2 Rakamı İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel 182

Görsel 50. Duygular İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel 182

Görsel 51. Ön-Arka İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel 183

Görsel 52. Gece-Gündüz isimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel 183

Görsel 53. Başlangıç - Bitiş İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel 184

Görsel 54. Sağ- Sol İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel 185

Görsel 55. Basit Çıkarma İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel 185

GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi, bireylerin hayatlarında gelişimsel açısından kritik bir aralığı ifade etmektedir. Özellikle bu dönemde çocuklara verilen eğitimin uzmanlar tarafından verilmesine, eğitim materyallerinin çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanmasına, öğrencilerin çevre ve aile yapılarının özelliklerinin betimlenmesine, öğrencilerin kişilik özelliklerinin dikkate alınmasına, öğretimin bu hususlar çerçevesinde planlanmasına dikkat edilmelidir (Kuru ve Akman, 2019: 936).

Öğrencilere verilen materyallerden olan etkinlik kitapları ve ders kitapları, toplumun soyut ve somut kültürel değerlerini, değer yargılarını çocuğa aktarması, bireylerin cinsiyete dair rollerini çocuklara yansıtması açısından yönlendirici bir işleve sahiptir (Gümüşoğlu, 1994; Dökmen,1995; Külahçı, 1989). Bu nedenle de ders kitapları eğitimde etkili bir unsuru oluşturmaktadır. Kültür aktarımında önemli bir rol üstlenen ders kitapları, öğrencilere cinsiyet kültürü ile ilgili de mesajlar iletmektedir. Türköne, cinsiyet kültürü kavramını,"cinsellik, cinsiyet rolleri, biyolojik cinsiyet, cinsiyet kimlikleri, aile tipleri, evlenme" gibi kavramları içine alan, toplumun bu kavramalara yönelik değer yargılarının tümü olarak tanımlanmaktadır (1995: 14). Ders kitapları ve cinsiyet kültürü ile ilgili yapılan çalışmalar, eğitim ve toplumsal cinsiyet başlığı içerisinde yer almaktadır. Bu çalışmalar genel olarak ders kitaplarında toplumsal cinsiyete nasıl yer verildiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. İlgili literatürde yer alan çalışmalar genel olarak ilköğretim, ortaöğretim seviyesindeki ders kitapları üzerine yoğunlaşmıştır. Okul öncesi kitapları için yapılan araştırmalar ise genellikle resimli çocuk kitapları ve çocuk hikâyeleri kitapları özelinde yapılmıştır. Okullaşma oranının en fazla ilköğretim kademesinde olması, okul öncesi eğitimin zorunlu olmaması ve ergenlik dönemi cinsel gelişimin üstünde daha çok durulması, okul öncesi kitaplarını incelemeyi ikinci plana atmıştır (Helvacıoğlu, 1996; Esen Severge, 1998; Esen ve Bağlı, 2002; Çubukçu ve Sivaslıgil, 2007; Güneş, 2008, Asan, 2010). T.C MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 2021 yılında hazırladığı,

"Ders Kitaplarını Değerlendirme Raporu (Öğretmen Görüşleri) 2021" (MEB: Koçak ve Karaca, 2021) adlı çalışmada da okul öncesi kitaplarına yer verilmemesi bu bilgileri destekler niteliktedir.

Ders kitapları toplumsal cinsiyet bağlamında, kişilerin ev içi ve ev dışındaki rolleri, meslekler, tarihte yer alan önder şahsiyetler, çocukların kullandığı oyuncaklar vb. temalar altında incelenmiştir. Ders kitapları, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenirken genel olarak "toplumsal cinsiyet eşitliği" çerçevesinde ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, bireyin cinsiyetinden ya da cinsel yöneliminden dolayı ayrımcılığa uğramaması, kadının ve erkeğin her anlamda eşit olması gerektiğini ifade eden bir kavrama denk gelmektedir. Ders kitaplarında yer alan toplumsal cinsiyeti, geleneksel yaklaşımla inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak son zamanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğinden daha ziyade dikkat çeken bir kavram olarak "toplumsal cinsiyet adaleti" kavramı literatürde yerini almıştır. Toplumsal Cinsiyet adaleti, erkeğin ve kadının cinsiyete dair rollerinin kendi içerisinde değerli olduğu, erkek ve kadın arasında adaletli ve hakkaniyetli bir yaklaşımın olması gerektiğini ifade etmektedir.

Tezin konusu, Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitimi Kurumları etkinlik kitaplarının ve Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kursları etkinlik kitapları içeriğinin, toplumsal cinsiyet açısından incelenmesidir. Bu iki kurumun seçilmesinin amacı, her iki kurumun da çocuğun yaşamında cinsel gelişim, psikososyal gelişimle birlikte diğer gelişim alanları açısından da kritik bir öneme sahip olan, okul öncesi dönemin çocuklarına, yönelik eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmekte olmalarıdır. (Taşgın, 2020; Aral vd. 2002: 52-58). Bu çalışmada veriler, nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi ve betimsel içerik analizi ile elde edilmiştir.

Araştırmada evren grubu olarak, Türkiye'de okul öncesi eğitim kurumlarında kullanılan etkinlik kitapları belirlenmiştir. Örneklem grubu olarak, okul öncesi yaş aralığında bulunan çocuklara Milli Eğitim Bakanlığının Okul Öncesi Eğitim kurumlarına ücretsiz olarak gönderdiği etkinlik kitapları ve öğretmenler için örnek etkinlik kitabı, ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kurslarında mecburi olarak kullanılan etkinlik kitapları ve öğretici kitapları seçilmiştir. Çalışmada, özel okulların okul öncesi kademesi ve orada okutulan etkinlik kitapları kapsam dışı bırakılmıştır.

MEB Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında, ders materyali olarak, MEB Talim veTerbiye Kurulunun hazırlamış olduğu "El Ele Okul Öncesi Eğitime 1-2-3" adlı seri etkinlik kitabı ve öğretmenlere yönelik örnek etkinlik kitabı bulunmaktadır. DİB Kur'an Kurslarında, ders materyali olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarına ait "Kur'an Kursları

Etkinlik Kitabı 1-2, 4-6 yaş Grubu" adlı iki etkinlik kitabı ve öğreticilere yönelik iki rehber kitap yer almaktadır.

Araştırmada, ilgili literatür çerçevesinde oluşturulan kategoriler, cinsiyetin dinitoplumsal boyutları özelinde, MEB okulöncesi eğitimi kurumları etkinlik kitapları ve öğretmenler için örnek etkinlik kitabı içeriğinin ve DİB 4-6 Yaş Kur'an kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitapları içeriğinin, toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi esas alınmıştır.

Araştırmanın ana problem cümlesi "Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 yaş Kur'an Kurslarında ders materyali olarak kullanılan etkinlik kitaplarının metinlerinde ve görsellerinde ve Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında ders materyali olarak kullanılan etkinlik kitaplarının metinlerinde ve görsellerinde toplumsal cinsiyete nasıl yer verilmiştir? şeklinde inşa edilmiştir. Bu temel problem çerçevesinde oluşturulan alt problem cümleleri aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

• DİB 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Etkinlik Kitapları ve Öğretici Kitaplarında ve MEB Okul Öncesi Eğitim Etkinlik Kitapları ve Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabında, Kadın ve Erkeğin Ev İçi ve Ev Dışı Eylemleri ve Bulundukları Mekânlar Özelinde Toplumsal Cinsiyet Rollerine nasıl yer verilmiştir?

- DİB 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Etkinlik Kitapları ve Öğretici Kitaplarında ve MEB Okul Öncesi Eğitim Etkinlik Kitapları ve Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabında Meslekler Özelinde Toplumsal Cinsiyete nasıl yer verilmiştir?

- DİB 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Etkinlik Kitapları ve Öğretici Kitaplarında İbadet Eden Kişilerin Kadın ve Erkek Temsili Özelinde Toplumsal Cinsiyete nasıl yer verilmiştir?

- DİB 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Etkinlik Kitapları ve Öğretici Kitaplarında ve MEB Okul Öncesi Eğitim Etkinlik Kitapları ve Öğretmenler İçin Etkinlik

- Kitabında Tarihi ve Manevi Karakterler Özelinde Toplumsal Cinsiyet

Temsiline nasıl yer verilmiştir?

- DİB 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Etkinlik Kitapları ve Öğretici Kitaplarında ve MEB Okul Öncesi Eğitim Etkinlik Kitapları ve Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabında Bireylerle Özdeşleştirilen Nesneler Özelinde Toplumsal Cinsiyete nasıl yer verilmiştir?

Araştırılan, problem ve alt problemler doğrultusunda şu hipotezler geliştirilmiştir:

- D.İ.B 4-6 yaş grubu Kur'an kursu etkinlik kitapları ve MEB okul öncesi eğitimi etkinlik kitapları, kadın ve erkeğin ev içi ve ev dışı eylemleri ve bulundukları mekânlar özelinde toplumsal cinsiyet adaleti ile ilgili etkinlikleri içermektedir.

- DİB 4-6 yaş grubu Kur'an kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitaplarında ve MEB okul öncesi eğitim etkinlik kitapları ve öğretmenler için örnek etkinlik kitabında meslekler özelinde erkekler kadınlara göre daha geniş meslek yelpazesi içerinde sunulmuştur.

- DİB 4-6 yaş grubu Kur'an kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitaplarında ibadet eden kişilerin kadın ve erkek temsili özelinde bakıldığında her iki cinsinde ibadet eylemi ile birlikte temsil edildiği etkinliklere yer verilmiştir.

- DİB 4-6 yaş grubu Kur'an kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitaplarında ve MEB okul öncesi eğitim etkinlik kitapları ve öğretmenler için etkinlik kitabında tarihi ve manevi karakter örnekleri, daha çok erkek karakterler üzerinden verilmiştir.

- DİB 4-6 yaş grubu Kur'an kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitaplarında ve MEB okul öncesi eğitim etkinlik kitapları ve öğretmenler için etkinlik kitaplarında bireylerle özdeşleştirilen nesneler özelinde, kadın ve erkek farklı nesneler ile temsil edilmiştir.

Araştırama da, eşitlikçi yaklaşım ve geleneksel yaklaşımın toplumsal bünyeyle uyumlu taraflarını, çağımızın ve toplumumuzun özelliklerini dikkate alarak "adil yaklaşım" çerçevesinde bir çözümleme gerçekleştirmeye çalışacağız. Adil yaklaşım, okul öncesi dönem etkinlik kitaplarının toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi için ortaya konulmuş bir yaklaşımı ifade etmektedir. Toplumsal Cinsiyet Adaleti kavramından hareketle ortaya koyulan bu yaklaşım, cinsiyet rollerinin "adalet, ölçü ve hakkaniyet" kavramları ile incelenmesi kadın ve erkek arasında da "tamamlayıcılık" ilkesinin ön plana çıkarılması

gerektiğini savunmaktadır. Bu düşüncenin oluşmasında, literatürde yer alan bazı çalışmaların dini ve kültürel değerleri ötekileştirmesinin görülmesi etkili olmuştur. Ayrıca yapacağımız çalışmanın din bilimlerinde var olan toplumsal cinsiyet körlüğünü azaltmaya yönelik katkı sağlayabileceği düşünülmektedir (Okutan, 2013: 9).

Tezin amacı, okul öncesi etkinlik kitaplarında toplumsal cinsiyet ile ilgili var olan durumun betimlenerek eğitim vizyonuna katkı sağlayacağı, gelecek yıllarda hazırlanacak olan okul öncesi eğitim etkinlik kitaplarının cinsiyetçi ögelerden arındırılarak, nihayetinde eğitim politikalarına yön verebileceği düşünülmektedir. İlerleyen yıllarda okul öncesi dönem için yazılacak olan kitapların, cinsleri birbirlerine karşı kışkırtan değil, birlikte yaşama ahlakını güçlendiren, farklılıkların üstünlük aracı olarak görülmesinin önüne geçen ve farklılıkları sosyal yaşamın zenginlikleri olarak değerlendiren tarzda ele alınmasına ve cinsiyet rollerinde "adil yaklaşım" görüşüne dikkat edilerek hazırlanmasına âcizane katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmamızın birinci bölümünde, kavramsal çerçeve, kuramlar ve yaklaşımlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde, doküman incelemesi ile elde edilen, araştırmamıza konu olan kitaplarla ilgili bulgulara yer verilmiştir. Çalışmada incelenen kitaplara ait veriler tablolar halinde sunularak, kitapların incelenmesinde kullanılan kategoriler ve tanımları literatür taraması çerçevesinde kendi kategori ve tanımlarımızda eklenerek yapılmıştır.

Araştırmamızın üçüncü bölümü, ilgili materyallerin belirlenen kategoriler ışığında incelenerek ortaya koyduğu verileri kapsamaktadır. İlgili bulgular, kategorilerin altlarında yer alan ana temayı açıklayıcı kodlar eşliğinde, doğrudan alıntılama ile birlikte betimsel içerik analizini kapsamaktadır.

Araştırmamızın dördüncü bölümünde, karşılaştırma yöntemi kullanılarak Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 yaş Kur'an Kursları etkinlik kitapları ve Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi eğitimi etkinlik kitapları, toplumsal cinsiyet meselesini işleyiş biçimleri açısından ilgili veriler ışığında karşılaştırılmıştır. Adı geçen iki kurumun dokümanların formatının farklı olması, bu karşılaştırma işlemini zorlaştırsa da ilgili temalar, bu bağlamda yol gösterici olmuştur. Araştırmamız daha önce yapılan çalışmalarla birlikte kıyaslanmış benzer ve farklı

yönleri tartışılmıştır. Son olarak, çalışmamızdan elde ettiğimiz veriler ışığında ve gerçekleştirdiğimiz literatür okumalarının sonucunda konu ile ilgili önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE, KURAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde, toplumsal cinsiyet ile ilgili kavramlara, toplumsal cinsiyet ile ilgili yaklaşımlara yer verilecektir.

Toplumsal cinsiyet kuramcıları, kadın ve erkek kimliklerinin oluşumunda etkili olan faktörler ve oranları hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir (Dökmen, 2009). Bu kuramları, biyolojik temelli, bilişsel temelli, sosyal etki ve etkileşimler temelli, birçok faktörün etkileşimi temelli, olarak sınıflandıran çalışmalar olmuştur (Güzel Oruk, 2007: 2048). Kadın ve erkek kimliklerinin, biyolojik ve sosyal yanlarının olduğu bir gerçektir. Bir diğer ifadeyle, erkekler ile kadınlar arasında var olan farklılıkların sebebi sadece tek bir evrene indirgenemez. Bu farklılıklar, psikolojik, fizyolojik, biyolojik, kültürel ve sosyolojiktir (Ersoy, 2009: 213). Dini paradigmadan toplumsal cinsiyet meselesine bakış da toplumsal cinsiyet ile ilgili yaklaşımlardan birini oluşturmaktadır. Cinsiyet kimliklerinin ve rollerinin oluşmasında, -meselenin toplumsal yanı dikkate alındığında- gelenek, kültür, medya, eğitim ortamları (Connell, 1998; Driscoll ve Nagel, 2008; Meece ve Daniels, 2008; Akt: Yağan Güder, 2014: 2) kadar kişinin inanmış olduğu din de etkili bir faktörü oluşturmaktadır (Gürhan, 2010: 61). Bu bağlamda, kadınların ve erkeklerin cinsiyete dair rollerini, içerisinde bulundukları toplumun kültürel ve dini yapısı da etkilemektedir (Toker, 2012: 740). Bu açıdan biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları bir madalyonun iki ayrı yüzünü temsil etmektedir denilebilir. Bu bağlamda Toplumsal cinsiyete ilişkin yaklaşımlar başlığı altında, öğrenme yaklaşımları, İslam dininin toplumsal cinsiyet meselesine yaklaşımı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet adaleti yaklaşımları ele alınmaya çalışılacaktır.

1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları, birbirleri ile ilişkili fakat birbirinden ayrı anlamlara sahip iki kavramdır. ”Cinsiyet” (sex) terimi, bireyin kadın ya da erkek olarak

(hermafrodit karakter dışında tutulmuştur) anatomik, genetik, fizyolojik, açıdan sınıflandırılması anlamına gelmektedir (Illich, 1996: 26). Sözlükte, Cinsiyet, “Bireye, üreme

işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik, seks." ("Cinsiyet", 2020) olarak tanımlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, kişinin kadın veya erkek olmasının genler tarafından belirlenmesidir. Cinsiyet, sosyal yaşamı "dişilik" ve "erillik" olarak sınıflandırma işlemidir ve bu sınıflandırma, toplumsal hayatı kadınlar ve erkekler olarak iki farklı evrene ayırarak daha anlaşılır olmasını sağlamaktadır (Erden ve Çiftçi, 2016: 161). Dökmen' e göre; cinsiyet, demografik bir kategoridir (Dökmen, 2009: 20). "Toplumsal Cinsiyet" (Gender) terimi ise, toplumun, değişen tarihe göre, kültürün, içinde yaşanılan coğrafyanın etkisiyle kadına veya erkeğe yüklediği roller ve tutumların tümü olduğu iddia edilmektedir. Bir diğer ifadeyle gender, erkekler ile kadınlar arasındaki farklılıkların salt biyoloji ile açıklanmayıp, kadınlığın ve erkekliğin toplumsal yönünün de olduğunun ifadesidir (Marshall, 1999: 98).

Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyet kavramından daha geniş bir alana yayılmış ve daha geniş bir muhtevaya sahiptir (Illich, 1996: 88). Illich'in ifadesiyle; "Toplumsal cinsiyet (gender) ve cinsiyet (sex) anatomi ile cılız bağları olan toplumsal gerçekliklerdir." Illich'e göre, "Hem toplumsal cinsiyet, hem cinsiyet genital organları toplumsal bir gerçekliğe dönüştürürler" (Illich, 1996: 26-27). Dolayısıyla bireyin biyolojik cinsiyeti ve toplumun cinslere yönelik beklentileri, tutum ve davranışları, söylemleri sürekli etkileşim halindedir (Kale ve Özgün, 2016: 90).

Gender kavramı, ilk kez 1950'lerde psikoloji biliminde, "toplumsal cinsiyet kimliği" anlamında kullanılmış ve 1980'lerde feminist hareketle birlikte en üst seviyeye gelerek, popülerlik kazanmıştır (Şişman, 2018: 48; Eyüpreisoğlu, 2020: 688). Toplumsal cinsiyetin bugünkü anlamıyla kapsamlı kullanımına ilk kez Robert Stoller'in (1968), Sex and Gender adlı kitabında yer verilmiştir (Akt: Avşar, 2017: 226), Stoller'i, Ann Oakley takip ederek

Sex, Gender and Society, (1972) adlı kitabında, bu kavrama ün katmıştır. Böylelikle

"gender" kavramı toplum bilimine kazandırmıştır (Akt: Marshall, 1999: 98, Vatandaş, 2011: 31).

Rose çalışmasında (2018: 7), toplumsal cinsiyet teriminin, ilk başlarda feminist araştırmacılar tarafından cinsiyet farklılığının kültürel inşası anlamında kullanıldığını belirtmiş, doğal ya da biyolojik farklılık anlamına geldiği düşünülen cinsiyetten farklı olduğu vurgusunun yapıldığını ifade etmiştir. Simone De Beauvoir'in "Kadın doğulmaz,

kadın olunur'" cümlesi bu vurgunun yapılmasında etkili olmuştur denilebilir. Beauvoir, bu açıklamayla, cinsiyetin, toplumsal ve kültürel bir inşa olduğunu öne sürer (Şişman, 2018: 51). Bu ifadeye göre, kadın olmak doğal, doğuştan getirilen bir özellik değil, kültürün öğretisidir. Yine bu açıklamaya göre, erkek olmak da doğuştan getirilen bir durum değil toplumsal bir öğretidir.

1.2. Cinsel Kimlik

İnsanın kendisini birçok kriter (adı, soyadı, medeni hali, cinsiyeti, uyruğu vb) kapsamında tanımlaması onun kimliğini oluşturur. Marshall'ın Sosyoloji Sözlüğü'nde (1999; 407-408) modern sosyolojide berrak bir kimlik tanımının olmadığı, bununla birlikte, insanın kendi benlik duygusuna, fikirlerine, çeşitli atıflar (toplumsal cinsiyet kimliği, sınıf kimliği) yapılarak kimlik kavramının tanımlanabileceğini belirtir. "Bireye verilen ilk kimlik biyolojik cinsiyet kimliğidir." (Kale ve Özgün, 2016: 79). Bu kimlik edinme, tüm toplumlarda bireyin biyolojik özelliklerine göre verilmektedir. Dökmen'e göre ise "Ben Kimim" sorusuna verdiği yanıtlar insanın kimliğini oluşturur (Dökmen, 2009: 26).

Tıpkı cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramlarında olduğu gibi, biyolojik cinsiyet kimliği, cinsel kimlik, toplumsal cinsiyet kimliği, kavramlarında da birinin diğeri yerine kullanımı gibi karışıklıklar mevcuttur. "Biyolojik Cinsiyet Kimliği" (sexual identity), kromozomları, dış ve iç genital organları, hormonal yapıyı ve ikincil cinsiyet özelliklerini içeren kişinin biyolojik özellikleridir" ("Biyolojik Cinsiyet Kimliği", 2020). Cinsel kimlik, ise bireyin biyolojik açıdan belli bir cinsten olduğuna dair bilgiye ve aynı sınıfta olmak üzere diğer insanların cinsiyetlerini tanıma özelliğini belirtir (Vatandaş, 2011: 31). "Toplumsal Cinsiyet Kimliği" de cinsiyet kimliği kavramının toplumsal boyutunu ifade eder. Başka bir ifadeyle, çocukların kız ve erkek cinsiyetine yönelik zihinsel kavram oluşturmalarına karşılık gelir (Zembat ve Keleş, 2012: 339).

Cinsel kimlik oluşumu, erken çocukluk döneminde başlar. Cinsel kimlik birçok etkenin bir araya gelmesi sonucu gelişmektedir. Bunlar, biyolojik, bireysel, ailesel, çevresel etkenler ile bilişsel ve zihinsel etkenlerdir (Özsungur, 2010: 165). Çocuklar, iki yaşlarında kendi cinslerini tanırlar (Fredman, 1989; Akt: Yorgancı, 2008: 7). Bu yaş civarında cinsiyete yönelik algıları tam net değildir. Cinsiyete yönelik tutumlarında biyolojik özellikten çok, kıyafet ve roller gibi etmenler önem taşımaktadır (Vatandaş, 2011: 32). Üç yaşındaki çocuğa, cinsiyeti sorulduğunda doğru olarak cevaplar. Cinsel kimlik oluşum süreci, kendi cinsine

özgü davranışları sergileyerek devam eder. Uzmanlar, cinsel kimliğinin süreç içerinde geliştiğini ifade derler (Yaşar, 2013:16).

Çocuğun kişiliğinin, yaşamının ilk altı yılında şekillendiği göz önünde bulundurulduğunda, çocuğun çevreden aldığı mesajların önem taşıdığı belirtilmektedir. Çocukların sağlıklı bir kişilik gelişimleri için cinsiyetlerinin, değerli olduklarının farkına varmaları gerektiği ifade edilmektedir (Çankırı, 2018: 3).

Çalışandemir. vd. (2008: 26) araştırmalarında, anne ve babaların çocuklara ilk "cinsel bilgileri verme, model olma, okuldan cinsel eğitim talep etme, verilen eğitimin bir parçası olma, verilen eğitimi denetleme fonksiyonları" olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu dönemde çocuklar kendi cinsleri ile özdeşim kuracaklarından dolayı, anne ve babaların cinsel kimliklerinin farkında olmaları ve sağlıklı bir cinsel gelişim sürdürmeleri gerekliliği çeşitli araştırmalarda vurgulanmıştır (Yaşar, 2013: 21; Karataş, 2013b: 162; Bulut Pedük, 2016: 20).

Cinsel kimlik bağlamında ele alınan bir diğer önemli konu, anatomik bir bozukluk olan, genital organ belirsizliği (ambigious genitale)'dir. Bu tip vakalar son yıllarda erken tanınmakta, çocukların kız veya erkek yapıları pekiştirilerek düzeltici işlemler gerçekleştirilmektedir. Bu işlemler 2-3 yaşından önce uygulanırsa çocuk ruh sağlığı açısından herhangi bir sorun ortaya çıkmayacağı belirtilmektedir (Bulut, 1998: 57).

Dört yaşından önce, cinsel kimlik gelişimin tam kazanılmamış olduğu dikkate alındığında, karşı cinse ait eşyaları çocuğun kullanmasının, ebeveynler tarafından hemen yadırganmaması gerektiği, ifade edilmektedir (Yaşar, 2013: 24). Böyle bir durumda, çocuklara, kızların ve erkeklerin eşyalarında farklılıkların olduğunun açıklanabileceği belirtilmiştir. Yaşar (2013: 2), bu konuda ani tepki vermenin veya telaş yapmanın çocuğun davranışında ters tepki oluşturabileceğini ifade etmektedir.

Bireyin sağlıklı ve toplumla uyumlu olması için, toplumda kendi cinsiyet rolüne uygun bir cinsiyet kimliğe sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. Bazı ebeveynler, bebek dünyaya gelmeden bebeğe dair düşündükleri cinsiyete göre hayaller kurup bebek dünyaya gelince, hayalindeki cinsiyete göre çocuğu yetiştirme girişiminde bulunabilmektedirler (Çankırı, 2018: 15; Aydın, 2015: 229). Bu tavrı takınmalarında genel olarak yetiştirmek istedikleri cinsiyette çocuk sahibi olmamaları, etkili olabilmektedir.

Yani kız çocuğunu, oğlan çocuk özelliklerine göre, oğlan çocuğunu da kız çocuk özelliklerine göre yetiştirme eğilimi içerisine girebilmektedirler. “Aferin erkek gibi kız” ya da “Aferin kız gibi uslu oğlan” söylemleriyle de ebeveynler bu isteklerini pekiştirmektedirler (Yaşar, 2013: 23). Araştırmalarda, bu tutum ve davranışların çocuğun cinsel kimliği üzerinde olumsuz etkilere yol açabileceği ve çocuğun cinsiyet şemalarında karışıklıklara yol açabileceği ifade edilmektedir (Yaşar, 2013: 23-24; Özsungur, 2010: 166).

Ayrıca, ebeveynler tarafından erkeksi özelliklerin yüceltilip, kadınsı özelliklerin aşağılanması veya tam tersi davranışın sergilenmesi, cinsel kimlik duygusunun kazanımını zorlaştırabileceği belirtilmektedir (Yaşar, 2013: 37).

1.3. Cinsiyet Rolleri

Roller, kişinin toplum içerisindeki sosyal konumunu ifade eder. Kişi toplum içerisinde birçok farklı rollerde bulunur. Öğrencilik, öğretmenlik, annelik, babalık bu rollerden sadece birkaçıdır. Bu rollerin dağılımında cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramları karşılıklı etkileşim halindedir. “Cinsel rol”, “Kişinin doğuştan getirdiği cinselliğe uygun davranış kalıplarını kazanmasıdır.” (Yaşar, 2013: 27).

Günümüzde cinsiyet rollerine dair üç temel yaklaşım vardır. Bunlar; geleneksel yaklaşım, eşitlikçi yaklaşım ve toplumsal cinsiyet adaleti temelli yaklaşımdır. Toplumsal Cinsiyet Rolleri Tutum Ölçek çalışmasında (Zeyneloğlu, 2008), roller “geleneksel cinsiyet rolü” ve “eşitlikçi cinsiyet rolü” olarak ikiye ayrılmıştır. Toplumdan kültür aracılığıyla bireye öğretilen roller “geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri” olarak tanımlanmaktadır. Literatürde geleneksel cinsiyet rolleri, kadınlar için, evle ilgili-ev içi işlerden birinci dereceden sorumlu olma veya iş hayatında aktif olmama ya da az aktif olma durumları ifade etmektedir. Erkekler için ise, evin geçimini sağlamada birinci dereceden sorumlu olma, evin reisi olma gibi sorumluluklar, geleneksel roller olarak ifade edilmektedir (Zeyneloğlu, 2008: 3) Eşitlikçi roller ise, aile ve sosyal yaşam ortamlarında, kadın ve erkeğin, sorumluluklarını eşit olarak paylaşmaları olarak ifade edilmektedir (Dökmen, 2009; Zeyneloğlu, 2008: 3; Baran, 1995; Baykal, 1988). Toplumsal Cinsiyet Adaleti Ölçek çalışmasında ise, eşitlik yerine adalet kavramının kullanması gerektiği, her iki cinsiyetin yaratılış özelliklerin uygun bir rol, görev ve sorumluluk yüklemesi yapmanın en doğru olduğu fikri ifade edilmiştir (Akın ve Fırat, 2019: 1319-1322).

1.4. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları (Stereotip)

Kalıp yargılar, kendimizi ait hissetmediğimiz, dışladığımız/dışlandığımız topluluğa karşı göstermiş olduğumuz tutum ve davranışları içerir. Kalıp yargılar, bir grupla alakalı bilgi, inanç ve beklenti içeren bilişsel yapıları ifade eder (Kunda, 1999: 31, Akt: Dökmen, 2009: 31). Bazı sosyal psikologlar kalıp yargıları, kişisel ve kültürel olarak ikiye ayırmışlardır (Ashmore ve Del Boca, 1979; Devine, 1989; Devine ve Sharp, 2009: Akt: Aktan ve Sakallı-Uğurlu, 2013: 17). Kişisel olanlar daha çok, bireysel deneyimlerle ilgili iken, kültürel olanlar daha çok tüm kültürün ortak yargıları olarak ele alınmıştır (Aktan ve Sakallı-Uğurlu, 2013: 18). Kalıp yargıların tanımlarını yapan ve bunları inceleyen Ashmore ve Del Moca, kalıp yargıların ortaya çıkmasında üç farklı yönelimi ortaya koymuştur. Bu yönelimler, "sosyo-kültürel, psiko-dinamik, bilişsel yönelim" olarak ifade edilmiştir (Akt: Aktan ve Sakallı-Uğurlu, 2013: 17).

Sosyo-kültürel yönelim, toplumsallaşma süreci içerinde kalıp yargıların ve ön yargıların nasıl öğrenildiği konusuna yönelik bilgileri içermektedir (Ashmore ve Del Boca, 1981: Akt: Aktan ve Sakallı-Uğurlu, 2013: 17). Psiko-dinamik yönelimde, ön yargı ve kalıp yargıların oluşmasında, bireyin savunma mekanizmalarına ve çocukluktan beri var olan içsel ihtiyaçlarına gönderme yapılmıştır (Ashmore ve Del Boca, 1981: Akt: Aktan ve SakallıUğurlu, 2013: 17). Bilişsel yönelimde ise bilgi işleme sürecinin sınırlılığına gönderme yapılmış, kalıp yargılar, bilişsel süreçleri düzenleyen inanç sistemi olarak ifade edilmiştir (Aktan ve Sakallı-Uğurlu, 2013: 17).

Kalıp yargılar, genellikle nesnel bir bilgiden ziyade öznel bilgileri içerir. Yaşamın her anında karşılaşılan toplum içerisinde görünür bir şekilde var olan "cinsiyete ilişkin kalıp yargılar" (sex stereotypes) da bunlardan biridir. Cinsiyete ilişkin kalıp yargılar, iki düzlemde ele alınır. Bunlardan ilki, kadın ve erkeğe uygun görülen rol ve faaliyetleri kapsayan, "cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar" dır. (Dökmen, 2009, Yapıcı, 2016). İkincisi ise, bir cinsiyeti diğer cinsiyete oranla daha fazla veya daha az nitelediğine inanılan niteliklerdir.

Buna "cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar" denir (Dökmen, 2009: 32; Yapıcı, 2016: 31). Araştırmalarda, kalıp yargılar "olumlu, olumsuz" olabileceği gibi, "karışık içerikli inançlar" olarak tanımlanan kalıp yargıların olduğu da ifade edilmiştir (Fiske, 2000; Glick ve Fiske, 2001b: Akt: Aktan ve Sakallı-Uğurlu, 2013: 18). Erkekler için kullanılan olumsuz kalıp yargılara, "erkek adam ağlamaz veya erkek milleti değil mi işte aldatır"

kadınlar için kullanılan kalıp yargılara, “elinin hamuruyla erkek işine karışma, kadınlar dedikoducudur” ifadeleri örnek olarak verilebilir.

Toplumsal cinsiyetle ilgili kalıp yargıların, tutum ve roller kültürden bağımsız olmadığı değişik kültürler ve toplumlar tarafından beslenildiği ifade edilmektedir (Kale ve Özgün, 2016: 90). Kültürün ve geleneğin içeriğinde yer alan cinsiyetçi tutumlar, ifadeler, roller, “geleneksel toplumsal cinsiyet kalıp yargıları” olarak adlandırılmaktadır. “Erkek adamın erkek çocuğu olur, saçı uzun aklı kısa, oğlan doğuran övünsün kız doğuran dövünsün,” sözleri toplumda var olan cinsiyetçi ifadelere örnek olarak gösterilebilir.

Eğitim sistemi içerisinde, cinsiyetçi yaklaşımların ve kalıp yargıların çeşitli uyaranlar tarafından öğrencilere verildiği tespit edilmiştir. Eğitim sistemi içerisinde bunların başını çeken uyaranların kitaplar, öğretmen-öğrenci ve akran etkileşimi olduğu (Yağan Güder, 2014: 12) ifade edilmektedir. Ders kitaplarında, cinsiyete yönelik kalıp yargılar ile ilgili, erkeğin daha geniş meslek yelpazesiyle temsil edilmesi, kadının daha az meslek dalında temsili, tarihi karakterler özelinde bakıldığında ise, erkek profillere daha çok yer verildiği gibi tespitler çalışmalarda ortaya koyulmuştur (Balcı ve Sel, 2017:735; Kırbaşoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011; Yıldız, 2013; 160) .

Cinsiyete yönelik kalıp yargıların oluşmasında bir diğer unsuru medya, yazılı ve görsel basın oluşturmaktadır. Örneğin, medyanın, kadını cinsel bir obje olarak sunulmasına yönelik, cinsiyetçi bir tavır ortaya koyduğu ilgili bulgular yapılan çeşitli çalışmalar sonucu ortaya koyulmuştur (Söğüt, 2019: 217, Dumanlı, 2011: 134-135; Yıldırım ve Karahisar, 2013: Özdemir ve Çeken, 2016).

1.5. Öğrenme Kuramları

Yaşamın ilk yıllarından itibaren çocuklar, kendilerinin diğer insanlarla olan benzer ve faklı yönlerini keşfetmeye başlarlar (Zembat ve Keleş, 2012: 338). Çocukların bu keşifleri içerisinde toplumsal cinsiyet ile ilgili bilgiler de yer alır. Toplumsal cinsiyet, erken çocukluk döneminde kazanılan temel sosyal kategoriler içerinde yer alır (Zemore, Fiske ve Kim, 2000: Akt: Zembat ve Keleş, 2012: 338). Toplumsal cinsiyetin nasıl kazanıldığı konusunda birçok farklı yaklaşım bulunmaktadır. (Psiko-analitik kuram, sosyal öğrenme kuramı, bilişsel gelişim kuramı, toplumsal cinsiyet şema kuramı) (Zembat ve Keleş, 2012:338; Baran, 1995: 17; Yapıcı, 2013: 11; Dökmen, 2009).

1.5.1. Psiko-analitik Kuram

Kuramın temsilcisi olan Sigmund Freud, kişiliğin yapısında bebeklik ve çocukluk yıllarının önemine vurgu yapan ilk kuramcıdır (Bem, 1984: Akt: Özkan, 2009: 41; MEB, 2007b: 12). Freud cinsel gelişim dönemlerini beş basamakta ele alır. Bunlar, "oral, anal, fallik, latent, genital" dönemdir. Davranışların temel düzeneklerinde cinsel dürtüler öne çıktığı için bu dönemler, psiko-seksüel gelişim dönemleri olarak adlandırılmıştır (Dökmen, 2009; Yapıcı, 2013).

- Oral Dönem (0-1 yaş):Bu dönemde bebeğin çevresini tanıma, algılama ve haz

bölgesi ağızdır.

- Anal Dönem(1-3 yaş):Bu dönemde, haz ve ilginin yoğunlaştığı dönem anüstür.

- Fallik Dönem(4-6 yaş):Bu dönemin temel organı genital bölgedir.

- Latent(Gizil) Dönem(7-11 yaş):Bu dönemde cinsel ilgi ve enerji sosyalleşme ile

birlikte başka alanlara kaymıştır.

- Genital(puberte) Dönem(12-18 yaş):Bu dönemde Hormonların etkisi ile karşı cinse ilgi duyma gibi davranışların yanında ve cinsel ilginin üreme amacına dönüştüğü görülür.

Fallik dönemde, çocuklar cinsel açıdan biyolojik farklılıkları ayırt etmeye başlarlar. Bu farklılıkları keşfetme döneminde çocuklarda bir takım kaygılar oluşabilir. Freud bu kaygıları tanımlarken Yunan Mitolojisindeki Sophokles'e ait olan Kral Oedipus mitolojisinden ilham alarak oedipus ve elektra kompleksleri kavramlarını kullanır. Bu kavramlar kız ve oğlan çocuklarının karşı cins ebeveynlerine karşı göstermiş oldukları bilinç dışı cinsel duygu ve isteklere karşılık gelir. Freud'a göre bu dönemde çocuklar, karşı cins ebeveyne ilgilerini arttırırken hemcins ebeveyne karşı düşmanlık duyguları besler. Erkekler için "oedipus kompleksi", kızlar için ise "elektra kompleksi", süreç içerisinde değişikliğe uğrar ve kız çocuk anne ile özdeşim kurarken oğlan çocuk babası ile özdeşim kurmaya başlar. Sonuç olarak çocuklar kendi cinsiyetlerine yönelik roller ve eylemler geliştirmeye

başlarlar (MEB, 2007b: 15; Gündüz ve Çapri, 2013: 159). Freud'a göre 5 yaş civarında çocukların kadın ile erkeği ayırmaya başlamasıyla birlikte cinsel kimlikleri oluşur (Dökmen, 2009: 43).

Freud daha çok Oidipal dönem ile ilgilenirken Britanya psikanalizindeki psikanalitik gelişim kuramcıları, anneyle kurulan ilk ilişkilere yönelmektedir. Bu şekilde bazı feministler, toplumsal cinsiyet farklılıklarının ortaya çıkmasını, annelerle, erkek ve kız çocukları arasındaki nitelikli ilişkilerle açıklamaya çalışmışlardır (Marshall, 1999: 607

1.5.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Toplumsal cinsiyet kuramcılarının bir kısmına göre, cinsiyete dayalı roller, içinde bulunulan kültür tarafından şekillendirilmektedir. Bandura çocukların cinsiyet gelişiminde, ödül ve cezanın (edimsel koşullanma) önemli bir yer tuttuğunu belirtir. Örneğin, anasınıfında mutfak malzemeleriyle oynayan bir kız çocuğu oyun için kendisine rahatlıkla arkadaş çevresi oluşturabilir ama aynı durum bir erkek çocuğu için alay konusu olabilir.

Çocukların erkek çocuğunu bu şekilde reddetmesi akranları tarafından cezalandırıldığını gösterir (MEB Megep, 2007b: 5).

Sosyal öğrenme kuramına göre, cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde bir diğer etkili unsur ise taklittir. Erken çocukluk döneminin, en güçlü özdeşim modelleri aile üyeleridir.

Cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde anne-baba ve kardeş birlikte etkilidir (Ertürk, 2010: 193). Oğlan çocuk cinsel davranışlarını, babanın erkeksi özellik ve davranışlarını taklit ederek kız çocukları ise annelerin kadınsı özellik ve davranışlarını taklit ederek öğrenir (MEB Megep, 2007b: 5). Ayrıca, akranlarını, altı yaşın sonuna doğru hayatında önemli bir yer tutan öğretmenini (Sezer ve Yoleri, 2016: 45), çizgi film karakterini bir özdeşim formu olarak seçebilir (Karataş, 2013b: 156; Yağan güder vd. 2017: 97; Güran Yiğitbaşı ve Sarıçam, 2020: 36; Ertürk, 2010: 15). Özetle bu kuramın savunucularına göre cinsiyet, kız ya da erkek olarak doğmanın sonucu değildir. Kişilikte cinsiyet farklılıkları çevresel değerler, normlar tarafından öğrenilmektedir (Baran, 1995: 19; Yapıcı, 2013: 14).

1.5.3. Bilişsel Gelişim Kuramı

Toplumsal cinsiyet kuramcılarının bir kısmına göre, cinsiyete dayalı roller bilişsel olgunlukla ilgilidir. Bu görüşün hâkim olduğu kuram, "bilişsel kuram" dır. Bu kurama göre, cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde öncelikle çocuğun belli bir bilişsel olgunlukta olması gerekmektedir (Vatandaş, 2011; 35). Piaget'in bilişsel gelişim kuramından hareketle Kolhberg, sosyal öğrenme kuramını ortaya atmıştır (Yapıcı, 2013: 15). Kolhberg'in toplumsal cinsiyetin gelişimini bilişsel bir yaklaşımla açıklamada ilk kuramcı olduğu belirtilir (Dökmen, 2009: 64; Zembat ve Keleş, 2012: 338). Bilişsel kuram sosyal öğrenme kuramının aksine, çocuğun kadınsı veya erkeksi olmayı istemesinin, onun cezalandırılması ya da ödüllendirilmesi ile ilgili olmadığını savunur. Bu kurama göre, kadınsı veya erkeksi olmak çocuğun kendini kız veya erkek olarak kimliklendirmesi ile ilgilidir (Dökmen, 2004; Akt: Öztürk, 2009). Kolhberg'e göre cinsel kimliğin yapısı üç aşamada meydana gelmektedir. Bunlar, kimlik, sabitlik ve tutarlılık aşamalarıdır (Zembat ve Keleş, 2012: 338). "Kolhberg, çocuklar ahlaki gelişimde nasıl kavramları öğreniyorlarsa, cinsel gelişimde de, cinsiyete uygun davranmayı aynı şekilde öğrendiklerini" ifade etmiştir (Dökmen, 2009: 65).Piaget'in Bilişsel gelişim basamaklarında 2-7 yaş aralığına denk gelen dönem **"**İşlem Öncesi Dönem (pre-operational period)" olarak adlandırılır. Bu aşama da kendi içinde "Sembolik İşlem Dönemi-Ön Yargı Aşaması (2-4 yaş)" ve "Sezgisel İşlem DönemiÖnsezi Aşaması (4-7 *yaş)"* olarak ikiye ayrılır" (Piaget ve Inheller, 1969; Akt: Çapri, 2013: 57-66). Sezgisel İşlem Dönemi-Önsezi Aşaması (4-7 yaş): Bu dönemde çocuğun düşünce yapısında ve mantık yürütmesinde belli ilerlemeler söz konusu iken yine de belli sınırlamalar vardır. Buna yarı mantıksal akıl yürütme de denilebilir (MEB, 2007a: 34). Örneğin çocuğa "tüm erkekler ve tüm kızlar=tüm çocuklar" o halde "tüm kızlar hariç tüm çocuklar=tüm erkekler" biçimindeki sözel önermeyi gerçekleştiremezler (Lloyd, 1995; Akt: Çapri, 2013: 54). Yine bu yaş aralığında çocuklarda kalıp yargılar görülür. Bunun nedeni sınırlı yaşam deneyimleridir. Örneğin, çocuğun babası kullanıyor ve annesi kullanmıyorsa bütün araba sürenlerin erkek olduğunu düşünür. Piaget düşüncenin en temel yapı taşı olarak bilişsel yapılara "şema" adını verir (Woolfolk, 2010; Akt: Çapri, 2013: 54). Dökmen' e göre "Şema, bilişsel bir yapıdır; bireyin algılarını organize eden ve yönlendiren bir çağrışımlar ağıdır." (Dökmen, 2009: 69). Piaget'in "şema" olarak adlandırdığı ağı Fine "kod" olarak adlandırır (Fine, 2010: 233-239). Bilişsel gelişim kuramına göre, çocuk seksüel şemaların oluşmasıyla birlikte ilk olarak fiziksel olarak kadın-erkek ayrımını öğrenir çünkü sınıflama becerisine

sahiptir. Erken çocukluk döneminde fiziksel görünüm çocukların cinsiyete yönelik algılarını büyük oranda etkiler (Vatandaş, 2011: 32). Cinsiyet kimliği aşamasında çocuk, kendini kız veya erkek olarak kabul eder. Cinsiyet sabitliği aşamasıyla birlikte cinsiyetinin büyüdükçe değişmeyeceğini aynı kalacağını kabul eder. Son aşamaya, cinsel korunum (cinsiyetin değişmezliği) aşaması adı verilir. Bu aşama, çocukların, insanların dış görünümlerinde birtakım değişiklikler olsa bile cinsiyetlerinin aynı kalacaklarını kavradıkları aşamadır.

Örneğin saçı kısa olan kadın hala kadındır. Yani çocuk bu aşamada bütüncül düşünür (Aydoğdu, 2017: 82). Daha sonra çocuk tanımladığı cinsel rolün belli kalıp davranışlarını ayırt eder. Bu davranışları ayırt etmede anne, baba, ders kitapları, görsel basın, medya gibi etkenler rol oynarlar. Bu dönemde çocuğun cinsiyetine göre davranması örneğin "Ben bir erkeğim/kızım ve erkek işi/kız işi yapmak istiyorum" fikri ahlaki bir zorunluluktur (MEB Megep Cinsel Gelişim, 2007: 4; Karataş, 2013: 155).

1.5.4. Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı

Toplumsal cinsiyet kuramı, bilişsel gelişim ve sosyal öğrenme kuramının en önemli özelliklerinin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur (Baran, 1995: 22). Bu kuramın temsilcisi olan Bem' e göre çocuklar, cinsiyet kimliğinin kazanımı için kendini ve diğerlerini "erkekler ve kadınlar" olarak etiketleyebilmelidir (Yapıcı, 2013: 17). Toplumsal cinsiyet şema kuramına göre bu etiketleme, kültürel etkinliklerin yardımıyla gerçekleşir. Bu kurama göre, çocuğun cinsiyet şeması, öğrenme süreciyle birlikte kadın ve erkek arasında var olan farklılıkları kavraması, kendi cinsiyetinin ne olduğunu bilmesi, kadının ve erkeğin değişmez özelliklerinin farkına varması ile gelişir (Baran, 1995: 17). Cinsiyet ayrıştırma olarak tanımlanan bu süreç içerisinde çocuğun benlik kavramı oluşur. Bu süreçten sonra son olarak benlik kavramıyla uyumlu bir şekilde erkeksi ve kadınsı cinsiyet şemaları oluşur ve çocuk onları kullanmaya başlar (Yapıcı, 2013:18). Bu kurama göre, çocuğun cinsiyet şeması şekillenmeden, cinsiyet değişmezliğini anlaması beklenemez (Baran, 1995: 22).

Toplumsal cinsiyet kuramcıları, kadın ve erkek kimliklerinin oluşumunda, cinsiyet rollerinde, biyolojik ya da toplumsal faktörlerin veya her ikisinin de etkili olduğuna dair çeşitli görüşler belirtmişlerdir. Bu faktörlerin, oranları-etkinlikleri ile ilgili görüşler net olarak çözüme bağlanmış değildir. Bu görüş ayrılıkları hala devam etmekte olan bir konuyu oluşturmaktadır (Polat, 2012; 140-141).

1.6. İslam Dininin Toplumsal Cinsiyet Meselesine Yaklaşımı

İnsanlar erkek ya da dişi olarak dünyaya gelir. Birey cinsiyet rollerine ilişkin ilk bilgileri ailelerinden almaktadır. Kadın ya da erkeğin üreme dışındaki diğer ayrımlarını içeren bilgiler toplumsal cinsiyet kavramı ile açıklanır. Toplumsal cinsiyet, bireylerin içerisinde bulunduğu zaman, coğrafi yapı, kültürel özellikler, dini inanışlar, sosyal, psikolojik ve ekonomik faktörler tarafından belirlenerek "cinsiyet rolleri" aracılığıyla bireyin eylemlerine, düşünce yapısına etki eder (Güran Yiğitbaşı ve Sarıçam, 2020: 21). Birey toplumun tümüyle olan irtibatını cinsiyet rolleri çerçevesinde gerçekleştirir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında, -meselenin toplumsal yanı dikkate alındığında-, "din" olgusu etkili bir faktörü oluşturmaktadır (Gürhan, 2010: 61). Çünkü dinin insanı değiştiren ve dönüştüren aktif bir yapısı vardır. Dinin aktif yapısı, mensubu olan inananların eylemlerini şekillendirmelerinde etkili bir unsuru oluşturmaktadır (Okumuş, 2003: 69). Bu bağlamda, kadınların ve erkeklerin cinsiyete dair rollerini, içerisinde bulundukları toplumun dini yapısı da etkilemektedir (Toker, 2012: 740). Özbudun (2016:80), erkeklik ve kadınlık rollerinin tanımının yapılmasında dinin önemine vurgu yapmıştır. Dalgın da, (2012: 229) İslam dini özelinde meseleye bakarak, cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet kültürü meselelerinde vahyin göz ardı edilmesinin ayrıca kadın ve erkekle ilgili rollerde ilahi ve yaratıcı iradenin hiç ilgilenmemiş olduğu düşüncesinin anlamsız olduğunu ifade etmiştir.

Kur'an'ı Kerim her şeyden önce insana, insan olma özelliği bakımından değer atfetmiştir. Şûrâ Suresinin 49. ve 50. ayetlerinde, "Göklerin ve yerin egemenliği Allah'a aittir. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder." "Yahut erkek ve kız çocuklarını birlikte verir. Dilediğini de çocuksuz bırakır. Şüphesiz O her şeyi bilir, her şeye gücü yeter" buyurularak, cinsiyetin insanın elinde olan bir seçim olmadığı, ilahi iradenin bir sonucu olduğu, vurgulanmıştır. Ebu Hureyre (r.a.)'den nakledildiğine göre Peygamber Efendimiz; "Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar" (Müslim, Birr, 34) buyurmuşlardır. Evrensel insan hakları beyannamesi özelliği taşıyan Veda Hutbesinde ise, "Ey insanlar! Şunu iyi bilin ki Rabbiniz birdir, atanız da birdir. Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a; beyazın siyaha, siyahın beyaza takva dışında bir üstünlüğü yoktur" (İbn Hanbel V, 411) buyurarak,

cinsiyet de dahil olmak üzere, elimizde olmayan farklı özelliklerimizin Allah'ın kullarını değerlendirmesinde bir kriter olmadığı ifade edilmiştir.

Kur'an'ı Kerimde insanların, bir erkek ve dişiden yaratıldıkları ifade edilmektedir (Nisa, 4: 18; Fatır, 35: 11; Şura, 42: 11; Hucurat, 49: 13). Bu farklı yaratılışta her iki cinsin birbirini tamamladığı, neslin devamının sağlandığı ve çift olarak yaratılışta düşünenler için ibret ve öğütlerin bulunduğu ifade edilmektedir (Zariyat, 51: 49; Fatır, 35: 11; Şura, 42: 11; Taha, 20: 53-54; Yasin, 36: 36;Araf, 7: 189; Nahl,16: 72; Nisa, 4: 1; Mü'minun, 23: 79; Furkan, 25: 54; Rum, 30: 20; Secde, 32: 8; Zümer, 75: 6; Necm, 53: 45; Kıyamet, 75: 39). Ayet ve hadislere kadınlar ve erkekler özelinde bakıldığında birbirleri için öteki olmadıkları, birbirlerinin yardımcıları, (Tevbe, 9: 71) bir bütünün iki yarısı oldukları yer almaktadır (Ebû Dâvud, Taharet, 94).

Kur'an-ı Kerim'de, insanların tek bir nefisten yaratıldığı (Nisa, 4:1) ifade edilmektedir. İnsanların, Allah'a karşı sorumluluklarının bilincinde olmaları gerektiği ve kulluk vazifelerinde, (Hucurat, 49: 13) her iki cinse birlikte hitap edilmiştir. Ayeti kerimelerde; ödül ve cezada (Nahl, 16: 97, Alî İmran, 3:195, Zilzal, 99: 7-8), akıl etmek ve doğru yolu bulmada (Bakara, 2: 187, Alî İmran, 3: 138, Râd,13: 21) çalıştıklarının karşılığını almada (Necm, 53: 39), kadın ve erkek eşit düzlemde yer almaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v)'de insanların insan olma yönünden eşit olduklarını, "İnsanlar tarağın dişleri gibi eşittir" ifadesiyle açıklamıştır (Kudâî, Müsnedü'ş-şihâb, 1/145).

Kur'an'ı Kerimde, kadına ve erkeğe kimi zaman ayrı ayrı hitaplarda bulunulmuş, kimi zaman da onlara birlikte hitap edilmiştir. Hucurat Suresinin 13. Ayetinde "Ey insanlar Şüphesiz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık…" buyurularak farklı yaratılmanın, farklı hitabın "kimlik edinme" bu kimlikle "tanınma", "tanışma" fonksiyonu ve hikmeti ortaya koyulmuştur (Karaman vd. 5: 97-98). Ancak bu farklılıkların bir üstünlük aracı olarak görülmesi yasaklanmış ve üstünlüğün ancak takvada olduğu ifade edilmiştir (Hucurat, 49: 13).

Kur'an'ı Kerim'de, her iki cinsinde yaratılışlarında var olan farklılıklar gereği ortaya koydukları eylemlerin her birinin kendi içerisinde değerlendirileceği belirtilmektedir. Kadında veya erkekte yer alan farklı özelliklerin karşı cins tarafından imrenilmemesi gerektiği belirtilerek her birinin de mükâfatlandırılacağı ayeti kerimede şöyle yer almaktadır;

> "Allah'ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Sâliha kadınlar Allah'a itaatkârdır; Allah'ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür." (Nisa, 4: 34).

İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnette görüldüğü üzere insanlara, her iki cinsin benzer ve farklı özelliklerinin olduğunun farkında olmaları gerektiği ifade edilmiştir. Bu açıdan, kadının ve erkeğin farklı beceri ve fonksiyonları dâhilinde davranış göstermelerinin fıtratlarına uygun davranma açısından daha gerçekçi ve doğru olacağı vurgulanmıştır (Karaman vd. 2: 54-47). Diğer bir ifadeyle Kur'an toplumsal cinsiyet meselesini fıtrat kavramı çerçevesinde ele almıştır (Yazar, 2020: 210).

Bazı araştırmacılara göre çeşitli ideolojilerin özelde feminizmin cinsiyetleri eşitleme amacı, İslam'ın kadın ve erkek arasında fıtraten var olan farklılıkları ortaya koymasını "cinsiyetçi" bir tutum olarak tanımlamaktadır (Berktay, 2019; Gümüşoğlu,2016; Sayılan, 2012). Amman (2012b: 56) ise, İslam'ın "cinsiyetli" bir din olduğunu ancak "cinsiyetçi" bir din olmadığını çalışmasında ifade etmiştir. Feminist yaklaşımların içerinde yer alan liberal feminist yaklaşımlar, kadın ve erkek arasında fark olmadığını, bu anlayışı toplumun ürettiğini savunur. Onlara göre fıtrat, toplumsal cinsiyet rollerindeki fark için geçersiz bir unsurdur (Yüksel, 2003: 10,11). İslam dininde ise, fıtrat cinsiyet rollerinin ayrımında önemli bir konuma sahiptir. Bu sebeple aşağıda İslam dini özelinde, toplumsal cinsiyetin fıtrat ile olan ilişkisine yer verilecektir.

1.6.1. Toplumsal Cinsiyetin Fıtrat İle İlişkisi

Fıtrat kelimesi Türk Dil Kurumu'nu Sözlüğünde, yaratılış, hilkat anlamına gelmektedir ("Fıtrat", 2021). Fıtrat kelimesi terim olarak, "İnsanların yaratıldığı ilk hale veya sonradan eğitim sonucu elde ettikleri halin başlangıçtaki kuvve durumuna denir." (Dodurgalı, 2010: 38). Kur'an'ı Kerimde "fıtrat" kelimesi tek bir ayette geçmektedir. "O halde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu

bilmezler.” (Rûm, 30:30) Fıtrat bu ayette insanla ilgili durumu ifade etmektedir (Arslan, 2006: 23).

Fıtrat kelimesi hadislerde çeşitli bağlamlarda yer almaktadır. Bunun için fıtrat kelimesinin nasıl anlaşılması gerektiği ile ilgili çeşitli fikirler öne sürülmüştür. Birinci görüşe göre, fıtrat, “İslam” anlamına gelmektedir. Bu görüşü savunanlara göre, “Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi yahut Hıristiyan veya Mecûsî yapar…” (Buhârî, Tefsîr Rûm, 30: 2; Müslim, Kader, 22) hadis-i şerifi bunun delilidir. Bu görüşü savunanlara göre, daha önce belirtilen hadisi şerifte fıtrat kelimesinden kastedilen, İslam dinidir. Bu görüşe göre, çevrenin ve ailenin etkisiyle çocuk başka dinlere yöneldiğinde fıtratlarına aykırı davranmış olurlar. İkinci görüşe göre, fıtrat, “başlangıç” anlamına gelmektedir. Bu anlayışa göre, başlangıçta mümin yaratılan iman ile kâfir yaratılan küfür ile ölecektir. Üçüncü görüşe göre, “Fıtrat, Bezm-i Elest’te Allah’a insanların verdikleri sözdür” (Araf, 7: 172). Bu düşünceye, İbn Tufeyl’in (ö.1185) “Hay B. Yekzan” isimli felsefi romanı örnek olarak gösterilmiştir. Bu eserde, insanın yalnız büyümesi, fiziğin metafizikle olan bağlantısını anlamlandırma süreci sonucu Allah’a ulaşması fikri ele alınmaktadır. Bu düşünce özetle, bütün insanların Allah’ın tek ve bir olduğu şuuru ile yaratıldığı ancak Müslüman olabilmek için bunun yeterli olmadığını savunur. Bu düşünceye göre, iman için akıl ve iradenin de olması gerektiği belirtilir (Arslan, 2006: 30). Dördüncü görüşe göre, “sadece Müslüman aileden doğanları, kastetmektedir.” (Hökelekli, 1996, C 13: 47-48). Dodurgalı’ ya (2010: 39) göre fıtrat kelimesinden kastedilen, “öncelikle tüm insanların ortak olduğu eğitilebilir özellikleri ayrıca eğitilecek bireyin bireysellik özellikleridir.” Dodurgalı (2010: 40), Bakara Suresi, 2: 286 ve Nisa, 4: 26-2728 ayetlerine vurgu yaparak, insanın zayıflığından dolayı Allah insana nasıl tolerans gösteriyor ve yükünü hafifletiyorsa, insan da eğitilirken bu yolun izlenilmesi gerektiği ve fıtratın dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Arslan (2006), “Fıtrat Kavramı Çerçevesinde Eğitimde ‘İnsanın Neliği’ Sorusu” başlıklı doktora tez çalışmasında “insanın kendine has yaratılış şekli” olarak ifade ettiği fıtratı üç boyutta ele almıştır. Bunlar; İnsanın varlık türü anlamında fıtrat, insan türünün genel özellikleri anlamında fıtrat ve son olarak insanlar arasında ferdi farklar anlamında fıtrat” (Arslan, 2006: 46). İnsanlar arasında ferdi farklılıklar, sonradan kazanılmayan doğuştan var olan özellikleri kapsamaktadır. Bu farklı özelliklerin arasında ilk olarak cinsiyet yer alır (Arslan, 2006: 91). Kadın ve erkek cinsi hem biyolojik hem de psikolojik yani mizaç olarak bünyelerinde bir takım farklılıklar barındırırlar (Gray, 2018; Tarhan, 2019;

Arslan, 2006). Bu durum Kur'an'ı Kerim'in muhtelif ayetlerinde yer almaktadır (Nisa, 4: 1; İsra,17:84). İslam kadın ve erkeğe dair cinsiyet özelliklerinin titizlikle korunmasına önem vermiştir. Kadınların ve erkeklerin, kendi cinslerinin dışındaki cinsin özelliklerine öykünmelerini de kesin bir dille yasaklamıştır (Ebû Dâvûd, Libâs, 28; Yalçın, 2016: 371377). İslam dininde, bu eğilimin önlenmesi için cinsiyet özelliklerin korunması ile ilgili ahlaki eğitimlere önem verilmiştir (Hökelekli, 1993: C 8; 21-24). Hz. Peygamber (s.a.v) neslin korunmasına yönelik çeşitli önlemler almıştır. Onlardan biri de kılık kıyafet ile ilgili önlemlerdir. Hadis kaynaklarında Peygamber Efendimizin tercih ettiği kıyafetlerde, yaşadıkları coğrafyanın iklim şartlarını, kıyafetin temiz olmasını, sade olmasını, edebe uygun olmasını, rahat olmasını, kibre sebebiyet verebilecek nitelikte olmamasına dikkat ettiği ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Özafşar vd. 2013: 486; Buharî, Eşribe, 27; Ebû Dâvûd, Hatem, 3; Gümüş Böke, 2017: 1944). Peygamber efendimizin kıyafet konusunda dâhil olmak üzere üzerinde hassasiyetle durduğu bir diğer unsur ise erkeklerin kadınlara benzememesi, kadınlarında erkeklere benzememesi gerektiğidir (Ebû Dâvûd, Libâs, 28; Yalçın, 2016: 371-377). Bu konuda, incelik ve zarafetin göstergesi olan ipekten giysilerin, altın gibi süs eşyalarının hanımlara ait olduğu ve erkeklerin bu gibi kıyafetlerden sakınmasını tavsiye eden rivayetler hadis kaynaklarında yer almaktadır (Tirmizî, Libâs, 1; İbn Mâce, Libâs, 19). Hz. Peygamber'in bu uyarısı sadece kıyafetler özelinde değil, saç uzunluğu veya kısalığı, davranış, ses tonu ile de ilgilidir. İslam dininde, kasti olarak kılık kıyafetle hal ve davranışlarda karşı cinse benzemeye çalışılması kınanılmıştır. Kadın ve erkeğin cinsiyet rolleri ile ilgili özelliklerinin korunması meselesini, İslam fıkhının "beş zaruri mekasıdı" açısından ele alan görüşlerde olmuştur. Örneğin, Polat (2012: 201), Müslüman bir toplumda kadın ve erkek kimliklerinin ve rollerinin bu beş ilkeye göre, (Canın, dinin, akılın, nesilin, malın, korunması) inşa edilmesi gerektiği, görüşünü ifade etmiştir. İslam'ın temel kaynaklarının ortaya koyduğu beş ilkeden biri olan "nesilin korunması" ilkesi gereği cinsler arasında var olan farklılıkların muğlaklaştırılmasına da karşı çıkılmıştır.

Arslan (2006), çalışmasında Râd suresinin dördüncü ayetinden yola çıkarak, "ayette nasıl ki aynı su ile sulanmalarına rağmen ürünler arasında bir farklılık vardır, insanlar da aynı eğitimden geçseler de insanlar psikolojik olarak farklı oldukları için ürünlerde farklılaşmaktadır" görüşüne yer vermiştir. Bu farklılıkların sebebi olarak da, ayetlerde, imtihan, tanışıp kaynaşmak için bir vesile, Allah'ın kanunu, iş paylaşımı için gerekli bir

durum, gibi çeşitli izahlar yapılmıştır (En'am, 6: 165; Rum, 30: 22; İsra, 17: 21; Zuhruf, 43:22; Arslan, 2006: 94).

Fıtrat özetle, doğuştan getirilen özelliklere işaret eder. Bunlar; bedensel, ruhsal, zihinsel özelliklerdir (Düzgün, 2020: 85). Kur'an da insanın yaratılışında ona kodlanan özelliklerin tahribata uğraması "nakz" kelimesi ile ifade edilir. (Düzgün, 2020: 86). İnsanın, fıtratına kodlanan bu özelliklerin birbiri ile bağlantılarını kesmesi ile bedenin, ruhun ve zihnin enkaza çevrileceği ifade edilir (Düzgün, 2020: 86). "Allah'a verdikleri sözü pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın korunmasını emrettiği bağı koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya işte rahmetten mahrum olmak da onlar içindir; dünyanın kötü sonu da onlar içindir." (Râd, 13: 25). "Onlar ki, iyice pekiştirdikten sonra da Allah'a verdikleri sözden dönerler, Allah'ın birleştirilmesini emrettiğini ayırırlar, yeryüzünde fesat çıkarırlar; işte sonunda zararlı çıkacak olanlar da yalnız bunlardır." (Bakara, 2: 27). Bu ayeti kerimelerde, Araf suresinin 172. Ayeti kerimesinde insanların Allah'a verdiği sözü bozmaları konu edilmiştir. Bu sözleşmenin bozumu yukarıda da ifade edildiği gibi, zihnin, bedenin ve ruhun çözümü, sonucunda fıtratın bozuluşu, insanın bozuluşu, daha geniş anlamda da neslin bozuluşu anlamı taşımaktadır. Bu insanın kendi kendine yaptığı bir ifsad eylemi olabileceği gibi dışarıdan diğer insanların yaptığı bir ifsad eylemi de olabilir. Nitekim Bakara suresinin 205. Ayeti kerimesinde, Allah insanların bir kısmının nesilleri bozmaya çalıştıklarından bahsetmektedir (Karaman vd. 1: 321-323).

İslam dininde cinsiyet rollerindeki farkları ortaya koyarken, iki cinsin fıtratlarında var olan farklılıkları reddedilmemiş, cinsiyet temelli ötekileştirici tutumlar reddedilmiştir. Böylece İslam, -cinsiyet rolleri de dâhil olmak üzere- toplumsal düzende, adalet ve denge (Maide, 5: 42; Araf, 7: 29; Nisa, 4: 58; Enbiya, 21:47) unsurlarını ön plana çıkaran, birlikte yaşama ahlakına (Hucurat, 49: 13) vurgu yapan bir model ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Kur'an'ı kerimde bu farklılıkların sebebinin bir üstünlük aracı olmadığı, üstünlüğün Allah'a karşı saygı duymakta olduğu ifade edilmektedir. (Hucurat, 49: 13). Dolayısıyla bazı toplumlarda kadın ve erkeği iki zıt kutup olarak gören, onları üstünlük yarışına sokan görüşlerin olduğu bilinse de (Sancar, 2011), pek çok kültürde ve İslam dininde var olan cinsiyet farklılıklarına dayanan ayrım, bireyler arasında çatışmaya değil, cinslerin birbirlerini tamamlama fonksiyonunu ortay koymaktadır (Nahl, 16:58-59; Zuhruf, 43:17; Tekvîr, 81: 8-9; Amman, 2012a; 49).

Feminist yaklaşımların içerinde yer alan liberal feminist yaklaşımlar, kadın ve erkek arasında fark olmadığını iddia ettiklerini dolayısıyla fıtrat kavramına olumlu bakmadıkları önceki başlıkta ifade edilmişti. Feminist yaklaşımlar içerinde yer alan radikal feminist yaklaşımlar da aile kurumuna sıcak bakmamaktadır. Çünkü aile içerinde kadının çocuk bakma, ev işleri gibi eylemleri olduğunu dolayısıyla ikincil konumda olduğunu iddia etmektedirler (Atan, 2015: 16). Bunun sebebini de kadının biyolojik yapısına bağlarlar. Bu yaklaşıma göre, annelik rolü, kadının doğum yapması kadının sınırlandırır ve kadını erkek otoritesine bağlı kalmak zorunda bırakır (Bilgin, 2019: 15). Bu yaklaşıma göre kadının bedeni ve doğurganlığın denetimi kadının hâkimiyeti altında olmalıdır. Bunun sonucunda da insan türü doğal yollarla değil yapay üremeye ile gerçekleştirilecektir (Atan, 2015: 15). Bunun içinde Aile kurumunun ortadan kaldırılması ve bireylerin istedikleri cinsten kişilerle birlikte olabilmesi, aynı mekânı paylaşabilmesine yönelik teklifler öne sürmüşlerdir (Atan, 2015: 16). Oysa ki bütün bu önerilerin toplumu keşmekeşe sürükleyebileceği ihtimali de mevcuttur. Nitekim toplumsal düzen aile kurumu ile birlikte sağlanmaktadır ve bireyler kendini bu kurumda güvenli, aidiyet duygusunda hissetmektedir (Atan, 2015: 16). Ayrıca kadının biyolojik açıdan özgürlüğünün savunulduğu radikal yaklaşımın kadının bedensel ve ruhsal sağlığına ne derece katkı sağlayacağı ile ilgili bilgiler mevcut değildir. Aksine, literatürde geciktirilmiş annelik sendromu, emzirmenin bebek ve anne açısından önemi, anne ve bebek arasında güvenli bağlanmanın önemi, hakkında anne ve çocuğun lehine, kreşlerin ve bakımevlerinin çocuğa etkileri ile ilgili yapılan çalışmalarda ise çocukların aleyhine yönelik bilgiler yer almaktadır (Merter, 2012: 18; Büyükcoşkun, 2012:40-48). Toplumsal cinsiyet meselesini ele alırken, dinin ve ailenin birlikteliğinin öneminin görmezden gelindiği düşüncelerin somut örneklerini çeşitli çalışmalarda görmek mümkündür. ETCEP (Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Geliştirme Projesi), çalışmaları örnek olarak ele alınabilir. ETCEP'in materyallerinden olan *"Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı okul standartları kılavuzu"* içerinde yer alan bir paragrafta, "iki ebeveynli aileler, tek ebeveynli ailelere göre toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının daha çok görüldüğü aile tipi" olarak tanımlanarak, aile yapıları üzerinden ayrım yapıldığı izlenmektedir (MEB, 2016: 55). Sayılan (2012: 25) *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanaklar ve Sınırlar,* adlı çalışmasında, aileyi "Ataerkil baskının yuvası" olarak tanımlamış, baskıcı olarak tanımlanan ailenin dinamiği olarak da "İslamcı muhafazakâr direniş" tanımlamasını kullanmıştır. Bu tanımlama aile ve İslam Dini'ni ataerkil sistemin sebebi gibi düşündürmektedir. Gümüşoğlu ise (2016: 79) çalışmasında, bir ders kitabı örneğinden yola çıkarak "kız çocuklarının bilme isteme ve

merak etme yetilerinin, düşünce dünyalarına hiçbir şey katmayacak ev içi alanlara yönlendirilmesini amaçlamaktadır"yorumu ile ev içi işleri değersiz göstermiş ve ev hanımlığını ötekileştirmiştir.

Bu yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda toplumsal cinsiyet meselesinin çoğu zaman sadece kadın-erkek eşitsizliğine indirgendiği, çocuğu ve diğer aile üyelerini kapsam dışı bıraktığı görülmektedir (Amman, 2012a: 18). Bu bakış açısı kadın, erkek haklarını ortaya koyarken, çocuk haklarının görmezden gelinmesine ve diğer aile bireylerinin cinsiyet rollerindeki öneminin göz ardı edilmesine sebebiyet vermektedir (Polat, 2012: 155). İlgili literatür, her ne kadar kadın odaklı çalışmalar ortaya koysa da toplumsal cinsiyet, daha geniş muhtevaya sahip bir kavrama karşılık gelmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet meselesinin birey odaklı değil aile odaklı ele alınması gerekli görülmektedir. Ayrıca ataerkil sitemin üretici olarak İslam dininin hedef gösterilmesi dinler özelinde de aile kurumlarının özelliklerinin ortaya konulmasını gerektirmiştir. Bu sebeple aşağıda semavi dinlerin aile yapılarına, İslam dininin getirdiği yeni aile düzenini anlamak adına, Arap cahiliye halkının aile yapısına, kültürümüzde yer alan aile yapısının özelliklerini ortaya koymak için Türk kültürünün aile yapısının özelliklerine yer verilecektir. Özetle, ataerkil ve baskıcı olan ve ataerkil ve baskıcı olmayan din ve kültürlerin aile yapıları hakkında bilgilere yer verilecektir.

1.6.2. Toplumsal Cinsiyetin Aile İle İlişkisi

İnsan doğar doğmaz bir takım davranış yetkinliklerine sahip olarak kendini sosyal bir ortam içerisinde bulur (Ertürk, 2010: 204). Sosyal bir varlık olan bireye, sosyalleşme süreci içerisinde toplumdan birtakım değerler, yargılar, ön kabuller aktarılır. Bu aktarım kız ve oğlan çocukları için farklı şekillerde olur. Bu aktarım kimi zaman adil, kimi zaman eşitlikçi, kimi zamanda kalıp yargılar içeren türden olabilir. Toplumdan çocuklara aktarılan değerler, yargılar, ön kabuller arasında cinsiyet rolleri ile ilgili bilgiler de yer alır. Rol, bireyin diğer bireylerle olan ilişkisinde nasıl davranış göstermesi, ne yapması gerektiği ile ilgili eylem kalıplarını ifade eder (Ertürk, 2010, 38). Cinsiyet rolleri de, kadın ve erkeğin davranış kalıplarının tümüdür.

Biyolojik cinsiyet (sex) doğuştan var olan, değişmeyen doğal durumu açıklarken, toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, kültürden kültüre farklılık gösteren, toplumdan bireye aktarılan cinsiyet rolleri ve tutumları ile ilgili gelenek-görenek mirasını açıklamaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, cinsiyetin, toplumsal normlar tarafından da bir oluş ve inşa

süreci olduğunu ifade eder (Kenevir ve Koçak Kurt, 2016: 348). Bu bağlamda toplumun en küçük yapısı birimi olan aile toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde önem taşımaktadır.

Aile, toplumun en küçük yapı taşıdır. Aile, "Evlilik ilişkisiyle bir araya gelen bir erkek, bir kadın (karı-koca) ve onların çocuklarından oluşur" (Saygılıgil, 2010: 11). Toplumunuzda aile, çocukların yetiştirilip büyütüldüğü, tarihsel, toplumsal, kültürel ve ahlaki değerler ile ilgili aktarımın yapıldığı çeşitli işlevlerin gerçekleştirildiği kurumdur (Gürcan, 2012: 24). Aile kavramı için çeşitli tanımlar yapılmıştır. İslamoğlu (2009: 4) "Birbirinden destek alan, birbirine dayanan ve yaslanan, birini çekince diğeri ayakta kalamayan birden fazla unsur" (İslamoğlu: 2009, 4) olarak aileyi tanımlamıştır. Budalı (2013: 60) ise, aile kurumunu, "aile üyeleri arasında, birbirinden keskin bağlarla ayrılmış, soğuk rollerin dağılımının yapıldığı bir yapı değil, birbirine sevgi ve şefkat bağlarıyla bağlanmış sıcak bir rol dağılımının yer aldığı toplumun aynası" olarak tanımlamıştır.

Toplum çeşitli yapılardaki ailelerden oluşur. Çekirdek aile ve geniş aile bu yapılara örnek olarak verilebilir. Aile yapıları bölgeye, zamana, ekonomik şartlara, din faktörüne göre değişen bir yapıya sahiptir denilebilir.

Fransız ihtilali, sanayi devrimi, geleneksel toplumdan modern topluma geçiş süreci ve kentleşme, pek çok değişimi beraberinde getirmiş, aynı zamanda pek çok meselenin ortaya çıkmasında itici bir güç oluşturmuştur (Yapıcı, 2012: 221-222, Amman, 2012a: 36). Sanayi devrimiyle birlikte kavram ve kurumların anlamlarında da değişiklikler meydana gelmiştir (Büyükcoşkun, 2012: 31). Aile kavramı da bu yeni düzende payına düşeni almıştır (Gürcan, 2012: 23-28). Bu süreçte, ev içi roller, meslekler, çocuk bakımı gibi konular tartışılmaya başlanmıştır. Cinsiyet rollerinin değişimine veya rollerin paylaşımına ayak uydurulamaması eşler arasında çatışmaların oluşumuna sebebiyet vermiştir. Bu durumda kadınlar kendi haklarını, erkeler de kendi haklarını savunurken mağdur olan taraf çocuklar olmuştur (Ersoy, 2009: 218). Yahudilikte aile yapısı sadece sosyal bir olgu değil aynı zamanda dini bir yapıdır. Yahudilikte atalar kültü bir ibadettir. Ailede bu yapının yürütülmesinde sorumlu kişi babadır (Aydın, 1989, 196-200). Yahudilikte geniş aile özelliği görülür (Harman, 2015: 48). İncil'de, Hz. Yakup'un ailesi anlatılırken, oğulları, kızları, torunlarından bahsedilerek, geniş aile özelliğine işaret edilmiştir (Yaratılış/46, 5-7). Yahudilikte geniş aile özelliği görülmesinin sebepleri arasında çok eşlilik gösterilmektedir.

Tevrat'ta İsrailoğullarında çok eşliliğin olduğuna dair örnekler mevcuttur (II. Samuel,5/13; 1. Krallar, 11/3). Yahudilikte, genel bir kural olarak, İsrâiloğulları dışından birisiyle evlenmeme yasağı vardır. Günümüzdeki Yahudi ailenin özelliklerine baktığımız zaman, değişen ve dönüşen şartlar ile birlikte geniş ailenin yerini çekirdek ailenin aldığını, katı ataerkil ailede baba otoritesinin zayıfladığı görülmektedir (Aydın, 1989: 196-200).

Hristiyanlıkta aile yapısı genel olarak, Yahudilikle benzer özellikler göstermektedir, farklı olarak aile yalnızca dini bir kurum olarak görülmektedir. Hristiyanlıkta da aile yapısı ataerkil özellikler göstermektedir, aile reisi babadır. Bu durum İsa Mesih'in kilisenin başı olmasıyla temellendirilmiştir. Hristiyanlıkta, ataerkillik sisteminde yer alan kocanınkarsına üstünlüğü, (genel olarak erkek üstünlüğü) aynı zamanda Havva profilinin "baştan çıkarıcı, Âdem'i günaha sokan" anlayışı da etkili olmuştur. Hristiyanlıkta ailede, kadının durumunun iyileşmesi yani onun günahkârlıktan çıkması ancak çocuk doğurmakla mümkündür (Tevrat: Yaratılış 3:1-7; Tevrat: Yaratılış 3:16; Berktay, 2019: 102) Bu düşüncenin etkili olmasında Hz. İsa'dan sonra kilisenin kurumsallaşması gösterilmektedir. Nitekim Roma topraklarında yayılan bu din, başlangıçta kadınlar ve köleler arasında yayılmıştır. Bunda etkili olan faktör, İsa Mesih'in "Kim olursa olsun sırf insan olduğu için değerlidir öğretisi" olmuştur (Berktay, 2019; 98; Yapıcı, 2016: 67). Hristiyanlıkta genel manada ailede tek eşli bir yapı görülse de çok eşlilik ve tek evlilik konularında mezhepler arasında fikir ayrılıkları mevcuttur (Harman, 2015: 51; Aydın, 1989: 196-200).

İslam dinindeki aile yapısı, Hristiyanlıktaki gibi dini bir kurum değilse de ayet ve hadislerde aile kurumunun önemine vurgu yapılmıştır. Kur'an-Kerim'de eşlerin birbirleri için örtü oldukları, Allah'ın bir lütfu olarak aralarında sevgi ve şefkatin hâkim olduğu, böylece birbirlerine ısındırıldıkları buyurulmaktadır (Bakara, 2: 187; Rum, 30: 21). Aile kurumu, neslin ve dinin korunması yönünde bir vasıta olarak değerlendirilmiştir. İslam dininde nikâhlı birliktelik şart koşulmuştur (Özafşar vd. C4: 65-70; Bakara, 2: 221-235, Nisa, 4:3-24-25-127, Maide, 5:5, Nahl, 16: 72, Nur, 24: 32-33, Ahzab, 33: 37-50). İslam, evliliği, önemli-kuvvetli bir sözleşme olarak tanımlamaktadır (Nisa,4: 21). İslam aile yapısı da ataerkil bir yapıya sahiptir. Ancak Roma, Yahudilik ve eski Arap toplumundaki gibi katı bir ataerkillik değildir. Aile reisinin, yetkisi son derece sınırlıdır (Aydın, 1989: 196-200). İslam dininde kastedilen evin reisliği, onun ev halkı üzerine zorba olması ya da katı ataerkil tutumdaki baba rolü değildir. İslam dini katı bir ataerkil topluma gönderilmiştir, ancak vahiyle bu durum zamanla yumuşatılmıştır. Yahudilikteki ve Romalıların ataerki algıları göz

önünde bulundurulduğunda, İslam dinindeki evin reisliği anlayışı radikal ve fanatik bir ataerkillik değildir. Kur'an'ı Kerim'de Hz. Peygambere, "Artık sen öğüt ver, çünkü sen ancak bir uyarıcısın. Onların üstünde egemen bir zorba değilsin." (Ğaşiye/21-22) buyurulmaktadır. Bu durumda Hz. Peygambere dahi bu uyarının ve hatırlatılması sıradan insanlar için zorbalığın ve katılığın tasvip edilemeyeceğini ifade etmektedir. Buradaki babanın görevi, yani "kavvâmlık" aile üzerinde uyarıcı, öğüt verici, evin geçimini sağlaması anlamlarını taşımaktadır. (Komisyon, C 2; 527) İslamiyet'te eski Arap adetlerinin birçoğu yasaklanmıştır. Kız çocuklarının utanç vesilesi sayıldığından diri diri toprağa gömüldükleri, toplumun kız ve oğlan çocukları arasında ayrım yaptıkları cahiliye Araplarında, toplumun bu davranışları ayetlerde ve hadislerde, kınanmış ve bu geleneğe karşı çıkılmıştır (Nahl, 16: 58-59, Tekvir, 81: 8-9; Müslim, Akdiye, 12). Hz. Muhammed (s.a.v.) oğlu gelince ilgi gösteren, fakat kızı gelince ilgisiz bir şekilde yanına oturtan adamı da çocukları arasında adaletsiz davrandığı için kınamıştır (Beyhakî, Şuâbü'lîmân, VI, 410.). Hz. Muhammed (s.a.v.) o günün geleneğine karşı çıktığı ve kızıyla yakından ilgilendiği (Ebû Dâvûd, Edeb, 143-144.) ile ilgili bilgiler hadis kaynaklarında yer almaktadır. İslâm ailesinde üvey anne ile evlenme yasaklanmıştır (Nisâ, 4: 22). İslâm belli bir dereceye kadar kan, süt ve sıhrî hısımlarla evlenme yasağı koymuştur (Nisâ, 4: 23).

Cahiliye dönemi Araplarında, aileden çok kabile ön plandadır. Eski Arap ailesi katı ataerkil yapıya sahiptir. Savaşçı niteliklerinden dolayı, erkekler, kadınlardan daha değerli ve ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Kız çocukları onlar için utanılacak bir şeydir ve kaynaklarda kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüklerine dair bilgiler yer almaktadır (Aydın, 1989: 196-200). Arap toplumunda çok eşlilik görülmektedir. Nikâhsız veya süreli nikâh, eşleri karşılıklı değiştirme, üvey anne ile evlenme gibi çeşitli uygulamalar görülmektedir. Roma toplumuna benzer uygulamalar, Araplarda da görülür. Nitekim velisi, çocuğu satabilir, rehin verebilir, miras ve himayeden mahrum edebilir ve hatta öldürebilir (Aydın, 1989: 196-200).

Eski Türk aile yapısına bakıldığında, onunda ataerkil bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ancak Türk toplumundaki ataerkillik, Roma, Yunan ve Slav toplumlarındaki diğer aile üyeleri üzerine tahakküm kuran yapıdan farklılık arz etmektedir (Kafesoğlu, 1984: 126). Türk Destanlarında geçtiğine göre, baba ailenin koruyucusu ve otoritesidir (Şahin, 2012: 126). Aynı zamanda Türk aile yapısının kendine özgün özellikleri ve kavramları olduğu için onu, "ataerkil" veya "geleneksel geniş aile" gibi kavramlarla tanımlamanın da güç olduğunu belirten araştırmalar mevcuttur (Çelik, 2010: 29). Nitekim Dede Korkut

masallarında geçtiğine göre, aile yapısı çekirdek aile tipindedir. Hep bir arada olmalarına rağmen herkesin ocağı yani evi ayrıdır (İnan, 2019: 253). Eski Türk aile yapısında çok eşlilik yaygın olarak görülmemekle birlikte, zengin tacirler arasında bu tür durumlara rastlanıldığı kaynaklarda yer almaktadır (Aydın, 1989: 196-200). Türk aile yapısında, babanın rolüne bakıldığı zaman, sadece aile bireylerini korumakla yükümlü değildir. Baba aynı zamanda oğlan çocuğunun ilk eğitimcisi ve aynı zamanda oğullarının kendi ailelerini kurmaları noktasında yardımcısıdır (Şahin, 2012: 127). Türk aile yapısı içerinde kadının, aynı zamanda annenin rolüne baktığımız zaman, kadın, evin direğidir. O, yeri geldiğinde çok iyi, savaşan, ata binen, kılıç tutmayı bilen bir özelliğe sahiptir (İnan, 2019: 217). Anne odaklı, bakıldığında ise konumu daha güçlüdür. Nitekim, fikir alınan ve tavsiyelerine uyulan kişi annedir (Şahin, 2012: 129). Dede Korkut, annenin biyolojik özelliğinden kaynaklı rolünü dikkate alarak *"ağ südin toya emzürse ana görklü", "Ak sütümü emzirdiğim omzumda gezdirdiğim oğul"* gibi ifadelere yer verilmiş, annenin sütü ile onun besleyici rolüne dikkat çekilmiştir (Teyek, 2017; Küçük, 2020: 32-33). Son olarak, destanlarda nasıl ki baba, oğlan çocuğunun eğitiminden sorumlu kişi olarak yerini almışsa, aynı zamanda anne de kız çocuğun eğitiminden sorumlu olan kişi olarak yerini almıştır (Şahin, 2012: 129-130).

Toplumsal cinsiyetin ve toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda, coğrafi şartlar, zaman, ekonomik nedenler, etnik yapı, yaş, sağlık durumu, gibi pek çok etkenler bu süreçte önemli bir rol oynamıştır (Polat, 2012: 144). Aile yapıları da bu durumlardan etkilenmiştir denilebilir.

1.7. Toplumsal Cinsiyet Meselesine İlişkin Eşitlik ve Adalet Eksenli Yaklaşımlar

Toplumsal cinsiyet ile ilgili literatürde farklı yaklaşımlar yer almaktadır. Bunlar; geleneksel yaklaşım, ve eşitlikçi yaklaşımlardır (Baran, 1995: 16-17). Son zamanlarda bu kavramlara ek olarak adalet odaklı yaklaşımda literatürde yerini almıştır.

Geleneksel yaklaşım, bireyin bedenen ve ruhen sağlıklı olması ve toplumla ilişkilerinin olumlu olması için sahip olduğu cinsiyet kimliğine uygun cinsiyet rollerinde bulunması gerektiğini savunur. Birey biyolojik cinsiyetine uygun cinsel kimliğe sahip olmadığında psikolojik açıdan sağlıksız sayılır. Bu yaklaşıma göre, kadın öncelikle ev kadınlığı ve anne rolünü üstlenmelidir. Yine bu yaklaşıma göre erkek, evin geçimini üstlenmeli ve aile ve iş ortamında otoriter bir tavır sergilemelidir (Baran, 1995: 17).

Eşitlikçi yaklaşım ise, kadının ve erkeğin cinsiyet rolleri arasında ayrımın olmaması gerektiğini savunur. Bu görüşe göre, bireyin psikolojik olarak sağlıklı olabilmesi için cinsiyet farkı gözetmeksizin kendini doyurucu cinsiyet rolleri üstlenebilir. Yine bu görüşe göre, farklı cinsel yönelimler normal karşılanmaktadır (Baran, 1995: 17). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: (gender equality): "Fırsatlar kullanmada, kaynakların ayrılmasında ve kullanımında, hizmetlere erişimde ve hizmetlerden yararlanmada bireyin cinsiyeti nedeniyle ayrımcılığa uğramaması durumunu ifade etmektedir (MEB ETCEP Kılavuz,2016). Son zamanlarda toplumsal cinsiyet meselesi ile ilgili yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, eşitlikçi yaklaşım ve geleneksel yaklaşımın olumlu taraflarının harmanlanmış haline karşılık gelen Toplumsal Cinsiyet Adaleti yaklaşımdır.

Toplumsal Cinsiyet Adaleti: *"*Aile ve kadın erkek arası ilişkilerde ve toplumsal hayatın dizaynında hakkaniyetli, adaletli, ölçülü, dengeli ve insaflı olmak durumunu ifade etmektedir" (Yılmaz, 2015: 112). Tüm bu kavramlara eğitim özelinde bakıldığında örneğin, Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği (gender equality in education) "Eğitimde eşit muamele ve eşit fırsatların sunulması; kadınlar ve erkekler için inşa edilen ve eşitsizliklerin temelini oluşturan sosyal normlardan, kalıp yargılardan arınılması; her çocuğun kişisel becerilerini geliştirmesine, kalıplaşmış yargılarla çizilmiş sınırlamalar olmaksızın seçimler yapmasına fırsat verilmesi, örneğin, öğretmenin kız ve erkek öğrencilere benzer görev ve sorumluluklar vermesi." anlamına gelmektedir (MEB ETCEP Kılavuz, 2016). Yahut sınıfta kız ve erkek öğrencilerinin sayısal açıdan eşitliği sağlandığında veya fark aza indirildiğinde, bu eşitliğin sağlandığının düşünülebileceği iddia edilmektedir (Erden, 2016: 177-178).

Liberal feminist akımın temsilcilerinden olan Wollstonecraft, *"Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi"* adlı eserinde, kadın sorununun temeli olarak, kadına yüklenen rolleri ve erkeklerle eşit haklara sahip olmamaları durumunu gerekçe olarak ifade etmiştir. Buradan hareketle zaman içerisinde, toplumsal cinsiyet eşitliği ifadesi ön plana çıkmıştır (Akt: Aydın, 2017; Karakuş Öztürk, 2017: 472). Disiplinler arası pek çok çalışmaya konu olan toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi, birçok ulus ve uluslararası belge ve sözleşmelerinde, izleme raporlarında, eylem planlarında, yer almaktadır.[11]

---

[1] Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), 1961 Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO (Uluslar Arası Çalışma Örgütü), OECD (İktisadi Kalkınma ve

Aydın (2015), neden eşitlik değil de adalet? Sorusunun cevabına, çalışmasında şöyle yer vermiştir;

> Modern bir kavram olarak eşitlik, kadın ve erkeği birbirine eşitleyerek batı kültüründen beslenen standart, tek-tip kadın imajı oluşturmakta, "adalet" ise eşitliğin de içkin olduğu, hakkaniyet, denge ve kadınlar ve erkekler arasında daha ileri adil muamele ve sorumluluk anlayışını içeren bir üst kavrama işaret eder.

Toplumsal cinsiyet eşitliği yerine, adalet kavramının kullanılamayacağını savunan görüşler ise, "adalet kavramının fırsat eşitliği ve eşitlik talepleri muğlaklaştıracağı" iddiasını dile getirmişleridir. Ayrıca, bu kavramın eşitsizliği pekiştirdiği, adaletin toplumsal cinsiyet içerisinde nasıl yer alacağının net olmaması, farklı kadınlık ve erkeklik deneyimlerini içermediği, LGBTİ+'li bireyler hakkında adaleti nasıl sağlayacağı, konularıyla ilgili sorular sorarak toplumsal cinsiyet adaleti kavramını yeterli görmemişlerdir ("Toplumsal Cinsiyet Eşitliği-Toplumsal Cinsiyet Adaleti", 2021; Gedik, 2015). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedenini dine özelde İslam dinine bağlayan yorumlarda toplumsal cinsiyet adaletini sorunlu olarak görmüşlerdir. Çünkü cinsiyet rollerinin ele alınışında İslam'ın temel vurgusunun fıtrata yapılması, eşitlikçi yaklaşımların cinsiyet rollerini ele alışlarında sosyal öğrenmeye yani doğuştan olmadığı rollerin sonradan öğrenildiği vurgusuyla çelişmektedir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet adaleti içerisinde İslam dininin temel esaslarını üzerine kurulu olması eşitlikçi yaklaşımların, adalet temelli yaklaşımları sorunlu olarak görmeleri için yeter bir sebebi oluşturmuştur. Bu konu toplumsal cinsiyet meselesini, İslam Dininin perspektifinden ele alan araştırmacıların da da ilgisini çemiştir. İslam Dininin cinsiyetçi olarak tanımlanması sorununa değinen çalışmalarda aşağıda yer alan problemlere temas edildiği tespit edilmiştir;

İşbirliği Örgütü), AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı), Kahire Dünya Nüfus veKalkınma Konferansı Eylem Planı, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı, 1960 Unesco Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013), MEB Stratejik Planı (2015-2019), 1948 Avrupa İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1954 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,1966 BM Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1966 Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1981 Din veya İnanca Dayanan Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri, 1989 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (CHS), 1985 tarihli Kadının Gelişmesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri, 1993 Dünya İnsan Hakları Viyana Konferansı, 1995 tarihli Pekin Konferansı ve Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu (BPFA) 2014 İstanbul Sözleşmesi olarak anılan Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 2015 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Göğüş Tan, 2018: 182-183

1) İslam dininin temel kaynaklarında yer almadığı halde, İslam dinine dayandırılan kalıp yargılar (Dinin yorum kültüründen kaynaklı veya uydurulmuş hadisler).(Wedud, 2005; Savaş, 2005; Yapıcı, 2016; Şefkatli Tuksal, 2012. Erika Friedl:Akt: Tohidi ve Toker, 2004: 287; Erkilet, 2012; 309-315. Altındal, 2004: 33).

2) Yerel kültürün içerisinde yer alan bazı cinsiyetçi tutumların İslam dini gibi algılanması problemi (Yerel kültür ve dinin etkileşimli yapısı sonucu toplumda oluşan bazı cinsiyetçi tutumların İslam Dini sebebiyle oluştuğu yönünde gelişen algı problemi). (Terzioğlu, 2016; Apalı, 2011; Göçeri, 2012; 87-88. Yapıcı, 2016: 228)

3) Topluma ve kültüre ilişkin feminist analizler ve toplumsal cinsiyet meselesinde, yerel kültürün toptan reddedilişi (Aslında kalıp yargı içermeyen uygulamaların ideolojik yorumlar sebebiyle kalıp yargı gibi gösterilmesi). (Sayılan, 2012; Gümüşoğlu, 1996).

Allah Teala Kur'an 'ı Kerim'de ataların ve onların aktardığı kültür için iki farklı yaklaşım ortaya koymuştur. Birincisi doğru yolda olan ataların izinden gidilmesi gerektiği, ikincisi ise, atalarının yanlış yolunun takip edilmemesi gerektiği ile ilgilidir. Örneğin, Bakara suresinin 13. ve Yusuf suresinin 38. ayetlerinde ataların İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakup'un izinden gidilmesi ile ilgili ifadeler yer alırken, Maide suresinin 104. ve Bakara suresinin 170. Ayeti kerimlerinde, "Atalarınınız gittiği yol yanlış olsa da mı onlara uyacaksınız" diye bir soru sorularak insanlara, uyarıda bulunulmaktadır. Zaten Hz. Muhammed (s.a.v) de İslam dan önce bazı uygulamaları yasaklarken, bazı uygulamaların toplum tarafından devam ettirilmesine bir şey dememiştir. Örneğin, cahiliye dönemi Arap toplumunda yer alan putperestlik, kan davaları, kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi, faiz gibi uygulamalar kesin bir dille reddedilirken, bağımsızlık, sabır, ahde vefa, misafirperverlik, kendilerine sığınanları himaye etme özellikleri korunmaya çalışılmıştır (Sarıçam, 2014: 42).

Toplumsal cinsiyet meselesini din sosyolojisi açısından ele alan çalışmasında Amman (2012b), toplumsal cinsiyet meselelerine ilişkin çözüm önerilerini toplam on maddede ele almıştır. Amman bu çözüm önerilerinin sekizinci maddesinde; "İslam, dinin açık hükümleriyle çatışmayan kültür unsurlarına meşruiyet tanır ve onları şemsiyesi altına alır. Fıkıhçıların "Örfe ahlaki vasıfları onun şahsında müşahhas hale getirir" (Amman, 2012b: 57) hususunu ifade ederek, kültürün içerisinde yer alan bazı unsurların, İslam dini ile

çatışmayan yönlerinin devam ettirilmesi noktasında herhangi bir sorunun olmayacağını açıklamıştır.

Din ve kültürün grift yapısı ilerleyen zamanlarda (Hz. Peygamberin ölümünden sonra),İsrailiyat geleneğinin de etkisi, uydurma hadislerin çıkması, dinin kurumsallaşmasının da etkisiyle, özellikle kadınlar konusunda (Toker, 2012: 734) bazı cahiliye adetlerinin yeniden gün yüzüne çıkmasına, bu söz ve uygulamaların İslam gibi anlaşılmasına sebebiyet vermiştir.

Bu durum Hristiyanlıkta dâhil diğer dinler içinde söz konusu olmuştur (Yapıcı, 2016: 68; Berktay, 2019: 99; Toker, 2012: 734).

Hz. Ömer ve Abdullah b. Ömer'in aşağıda yer alan ifadeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir,

> İslam öncesi bizler, kadınlara hiç değer vermezdik. Ne zaman ki İslam geldi, Allah onlardan söz ettiği zaman, artık onların da birtakım haklara sahip olduklarını anladık (Buhârî, Tefsîr, (Tahrim) 2).
>
> Peygamber (s.a.v) zamanında hakkımızda vahiy inmesinden korktuğumuz için kadınlar aleyhine söz etmekten, haklarını çiğnemekten ve onlara sert davranmaktan çekinirdik. Resulullah (s.a.v.) vefat edince onlara çok söz söyler olduk ve kusurlarımızda arttı (Buharî, Nikah,81).

Gelenek veya kültürden kaynaklı cinsiyet temelli bazı kalıp yargılar, kimi araştırmalar tarafından din gibi sunulmuş, dolayısıyla da İslam dininin cinsiyetçi bir din olduğu iddiasına kültürden kaynaklı bazı tutumlar veya uydurma hadisler delil gösterilmiştir (Martı, 1998; 31-35). Amman'ın bu noktada, kültürün, günümüz dünyası için işlevsel olmayan tarafının etkisizleştirilmesi gerektiği (Amman, 2012b: 60) önerisi toplumsal cinsiyet adaleti açısından önemlidir.

Eşitlik kelimesinin batı kökenli bir kelime olduğuna gönderme yapan Birekul, (2015: 128-129) meseleye dini bakış açısından bakarak; "Batı kaynaklarına göre kadın, en başta günahkardır ve suçludur. Nitekim Eski ve Yeni Ahitte ilk günahın sorumlusu Havva'dır (Tekvin, 2:7-25;Tekvin, 3:1-24; Romalılar, 4:12-21). Bu sebeple Batının, kadını eşitlik düzleminde yeniden yorumladığı" iddiasında bulunmuştur. Kur'an-ı Kerim'de ise ilk günah ile ilgili ayeti kerimeye bakıldığında, Adem ve eşini birlikte, tekil değil ikil olarak anmaktadır. Dolayısıyla ilk günahın sorumluluğunun her iki cinse Adem ve Havva'ya –

kadın ve erkeğe- ait olduğu anlaşılmaktadır (Bakara,2:35-37; Karaman vd. 1/110). İslam'ın temel kaynaklarında Havva özelinde kadın, bu bağlamda günahın sorumlusu ve fitneci olarak yer almamaktadır (Aydın, 1989: 196-200; Şentürk, 2011: 3143). Yılmazçoban'da (2020, 360-364) tarih boyunca ve günümüzde, Doğu ve İslam toplumları, Batı ve Hristiyan toplumları arasında, aile, toplum ve bireyin değerleri noktasında önemli farklılıkların bulunduğunu ifade etmiştir. Bu iki çalışmada da Batı bakış açısıyla, doğu bakış açısının arasında var olan farklılığa gönderme yapılmıştır.

Bireyselliğin ön plana çıktığı, gelenek ve göreneklerin değersiz sayıldığı, ailenin önemsiz görüldüğü, batı toplumunda, toplumsal cinsiyet meselesinin kadın ve erkek özelinde ele alınması çok normal ve o toplumun yargılarına göre uyumlu gibi görünse de toplumsal cinsiyet meselesinin bireye indirgenmesi o toplumlarda da ilgili sorunların çözümüne katkı sağlayamamaktadır. Nitekim, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının en iyi uygulandığı ülkelerden olan, İzlanda, Finlandiya, Norveç ve İsveç ile ilgili yapılan araştırmada, uygulanan politikaların, kadın şiddeti, intihar vakaları, artan boşanma sayıları, alkol ve madde kullanımı gibi kategorilerde olumlu sonuçlar kaydedilmediğini, kadına yönelik sorunların da çözümüne temelden katkı sağlayamadığı tespit edilmiştir (Şahin ve Gültekin, 2016). Bütün bunlardan hareketle, toplumsal cinsiyet meselesinde, aile bağlarının çok önemli olduğu, kültürün-gelenek ve göreneklerin eğitimin bir parçası olarak görüldüğü doğu toplumunda, birey odaklı çözümlemelerin, toplumsal bünyeyle uyum sağlamada başarılı olamayacağı düşülmektedir.

Bu noktada sadece batının kültürel kodlarıyla veya kavramlarıyla toplumsal cinsiyet meselesinin çözümünün mümkün olmayacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle, toplumsal cinsiyet gibi çok katmanlı bir konuda, evrensel çözüm önerileri ortaya koymak yerine, her kültürün toplumsal bünyesinin dikkate alınarak yerel çözüm önerilerinin ortaya koyulması gerekliliğinin ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Eşitlik ve adalet kavramlarına eğitim özelinde bakıldığında ise, eğitimde bireysel farklılıkların göz ardı edilmesi beklenemezken, cinsler arası var olan farklı özelliklerin eşitlenmesi veya yok sayılması, eşitliğin bireyleri tek tipleştirmesi, farklılıkları bastırma ihtimali öğrenci başarısı üzerinde de olumsuz etkilere yol açabilir düşüncesi, salt eşitlik kavramını bu bağlamda yeterli görmemektedir. Her ne kadar burada eşitlikten kastedilenin kadının ve erkeğin özelliklerinin muğlaklaştırılmasının olmadığı, eşitliğin, fırsatları kullanmada, hak ve sorumlulukta olması gerektiğini iddia eden, görüşler (Akkaş, 2019; 109)

olsa da durum pratikte bu şekilde olmamıştır. GİKAP (Gökkuşağı İstanbul Kadın Kuruluşları Platformu) tarafından hazırlanan "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" raporunda aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir: "Kadın ve erkek cinsleri arasında, anatomik, fizyolojik, psikolojik vb. açılardan farklılıklar inkar edilmeyecek bilimsel bir gerçektir. Sivil Toplum Kuruluşları kavramın bu farklılıklar kapsamında revize edilmesi ve tartışılmasında taraf olmalıdır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (Gender Equality) kavramı yerine, Toplumsal Cinsiyet Hakkaniyeti (Gender Equity) kavramı kullanılarak kadın ve erkeğin farklı ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bakış açısıyla cinsler arasında sorumluluk, görev ve rol dağılımında hakkaniyet aranmalıdır. Fırsatları kullanma, kaynakların dağılımı ve hizmetlere ulaşmada ayrımcılık önlenmeli, eşitlik ve adalet sağlanmalıdır" ("Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Sivil Toplum Kuruluşları" 2020).

Bu noktada çalışmada benimsenen iki husus önem taşımaktadır. Birincisi, toplumsal cinsiyet meselelerine bakışta içinde yaşanılan toplumun değerleri de dikkate alınmalıdır. Bu nokta da kültür ve din önemli referansları oluşturmaktadır. Nitekim Okutan, din ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının teorik ve metodolojik imkânlarını konu edindiği çalışmasında, toplumsal cinsiyet çalışmalarındaki bazı tutumlara temas etmiştir (Okutan, 2013: 9). Okutan, beşeri bilimler, sosyal bilimler veya doğa bilimlerinde din körlüğünün, din bilimlerinde ise toplumsal cinsiyet körlüğünün birçok çalışmada yer aldığını iddia etmiştir. Ayrıca yazar toplumsal cinsiyet ve din alanlarının sosyal bilimler sahasında çifte körlük ile değerlendirilmesinin uzun yıllar interdisipliner bir alan oluşumunun gecikmesine sebebiyet verdiğini ifade etmiştir (2013: 9). Buradan hareketle bu çalışmanın din bilimlerinde toplumsal cinsiyet ile ilgili var olan boşluğu doldurmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu noktada, toplumsal cinsiyet ile ilgili yapılacak çalışmalarda dinin referansının ve toplumsal bünyenin dikkate alınmasının önemli olduğuna kanaat getirilmiştir. Bu düşüncenin kadın-erkek meselesini çatışmacı düzlemden çıkarıp, meselenin uzlaşmacı düzlemde çözümlemesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bütün bunlardan hareketle literatüre genel olarak toplumsal bünye dikkate alınarak bakıldığında, toplam yedi maddede özetlenebilecek problemler barındırdığı gözlenmiştir:

1) Aile kavramının içi boşaltılarak, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının üretildiği yer olarak ele alınmış ve bireysellik ön plana çıkarılmıştır.

2) Cinsiyet temelli kalıp yargıların sebeplerinden biri olarak din, özelde İslam Dini hedef gösterilmiştir.

3) Geleneğin, olumlu tarafları görmezden gelinerek olumsuz taraflarına vurgu yapılmış bu iki yapı toptancı bir tavırla reddedilmiştir.

4) Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı kullanılırken bazı araştırmalarda,

biyolojik cinsiyete dair özellikler göz ardı edilmiş, kadın ve erkek arasında var olan farkların sadece toplumsal normlar tarafından inşa edildiği iddia edilmiştir.

5) Eşitlik söyleminin, indirgemeci yapısı, cinsiyetler arasında var olan farkların görmezden gelinmesine sebebiyet vermiştir.

6) Modernizmin, kadını metalaştırması ve biyolojik cinsiyet kavramını muğlaklaştırması meseleleri görmezden gelinmiştir.

7) Toplumsal cinsiyet meselesi, kadın-erkek eşitsizliği düzleminde, tartışmacı bir üslupla ele alınmıştır. Bu durum kadın ve kadın haklarını ön plana çıkarırken, erkeğin, çocuğun ve diğer aile bireylerinin haklarının, rollerinin, önemlerinin göz ardı edilmesine sebebiyet vermiştir.

Sosyo-kültürel ve dini değerlerin içinin boşaltıldığı, modernleşmeyle birlikte, aile kavramının yapı bozuma uğratılmaya çalışıldığı süreçte, LGBTİ+ gibi ideolojilerin çocuklara sunulan materyallerde yer bulmasına karşı olarak, pedagoji, aile ve neslin korunması kavramlarının ön plana çıkarılması gerekmektedir (Güren Yiğitbaşı ve Sarıçam, 2020: 33). Bu çalışmada toplumsal cinsiyet adaleti odaklı bir çözümleme yapılmasına gayret gösterilecektir. İkinci husus, yapılacak olan etkinlik kitabı çözümlemesinde kültürün ve dinin grift yapısından kaynaklı- yerel kültürün bazen din gibi anlaşılmasının önüne geçilmesi gerektiğidir. Ayrıca toplumsal hayat sürekli olarak değişmekte ve yenilenmektedir. Teknolojik gelişmeler ve endüstrileşme, cinsiyet rollerine dayalı bazı değişimleri de (meslekler, ev içi roller) beraberinde getirmektedir. Bu değişimlerin çocuklara doğru şekilde aktarılması gerekmektedir (Güran Yiğitbaşı ve Sarıçam, 2020: 33).Çalışmada toplumsal cinsiyet konusundaki çözümleme bu minvalde gerçekleştirilecektir.

Konu ile ilgili yapılan önceki çalışmalara bakıldığında, eğitimde toplumsal cinsiyet çalışmaları, geniş bir yer kaplamaktadır. Tezimizin konusu gereği eğitimde toplumsal cinsiyet çalışmaları kapsamında yer alan, okul öncesi dönemi ile ilgili toplumsal cinsiyet çalışmalarına, toplumsal cinsiyet eğitimi ile ilgili çalışmalara ve son olarak ders kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi, başlığı ile ilgili çalışmalara yer verilecektir.

UNESCO'nun 2009 yılında cinsiyete duyarlı okulların sahip olması gereken özellikleri ortaya koyabilmek amacıyla geliştirdiği kriterler göz önünde bulundurularak; 2014-2016 yıllarını kapsayan süreçte Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, toplam 10 il ve 40 pilot okulda uygulanan çalışma olan ETCEP (Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi) "Tüm okulu toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hale getirecek araçları geliştirmek, eğitim politikaları ve mevzuatını, öğretim programlarını ve ders kitaplarını gözden geçirerek, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tavsiyeler oluşturmak ve bunları yetkililere iletmek, eğitimciler için eğitim paketleri oluşturarak, çok sayıda eğitimciyi eğitmek, okul ve yakın çevresinden başlayarak, toplumun farklı katmanlarında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratmak" amaçlanmıştır ("ETCEP Yeniden Yazmaya Var Mısın?", 2020).

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için okul öncesi eğitim, ilkokul ve orta öğretim düzeyindeki tüm öğrencilere, anne-babalara, bu konularda çalışmakta olan sivil toplum kuruluşlarına, eğitim sistemi belirleyicilere ve MEB'in tüm kademelerdeki çalışanlarına ulaşmayı hedefleyen bu çalışma 24 ay sürmüştür (Tuncer ve Şen, 2018). Ancak bu proje toplum tarafından çeşitli hususlarda eleştirilmiştir. ETCEP'in eleştirildiği hususlar; bu çalışmanın içerinde yer alan "cinsel yönelim" (MEB Etcep Kılavuz, 2016, 93) ifadesinin gayri ahlaki tutumun normalleştirilmesine zemin hazırladığı, eşitlik ifadesinin cinsler arasında var olan farklılıkları muğlaklaştırması, cinsiyet rollerindeki aynılaştırmanın küçük yaş çocuklarının cinsiyet şemalarında karışıklıklara sebebiyet verebileceği, toplumsal bünye ile uyumlu olmadığı son olarak aile ve kültürel değerlerin yok sayıldığı, görüşleri projenin eleştirisinde çeşitli başlıkları oluşturmuştur (Kadem, 2019; Yeniakit, 2019; Öztürk, 2019).

Ünlü Çetin (2016) tarafından hazırlanan *"Okul Öncesi Eğitim Programı ile Bütünleştirilmiş Aile Destek Eğitim Rehberi'nde (*OBADER*)*[2] *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Vurgusunun Baba Katılımı Özelinde İncelenmesi"* adlı çalışmada, OBADER*'i* toplumsal cinsiyet bağlamında baba katılımına yönelik olarak incelemiştir. Şıvgın ve Deniz'in (2017)

"*Cinsiyet Rolleri Eğitim Etkinliklerinin Anasınıfına Devam Eden 60-72 Aylık Çocukların Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarına Etkisi"* adlı araştırmalarında, Cinsiyet

[2] OBADER: Okul öncesi eğitim programı ile bütünleştirilmiş aile destek eğitim rehberi.

rolleri eğitim etkinliklerinin, anasınıfına devam eden 60-72 aylık çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Yağan Güder'in (2014) "*Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarının İncelenmesi*" adlı doktora tez çalışmasında, okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarının betimlenmesi amaçlanmıştır.

Ülkemizde eğitim fakültelerine bakıldığında öğretmen adaylarının, toplumsal cinsiyet eşitliği ya da adaleti ile ilgili bilgi edinmelerini ve kendi yaşamlarında var olan cinsiyet temelli kalıp yargıların, farkına varmalarını sağlayacak, zorunlu bir ders yer almamaktadır. Ancak bazı programlarda seçmeli dersler yer almaktadır. Örnek olarak, OkanÜniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi bölümü 2015-16-18 yılları, ders içerikleri üçüncü yarıyıl derslerine bakıldığında, "Erken Çocuklukta Toplumsal Cinsiyet" isimli seçmeli ders bulunmaktadır. Aynı programın yedinci yarılında ise, "Cinsiyet, Cinsellik ve Kültür" isimli seçmeli ders yer almaktadır ("Okan Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü Ders İçerikleri", 2020). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü lisans programı dördüncü sınıfta, "Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim" başlıklı bir seçmeli ders yer almıştır ("Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri", 2021). Koyuncu Şahin, Esen Çoban, Korkmaz (2018: 747)*'ın "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Türk Eğitim Sistemindeki Yeri: Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Gözünden"* adlı çalışmalarında, "toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili okul öncesi öğretmenliği lisans programlarında zorunlu herhangi bir ders yer almaması bir eksiklik" olarak, araştırmanın bulgularında yerini almıştır.

Esen'in (2013) *"Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitiminde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığını Geliştirme Amaçlı Bir Çalışma"* adlı araştırmasında, Türkiye'de öğretmen yetiştiren lisans programlarında toplumsal cinsiyet duyarlılığı ile ilgili derslerin yer almamasından hareketle, bir lisans dersinin içeriğini bu bağlamda düzenlemiş ve

katılımcıların toplumsal cinsiyet ile ilgili duyarlılıklarını ve bilgilerini incelemiştir. Katılımcılara yönelttiği açık uçlu soruların cevapları üzerinde betimsel içerik analizi yöntemini kullanarak, toplumsal cinsiyete odaklanan bir dersin içeriğinin etkilerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Acar Erdol 'un (2017) *"Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitim Programının Hazırlanması, Uygulanması ve Değerlendirilmesi"* adlı çalışmasında, öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik eğitim ihtiyaçlarının karşılanması

amacıyla ihtiyaç analizi geliştirilmiştir. Bu ihtiyaç analizini bir üniversitenin eğitim fakültesinin çeşitli bölümlerinde okuyan öğretmen adayları belirlemiştir. Bu ihtiyaç analizi dikkate alınarak "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitim Programı" hazırlanmıştır. Bu programın uygulandığı "deney grubunun ön test ve son test puanları arasında son test lehine

anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir." (Acar Erdol, 2017).

Firdevs Gümüşoğlu tarafından hazırlanan"*1928'den 1994' e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*" (Helvacıoğlu- Gümüşoğlu, 1994) çalışmasıyla birlikte ders kitaplarının incelenmesi alan yazında popülerlik kazanmıştır. Gümüşoğlu bu çalışmasında, "Aile İçi İşbölümü, Ders Kitaplarında Kadınların Yönlendirildikleri Meslekleri ve Toplum daki Yerleri, Bilginin Sahipleri, Anne Sevgisi, Kullanılan Makinalar ve Deneyler, Ders Kitaplarında Resimlerle Verilen Kadın, Erkek ve Çocuk İmajları Aile Bilgisi Dersleri ve Ev Kadını Tiplemeleri, Kadın Sorununun Çözümlenmesi ve Genel Demokratik Gelişme İle Bağlantı, Genç Cumhuriyet Nasıl Bir Kadın Tipi Hedefledi" gibi başlıklara yer vermiştir. Bu çalışmada, 1928'den 1994'e kadar ilk ve ortaokul ders kitapları, toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmiştir. Ayrıca, 1930 Köy Müfredatı Programı, İlk Mektep Müfredat Programı, İlk ve ortaokul talimatnameleri çeşitli dönemlerin eğitim politikalarının, cinsiyet rolleri ile ilgili olup olmadıklarını belirlemek amacıyla incelenmeye alınmıştır. İlgili veriler ışığında sonuç olarak; 1940'ın ikinci yarısından sonra ders kitaplarında, ciddi bir değişmenin olduğu, bu değişimin iktidar ile ilgisi olduğu belirtilmiştir. Kadınların ders kitaplarında, kimlik edinme haklarından yoksul bırakıldıkları, sadece evi, evdeki işler, çocukları ve eşleri üzerinden tanımlandıkları, mesleklerden yoksun bırakıldıkları, mutfak önlüğünün kadının üniforması haline geldiği gibi yorumlar ortaya konulmuştur. Gümüşoğlu, çalışmasını her öğretim yılında okutulan ilköğretim ders kitaplarını, toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde, inceleyerek genişletmiştir. *"Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik: 19281995"*(Gümüşoğlu, 1996) adlı çalışmasında dönemlere göre kitaplarda yer alan cinsiyetçi unsurları tespit etmiştir. En son 2016 yılında genişletilmiş dördüncü baskısı ile "*Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet 1928'den Günümüze*" (Gümüşoğlu, 2016) adlı eseri ile ilgili literatürde istifade edilen kaynaklardan olma özelliği ile yerini almıştır.

Dökmen (1995), *"İlkokul Ders Kitaplarının Cinsiyet Rolleri Açısından İncelenmesi"* adlı çalışmada, ilkokul birinci, üçüncü ve beşinci sınıf, Türkçe ve hayat bilgisi ders kitaplarını, cinsiyet rolleri açısından incelemiştir. Toplam altı kitabın incelendiği bu

çalışmada, resimler, fotoğraflar ve metinler inceleme kapsamı içerinde yer almıştır. Araştırmacı kitapları, kitap yazarlarının ve konu kahramanlarının cinsiyeti bakımından da incelemiştir. Sonuç olarak, kitaplarda kadınlara daha az yer verildiği, erkeklere daha çok yer verildiği, erkelerin daha çok meslek ve etkinlik içerinde temsil edildiği, kadının daha çok çocuk bakım ve ev işleriyle uğraştığı, bulgularına ulaşılmıştır.

Esen ve Bağlı'nın (2002) *"İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme"* adlı çalışmalarında, İlköğretim 1. Sınıf Abece ve Türkçe ders kitaplarında yer alan, yetişkin kadın ve erkek karakterler, belli kriterler özelinde incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, geleneksel cinsiyet kalıp yargılarının kitaplara yansıdığı saptanmıştır.

Yorgancı'nın (2008)*"İlköğretim Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İnşası"* adlı çalışmasında ilköğretimin birinci kademesinde, ilk beş yılında okutulan tüm ders kitaplarında yer alan metin ve görselleri, ana ve yan karakterleri, kişilerin birlikte olduğu karakterler, eylemleri, mekânları, nesneleri cinsiyetlerine göre incelemiştir. Sonuç olarak, incelenen ders kitaplarının hepsinde, erkek görsellerinin, kadın görsellerine oranla daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan analizlere göre, metin ve görsellerin cinsiyetçi izler taşıdığı bulgularına ulaşılmıştır.

Öztürk (2009) *"Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rolleri*" adlı çalışmasında, yetmiş sekiz DKAB ders kitabı, çeşitli kriterler özelinde incelenmiştir. Bunlar; erkek ve kadın karakterlerin, yahut figürlerin hangi toplumsal rolde gösterildiklerine, hangi mekânda gösterildiklerine, hangi eylemde bulunurken tanımlandıklarına ait verilerdir. İlgili çalışmanın sonuçlarına göre, kadın ve erkek geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun tipolojilerle tanımlanmışlardır. Kadın için en iyi olanın, ev ve ev çevresi olduğu belirtilmiş, bunun dışında da en iyi yapabileceği işin öğretmenlik olduğu vurgulanmıştır. Geleneksel tanımlardaki kadının yardıma muhtaç insan olduğu, şeklindeki toplumsal cinsiyet tipleştirilmesinin perçinlendiği, sonucuna ulaşılmıştır.

Hatice Tezer Asan'ın (2010) *"Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması"* adlı çalışmasında, ilköğretim kademesinin 1-5. sınıflarda okutulan ders kitaplarında cinsiyetçilik, açısından incelemeyi ve aynı zamanda, okullarda görev yapan öğretmenlerin, cinsiyetçilik algılarının saptanmasını hedeflemiştir.

Araştırmanın sonucunda, öğretmenlerin cinsiyetçi algıda oldukları saptanmıştır. Buna paralel olarak, ders kitaplarında da aynı sonuca ulaşmıştır.

Söylemez'in (2010) yaptığı *"Sexism in Language Coursebooks: A Study on Gender Representations in the Visuals of the Primary and Secondary Education English Coursebooks*" adlı çalışmada, MEB tarafından basılan, ilk ve ortaöğretim kademesinde okutulan İngilizce ders kitaplarında, cinsiyetçiliğin olup olmadığını tespit etmek amaçlanmıştır. Toplam 11 ders kitabının içerik analizinin yanında, iki anket örneği, tesadüfi örneklem yoluyla öğrencilere uygulanarak, ilgili konu için veriler oluşturulmuştur. Sonuç olarak, ortaöğretim İngilizce ders kitaplarının, ilköğretim ders kitaplarına göre daha cinsiyetçi tarzda hazırlandığı bulgularına ulaşılmıştır.

Demirel'in (2010) yaptığı, "*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı*" adlı çalışmada, 1928-2008 yılları arasında 6-7- ve 8. Sınıflarda ders materyali olarak kullanılan, sosyal bilgiler ders kitaplarını, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı açısından, incelemeyi hedeflemiştir. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı araştırmanın sonucunda, ilgili kitaplarda, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına yer verildiği saptanmıştır.

Kılıç ve Eyüp'ün (2011) *"İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Rolleri Üzerine Bir İnceleme"* adlı çalışmalarında, MEB ve Koza Yayınları tarafından hazırlanan altıncı sınıf Türkçe ders kitapları, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında analizine yer verilmiştir. Yöntem olarak içerik analizinin kullanıldığı çalışmada, kitapların her ikisinde de, toplumsal cinsiyet rollerinin, geleneksel kalıp yargılara göre hazırlandığı, kitaplarda, erkeklerin kadınlardan daha fazla yer aldığı, meslek rollerinde, erkeklerin daha geniş meslek yelpazesiyle temsil edildiği, aile içi rollerde, kadınlara daha fazla yer verildiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Mualla Yıldız'a ait *"İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Görsellerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi"* (Yıldız, 2013) adlı çalışmada, İlk ve Ortaokul DKAB ders kitapları, tarihi süreç olarak dört dönemde incelenerek, toplumsal cinsiyet rollerinin, dönemler içerisindeki seyri ortaya konulmuştur. Sonuç olarak görsellerdeki kadın imgelerinin, kitabın hazırlandığı döneme göre farklılaştığı, ev içerisindeki görsellerin ağırlıklı olarak kadınlara ait olduğu, ev dışarısındaki mekânları gösteren görsellerde ağırlıklı olarak erkeklerin yer aldığı, bulgularına ulaşılmıştır.

Ümit Deniz ve Ayşe Gözütok'un (2017) ortaklaşa hazırladıkları *"Okul Öncesi Dönem Çocuk Kitaplarının Cinsel Gelişim ve Cinsel Eğitim Açısından İncelenmesi"* adlı çalışmalarında, Kitapların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının oluşmasına zemin oluşturacağına inanılan, ifadeler ve görseller içerdiği tespit edilmiştir. Çocuk kitaplarında, cinsel gelişim ile ilgili konulara ilgi duyan karakterler, daha çok kız olarak çizilmiş ve olaylar cinsiyetler arası farklılığın, bir üstünlük ya da aşağılık duygusu oluşturabilecek şekilde kurgulandığı, tespit edilmiştir. Cinsiyet ayrımcılığına ve erkeklerin mesleklerde üstün olduğu, örtük mesajlarına yer verildiği belirtilmiştir. Sonuç olarak, bu tarz içerikli kitapların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının oluşmasına neden olabileceği bulgusu ortaya konulmuştur.

Özkanca'nın (2018) yılında yaptığı *"Çocuk Dergilerinde Toplumsal Cinsiyet Rolleri"* adlı çalışmada, kız ve erkek çocuk figürlerinin, çocuk dergilerinde "Toplumsal Cinsiyet, "Toplumsal Cinsiyet Rolleri" bağlamında nasıl konumlandırıldıklarını saptamak amaçlanmıştır. Nitel yöntem kullanılan olan bu araştırmada, veriler, betimsel nitelikte içerik çözümlemesi ve tarama çalışması yöntemiyle elde edilmiştir. Sonuç olarak, dergilerin görsellerinde ve metinlerinde birçok kriter özelinde cinsiyetçi kodlara rastlanılmıştır.

Özdemir ve Karaboğa'nın (2019) ortaklaşa yaptıkları "*Ortaokul Matematik Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet"* adlı çalışmada, ortaokul kademesinde okutulan, matematik ders kitapları görsellerinin, cinsiyetçi unsurlar içerip içermediği tespit edilmeye çalışılmıştır. 2014-2015 yılları arasında okutulan, MEB ortaokul 5,6,7,8. sınıfların matematik kitaplarının görselleri, doküman incelenmesi ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak tahlil edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, kitapların cinsiyetçi ögeler içerdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Aşçı (2020). *"Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları"* adlı çalışmada, 1974-2019 yılları arasında sosyal bilgiler dersi için ders kitabı olarak kullanılan kitapları toplumsal cinsiyet bağlamında incelemiştir. Doküman incelemesi ve içerik analizinin kullanıldığı çalışmada, ailede verilen rollerin, meslek seçimlerinin, bireylerle özdeşleştirilen nesne ve renklerin, bireylerin kişisel uğraş ve eylemlerinin toplumsal cinsiyet temelli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ilgili çalışmada dil içerinde bulunan toplumsal cinsiyetçi ifadelere yer verildiği tespiti yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Eğitim, hayatın her alanında ve döneminde bireyin üzerinde önemli etkileri bulunan kuşatıcı bir kavramdır. Eğitim çevreden bağımsız olmayan, ailede başlayan, okullarda devam eden bir süreçtir. Geçmişten günümüze kadar eğitim kavramı için pek çok tanım yapılmış olup sıklıkla şu tanım kullanılmıştır: "Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir" (Ertürk, 1984: 12). Oğuzkan, eğitimin bir diğer tanımını da "Her kuşağa geçmişin bilgi ve deneylerini düzenli bir biçimde aktarım ya da kazandırma işi" olarak yapmıştır (1974; 6162).

Eğitimin bu işlevini, öğretmen, eğitim programları ve ders kitapları birbirleriyle etkileşimli olarak yerine getirmektedir. Eğitimin ilk basamağı olan okul öncesi eğitim ise "doğumdan, zorunlu eğitim yaşına kadar, çocukların gelişim özellikleri, kişisel ayrılıkları ve yetenekleri göz önünde bulundurularak, onların bedensel, duygusal ve toplumsal gelişmelerine yardım etmek amacıyla aileler ve birtakım kurumlar tarafından uygulanan eğitim" olarak tanımlanmaktadır (Oğuzkan, 1974: 122). Bireyin, kadın ve erkeğe ilişkin tanımları büyük oranda erken çocukluk döneminde şekillenir (Kaynak ve Aktaş, 2017: 68). Bu nedenle, erken çocukluk döneminde çocuğun cinsel gelişiminin desteklenmesi için cinsel eğitim de verilmesi gerekir (Aydoğdu, 2017: 72). Çünkü cinsel gelişim sadece anatomik cinsiyet ile ilgili bilgilerin öğrenilmesini kapsamaz aynı zamanda çocuğun kendi cinsi veya karşı cins ile ilgili sosyal ve duygusal özellikleri öğrenmesini de kapsar (Aydoğdu, 2017: 73). Daha açık bir ifadeyle, cinsel gelişimin içerisinde biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ile ilgili bilgiler birlikte yer almaktadır. Biyolojik cinsiyet, bireyin anatomik, genetik özelliklerini ifade ederken, toplumsal cinsiyet, toplumun kadına ve erkeğe yüklediği anlamları, inanışları, kültürel görüşleri ifade etmektedir.

Aşağıda yer alan başlıklarda, okul öncesi eğitim basamağına yer verilecektir.

Araştırmamızın kapsamı gereği MEB Okul Öncesi Eğitim ve DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursları ile ilgili bilgiler yer alacaktır.

2.1. Çocuğun Gelişiminde Kritik Dönem: Okul Öncesi Eğitim

Erken çocukluk dönemi olarak da tanımlanan okulöncesi dönem, çocuğun 0-6 yaş aralığına karşılık gelen, kısa zaman dilimini kapsamasına karşın, çocuğun hızlı bir şekilde öğrendiği, geliştiği, birçok yeni kazanımlar elde ettiği bir süreci ifade eder. Birçok bilgi ve beceriyi bu dönemde edinen çocuk için eğitim, çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönemin kritik [3] özelliğe sahip olması çocuğa verilecek eğitimin, planlı ve programlı olarak sunulmasının önemli olduğu belirtilir (MEB, 2007: 27; Tunç ve Gündoğdu, 2013: 6).

Türkiye'de okul öncesi eğitimle ilgili ilk program taslağı 1989 yılında kabul edilmiş ve 1994 yılında ilk resmi eğitim programı hazırlanmıştır (Gelişli ve Yazıcı, 2012:85-93). İlgili program 2002, 2006 ve 2013 yıllarında değişikliğe gidilerek yenilenmiştir.

Program, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların, sağlıklı büyümelerini; motor, sosyal ve duygusal, dil ve bilişsel gelişim alanlarında gelişimlerinin desteklenmesini öz bakım becerilerini kazanmalarını ve ilkokula hazır bulunmalarını sağlamak amacı ile geliştirilmiştir ("T.C MEB Okul Öncesi Eğitimin Amaçları", 2020).

2.1.1. T.C MEB Okul Öncesi Eğitimin Amaçları

- "Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak;

- Çocukların beden, zihin ve duygu gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak,

- Onları ilkokula hazırlamak,

- Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak, Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır." ("T.C MEB Okul Öncesi Eğitimin Amaçları", 2020).

---

[3] Kritik Dönem: Gelişimde belli davranışların ilgili dönemde kazanılması gerekmektedir. Bu davranışların ilgili dönemde kazanılmadığında daha sonra telafi edilemez veya telafi edilmesi çok güçtür. Bu döneme kritik dönem adı verilir (Senemoğlu, 2012: 5).

2.1.2. T.C DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursları

Ülkemizde, erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik, eğitim faaliyetleri, MEB bünyesinde yer alan anaokulları ve ana sınıfları haricinde, DİB bünyesinde yer alan 46 Yaş Kur'an Kursları tarafından da yürütülmektedir. Toplumun inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili konulardaki işlerini yürütmek ve onlara rehberlik etmek amacıyla görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı, okul öncesi dönemi çocukları içinde, görev ve sorumluluklarını yerine getirmektedir. 22 Temmuz 1999 tarihinde, Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun'a eklenen 3. madde ile Kur'an kurslarındaki yaygın eğitime gelen yaş kotası, 17 Eylül 2011 tarihinde 28057 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Kanun Hükmünde Kararname'nin 15. maddesiyle kaldırılmıştır. Alınan bu karar, 4-6 Yaş Kur'an Kurslarının açılmasında önemli bir adımı oluşturmuştur ("Diyanet Haber, Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kursları", 2020).

İslam Eğitim Tarihinde, Farabi (870-950), İbn Miskeveyh (?-1030), İbn Sina (9801036) ve Gazali (1058-1111) gibi Müslüman bilim insanları çalışmalarında çocuk eğitimi ile ilgili teorik temellerle birlikte okul öncesi eğitimi de barındıran "Küttab" ve "Sıbyan Mektebi" gibi kurumlar geliştirmişlerdir (Landou, 2003: 3-4; Yorulmaz, 2017: 16-18; (Bozkurt, 2004: 6-7).

Osmanlı döneminde küttab sistemli bir hale gelerek, "Daru't-talim", "Mektep", "Mektephane", "Muallimhane", "Daru'l-ilm" gibi isimler almıştır. Sıbyan mektepleri, her semtte yer almış ve genellikle camilerin yanında konumlandırılmış, burada etkinliklerini devam ettirmişlerdir (Yorulmaz, 2017: 17). İkinci Meşrutiyet döneminde, eğitimde düzenleme ve geliştirme çalışmaları açısından büyük adımlar atılmış ve okul öncesi eğitim de bundan nasibini almıştır. 6 Ekim 1913'te Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati (İlköğretim Geçici Kanunu) yayınlanmıştır. Bu kanunun üçüncü maddesinde, anaokulları ve sıbyan sınıfları ilköğretim kurumları arasında gösterilmiştir. Adı geçen kanunun dördüncü maddesinde ise, "Çocukların yaşlarına uygun olarak faydalı oyunlar, geziler, el işleri, ilahiler, yurtseverlik şiirleri, tabiat bilgisine ilişkin konuşmalar ile onların ruhi ve bedeni gelişmelerine hizmet eden kurumlar" olarak anaokulları ve sıbyan mekteplerinin tanımı yapılmıştır (Sakin, 2016: 22).

Cumhuriyet döneminde ise, ülkenin içerisinde bulunduğu şartlar değerlendirilerek, ilköğretim kademesine öncelik verilmiş ve okul öncesi eğitim kurumlarının sayısında

herhangi bir ilerleme söz konusu olmamıştır. 29 Ekim 1925 ve 29 Ocak 1930 yıllarında, çıkarılan iki tamimle, bütçe imkânları ilköğretime kaydırılmış ve anaokulları kapatılmıştır. Bu tamimde, işe giden çocuğa bakacak kimsesi bulunmayan fakir kadınların, çocuklarına bakım için ayrıcalık tanınmış ve bu maksatla İstanbul'da çocuk yuvaları açılmıştır. Cumhuriyet döneminde ilk kez 1949'da yapılan dördüncü Milli Eğitim Şurası'nda okul öncesi dönemdeki çocukların eğitimi dile getirilmiştir. 1977 yılına gelindiğinde, İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde "Okul Öncesi Şubesi" kurulmuştur (Sakin, 2016: 25). 1992 yılına gelindiğinde ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri hakkındaki 3797 sayılı kanunla Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Aral 2002: 14-15). 2006 yılında toplanan XVII. Milli Eğitim Şurası'nda, 60-72 aylık çocukluk çağını kapsayan, okul öncesi eğitim döneminin zorunlu hale getirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır (Sakin, 2016: 26). Kadının Güçlendirilmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planında (2018-2023), eğitim başlığı altında yer alan ikinci stratejinin ikinci maddesinde "Okul öncesi eğitim kurumlarının arttırılmasına yönelik sürdürülebilir toplum temelli modeller yaygınlaştırılacaktır" ifadesi okul öncesi eğitimin geleceği hakkında bilgi vermektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018).

Çocuğun eğitiminde, aile birinci derecede sorumludur. Bu sorumluluğu ileriki yaşlarda aile ile birlikte okul paylaşmaktadır. Çocuğun, dini gelişim özellikleri dikkate alındığında, okul öncesi dönemde, din eğitimi ile ilgili "MEB Okul Öncesi Eğitim Kurumları Programı" amaç ve kazanımlarında bu gelişim alanı ile ilgili yok denecek kadar az bilgiler yer almaktadır. Müfredatta, Din Eğitimi dersi, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" dersi, adı altında ilköğretim kademesi dördüncü sınıfta başlamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, ailelerden gelen yoğun istek üzerine, bu açığı kapatmak adına, 2012 yılında bir adım atmıştır.

Yaygın din eğitimi kapsamında yer alan Kur'an Kursları ülkemizde yaşayan Müslüman bireylerin, din eğitimi konusundaki ihtiyaçlarına cevap verebilmesi açısından önem arz etmektedir (Çağrıcı, 2002: 423-426). Bu ihtiyacı, en az yetişkinler kadar, çocuklar ve onlara uzmanlar tarafından Din Eğitimi verilmesi gerekliliğine inanan aileler de hissetmektedir. Nitekim, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun aldığı kararla, 1976 tarihinde yürürlüğe giren ve Türkiye'nin 2000 yılında imzaladığı, 2003 yılında uygulamaya koyduğu, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 18. Maddesinin, dördüncü alt maddesinde; "Bu Sözleşme' ye Taraf Devletler, ana-babaların ve, uygulanabilir olan durumlarda, yasalarca saptanmış vasilerin, çocuklarına kendi inançlarına uygun bir dinsel ve

ahlaki eğitim verme özgürlüklerine saygı göstermekle yükümlüdürler.” (“Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi”, 2021) ifadesi ile bu ihtiyacın giderilebilmesinin bir hak olduğu belirtilmiştir. Ülkemizde, 17.09.2011 tarihli, 653 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kur’an Kurslarında, yaş sınırlamasının kaldırılmasından sonra, 26 Ocak 2012 tarihinde, Diyanet İşleri Başkanlığı, 4-6 Yaş Din Eğitimi Projesini başlatmıştır (DİB, 2014: 7). Bu proje ilk olarak, 2013-2014 yılları arasında toplam on pilot ilde denenmiştir (Ankara, İstanbul, İzmir, Kayseri, Diyarbakır, Gaziantep, Adana, Samsun, Erzincan ve Rize). Gerekli düzenlemelerden sonra, belirlenen şartlar ve kriterlere uyum sağlanması şartıyla proje, ülke geneline yayılarak, ihtiyaca göre, il ve ilçe müftülüklerince 4-6 Yaş Kur’an Kursları açılmaya başlamıştır. Bu kurslarda “2017-2018 eğitim öğretim yılı itibariyle toplam 130.982 öğrenci eğitim görmüştür” (Karaca, 2020: 38). 2018-2019 eğitim öğretim yılı verileri kız ve oğlan çocuk öğrenciler özelinde incelendiğinde, “84.839, oğlan çocuk, 85.674, kız çocuk olmak üzere toplam 170. 513 öğrenci eğitim görmüştür.” (Sancar, 2020: 49).

Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur’an Kurslarında, sadece Kur’an-ı Kerim öğretimi yapılmamakta, ahlak ve değerler eğitimi de öğreticiler tarafından verilmektedir. Okul öncesi dönemde, gelişim alanları göz önünde bulundurulduğunda, ahlak gelişimi alanı çok önemli bir yer kaplamaktadır. Ahlak gelişimi, “bireyin toplumun değer yargılarını benimseyerek içinde bulunduğu çevreye uyumunu ve kendi ilke ve değer yargılarını oluşturmasını amaçlayan bir süreç” olarak tanımlanır (MEB, 2007: 3).

Ahlak gelişimin öncelikli hedefi, bireyin evrensel ilkeler, yanlış-doğru, hak ve adalet kavramları bağlamında kendi doğrularını ve ilkelerini geliştirmesi ve uygulamasıdır. Kolhberg’in Ahlaki Gelişim Kuramında bu gelişim alanı üç başlık altında sınıflandırılır. Bunlar; en alt ahlaki gelişim düzeyine tekabül eden “gelenek öncesi düzey” ,ahlaki yargı gelişiminde orta düzeyi açıklayan “geleneksel düzey” ve en üst ahlaki gelişim dönemine denk geldiği ifade edilen “gelenek sonrası düzey” dir (Karataş, 2013a: 137; MEB, 2007: 1316). Çocukların ahlak gelişimi üzerinde çalışan ilk araştırmacılardan olan Piaget, bu gelişime, bilişsel gelişim zaviyesinden bakarak, çocukların oyunlardaki kurallara uyma davranışlarını gözlemlemiş, 2-7 yaş aralığını “Duygusal Ben Merkezcil Dönem” olarak adlandırmıştır. Piaget’e göre çocuk, işlem öncesinden, somut işlem dönemine geçtiği için 6 yaşına kadar, toplumun koyduğu ahlaki ya da diğer kuralları kazanmak için uğraşmaz, fakat sistemleşmiş kuralları anlamaya başladığını savunur (MEB, 2007: 10).

Ahlak gelişimi içerisinde yer alan inanç konusu, toplumun manevi değerlerinden birini oluşturur. Erken çocukluk dönemi özelliklerinden belki de en önemlisi çocuğun sorular sorarak çevreyi anlamlandırma isteğidir. Ahlak gelişimi içerisinde yer alabildiği gibi tek başına "Dini Gelişim" adı altında da anılan, alanı ile ilgili (Allah, tabiat, dua, ölüm) de çocuklar sorular sorarlar. Örneğin, çocuk, 3-4 yaşlarında kendisinin nereden geldiği ile ilgili sorular sorar. Bu sorular bazı araştırmacılara göre, cinsel gelişimle ilgili olduğu gibi, bazı araştırmacılara göre de ne olduğunu, kimin olduğunu bulmak, kendini ve çevresini anlamlandırmak içindir (Golman and Golman, 1982: 20; Akt: Selçuk, 2005: 41). Bu soruların cevaplanmaması veya yanlış cevaplanması durumunda, çocuğun gelişimi sekteye uğrayacaktır. Nitekim çocuk, din ve direk din ile ilgili olmasa bile din ile ilişkili sorular sorduğunda, çocuğu bilgilendirmek gerekli hale gelmiş demektir. Bu nedenle, çocuğa verilecek olan din ve ahlak eğitimi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu eğitimin, insanın yaşamını derinden etkileyen okul öncesi dönemde verilmesi, çocukların bu konu hakkındaki sorularının cevapsız kalmasının önüne geçilebilmesi, ahlaki dini gelişimde yer alan amaç ve kazanımların geç kalınmadan gerçekleştirilebilmesi, ayrıca bir sonraki din eğitimi öğrenimi basamaklarına, temel oluşturması açısından da önemlidir.

2.1.3. T.C DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursları Eğitim Programı

Topluma dini konularda rehberlik etmekle görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı, çocukların ihtiyacı olan dini eğitime, yaş sınırlamasının kaldırılmasıyla birlikte 4-6 yaş grubunu da dâhil etmiş ve bu dönemin temel özelliklerini dikkate alarak "Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş)" nı hazırlamıştır.

Programın Genel Amaçları

Diyanet İşleri Başkanlığı "Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş)"nı

oluştururken aşağıda yer alan genel amaçlar dikkate alınmıştır;

"Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak çocukların kendi seviyelerinde;

- İslam dininin değerlerini insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmelerini,

- Kazanacakları değerleri gündelik hayatta kullanmalarını,
- İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i ses ve şekil olarak tanımalarını,
- Allah'ı sevgi temelinde tanımalarını ve yaratılıştaki düzeni fark etmelerini,
- Peygamber Efendimizin kişiliğini ve karakterini tanımalarını, sevmelerini ve model almalarını,
- Sağlıklı bir din ve ahlak gelişimi göstermelerini,
- İyi alışkanlıklar kazanmalarının yanı sıra beden, zihin ve duygu gelişimlerine katkı sağlayacak nitelikte öğrenim görmelerini sağlayacak uygun bir ortam sunmayı amaçlamaktadır." (DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018: 7).

Programın Temel Yaklaşımları

- "Okul Öncesi Eğitimi ve Program Geliştirme alanındaki yeni yaklaşım ve ilkeler, İlahiyat Bilimleri'nin verileri doğrultusunda temel yaklaşımın belirlenmesi esas alınmıştır." (DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018: 7-8).

2.2. Okul Öncesi Dönemde Rol Modellik ve Ders Kitapları

Cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde veya pekiştirilmesinde sosyal çevreye vurgu yapan kuramcılar, ebeveynlerin, eğitim ortamlarının, ders kitaplarının, önemine değinirler. Kellen (2017;109) "Eril ve dişi anlayışlarımızın tek başına belki de en önemli belirleyicisi, ebeveynlerimize karşı algılarımız ve deneyimlerimizdir." diyerek iddiasını dile getirmiştir.

Toplumsal cinsiyet rolleriyle ilk karşılaşmanın yaşandığı, öğrenildiği, erkeksi ve kadınsı rollerin deneyimlendiği toplumun en küçük yapı birimi olan aile cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde büyük bir misyona sahiptir (Avşar: 2017, 227). Ailede başlayan bu süreç, birey yaş aldıkça, yanına sosyal çevreyi de dâhil etmektedir. Bireyin sosyalleşmesinde çok önemli bir konuma sahip olan okullar, cinsiyet rolleri ile ilgili algı ve deneyimleri çeşitlendirir. Müfredat, ders kitaplarının içeriği, öğretmenin ve okul yöneticilerinin tutum ve davranışları, eğitim materyalleri, toplumsal cinsiyet rollerini belirleyici bir etkiye sahiptirler.

Okullar ve okullarda uygulanan eğitsel içerikler gizli ve örtük mesajlarla, toplumdaki cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıları öğrencilere iletir (Sayılan, 2012).

Ülkemizde erken çocukluk döneminde olan çocukların, toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi, cinsiyet temelli kalıp yargıları ile ilgili konular, 1990 ve 2000 yılları arasında araştırılmaya başlanmıştır (Zembat ve Keleş, 2012: 17).

MEB okul öncesi eğitim programlarının amaç ve kazanımlarına bakıldığında, toplumsal cinsiyet adaleti ile ilgili herhangi bir ifade yer almazken "farklılıklara saygı gösterir" kazanımına yer verilmiştir (MEB, 2013). DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursu eğitim programının amaç ve kazanımlarına bakıldığında ise toplumsal cinsiyet adaleti ile ilgili herhangi bir ifade yer almazken "farklılıklara saygı gösterir" kazanımına yer verilmiştir (DİB, 2018).

Türkiye'de eğitim sistemi, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğrenim kademelerinden oluşmaktadır. Bu eğitim siteminin birinci basamağını oluşturan okul öncesi eğitim, çocuğun gelişiminde pek çok açıdan kritik bir öneme sahiptir. Bu dönemde, kavramların, değerlerin, rollerin eğitimde ne şekilde işlendiği çok önemlidir. Yine bu dönemde öğrenilen, pekiştirilen kavramlardan biri olan cinsiyet rolleri, çocukların sosyal hayatlarında öğrendikleri önemli konulardan birini oluşturmaktadır (Yıldız, 2013: 142165).

Çocuğun değer yargılarının geliştiği, model alma ve bunu davranışa çevirme becerilerinin üst seviyede olduğu okul öncesi dönemde (Yörükoğlu, 2004: 63; Pighın, 2005: 25; Akt: Oruç, vd. 2011: 286), toplumsal cinsiyet kavramının incelenmesi oldukça önem taşımaktadır. Nitekim üç ila dört aylık bebeklerin, erkek ve kadınları ayırabildiği, iki yaşlarına yaklaştıklarında toplumsal cinsiyet stereotipleri ile ilgili basit düşünceleri algılamaları (Fine, 2010: 237; Ünal, 1991: 45; Özsungur, 2010: 165) göz önünde bulundurulduğunda bu konunun önemi daha net anlaşılacaktır.

Okul öncesi dönem çocuğunun gelişim özellikleri dikkate alındığında, çocuğun davranışlarının birçoğu, sosyal çevrelerinde maruz kaldıkları sözlü ve görsel mesajlara göre ve gözlemlerine göre kazanılır ve pekiştirilir. Çocukların maruz kaldıkları mesajlar, onlara sadece sosyal çevrelerindeki insanlar tarafından verilmez. Çünkü çocuk okul öncesi dönemde, yalnızca ebeveynlerini özdeşim formu olarak seçmektedir. Aynı zamanda, ailenin diğer üyelerini, arkadaşlarını, öğretmenlerini, medya ve yazılı-görsel basında yer alan

karakterleri, ders kitaplarında veya hikâye ve masallarda yer alan temsilleri de rol model olarak benimseyebilmektedir (Krech ve Srutchfield, 1980: 209; Akt: Oruç, vd. 2011: 287; Cengiz, 2016: 142-144).

Toplumun kadına ve erkeğe biçtiği roller, kalıp yargılar, beklentiler olarak tanımlayabileceğimiz toplumsal cinsiyet kavramı, eğitim sistemi içerisinde birçok uyarıcı tarafından verilmektedir. Eğitim sistemi içerisinde bunların başını çeken uyaranlar kitaplar, öğretmen-öğrenci ve akran etkileşimidir (Yağan Güder, 2014: 12).

Ders kitapları, eğitim sistemi içerisinde yer alan, en önemli materyallerden biridir. Ders kitapları üzerinde yapılan araştırmalar çeşitli konular temelinde tartışılmakta ve incelenmektedir. Müfredatta, ders kitaplarında, dilsel ve dil dışı mesajlar ile kız ve erkek çocuklarının, kadın ve erkeklerin toplumdaki yerlerine dair pek çok veri bulunur. Okul öncesi dönemde, çocukların cinsiyete dair kalıp yargıları ve cinsiyet rollerini öğrenmelerinde kitaplar önemli materyallerdendir (Çelik, 2008: 47). Toplumun, maddi, manevi, kültürel değerlerini aktarmada, önemli etkileri bulunan ders kitapları, aynı zamanda toplumun cinsiyete dair kalıp yargılarını da aktarır. Bu durumla ilgili olarak, Külahçı (1989), kitapların, kız ve erkek öğrencilere nasıl sunulduğunun üzerinde hassasiyetle durulması gerektiği ifade etmiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ele alınan ders kitapları incelendiğinde, genel olarak kadın üzerine odaklandığı ve çözümlemeleri kadın üzerinden yaptığı görülmektedir. Bu bakış açısının kadını bireyselleştirilerek aileden soyutladığı ve diğer aile bireylerinin rollerinin ya da haklarının görmezden gelinmesine neden olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu durum kadın ve erkeğe dair rollerin çatışmacı ve rekabetçi bir üslupla ele alınmasına, kültürün ve dinin görmezden gelinmesine de sebebiyet verebilir.

Ders kitapları ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında genel olarak, kadının ev içerisinde yerine getirdiği eve ve çocuğa yönelik eylemlerin kadının özgürlüğünü kısıtladığı iddia edildiği bu eylemleri "geleneksel toplumsal cinsiyet kalıp yargıları" olarak tanımlandığı görülmektedir. Yine bu bakış açısına göre erkeğin evi geçindirmesi veya evin reisi olması "toplumsal cinsiyet kalıp yargıları" içerinde yer almaktadır (Gümüşoğlu, 1994, 2006; Sayılan, 2012). Ulaşabildiğimiz kaynaklar çerçevesinde ders kitaplarını toplumsal cinsiyet adaleti çerçevesinde ele alan çalışmaya rastlanmamıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nin "Ders Kitaplarının Nitelikleri" başlığında aşağıda yer alan hususlara yer verilmiştir.

MADDE 6 – (1) Ders kitapları;

a) Anayasa ve kanunlara aykırı hususları içermez.

b) Bilimsel hata içermez.

c) Temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunar.

ç) Reklam niteliğinde ögeler içermez.

d) Eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsar.

e) Görsel tasarım ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alarak yapılır" ("Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği", 2016).

Ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığına yer veren, etkinliklerin yer almaması gerektiği de yönetmelikle uyumluluk arz etmektedir. Bu bağlamda "toplumsal cinsiyet" kavramının, okul öncesi eğitim kademesinde, eğitimin temel araçlarından olan etkinlik kitaplarında nasıl yer aldığını saptamanın önemli bir konuyu oluşturduğu düşünülmektedir. Çünkü çocuk, etkinlik kitaplarında yer alan cinsiyet rollerine ilişkin mesajları benimsediğinde, ders kitapları tarafından toplumsal cinsiyet rolleri çocuğa aktarılmış olup, toplumsal cinsiyet rolleri bu yazılı ve görsel kodlarla yeniden üretilmiş ya da silinmiş olmaktadır.

2.3. Okul Öncesi Etkinlik Kitapları ve Toplumsal Cinsiyet

Bu başlık altında, araştırmamızın araştırmanın materyalleri, verilerin toplanması ve toplanan verilerin analizinde kullanılan yöntem hakkında bilgi verilecektir.

Konuyla ilgili ders kitapları, ilgili makale, tez ve kitaplar, İslam dininin temel kaynakları olan ayet ve hadisler, veri kaynağı olarak kullanılacaktır. Bu çalışma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma, nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, sosyal olguları mevcut çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön planda tutan yaklaşımdır. (Yıldırım ve

Şimşek, 2016: 41). Bu teknik nicel yöntemin tersine, olayların insanlar tarafından nasıl nitelendirildikleri sorusuna cevap bulmaya çalışmaktadır. (Özdemir, 2010: 326).

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve betimsel içerik analizi kullanılmıştır.

Doküman incelenmesi yönteminde, "araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin analizini kapsamaktadır." (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189).

Betimsel analiz yöntemi "çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür" (Özdemir, 2020: 336). Bu yöntemde araştırmacı doğrudan alıntılamalara sıklıkla yer verebilmektedir. (Özdemir, 2020: 336).

Betimleme, nitel analizin ilk basamağını oluşturmaktadır. Bu aşamada çalışılan olgunun betimlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu işlem, kişi, olay nesnelerle ilgili özelliklerin yazılı olarak ifade edilmesi anlamını taşımaktadır (Özdemir, 2020: 330). Strauss ve Corbin (1990)'in nitel veri analizi ile ilgili görüşleri doğrultusunda, (Akt: Özdemir, 2020; 332) betimleme sürecinin tamamlanmasından sonra ilgili literatür çerçevesinde kodlar oluşturulmuş ve bu kodlardan ana temalar oluşturularak kodlar ana temalara yerleştirilmiştir.

Araştırmanın verilerinin toplanması sürecinde, etkinlik kitapları ile ilgili doküman incelemesi yapılmadan önce, yöntem ile ilgili çeşitli okumalar yapılmış ve daha önce doküman incelemesi yapan araştırmacılar ile iletişime geçilmiş, tecrübelerinden istifade edilmiştir. Bu noktada betimsel içerik analizi yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir.

Genel bir literatür taraması, eğitim ve toplumsal cinsiyet konusu ile ilgili alan yazın üzerinden yapılmış. Bu konunun alt başlığını teşkil eden toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile ilgili araştırmalar ilköğretim ve okulöncesi dönem ağırlıklı olmak üzere, çeşitli eğitim kademeleri özelinde araştırıldıktan sonra, nihayetinde ders kitaplarında cinsiyet rolleri ile ilgili tarama gerçekleştirilmiştir.

Verilerin analizi sürecinde ise, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri, eğitimde toplumsal cinsiyet, İslam da cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet eşitli ve adaleti, ders

kitaplarında toplumsal cinsiyet kavramları ile ilgili literatürde öne çıkan çalışmalar/kaynaklar taranmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim etkinlik kitapları ve Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kursu etkinlik kitapları ve öğretmenler, öğreticiler için örnek etkinlik kitapları doküman incelemesi, betimsel içerik analiz yöntemi kullanılarak taranmıştır. İçerik analizi tekniği 1940'lı yıllarda, ilk olarak propaganda ve iletişimle ilgili çalışmalarda tercih edilmiştir (Marshall, 1999: 315). Zamanla bu yöntem ders kitaplarının incelenmesinde de başvurulabilecek en uygun yöntemlerden biri haline gelmiştir. İlgili kitaplar, ilgili literatür çerçevesinde oluşturulan kategoriler ve kategorilerin altlarında yer alan kodlar sayesinde, doğrudan alıntılara yer verilerek anlamlı bir okuma gerçekleştirilerek yorumlanmıştır.

Çalışmanın son kısmında, karşılaştırma yöntemi kullanılarak her iki kurumun etkinlik kitapları, toplumsal cinsiyeti ele alma yönünden karşılaştırılmış olup, farklı ve benzer yönleri analiz edilmiştir. DİB 4-6 Yaş Grubu Kur' ân Kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitapları metin ve görselleri, toplam beş kategoride, MEB Okul Öncesi Eğitim etkinlik kitapları ve öğretmen için örnek etkinlik kitabı metin ve görselleri, toplam dört kategoride incelenmiştir. MEB kurumuna ait etkinlik kitapları "İbadet Eden Kişilerin Kadın ve Erkek Temsili Özelinde Toplumsal Cinsiyet" kategorisine, ilgili kitaplarda karşılaştırma yapacak kadar etkinliklerin yer almaması sebebiyle dâhil edilmemiştir. Bu kategoriler, ilgili literatür taraması çerçevesinde oluşturulmuştur.

Bu kategoriler şunlardır;

1) Kadın ve Erkeğin Ev İçi ve Ev Dışı Eylemleri ve Bulundukları Mekânlar

2) Özelinde Toplumsal Cinsiyet Rolleri

a. Çocukla İlgilenmek

b. Alışveriş Yapmak

c. Tamir İşleri

d. Araba Kullanmak

e. Evin Geçimi

f. Temizlik

g. Yemek Yapmak

h. Sofra Kurmak

i. Ev ve Ev Çevresi (Evin bölümleri, bahçesi vs)

j. Dış Mekân (İş, Okul, park vs)

3) Meslekler Özelinde Toplumsal Cinsiyet

a. Öğretmen

b. Polis

c. Doktor

d. Manav

e. Bakkal

f. Pilot

g. Yönetici

h. Din görevlisi

i. Bilim İnsanı

j. Ev Hanımı

k. Şoför

4) İbadet Eden Kişilerin Kadın ve Erkek Temsili Özelinde Toplumsal Cinsiyet

a. Bireysel Yapılan İbadetler

b. Toplu Yapılan İbadetler

5) Tarihi ve Manevi Karakterler Özelinde Toplumsal Cinsiyet Temsili

a. Sanatçılar

b. Bilim/İlim İnsanları

c. Dini ve Manevi Önderler/Aileleri

d. Devlet Büyükleri/Şehit ve Gaziler/Aileleri

e. Masallara/Fıkralara/Destanlara/Hikâyelere Konu Olmuş Karakterler

6) Bireylerde Özdeşleştirilen Nesneler Özelinde Toplumsal Cinsiyet a. Takı

b. Uzun Saç

c. Kısa Saç

d. Pantolon

e. Kamyon/Araba

f. Oyuncak Bebek vb.

g. İp

h. Top

i. Eğitim Nesneleri

Bu çalışmada, yukarıda belirtilen kodların kitaplar içeriğine dağılımı incelenmiş, okul öncesi çocuğuna sunulan kitapların içeriğinde gerek görsel veriler gerekse yazılı veriler kapsamında, Kur'an-ı Kerim ve Sünnet, kültürel ve toplumsal bünye, günümüzün sosyal yapısı dikkate alınarak "cinsiyet rolleri ve toplumsal temelli cinsiyet kalıp yargıları" kavramları çerçevesinde analiz edilmiştir. Kur'an-ı Kerim ve Sünnette yer alan, adalet, aile, fıtrat, kelimeleri özelinde ve literatürde cinsel gelişim alanı ile ilgili yer alan pedagojik kaynaklar ayrıca toplumsal cinsiyet adaleti ile ilgili yapılan çalışmalar dikkate alınmıştır.

Literatür ulaşılabilir kaynaklarla sınırlıdır.

2.4. Çalışmada İncelenen Etkinlik ve Öğretici-Öğretmen Kitaplarına Ait Veriler

2.4.1. T.C DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursları Etkinlik Kitapları ve Öğretici Kitapları

2019-2020 Eğitim Öğretim Yılı, Kur'an Kursları Uygulama Esaslarının, yer aldığı metinin, "Yüzüne Verilen Eğitim Kursları" başlığının, dördüncü alt başlığını oluşturan "46 Yaş Kur'an Kursu" bölümünün, 20-21-22-23. Maddelerinde;

"4-6 Yaş Kur'an Kursları Eğitim-Öğretim materyali olarak Başkanlığımızca ücretsiz olarak gönderilecek olan "Kur'an Kursları Öğretici Kitabı I-II" ile "Kur'an Kursları Etkinlik Kitabı I-II" kullanılacaktır.

Kitaplar,https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/kategoriler/materyallerwebadresinde n de indirilebilecektir. Diğer yardımcı materyaller ise Türkiye Diyanet Vakfı'ndan temin edilebilecektir. Başkanlığımızca 4-6 yaş grubu öğrencilerin eğitimöğretim faaliyetlerinde kullanılmak üzere dini içerikli şarkılar hazırlanmış olup bu şarkılar Başkanlığımızın http://kurs.diyanet.gov.tr/multimedyaa/2/sarkilar.html web adresinden indirilerek kullanılabilecektir. Öğreticilerimiz, MEB tarafından okul öncesi eğitimi kapsamında hazırlanan ve programın amaç ve kazanımlarına uygun materyallerden de yararlanabileceklerdir. Öğreticiler, Başkanlığımız tarafından tavsiye edilmemiş ya da bağlı bulundukları müftülüğün onayı olmayan (öğreticinin kendi hazırladığı materyal hariç) hiçbir yayını kursta bulundurmayacaktır" ifadeleri yer almıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020).

Görsel 1. DİB 4-6 Yaş Grubu "Kur'an Kursları Kitapları'" na Ait Görseller

T.C DİB Kur'an Kursları Öğretici Kitabı 4-6 Yaş Grubu 1

Bu kitap Kur'an Kursları Etkinlik Kitabı 1'in uygulama aşamasında, öğreticiye rehberlik etmek için hazırlanmış olup, Etkinlik Kitabı 1'in içeriğinde yer alan görsellerle ilişkili, yazılı metinleri içermektedir. Ayıca öğreticiye, sınıf yönetimi konusunda da kılavuzluk edecek bilgiler içermektedir.

İlgili kitap, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, 'Din Eğitimi ve 4-6 Yaş Kur'an Kurslarının Doğuşu' ile ilgili bilgileri içeren sunuşu ile başlamaktadır. Ardından Pedagog Dr. Nezahat Cihandide'nin hazırlamış olduğu, "Gelişim Özellikleri ve Okul Öncesi Eğitimlerinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler" başlıklı yazısına yer verilmiştir. Daha sonra, Yrd. Doç. Dr. Bilal Yorulmaz'ın "Okul Öncesi Dönem Din Eğitimi ve Tarihsel Süreci" adlı makalesi ve İsmail Sağlam'ın "4-6 Yaş Grubu Çocukların Din Eğitimi" adlı makalesine yer verilmiştir. Kitapta "Programda Görev Alacak Öğreticilerin Dikkat Edeceği Hususlar" ile ilgili de bilgilerin yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır.

Kitap "Dini Bilgiler 1" ve "Kur'an'ı Kerim 1" olmak üzere toplam iki bölüme ayrılmıştır.

1. Bu bölüm toplam 9 üniteden oluşmaktadır. Ünitelerin başında ilgili konular ile ilgili amaç ve kazanımların yer aldığı bilgiler yer almaktadır. Üniteler sırasıyla, 'Sevgi ve Merhamet', 'Saygı', 'Görev ve Sorumluluk', 'Adalet', 'Yardımlaşma' ve 'Paylaşma' ,'Sabır', 'Güvenilirlik ve Doğruluk', 'İyilik', 'Dua Şükür ve Özür Dileme' konuları ile ilgili

etkinliklerin yazılı metinlerini ve görsellerin minyatürünü, proje ve performans ödevlerini kapsamaktadır.

2. Bu bölüm toplam 9 üniteden oluşmaktadır. Ünitelerin başında ilgili harfler ile ilgili amaç ve kazanımların yer aldığı bilgiler yer almaktadır. Üniteler sırasıyla: 'Kur'an'ı Kerimi Tanıma', 'Elif, Be, Te, Se Harfleri Tanıma ve Ezber', 'Cim, Ha, Khı Harflerini Tanıma ve Ezber', 'Dal, Zel, Ra, Ze Harflerini Tanıma ve Ezber', 'Sin, Şın, Sad, Dad Harflerini Tanıma ve Ezber', 'Tı, Zı Harflerini Tanıma ve Ezber', 'Ayn, Gayn Harflerini Tanıma ve Ezber', 'Fe, Gaf, Kef, Lam' harflerini tanıma ve Ezber', 'Mim, Nun, Vav, He, Ye Harflerini Tanıma ve Ezber' olmak üzere Kur'an'ı Kerim harfleri ile ilgili bilgi ve etkinlikleri kapsamaktadır.

Burada ezber olarak belirtilen kısım, sure ezberleri ve dua ezberlerine karşılık gelmektedir. Sırasıyla çocuklardan istenilen sure ezberleri şu şekildedir:

"Başarı Duası, Subhaneke Duası, İhlas Suresi, Kevser Suresi, Fatiha Suresi, Salli ve Barik, Rabbena Duaları, Ezanı Duyduğunda Söylenecek Olan Dua"

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Öğretici Kitabı 4-6 Yaş Grubu 2

Bu kitap, Kur'an Kursları Etkinlik Kitabı 2'in uygulama aşamasında, öğreticiye rehberlik etmek için hazırlanmış olup, Etkinlik Kitabı 2'in içeriğinde yer alan görsellerle ilişkili, yazılı metinleri içermektedir. Ayıca, öğreticiye sınıf yönetimi konusunda da kılavuzluk edecek bilgiler içermektedir.

İlgili kitap, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Din Eğitimi ve 4-6 Yaş Kur'an Kurslarının Doğuşu" ile ilgili bilgileri içeren sunuşu ile başlamaktadır. Ardından Pedagog Dr. Nezahat Cihandide'nin hazırlamış olduğu "Gelişim Özellikleri ve Okul Öncesi Eğitimlerinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler" başlıklı yazısına yer verilmiştir. Daha sonra, Yrd. Doç. Dr. Bilal Yorulmaz' ın "Okul Öncesi Dönem Din Eğitimi ve Tarihsel Süreci" adlı makalesi ve İsmail Sağlam'ın "4-6 Yaş Grubu Çocukların Din Eğitimi" adlı makalesine yer verilmiştir. Kitapta "Programda Görev Alacak Öğreticilerin Dikkat Edeceği Hususlar" ile ilgili de bilgilerin yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. Kitaptaki konular, programda yer alan kazanımlara göre belirlenmiştir.

Kitap “Dini Bilgiler 2” ve “Kur’an’ı Kerim 2” olmak üzere toplam iki bölüme ayrılmıştır.

1. Bu bölüm toplam 9 üniteden oluşmaktadır. Ünitelerin başında ilgili konular ile ilgili amaç ve kazanımların yer aldığı bilgiler yer almaktadır. Üniteler sırasıyla:

2. ‘Allah’ı Seviyorum’, ‘Peygamberimi Seviyorum’, ‘Dinimi Seviyorum’, ‘Kitabımı Seviyorum’, ‘Kainatı Seviyorum’, ‘İnsanları Seviyorum’, ‘Vatanımı Seviyorum’, ‘Bayramlarımızı Seviyorum’, ‘Dini Mekanlarımızı Seviyorum’ konuları ile ilgili etkinliklerin yazılı metinlerini ve etkinlik kitabı görsellerin, eklerini ve proje ödevlerini kapsamaktadır.

Bu bölüm toplam 9 üniteden oluşmaktadır. Ünitelerin başında, ilgili harfler ile ilgili amaç ve kazanımların yer aldığı bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde bir önceki kitapta yer alan bazı amaç ve kazanımlar tekrar edilmiştir. Üniteler sırasıyla:

‘Kur’an Harflerini Tanıma ve Ezber’, ’Harekeleri Tanıma ve Ezber’,’ Cezm İşaretlerini Tanıma ve Ezber’, ‘Şedde İşaretlerini Tanıma ve Ezber’, ‘Tenvin İşaretlerini Tanıma ve Ezber’, ‘Uzatma İşaretlerini Tanıma ve Ezber’, ‘Zamir İşaretlerini Tanıma ve Ezber’, ‘Lafzatullah’ı Tanıma ve Ezber’, ‘Kur’an’ı Kerim Okuma ve Ezber’, olmak üzere Kur’an’ı Kerim harflerinin okunuşu ilgili bilgi ve etkinlikleri kapsamaktadır.

Burada ezber olarak belirtilen kısım, sure ezberleri ve dua ezberlerine, karşılık gelmektedir. Sırasıyla çocuklardan istenilen sure ezberleri, şu şekildedir:

‘Nas Suresi, Felak Suresi, Amentü Duası, Ayetel Kürsi’ ve son iki kazanımda Kur’an’ı Kerimi Yüzünden okur ifadesi yer almıştır.

Tablo 1.

Örnekleme Giren Kur'an Kursları Öğretici Kitabı 1 (4-6 Yaş Grubu)'e İlişkin Veriler

Yayın Evi ve Yayım Tarihi	İçerik Danışmanları ve Editörler	Metin Yazarları	Resimleyen / Kapak / Grafik & Tasarım
2017- ANKARA	Doç. Dr. İsmail Sağlam	Fatma Kotan Dr. Z.	Fatma Hande Soyyiğit
4.Baskı	Yrd. Doç. Dr. Bilal	Nezahat Cihandide	
Diyanet İşleri	Yorulmaz	Aynur Bulut	
Başkanlığı Yayınları	Fatma Kotan	Zeynep Özli Özdemir	
		Ayşegül Gözeri Ayşe Şeyma Akalın	
		Abdurrahman Toprak	
		Elif Erpik	
		Elif Aydın Vural	

Tablo 2.

Örnekleme giren Kur'an Kursları Öğretici Kitabı 2 (4-6 Yaş Grubu)'ye İlişkin Veriler

Yayın Evi ve Yayım Tarihi	İçerik Danışmanları ve Editörler	Metin Yazarları	Resimleyen / Kapak / Grafik & Tasarım
2017-ANKARA **3.Baskı** **Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları**	Doç. Dr. İsmail Sağlam Yrd. Doç. Dr. Bilal Yorulmaz Fatma Kotan	Fatma Kotan Nurefşan Çağlaroğlu Dr. Z. Nezahat Cihandide Aynur Bulut Zeynep Özli Özdemir Ayşegül Gözeri Merve Likoğlu Ayşe Şeyma Akalın Abdurrahman Toprak Büşra Bodur Vurgun Elif Erpik	Fatma Hande Soyyiğit Şefika Nur Tarım

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Etkinlik Kitabı 4-6 Yaş Grubu 1-2

Etkinlik Kitapları 1-2, Öğretici Kitapları 1-2'nin eki olarak hazırlanmış olup, Öğretici Kitapları 1-2'nin içerisinde ek olarak yer alan görsellerin asıllarını içermektedir. Ayrıca Öğretici Kitapları 1-2'nin içerisinde yer alan amaç ve kazanımlara da yer verilmiştir.

Kitaplar, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, "Erken Çocuklukta Oyunun Önemi ve Etkinlik Kitaplarının İçeriği" ile ilgili bilgileri içeren sunuşu ile başlamaktadır. Kitaplar "Dini Bilgiler 1-2" ve "Kur'an'ı Kerim 1-2" olmak üzere toplam dört bölüme ayrılmıştır.

Kitaplarda, öğretici Kitapları 1-2'nin içerisinde yer alan ünitelerle ilgili görselleri içermektedir. Ayrıca kitaplarda yer yer aile katılımını sağlayan yönergelere ve proje ödevlerine de yer verilmiştir.

Tablo 3.

Örnekleme giren Kur'an Kursları 4-6 Yaş Grubu Etkinlik Kitabı 1'e İlişkin Veriler

Yayın Evi ve Yayım Tarihi	İçerik Danışmanları ve Editörler	Metin Yazarları	Resimleyen / Kapak / Grafik & Tasarım
2017-ANKARA **4.Baskı** **Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları**	Doç. Dr. İsmail Sağlam Yrd. Doç. Dr. Bilal Yorulmaz Fatma Kotan	Fatma Kotan Dr.Z. Nezahat Cihandide Aynur Bulut Zeynep Özli Özdemir Ayşegül Gözeri Ayşe Şeyma Akalın Abdurrahman Toprak Elif Aydın Vural Elif Erpik	Fatma Hande Soyyiğit

Tablo 4.

Örnekleme giren Kur'an Kursları 4-6 Yaş Grubu Etkinlik Kitabı 2'e İlişkin Veriler

Yayın Evi ve Yayım Tarihi	İçerik Danışmanları ve Editörler	Metin Yazarları	Resimleyen / Kapak / Grafik & Tasarım
2017-Ankara **3. Baskı** **Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları**	Doç. Dr. İsmail Sağlam Yrd. Doç. Dr. Bilal Yorulmaz Fatma Kotan	Fatma Kotan Nurefşan Çağlaroğlu Dr.Z. Nezahat Cihandide Aynur Bulut Zeynep Özli Özdemir Ayşegül Gözeri Merve Likoğlu Ayşe Şeyma Akalın Abdurrahman Toprak Büşra Bodur Vurgun Elif Erpik	Fatma Hande Soyyiğit Şefika Nur Tarım

2.4.2. T.C MEB Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Kullanılan Etkinlik Kitapları ve Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabı

Araştırmanın bu bölümünün verileri, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında kullanılan MEB Okul Öncesi Eğitim Etkinlik Kitapları " El Ele Okul Öncesi Eğitime 1-2-3 "adlı seriden ve MEB Okul Öncesi Eğitim Öğretmen Etkinlik Kitaplarından elde edilmiştir.

İnceleme kapsamındaki kitaplara ulaşım Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Bilişim Ağı sitesinden http://www.eba.gov.tr/ sağlanmıştır.

Aşağıda Çalışmamız da temel alınan ders kitaplarına ait bilgiler Tablo5'de sunulmuştur.

Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabı

Bu kitap, El Ele Okul Öncesi Eğitime 1-2-3 ile birlikte, sınıf içi etkinliklerin uygulama aşamasında, öğreticiye rehberlik etmek için hazırlanmıştır.

Kitap, Türk Bayrağı görseliyle birlikte İstiklal Marşı, Gençliğe Hitabe ve Mustafa Kemal Atatürk'ün görseliyle okuyucuyu karşılamaktadır. Ardından, kitabın hazırlanma amacı ve içeriği ile ilgili bilgileri içeren "Başlarken" başlığına yer verilmiştir. Onun ardından

"Etkinlik Havuzunda Yer Alan Bölümler ve Açıklamaları" başlığına yer verilmiştir. Son olarak "İçindekiler" bölümünde etkinliğin adı, etkinliğin içeriği, türü, kazanımlar ve sayfa numaraları olarak teker teker listelenmiştir. Ayrıca ilgili etkinliklerin detaylı açıklamalarına yer verilmiştir.

Görsel 2. Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabı Okul Öncesi Eğitim

Tablo5

. Örnekleme Giren MEB Okul Öncesi Eğitim Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabı'na İlişkin Veriler

Yayın Evi ve Yayım Tarihi	Komisyon	Görsel Tasarım ve Baskı Öncesi Grafik Tasarım & Mizanpaj	Dil Uzmanı
Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 2019 İkinci Baskı Yardımcı Kaynak ve Kitaplar Dizisi	Arzu Arslan Dilan Özdemir Erdoğan Ergin Esin Dönmezler Esra Giral Gülşah Sarıoğlu Işıl Öztürk Merve Uzun Özlem Çerezci Sevcan Sarıbakır Seyhan Erdal Dedeler Songül Subaş Tunç Atalay Turgay Kaya Tülin Demir Vildan Kavacık Yıldızhan Zehra Şaşmaz	Yasin Avcı Pi Yapım Ltd. Şti. Tasarım Birimi	Aydan Fincan Levent Kolukırık

Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Etkin Kitabı "El Ele Okul Öncesi Eğitime 1-2-3

İlgili etkinlik kitapları, öğretmenler için etkinlik kitabında yer alan etkinliklerin, öğrencilere eşgüdümlü olarak uygulanması için hazırlanmıştır**.** Kitap, Türk Bayrağı ve İstiklal Marşı, Andımız ve Mustafa Kemal Atatürk'ün görseliyle okuyucuyu karşılamaktadır. Kitapların sonraki bölümlerinde, içindekiler bölümüne yer verilmiş olup, ilgili etkinlikler ve yönergeler yer almaktadır.

El Ele Okul Öncesi Eğitime 1

İlk Gün Elimin Şeklini Çiziyorum, Büyük Küçük, Kırmızı, Daire, Az-Çok,1 Rakamı, Uzun-Kısa, Mavi, Altında-Üstünde, 2 Rakamı, Aynı-Farklı, Benzer-Farklı, Sarı, Görsel Algı, 3 Rakamı, İçinde Dışında, Çizgi Çalışması, Dikkat Çalışması, Üçgen, BüyükKüçük-Orta, Kirli-Temiz, Duygular, Aynı Sayıda Olanı Bulma, 4 Rakamı, Geniş-

Dar, Turuncu, Dikkat Çalışması, İnce-Kalın, Boş-Dolu, Yeşil, İlişkili Olanı Bulma, AğırHafif, Ters-Düz, Yüksek-Alçak, Örüntü, Önünde-Arkasında, Eski-Yeni, Ortasında. Başlıkları yer almaktadır.

El Ele Okul Öncesi Eğitime 2

Yukarı-Aşağı, 5 Rakamı, Mor, Ön-Arka, Sayı Nesne İlişkisi, Kare, Sayı Nesne İlişkisi, Hızlı-Yavaş, Parça-Bütün, 6 Rakamı, Çizgi Çalışması, Kahverengi, Kolay-Zor, Çizgi Çalışması, Düzenli-Dağınık, Dikdörtgen, 7 Rakamı, BeyazAzÇok,ÖnündeArkasında, Gece-Gündüz, Pembe, Benzer, 8 Rakamı, Kalabalık-Tenha, YaşlıGenç, AçıkKapalı, Arasında-Yanında, Canlı-Cansız, Çizgi Çalışması.Başlıkları yer almaktadır.

El Ele Okul Öncesi Eğitime 3

Başlangıç-Bitiş, 9 Rakamı, Çizgi Çalışması, Dikkat Çalışması, Elips, Olay Sıralaması, Çizgi Çalışması, İleri-Geri, Siyah, 0 Rakamı, Açık-Koyu, Parça-Bütün, Gri, Sıra Sayısı, Tek-Çift, Doğru-Yanlış, 10 Sayısı, Sivri-Küt, İlk-Orta-Son, Sayı-Nesne İlişkisi, Uzak-Yakın, Tam-Yarım, Sayı Nesne İlişkisi, Dikkat Çalışması, Örüntü, Dikkat Çalışması, Sağ-Sol, Sağında Solunda, Eşit, Önceki-Sonraki, Basit Toplama, Basit Çıkarma, Çizgi Çalışması, Okul Biterken Elimin Şekli. Başlıkları yer almaktadır.

Görsel 3. ‘‘El Ele 1 Okul Öncesi Eğitime’’, ‘‘El Ele 2 Okul Öncesi Eğitime’’, ‘‘El Ele 3 Okul Öncesi Eğitime’’ Kitapları

Tablo 6.

Örnekleme Giren MEB Okul Öncesi Eğitim El Ele Okul Öncesi Eğitime Etkinlik Kitabı 123 ‘e İlişkin Veriler

Yayın Evi ve Yayım Tarihi	Yazarlar	Ressam ve Grafik Tasarım	Dil Uzmanı
Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları	Esra Giral	Tunç Atalay	Aydan Fincan
Ankara	Gülşah Sarıoğlu	Gülşah Sağıroğlu	Levent Kolukırık
2018-2019-2019	Işıl Öztürk		
Birinci Baskı (Etkinlik Kitabı 1)	Vildan Kavacık		
İkinci Baskı (Etkinlik Kitabı 2-3)			

2.4.3. Görsel ve Metinlerin İncelenmesinde Kullanılan Kategoriler ve Tanımları

Nitel araştırma yöntemlerinden bir olan doküman incelemesi “Araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 199-200). Bu yöntemde ilgili dokümanlardan elde edilen verilerin mecburen sayısallaştırılması *veya* nicelleştirilmesi gerekmez, araştırmacı ilgili araştırmayı belli kategoriler ve analiz birimi doğrultusunda düz yazı şeklinde rapor edebilir (Yıldırım ve

Şimşek, 2016: 199-200). Betimsel içerik analizinde geçerlilik için kategorilerin tanımlarının net olması gerekir. Bu, çalışmada ölçülmek istenen özelliğin ne olduğuna dair bilgi verir.

Araştırmanın geçerli olabilmesi için en sık kullanılan yöntem ise "Doğrudan Alıntılara Yer Vermek"tir (Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri İçerik Analizi Yöntemi, 2020; Özdemir, 2020: 336). Bir sonraki başlıkta belli temalar ışığında, doğrudan alıntılama yöntemi ile dokümanlarda yer alan "Toplumsal Cinsiyet" e ait bulgulara yer verilmiştir.

Ancak bulgulara geçmeden önce çözümlemenin yapılmasında kilit rol oynayan kategoriler ve tanımlarına yer verilecektir. Bu kategoriler literatür incelenmesi ile ortaya çıkmış olup bazı eklemeler ve değişiklikler sonucunda ortaya konulmuştur.[4]

Kadın ve Erkeğin Ev İçi ve Ev Dışı Eylemleri ve Bulundukları Mekânlar Özelinde Toplumsal Cinsiyet Rolleri

- Çocukla İlgilenmek
- Alışveriş Yapmak
- Tamir İşleri
- Araba Kullanmak
- Evin Geçimi
- Temizlik
- Yemek Yapmak Sofra Kurmak
- Ev ve Ev Çevresi (Evin bölümleri, bahçesi vs)
- Dış Mekân (İş, Okul, park vs)

[4] Gümüşoğlu, 1996; Esen ve Bağlı, 2002; Yorgancı, 2008; Öztürk, 2009; Yıldız, 2013; in çalışmaları kategorilerin belirlenmesi ve tanımlarının yapılmasında önemli rol oynamıştır.

Bu kategori yukarıda verilen ana tema eşliğinde ve aşağısında yer alan temayı tamamlayıcı kodlar eşliğinde yetişkin kadın figürleri ve erkek figürleri, kız çocuk ve oğlan çocuk figürleri özelinde temsilleri açıklamaktadır.

Meslekler Özelinde Toplumsal Cinsiyet

Bu kategoride yetişkin kadın ve erkek figürlerin görsellerde ve metinlerde hangi meslek gruplarıyla temsil edildiklerini açıklamaktadır.

- Öğretmen
- Polis
- Doktor
- Manav
- Bakkal Pilot
- Yönetici
- Din Görevlisi
- Bilim İnsanı
- Ev Hanımı
- Şoför
-

İbadet Eden Kişilerin Kadın ve Erkek Temsili Özelinde Toplumsal Cinsiyet

- Bireysel Yapılan İbadetler
- Toplu Yapılan İbadetler

Bu kategori yalnızca 4-6 Yaş Kur'an Kursu etkinlik ve öğretici kitaplarının analizini yapmak üzere ortaya konulmuştur. Bu kategori İslam dini ibadetlerinin gerçekleştirilmesi bakımından yetişkin ve çocuk figürler özelinde temsilini açıklamaktadır.

Tarihi ve Manevi Karakterler Özelinde Toplumsal Cinsiyet Temsili

- Sanatçılar
- Bilim İnsanları
- Dini ve Manevi Önderler/Aileleri
- Devlet Büyükleri/Şehit ve Gaziler/Aileleri
- Masallara/Fıkralara/Destanlara/Hikâyelere Konu Olmuş Karakterler

Bu kategoride, tarihi (Padişahlar, Bilim İnsanları vs.) ve manevi (Peygamberler, Sahabiler vs.) karakterlerin kadın yetişkin, erkek yetişkin ve kız çocuk, oğlan çocuk figürleri özelinde temsilini açıklamaktadır.

Bireylerde Özdeşleştirilen Nesneler Özelinde Toplumsal Cinsiyet

- Takı
- Uzun Saç
- Kısa Saç
- Pantolon
- Kamyon/Araba
- Oyuncak Bebek
- İp
- Top
- Eğitim Nesneleri

Bu kategori yukarıda verilen ana tema eşliğinde ve aşağısında yer alan temayı tamamlayıcı kodlar eşliğinde yetişkin kadın ve erkek figürleri, kız ve oğlan çocuk figürleri özelinde temsilleri açıklamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. T.C. DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursu Etkinlik Kitapları ve Öğretici Kitaplarına Ait Bulgular

Bu bölümde Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Öğretici Kitapları 1-2 ve Etkinlik Kitapları 1-2 ile ilgili veriler, araştırma sorularına ilişkin bulgular, metinler ve görseller yoluyla karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Bu bölümde bir etkinlik birden fazla kriter özelinde ele alındığı için görsellere ait veriler yalnızca "Bireylerle Özdeşleştirilen Nesneler Özelinde Toplumsal Cinsiyet" başlığı altında verilmiştir. Ayrıca, Hz. Muhammed Peygambere ait etkinliklerin birden fazla olması ve adının birden fazla yerde zikredilmesi araştırmanın sonucunu etkileyebilir düşüncesiyle, Hz. Muhammed Peygamber'e ait olan bazı etkinlikler, kategoriler dışında tutulmuş ve toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili olmayan Hz. Muhammed Peygambere ait etkinlikler, değerlendirmeye alınmamıştır.

3.1.1. Kadın ve Erkeğin Ev İçi ve Ev Dışı Eylemleri ve Bulundukları Mekânlar Özelinde Toplumsal Cinsiyet Rolleri

Cami Ziyareti

Bu etkinlikte herhangi bir görsel yer almazken metinde Ayşe ve annesinin cami ziyareti konu edinilir. Burada Ayşe ve annesini öncelikle ev içi mekânda daha sonra ibadet için dış mekânda-dini mekânda temsil edilmişlerdir. Anne karakteri burada bilgilendirici konumda yer almıştır.Sabah olduğunda annesi, Ayşe'ye en güzel kıyafetlerini giyinmesini söylemiş. Ayşe ve annesi evden çıkmışlar… Burası Ayşe'nin çok merak ettiği ışıklı yerin içiymiş… Annesi:

-Kızım sen şimdi camidesin, Allah'a ibadet edilen yerin içindesin… (Sağlam vd., 2017: 41)

Kabak Draması

İlgili metinde Nasreddin Hoca karakteri tek başına tarlada dolaşırken temsil edilmiş.

İlgili görselde ise Nasreddin Hoca bir ağacın altında dış mekânda resmedilmiştir.

Öğretici, çocuklara Nasrettin Hoca'nın başından geçen bir olayı canlandıracağını söyler. Öğretici sınıf içerisinde tarlada dolaşıyormuş gibi yapar ve aşağıdaki metni canlandırır: "Ahh çok yoruldum şuradaki elma ağacının dibinde oturayım da biraz dinleneyim" der. (Sağlam vd., 2017: 46)

Kelebek Draması

İlgili etkinliğin görselinde, kız çocuğu, bir ağacın yanında dış mekânda temsil edilmiştir. Ağacın bulunduğu yer, metinde geçtiğine göre bir ormandır. Yani kız çocuğu metinde bir arkadaşıyla birlikte dış mekânda temsil edilirken, ilgili görselde tek başına yer almıştır. Metin görselle uyumlu halde değildir.

…İki arkadaş rolündeki çocuklar ormanda yürürken kozanın içindeki kelebeği görürler ve onu izlemeye başlarlar. Kelebek rolündeki çocuk zorlanarak kozadan çıkmaya çalışır… (Sağlam vd., 2017: 47)

Rüzgâr İle Güneş

İlgili etkinliğin metininde herhangi bir cinsiyet veya mekân belirtilmezken, metin ile ilgili görselde bir oğlan çocuğu tek başına dış mekânda temsil edilmiştir. (Sağlam vd. 2017:

56-57)

Ali'nin Saygısı Hikâyesi

Bu etkinlikte Ali ve Ayşe karakterleri, dış mekânda göl kenarında temsil edilirken, balık tutma eylemi oğlan çocuk üzerinden temsil edilmiştir. İlgili görselde oltayı tutan Ali karakteridir.

…Bu köyde yaşayan iki arkadaş varmış. İsimleri Ali ile Ayşe'ymiş. Ali ve Ayşe çok güzel vakit geçirir, ara sıra da göle balık tutmaya giderlermiş. (Sağlam vd. 2017: 58-59)

Musa'nın Domatesleri Hikâyesi

İlgili etkinliğin metin ve görsellerinde, anne karakteri ev içi rollerde, çocuğun ve eşinin yanında, ayrıca çocuğunu bilgilendirici konumda temsil edilmiştir. Baba karakteri metinde, bahçede bitkileri sulama rolünde ve çocuğunu bilgilendirici konumda eşinin ve çocuğunun yanında temsil edilmiştir. Baba karakterinin görseline bahçede çocuğun yanında

yer verilmezken, anne karakterine yer verilmiştir. Baba karakteri görseline, yalnızca kahvaltı masasında yer verilmiştir. Bu metinde kahvaltı hazırlamak ve alışveriş yapmak, anne karakteri üzerinden temsil edilirken baba karakteri bahçe işleri ile temsil edilmiştir.

Musa sabah kahvaltısında annesinin hazırladığı domateslerden yiyordu…

Annesine: "Anneciğim domatesler nasıl büyüyor, onları nasıl topluyorlar? diye, sordu… Musa'nın domateslere olan merakını fark eden annesi, ona okuldan döndüğünde bir sürpriz hazırladı. Musa okuldan geldiğinde annesi onu bahçeye çağırdı. Bahçe de ona minik fideler gösterdi... Annesi Musa için üç domates fidesi almıştı...

"…Musa Bahçede oynarken babasının domates fidesini suladığını görünce

"Eyvah!!! Ben yine domates fidemi unuttum." dedi. Babası gülerek

"Musacım! Görev, bizim yapmamız gereken işlerdir. Bu da senin görevlerinden

biridir." dedi.

"…Domatesler kızardı artık toplanma zamanı gelmişti. Musa'nın annesi Musa'nın domateslerinden biraz topladı. Sabah kahvaltısında herkes

Musa'nın domatesinin tadını çok beğendi… (Sağlam vd. 2017: 84-85)

Saygı Örnekleri

İlgili etkinliğin metininde, saygı örnekleri konusu iki cins üzerinden ayrım yapılmadan verilmiştir. İlgili etkinliğin görsellerinde, oğlan çocukları dış mekânda, tek başına yolculuk yaparlarken temsil edilirken, kız çocuğu görseli annesinin yanında ve bir diğer yetişkin kadın görseli ile birlikte dış mekânda temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017:

76-77)

Ördek Kukla Oyunu

Bu etkinlikte, insanlaştırılmış hayvan karakterine yer verilmiştir. Bu etkinlik metininde, anne ördek karakterine ev içi rollerle birlikte yer verilmiştir. (yemek yapma, bulaşık yıkama, evi temizleme misafir ağırlama) baba ördek karaktere ise ev dışı roller ve

tamir işleri ile birlikte temsil edilmiştir. Burada babanın en önemli görevi olarak, evin ihtiyaçlarını karşılamak (evi geçindirmek), işe gidip çalışmak ve yuvayı korumak olarak tanımlanmıştır. Yavru ördeklerin sorumlulukları için metinde herhangi bir cins ayrımı yapılmamıştır. Burada baba karakteri için, anne karakterine ihtiyaç duyduğu zaman yardım eden, bazen de çocukların eğlenmeleri için, onları gezdiren bir baba imajı ile temsil edilmiştir. Bu etkinlikte, anne ev işleri için birinci dereceden sorumlu olan kişi olarak temsil edilirken, baba karakteri ev dışı işler için birinci dereceden sorumlu olan kişi olarak temsil edilmiştir.

Anne ördek: Merhaba çocuklar ben anne ördek. Ben ve ailem size bazı sorumluluklarımızdan bahsetmek için geldik. Anne ördek olarak ben eşime ve yavrularıma güzel güzel yemekler hazırlarım. Çamaşır ve bulaşıkları yıkar, evimizi de devamlı temiz tutarım. Misafir geldiğinde onlarla ilgilenir, çocuklarımla oyunlar oynarım. İşte bunlar benim yapmam gereken bazı sorumluluklarım.

Baba ördek: Merhaba, ben baba ördek. Evimizin ihtiyaçlarını karşılamak için işe gidip çalışmak ve yuvamızı korumak benim bu ailede en önemli görevimdir. Bunun yanında bozulan eşyaları tamir eder, yavrularımın ödevlerini yapmada yardımcı olurum. Anne ördeğe ihtiyacı olduğu zaman yardım ederim, bazen de çocukların ellerinden tutar, eğlenmeleri için göle götürürüm. (Sağlam vd., 2017: 86)

Geciken Saat Hikâyesi

İlgili etkinliğin görsellerinde, kadın ve erkek karakterler, ev dışı mekânda temsil edilmişlerdir. Erkek karakterler tek başına, kadın karakterlerden biri çocuğu ile birlikte diğer kadın karakterlerde tek başına resmedilmişlerdir. İlgili görsellerde otobüs şoförü için, erkek karakter tercih edildiği gibi, üç özel aracın şoför koltuğunda yine erkek karakterler oturmaktadır. Kadınlar ise ya yan koltukta ya da arka koltukta resmedilmişlerdir. (Sağlam vd., 2017: 97-98)

Elif'in Malzemeleri Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Elif karakterinin, ev içi mekânda olduğu tahmin edilmektedir. Elif, görsel sanatlar malzemeleri ile birlikte temsil edilmiştir. Metinde Elif karakterinin yanında ihtiyaçlarını söylemesi ve gidermesi için anne karakterine yer

verilmiştir. Metinde, çocuktan birinci dereceden sorumlu ve ilgili kişi olarak anne karakteri yer almıştır.

…Elif, çok çalışkan bir çocukmuş. Her gün evde türlü türlü etkinlikler yapar, güzel güzel resimler boyarmış. Annesi Elif'e rengârenk kalemler ve bir sürü kâğıt alırmış. Ancak, Elif bu kalemleri ve kâğıtları çabucak bitirir ve annesinden yeniden kâğıt ve kalem istermiş… (Sağlam vd., 2017: 99101) **İsraf Nedir?**

İlgili metinde, dört oğlan çocuğu görseli, ev içi mekânlarda tek başına temsil edilirken, kız çocuğu görsellerinin ikisi, ev içi mekânda tek başına, diğer ikisi, annesi ile birlikte sosyal hayatta alışveriş yaparken dış mekânda temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017:

102-103)

Minik Pirinç Hikâyesi

İlgili metinde kadın karakter Ayşe Teyze ev dışı mekânda, ev ile ilgili ihtiyaçların karşılanması için ve kızının sevdiği yiyeceği almak için alışveriş yaparken, erkek karakter Osman Amca ise, işletme sahibi olarak temsil edilmiştir. Ayşe teyze karakteri, alışverişten sonra ev içi rollerde mutfakta, yemek yaparken temsil edilmiştir. Ayşe teyze karakteri bu metinde Neşe'nin annesini temsil etmektedir. Anne yemeği hazırlayan, sofrayı kuran ve kaldıran kişi olarak temsil edilmiştir. Bu metinde, kız çocuğu anne ile birlikte yakın ilişkide temsil edilmiştir. Baba karakteri burada Neşe'yi okuldan alma fiili ile birlikte verilmiştir.

….Ayşe teyze, Osman amcanın dükkânına alışveriş yapmaya gelmiş. Osman amcadan bir kilo pirinç almış. Kızı Neşe'ye de en sevdiği gofretleri alarak evine doğru yol almış…

…Mutfaktan Neşe'nin odasına mis gibi pilavın kokusu geliyormuş. Neşe'nin karnı çok acıkmış…

Pirinçler yemek masasında tabağın içinde heyecanla bekliyorlarmış… Neşe yemeğinin hepsini bitirememiş, sofradan kalkarken annesine "ellerine sağlık anneciğim" dedikten sonra masadan kalkmış…

…Bir ses duyulmuş; “Haydi bakalım herkes sofraya.” Neşe annesinin sesiyle uyanmış. Meğer gördüğü her şey rüyaymış. O kadar yorulmuş ki okulda babasını beklerken sırada uyuya kalmış… (Sağlam vd., 2017: 105106)

Öğretmenin Adaleti Hikâyesi

Yetişkin kadın karakter, dış mekânda okul ve okul çevresinde temsil edilmiştir. Çocuk karakterler Nuriye, Süleyman ve Emir dış mekânda okul ve çevresinde temsil edilmişlerdir. Kadın karakter burada eğitimci rolünde temsil edilmiştir.

Zeynep öğretmen çocuklara o gün bir ödev vermişti, ertesi gün ödevini hazırlayıp getirenlerle bahçeye çıkacaklarını, ödevini hazırlamayanların ise onlarla birlikte bahçeye çıkamayacağını söyledi… (Sağlam vd., 2017: 110) **İdeal Okul Hikâyesi**

İlgili etkinlikte yaşlı teyze ve amca karakterleri, ev içinde ve dış mekânda, sosyal hayatta temsil edilmişlerdir. İlgili etkinlikte yer alan Ayşe öğretmen ise, dış mekânda okul ve çevresinde temsil edilmiştir. Etkinlik görsellerinde, çocuk karakterler okul ve çevresinde temsil edilmişlerdir.

Bir mahallede yaşayan yaşlı teyze ve amca, evlerinin karşısında bulunan okulda ki çocukların neler yaptığını sürekli camdan izlerlermiş.

…Ayşe öğretmen, bahçe temizliğine katılan çocuklara vereceği kek ödüllerini Ali’nin paylaştırmasını istedi, o da adil bir şekilde paylaştırdı. …Yaşlı teyze ve amca bir kutu çikolata ve şeker ile çocukları ziyaret etmeye gitmişler… (Sağlam vd., 2017: 120-121)

Filli Kazağı Paylaşmak Hikâyesi

İlgili etkinlik metin ve görsellerinde, kadın karakter ev içi rollerde, kışlık kıyafetleri çıkarırken, anne rolünde çocukların yanında ihtiyaçlarını karşılarken, temsil edilmiştir. Metinde yer alan iki çocuk karakter, Mustafa ve Fatih ev içi mekânda, anneleri ile birlikte temsil edilmişlerdir. Bu etkinlikte, çocuklar annelerinin yanında konumlandırılmış ve çocuklardan birinci dereceden sorumlu kişi olarak, anne karakterine yer verilmiştir.

Soğuklar yavaş yavaş yüzünü göstermeye başlamıştı. Annesi kışlık çamaşırları çıkarırken, Mustafa’nın çok sevdiği filli kazağı da çıkarmıştı. Mustafa kazağı görünce, annesine teşekkür ederek en sevdiği filli kazağı giymeye çalıştı. Ama bir türlü giyemiyordu.

Bunu gören annesi, dizlerinin üzerine çökerek Mustafa'yı karşısına aldı. "Bak oğlum bu kazağı denedin ve artık sana olmadığını gördün. Sen bir yaş daha büyüdün. Dedi… (Sağlam vd., 2017: 139)

Zekât Hikâyesi

Bu etkinlikte baba karakteri, oğlu Ahmet ile birlikte yardım davranışında bulunurken dış mekânda temsil edilmişlerdir. Etkinlik görselinde, yardım alan taraf ise iki çocuğu olan bir kadın karakterdir. Bu karakterler ev içi/ev çevresi mekânda temsil edilmişlerdir. Bu etkinlikte erkek karakter yardım eden, kadın karakter ise yardıma muhtaç olarak temsil edilmiştir.

Ahmet ve babası beraberce daha önce hiç gitmedikleri bir aileyi ziyaret etti ve onlara birkaç paket hediye verdiler. Aile aldıkları hediyeler karşısında çok teşekkür edip mutlu oldu… (Sağlam vd., 2017: 143)

Portakal Ağacı Hikâyesi

Bu etkinliğin metininde, nine karakteri ev ve ev çevresi mekânda**,** ev işi rolleriyle birlikte kahvaltı hazırlarken temsil edilmiştir. Etkinlikte nine karakteri torunlarını bilgilendirici konumda temsil edilmiştir.

"…Şeker Nine her zamanki marifetiyle kahvaltı masasını hazırlamış. Torunlarını uykularından uyandırmış. Onlara çıtır çıtır ekmekler kızartmış…" Torunları:

-Şeker Nine, tatlı nine buradaki ağacın ismi ne?

Şeker Nine:

-Torunlarım, canlarım bu ağaca portakal ağacı derler, herkes bu ağacın meyvesini afiyetle yer, demiş.

Şeker Nine'nin torunları ağaçtaki portakallardan istemişler. Şeker Nine, portakalın daha olgunlaşmadığını, biraz daha büyümesi gerektiğini söylemiş…" (Sağlam vd., 2017: 156-157)

Abdullah'ın Sabrı

Bu etkinlikte anne karakteri, çocuğu Abdullah ile birlikte ev içi mekânda temsil edilmiştir. Anne karakteri bu etkinlikte de bilgilendirici ve öğüt verici konumdadır. Bu etkinlikte anne karakteri çocukla birlikte temsil edilmiş olup, çocukla birinci dereceden sorumlu kişi olarak temsil edilmiştir.

Abdullah camın kenarındaki koltuğun üstüne oturmuş, camdan parktaki çocukların nasıl neşeyle salıncağa ve kaydırağa bindiklerine bakıyordu… Şimdi o seyrettiği parkta, top oynarken düşmüş ve ayağını kırmıştı… Sürekli annesinden bir şeyler isteyip duruyordu. "Anne ne olur biraz parka çıksak da top oynamasam veya sadece salıncağa binsem, ne olur" diyordu. Annesi;

Bak Abdullahcığım, Allah Kur'an-ı Kerimde diyor ki;

'… Allah, sabredenleri sever. (Al-i İmran, 3/146)'

Başka bir sözünde de diyor ki,

'… Allah sabredenlerle beraberdir. (Bakara, 2/249)'

Sabır öyle güzel bir nimettir ki, karşımıza çıkan zorluklara sabredersek Allah hem bizimle beraber olur yardım eder, hem de sabrımızın karşılığında bizi sever. O'nun sevdiği insanlardan oluruz. dedi. (Sağlam vd., 2017: 161) **Penguen'in Sabrı Hikâyesi**

Bu etkinlikte penguen ailesinden bahsedilmektedir. Bu etkinlik insanlar özelinde ve günümüz çalışma şartları dikkate alındığında, çocuğun bakımını üstlenmede babanın rolü, annenin ev dışı mekânda temsil edilip çalışması, babanın ve annenin birlikte ailesi için yaptıkları fedakârlıklar ve aile olmanın karşılıklı fedakârlık gerektirdiği ve son olarak aile de sadakat kavramının somut örneği olarak ilgili metinde yer almıştır.

İmparator penguenler kutuplarda yaşarlar. Kutuplarda hava nasıldır biliyor musunuz? Çok soğuktur. Her yer karlarla kaplıdır ve her tarafta buzdan kütleler vardır. Yavru penguenlerin dünyaya gelebilmesi için yumurtalarının içinde bir süre beklemeleri gerekir. Yavru penguenin yumurtadan sağlıklı bir şekilde çıkması için yumurtanın sıcakta durması gerekmektedir. Bu sebeple anne penguen yumurtasını yumurtladıktan sonra hiç yere

bırakmadan baba penguenin ayakları üzerine koyar. Kendisi yiyecek bulmak için okyanusa dalar. Baba penguen yumurta ayaklarının üzerindeyken çok zor hareket eder.

Hatta yumurtayı düşürmemek için hiç hareket etmemeye çalışır. Hadi bakalım biz de baba penguenin yaptığını deneyelim." der. Öğretici, daha önceden içerisine çok az miktarda su koyarak şişirdiği balonları çocuklara verir ve çocukların ayaklarının arasına bu balonları koyarak onlarla yürümelerini ve baba penguen gibi yapmalarını ister. Öğretici, çocukların bu faaliyetinden sonra yorum yapmadan önce sözlerine şöyle devam eder: "Baba penguen, yumurtayı ayaklarının arasında taşırken yumurtanın hem çatlayıp kırılmaması hem de buza değip soğuktan donmaması için çok dikkatli davranır. Baba penguen aynı zamanda, okyanustan yiyecek bularak gelecek olan anne pengueni bekler. Baba penguen hem yavrusunu taşırken, hem de eşini beklerken çok sabırlı davranır. Dört ay boyunca yumurtayı ayaklarında taşımaya devam eder, ta ki yavru penguen doğuncaya ve anne penguen dönünceye kadar. Baba penguenin bu sabırlı davranışının sonunda sağlıklı bir yavru penguen dünyaya gelir. (Sağlam vd., 2017: 165)

Sabır Draması

İlgili etkinlikte, kadın karakter anne rolünde, çocuklarla beraber ev içi mekânda ev işleri ile ilgili işlerde temsil edilir. Bu hikâyede geniş aile profiline yer verilmiştir. Yemek pişirmek, ütü yapmak, çamaşırları yıkayıp asmak, evi toparlamak ve çocuklarla ilgilenmek gibi ev içi roller anne karakteri üzerinden temsil edilmiştir. Bütün bu işleri anne kendi sorumlulukları olarak tanımlamıştır. Öğretici kitabında öğretmen, drama etkinliğinde, anne karakterini canlandıran kişi olarak, "mutfak önlüğü" nesnesi ile birlikte temsil edilmiştir.

Öğretici, çocuklara bugün kendileriyle bir drama yapacaklarını, oyunda bir anne, iki çocuk, iki de yaşlı rolünün bulunduğunu söyler ve çocuklardan bu rolleri canlandırmak isteyenleri seçer. Öğretici daha önceden getirdiği eşyalardan namaz örtüsünü yaşlı olan nine rolündeki çocuğa, takkeyi ve tespihi dedeye, mutfak önlüğünü ise kendisi alır.

Role girecek olan çocuklara, drama içerisindeki rollerinin gereklerini, neler konuşacaklarını anlatır ve çocuklardan rollerini 'mış' gibi yaparak canlandırmalarını ister. Dramayı başlatır. Çocuk rolünde olan iki kişi, anne rolündeki öğreticiye "Bugün hava ne kadar güzel annecim, bizi parka götürebilir misin?" diye sorarlar.

Anne; “Çocuklar doğru söylüyorsunuz hava çok güzel sizi parka götürmeyi çok isterdim ama yapmam gereken sorumluluklarım var. Dedeniz ile ninenizin istedikleri yemekleri pişirmeyi, ütü yapmayı ve çamaşırları asmayı düşünüyorum. Üstelik evi de toparlamalıyım.” der. Çocuklar; “Anneciğim ne olur evin toparlanmasına, çamaşırları asmana biz de yardım ederiz. Bizi parka götürmeni istiyoruz.” derler. Anneleri; “Peki, eğer siz de yardım ederseniz ve beni sabırla beklerseniz, işim bitince sizi parka götüreceğime söz veriyorum.” der. Çocuklar sabırla bekleyeceklerini söylerler. Annelerine yardım ederler ve sabırla annelerinin işlerini bitirmesini beklemeye başlarlar. Anneleri işini bitirince çocuklara; “ Aferin çocuklar verdiğiniz sözde durdunuz. Hem bana yardım ettiniz, hem de beni gitme konusunda sıkıştırmadan, sabırla beklediniz. Artık parka gitme ödülünü kazandınız. Haydi, şimdi hazırlanın bakalım, parka gidiyoruz.” der ve onları parka götürür… (Sağlam vd., 2017: 167)

Sabır Çiçeği Hikâyesi

Bu etkinlikte, insanlaştırılmış hayvan karakter yavru ceylan Pırıltı, annesi ile birlikte, ev içi mekânda temsil edilmiştir. Anne karakter, yavru ile ilgilenmekte ve ona hikâye anlatmaktadır. Bu etkinlikte, annesi, yavrusu için bilgilendirici konumdadır. Bu etkinlikte insanlaştırılmış kadın karakter, anne rolünde ve ev içi mekânda, çocuktan birinci dereceden

sorumlu kişi olarak temsil edilmiştir.

Yavru ceylan Parıltı çiçekleri çok seviyordu. Annesi ona güzel bir çiçeğin

Hikâyesini okudu. Anne ceylan, hikâyeyi bitirdikten sonra mutfaklarındaki kavanozlardan birini getirerek:

-Parıltıcığım bu kavanozun içinde çeşitli çiçek tohumları var. İstersen onlardan birini ekebilirsin, dedi…

…Parıltı her sabah kalktığında önce saksısına baktı, çiçeğini göreceği günü

Heyecanla bekledi. Günler geçmesine rağmen bir türlü çiçeği çıkmadı. Artık

Yavru ceylanın sabrı giderek azaldı. Anne ceylan gayet kararlı bir yüz ifadesiyle Parıltı’nın başını okşayarak:

-Canım! Sabırla beklersek inşaallah sonuca ulaşırız. Yeter ki ümidimizi kaybetmeyelim, elimizden geleni sabırla yapalım, diyerek yavrusunun burnunun ucuna dokundu. Gülümseyerek ”Sabreden derviş, muradına ermiş” dedi… (Sağlam vd., 2017: 170-171)

Canlılarda Sabır

İlgili etkinlikte sabır kavramı, birçok canlı özelinde açıklanmıştır. İnsanlar için anne ve babalar özelinde *“Anne ve babalarımız bizleri sabırla büyütür.”* ifadesi yer alırken ilgili görselde sadece anne karakterine yer verilmiş, baba karakterine yer verilmemiştir. Bu açıdan metin ile görsel uyumlu değildir. İlgili etkinliğin görselinde, kadın karakter anne rolü üzerinden temsil edilmiş ve çocuklarıyla birlikte konumlandırılmıştır. Bulundukları mekân belli olmamakla birlikte, figürlerin kıyafetlerine bakınca, dış mekânda olabilecekleri tahmin edilmektedir.

İlgili etkinlikte bir diğer sabır ile ilgili verilen örnek ise, *“Meyveler lezzetli olmak için ağaçların dallarında sabırla bekler”* ifadesidir. Bu ifade görselleştirilirken bahçede meyve toplayan insanlara yer verilmiştir. İlgili görselde, dış mekânda bahçede bir yetişkin kadın karakter ve bir kız çocuğu karakter yer alırken, iki yetişkin erkek karakter ve bir de oğlan çocuğu figürüne yer verilmiştir. Son olarak *“Öğretmenlerimiz her şeyi bize sabırla öğretir”* ifadesinin de ilgili görselde kadın karakter öğretmenlik mesleği ile dış mekânda okul ve çevresinde konumlandırılmıştır. (Sağlam vd., 2017: 172-173).

Canım Ablam Hikâyesi

İlgili etkinlikte Zeynep, Elif, anne ve komşu Ayşe Teyze, karakterlerine yer verilmiştir. Etkinlikte, iki kız kardeşin annelerinin öğütleri üzerine, birbirlerine olan sevgi, güven duyguları ve birbirlerine destek olmaları gerektiği davranışı anlatılmaktadır. İlgili metinde hastalanan anne karakteri, belli bir süre hastanede kalması gerektiği için, çocuklar güvenilir diye tanımlanan Ayşe Teyzede kalırlar. Komşu Ayşe Teyze, ev içi mekânda, yemek yaparken ve kendi çocuklarıyla birlikte, komşu çocuklarında bakımını üstlenirken temsil edilmiştir. Zeynep’ten yaşça büyük olan abla Elif’i ise, kardeşine destek olurken görülmektedir. Bu metinde kadın karakterler, anne rolünde temsil edilmişler. Anne rolündeki kadınlar, bu etkinlikte de çocukları ile birinci dereceden sorumlu kişi olarak ve bilgilendirici ve öğüt verici konumdadırlar. Burada baba rolüne yer verilmemiştir.

…Anneleri onlara her zaman birbirlerini çok sevmelerini, birbirlerine güvenmelerini, zorluklar karşısında birbirlerine destek olmalarını söylerdi… Bir gün anneleri hastalandı. Birkaç gün hastanede kalması gerekti. İki kardeş de bu duruma çok üzüldü. Komşuları Ayşe teyze anneleri iyileşene kadar onlarla ilgilenmek için, Elif ile Zeynep'i kendi evine götürmek istedi.

Ayşe teyze, güvendikleri bir komşu olduğu için, çocuklar anneleri iyileşene kadar Ayşe Teyze'nin evinde kaldılar. Ayşe teyze çocuklara annelerinin yokluğunu hissettirmemek için çocukların sevdiklerini bildiği yemekleri yapmıştı. Ayşe teyzenin çocukları da Elif ve Zeynep'le birbirinden güzel oyunlar oynamışlardı… Elif, kardeşinin kendisi gibi üzgün olduğunu fark edince, kardeşini kucaklayarak ona şöyle dedi; "Canım kardeşim, sakın üzülme ben seninle beraberim. Bana her zaman güvenebilirsin… (Sağlam vd., 2017: 196)

İyilik Fotoğrafları

İlgili etkinlik metininde, iyilik değeri, açıklanmıştır. İlgili metinin görsellerinde ise dış mekânda, yaşlı kadın ve ona yardım eden oğlan çocuğu temsil edilmiştir. Bir diğer görselde, dış mekânda yerden çöp alan, çevre temizliğine katkıda bulunan bir kız çocuğu karakterine yer verilmiştir. Diğer bir görselde ise, kediye süt veren bir kız çocuğu temsil edilmiş ancak çocuğun hangi mekânda olduğu net olarak verilmemiştir. Son olarak, üç kız çocuğu ev içi mekânda resmedilmiş, bu çocuklardan ikisi hasta olan arkadaşlarını ziyarete gelmiş kişileri temsil ederken diğeri hasta olan kişiyi temsil etmektedir. (Sağlam vd., 2017: 204-205)

Sadaka Taşları Hikâyesi

İlgili etkinliğin görselinde iyilik davranışı oğlan çocuk karakter üzerinden temsil edilmiştir. İlgili görselde oğlan çocuğu karakteri dış mekânda tek başına konumlandırılmıştır. Ayrıca dış mekânda tek başına bir oğlan çocuğu karakteri daha resmedilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 206-207)

İyilik Zinciri Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, insanların birbirlerine yaptığı iyilik konu edilmektedir. Bu etkinlikte yetişkin erkek karakter meslek sahibi (Bakkal amaca) olarak dış mekânda, bir kız

çocuğu ise dış mekânda, yardıma muhtaç biri olarak, yetişkin kadın karakter, dış mekânda bankta otururken, kadın karakterin eşi dış mekânda simit alırken, temsil edilmiştir. Simitçi kelimesi, ilk başta herhangi bir cins ifade etmezken, metinin ilerleyen bölümlerinde 'adam' ifadesiyle birlikte yer alarak simitçinin erkek cinsinden olduğu anlaşılmaktadır.

Bakkal amca, tezgâhtaki şekerlere iştahla bakan fakir kıza gülümseyerek bir şeker verdi. Kız bu şekerle çok mutlu oldu. Şekerini yerken bankta oturan üzgün bir kadına gülümsedi. Bu gülümseme kadının kendisini daha iyi hissetmesine sebep oldu. Kendini iyi hisseden kadın eşine telefon açarak onu sevdiğini söyledi. Eşi aldığı bu telefondan o kadar keyiflendi ki, o sırada simit aldığı adama fazladan para verdi. Simitçi ilk defa bir müşterisinden bu kadar çok para alıyordu. Simitçi evinin köşesinde titreyen bir köpek yavrusunu görünce kucağına alıverdi. Küçük köpek açlıktan kurtulduğu için mutluydu. Adamın evinin bahçesinde uyumaya başladı. Gece yarısı bir hırsız adamın evinin altındaki bakkalı soymak için kapıya geldi. Bunu gören köpek yüksek sesle havlamaya başladı. Bu sesi duyan bakkal amca aşağıya indi ve dükkânına hırsızın girdiğini fark etti. Hemen polisi arayarak hırsızı yakalattı. Bütün bunlar, gülümseyerek yapılan küçücük bir iyiliğin sonucunda oldu... (Sağlam vd., 2017: 210

Sorumu Cevapla Oyunu

İlgili görselde *"İyi insanlar çöpleri çöp kutusuna atar"* ifadesi oğlan çocuğu figürü üzerinden temsil edilmiştir. Burada ilgili figür dış mekânda tek başına resmedilmiştir. Bu etkinlikte metin ve görsel uyumlu değildir. Çünkü insanlar ifadesi kadın ve erkeği kapsayan çatı bir kavramdır. Ancak ilgili görselde yalnızca oğlan çocuğu karakterine yer verilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 211).

Yaşlı Tavşan Hikâyesi

İlgili metinde, insanlaştırılmış hayvan karakterine, yer verilmiştir. İyilik kavramı, hayvanlar âleminden örnek verilerek, fabl türünde çocuklara sunulmuştur. Hayvanlar âleminde, Kadın karakter, anne rolünde ve çocuğu ile birlikte, ev içi mekânda temsil edilmiştir.

…Günlerden bir gün Tinimini, evlerinin penceresinden bakarken yaşlı bir tavşan görmüş. Yaşlı tavşan elindeki havuç sepetini güçlükle taşıyormuş.

Bu arada Tinimini'nin annesi de yanına gelmiş. Yavrusunun gördüklerini o da görmüş. Anne ve yavru tavşan birbirlerine bakmışlar. Hemencecik onlar da kollarına sepetlerini takmışlar. Yaşlı tavşanın yanına gitmişler… (Sağlam vd., 2017: 216)

Doğru Davranış Hangisi

İlgili etkinlikte, "Doğru ve Yanlış Davranışlar" üzerine, öğretici, soru cevap çalışması yapmıştır. İlgili metinin görsellerinin üçünde yetişkin erkek ve oğlan çocuk karakterleri yer alırken, bir görselde iki kız çocuk karakterlerine yer almıştır. Bütün bu karakterler dış mekânda temsil edilmişlerdir. Oğlan çocuklardan ikisi yetişkin bir erkek karakter ile, bir diğeri kendisi gibi oğlan çocuk karakter ile, temsil edilmiştir. Kız çocuk karakterleri ise birlikte temsil edilmişlerdir. (Sağlam vd., 2017: 222)

Ömer'in Duası Hikâyesi

İlgili etkinlikte, kadın karakter anne rolü ile ev içi mekânda, oğlan çocuğu Ömer ile birlikte temsil edilmiştir. Metinde, annenin rolleri olarak yemek yapmak ve çocuğun bakımını üstlenmek gibi görevler yer almıştır. Bu etkinlikte ev işlerinde ve çocuk bakımından birinci dereceden sorumlu olarak, anne rolündeki kadın karakter temsiline yer verilmiştir.

Ömer yemek yemeyi pek istemiyordu. Annesi bu duruma çok üzülüyordu.

Oysa annesi ona en çok sevdiği yemekleri yapıyordu… Annesi Ömer'in bu halini görünce, Doktor Mehmet Amca'yı çağırdı… (Sağlam vd., 2017: 226227)

Ali'nin Şükrü Hikâyesi

İlgili metinde, kadın karakter anne rolünde ev içi mekânda mutfakta yemek yaparken ve kahvaltı sofrasını hazırlamış olarak ve çocuğunun ihtiyaçlarını karşılarken temsil edilmiştir.

…Mutfaktan çok güzel kokular geliyordu. Annesi, her zaman yaptığı gibi, güzel bir masa hazırlamıştı. Ali iştahla karnını doyurdu. "Anneciğim kazağım nerede? Bir türlü bulamadım, bana yardım edebilir misin?" diyerek annesini çağırdı. Annesi de Ali'nin kazağını bularak ona yardım etti… (Sağlam vd., 2017: 230-231)

Unuttum Hatırlat Oyunu

İlgili metinde, kadın karakter, ev içi mekânda, ev içi rollerde yemek yapma ve sofra hazırlama eylemleri ile birlikte temsil edilmiştir.

…'Bugün çok yoruldum karnım da öyle acıktı, öyle acıktı ki! Dur bakalım inşaallah annem yemek hazırlamıştır.' der… 'Yaşasın canım anneciğim sofrayı hazırlamış.' der… (Sağlam vd., 2017: 233-234)

Kırılan Çiçek

İlgili etkinliğin metininde, yetişkin kadın karakter ev içi mekânda, ev işi ile ilgili rollerde kahvaltı hazırlarken, temsil edilmiştir. Bu metinde anne çocuğu ile birlikte, onun bakımını üstlenirken temsil edilmiştir. Metinde Tuba ve annesinin ev içinde yaşadıkları bir olay anlatılırken ilgili görselde oğlan çocuğu temsil edilmiştir, görseller metin ile uyumlu değildir.

Tuba yeni uyanmıştı. Annesi ona kahvaltıda çok sevdiği yiyecekleri hazırlıyordu. Tuba annesi mutfaktayken salonda yeni aldığı bebeğiyle oynuyordu. Masanın etrafında bebeğinin arabasını sürüyordu. Ayağı halının kenarına takıldı, dengesini kaybedip çiçeğe çarptı. Çiçeğin dalları kırıldı, saksının toprakları da etrafa saçıldı. Tuba'nın annesi geldi ve 'Tuba ne oldu' dedi. Tuba bir an durup ne diyeceğini düşündü… Bundan sonra öğretici yarım kalan bu hikâyeyi çocuklara; 'Tuba sizce annesine ne demiştir?' 'Annesi Tuba'ya ne cevap vermiştir?'... (Sağlam vd., 2017: 237)

Allah Her Şeyi Görür Hikâyesi

İlgili metinde, yetişkin erkek karakter, dış mekânda, işten eve gelirken, çocuklarının sevdiği yiyeceği almak için alışveriş yaparken, temsil edilmiştir. Baba karakteri, çocuklar ile birlikte ev içi mekânda temsil edilmişlerdir. Bu etkinlikte baba karakteri çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama eylemi ile birlikte temsil edilmiştir.

O gün babaları işten gelirken Zeynep ve Enes'e en sevdikleri çikolatalardan getirmişti. Çikolataları gören Zeynep ve Enes çok mutlu oldular. Sevinçle babalarının boynuna sarılıp ona teşekkür ettiler… Tüm aile salonda oturmuş, çay içip muhabbet ediyorlardı… (Sağlam vd., 2017: 239)

Dua Ediyorum

İlgili etkinliğin metininde, dua konusu çeşitli görseller etrafında işlenmiştir. İlgili etkinliğin görsellerinin ilkinde, mekân belli olmamakla birlikte dört çocuk karakter, spor kıyafetlerle, temsil edilmişlerdir. İkisi kız, ikisi oğlan olan çocukların, müsabakada oldukları tahmin edilmektedir. Diğer görselde, yetişkin bir kadın karakter, mekânı belli olmamakla birlikte, mezuniyet kıyafeti ile birlikte temsil edilmiştir. Dua ibadetini içeren bir diğer görselde, oğlan çocuğu ev içi mekânda, odasında resmedilmiştir. Bir diğer görsel dış mekânda, sosyal hayatta yetişkin kadın, yetişkin erkek, kız çocuğu ve oğlan çocuğu

figürlerini içeren bir şekilde temsil edilmişlerdir. Bir diğer görselde, yetişkin veya çocuk olduğu tam olarak anlaşılmayan erkek karakter, çadırının yanında dış mekânda kamp yaparken, resmedilmiştir. Son görselde ev içi mekânda anne, baba, çocuklar, dede ve nineden oluşan bir geniş aile resmedilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 242)

Kandil Simidi Hikâyesi

İlgili etkinlikte kadın karakter, ev içi mekânda anne rolünde, mutfakta, kandil simidi yaparken temsil edilmiştir. Metinin ilerleyen bölümünde dış mekânda Caminin önünde kızı ile beraber kandil simidi dağıtırken ve caminin içinde ibadet ederken resmedilmiştir. İlgili metinde Anne karakteri bilgilendirici konumda temsil edilmiştir.

Şeyma uyurken burnuna mis gibi kokular gelmiş. Bu güzel kokulara uyanan Şeyma kokunun nereden geldiğini çok merak etmiş. Bu harika kokunun mutfaktan geldiğini fark etmiş. Üstünü giyindikten sonra mutfağa gitmiş. Annesinin fırının başında beklediğini görmüş.

-“Anneciğim bu güzel kokular nereden geliyor?” diye sormuş.

-Annesi; “Yanıma yaklaş güzel kızım. Bak fırının içinde neler var.” demiş.

Şeyma fırına yaklaşmış ve gülümsemeye başlamış.

-“Anneciğim sen fırına küçük bilezikler atmışsın. Onları ben şimdi koluma mı takacağım?” demiş.

Annesi Şeyma'ya gülümsemiş. "Kızım bunlar küçük kandil simidi. Bunları yiyeceğiz." Demiş... Şeyma ile annesi kandil simitlerini küçük paketler halinde hazırlamışlar. Şeyma, akşamın olmasını heyecanla beklemiş. Bütün arkadaşlarına camiye gelmeleri için haber vermiş. Şeyma annesiyle camiye gittiğinde, oraya gelenlerin kandilini kutlamışlar… (Sağlam vd., 2017: 248249).

Yusuf'un Merakı Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, Yusuf ve babası birlikte dış mekânda, okuldan eve giderken temsil edilmişlerdir. Metinin ilerleyen bölümlerinde ev içi mekânda ailecek (annebaba-çocuk) temsil edilmişlerdir. Baba ve oğlu birlikte yürürlerken karşılarına çıkan, yaralı olan bir kediyi evlerine almışlardır ve baba karakteri kediyi tedavi etmiştir. Bu sırada anne rolünde olan karakter ise, kediye bir tabak ılık süt getirirken temsil edilmiştir. Baba karakteri, bu etkinlikte bilgilendirici konumdadır.

Yılın ilk karları düşerken minik Yusuf ve babası okuldan çıkmış evlerine doğru yürüyorlardı… Minik Yusuf durdu ve merakla arkasına baktı. Yavru bir kedicik boncuk boncuk gözleriyle ona bakıyordu. Yusuf 'pisi pisi' diyerek yavruyu yanına çağırmak istedi. Ama yavru kedicik ayağı yaralı olduğu için yanlarına gelmekte zorlanıyordu. Yusuf bu duruma çok üzüldü. Bunu fark eden babası:

-Haydi, Yusufçuğum. Yavru kediciği al istersen, hava daha fazla soğumadan evimize gidelim artık dedi.

…Babası eve geldiklerinde bir kabın içinde ılık su, bir parça temiz bez ve yara merhemi hazırladı. Öncelikle ılık suyla ıslattığı temiz bezle kediciğin ayağını temizledi. Daha sonra yara merhemini sürerek kediciğin ayağını güzelce sardı. Bu sırada annesi elinde bir tabak ılık sütle yanlarına geldi… Yusuf:

-Rızık nedir babacığım?

Babası:

-Rızık bizim yediğimiz, içtiğimiz, kullandığımız her şeydir… Hayvanlar bazen zor durumda kaldıklarında, Allah onların karşısına senin gibi iyi insanlar çıkarır. Sonra bu iyi insanların eliyle onlara rızıklarını verir. dedi… (Sağlam vd., 2017: 36-37)

Gözünü Aç, Kulağını Tak

İlgili etkinliğin metininde, *'Allah'ın bizim iyiliğimizi istediği'* kazanımı, "anne" karakteri üzerinden somutlaştırılmıştır. Anne figürü ilgili metinin örneğinde, çocukların

ihtiyaçlarının ne olacağını bilen ve onların zamanlarını daha iyi nasıl değerlendirebileceklerini belirleyen karakter olarak temsil edilmiştir. İlgili etkinlikte anne

karakteri, çocuk ile ilgili eylemde birincil konumda verilmiştir.

…Mesela; bazen anneleriniz sizi işittiği halde yemekten önce istediğiniz bir çikolatayı size vermeyebilir. Çünkü yemekten önce çikolata iştahınızı kapatabilir. Anneniz sizin iyiliğinizi düşündüğü için vermez. Fakat yemekten önce bir resim yapmak için kalem kağıt isterseniz onu size verir. Çünkü o yemek hazırlanana kadar vaktinizi en iyi şekilde değerlendirmenizden mutlu olur. İşte aynen bunun gibi, Allah hayırlı olan isteklerimizi kabul eder uygun olmayan isteklerimizi de yerine getirmeyebilir... (Sağlam vd., 2017: 63-64).

Meryem'in Elması Hikâyesi

İlgili metinde, kız çocuğu Meryem karakteri dış mekânda, okul ve çevresi, ev ve çevresinde okul ödevini yapmaya çalışırken temsil edilmiştir.

…Ancak Meryem elmasını bir türlü yiyemedi. Yemek için uygun bir yer aramaya başladı. Önce yatağının altına saklandı ama elmayı yiyemedi. Sonra perdenin arkasına saklandı ve burada da elmasını yiyemedi…" …Meryem üzgün bir şekilde: "Öğretmenim ben ödevimi yapamadım." dedi. (Sağlam vd., 2017: 65-66)

Zehra'nın Peygamber Sevgisi

İlgili etkinliğin metininde baba karakteri, kızı Zehra'ya hikâye anlatırken bilgilendirici konumda, ev ve ev çevresinde temsil edilmiştir. Kız çocuğu Zehra karakteri ev ve ev çevresinde babası, annesi ile birlikte temsil edilmiştir. Ayrıca komşusu Arife Teyzeyi ziyaret ederken ve dışarda bahçede arkadaşıyla birlikte oynarken, dış mekânda temsil edilmiştir. Zehra'nın annesi karakteri, evde hasta olan komşuları Arife Teyzeye poğaça hazırlarken, kızı ile birlikte ev içi mekânda, kızına karşı bilgilendirici ve öğüt verici konumda temsil edilmiştir. Hikâyede yer alan Arife Teyze karakteri, ev ve ev çevresinde kız çocuğu ile birlikte verilmiştir.

Zehra, Peygamber Efendimizi çok seviyordu. Babası ona bazı geceler Peygamberimizi anlatıyordu… Zehra bir gün bahçeye oyun oynamak için çıktı ve arkadaşı ile birlikte keyifle oynamaya başladı… Zehra eve döndüğünde aklına hasta olan komşuları Arife teyze geldi. Annesine, hasta olan komşuları Arife teyzeyi ziyaret etmek istediğini söyledi. Annesi, pişirdiği poğaçalardan bir paket hazırlayıp Zehra'ya:

Bunları Arife teyzene götürebilirsin, dedi… Zehra poğaçalarını alarak Arife teyzeyi ziyarete gitti. Bu ziyaretten dolayı çok mutlu olan Arife teyze: Zehra, bu hasta teyzeni hep sevindiriyorsun, bana hep merhametle davranıyorsun, sen bu güzel davranışları nereden öğreniyorsun, diye sordu… Zehra Arife teyzeye veda ederek oradan ayrıldı. Annesine söz verdiği için erkenden evine gitmek için yol aldı.

Annesi Zehra'ya bu davranışından ötürü:

Aferin benim güzel kızım, bu güzel davranışlarınla Peygamberimizi örnek almış oluyorsun. Böylece hem Allah hem de insanlar tarafından çok seviliyorsun, dedi… (Sağlam vd., 2017: 86-87)

Osman'ın Dürüstlüğü Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, oğlan çocuk karakteri Osman, dış mekânda, arkadaşlarıyla birlikte top oynarken ve komşu Ayşe teyze ile birlikte diyalog içerisinde, temsil edilmiştir. Metinde herhangi bir diyalog içerinde yer almamasına rağmen Mehmet amca karakteri, kırılan camı takacak kişi olarak tamir işleri ile birlikte, yine metinde herhangi bir diyalog içerinde yer almamasına rağmen Osman'ın dedesi karakteri daha önce torununa verdiği bilgilerle birlikte, metinde yan karakter olarak yer almıştır. Ayşe teyze karakteri ise ev ve ev çevresinde bilgi veren konumda temsil edilmiştir.

Bir gün Osman arkadaşlarıyla birlikte sokakta top oynuyordu. Top oynarken attıkları top birdenbire Ayşe teyzenin penceresine çarptı. Büyük bir şangırtı ile pencerenin camı kırıldı "Bütün çocuklar birden koşarak kaçışmaya başladılar. Fakat Osman kaçmadan orada durdu. Osman o anda bir hata yaptıklarını ve bunu telafi etmeleri gerektiğini düşünerek sokağın ortasında öylece bekledi. O anda Ayşe teyze pencereyi açtı ve ne olduğuna baktı. Camın kırık olduğunu görünce camı kimin kırdığını sordu.

Osman ‘Özür dilerim Ayşe teyze, oyun oynarken ben kırdım.’ dedi… Osmancığım, sen doğruyu söyleyerek çok dürüst davranmış oldun, aferin sana. Tamam, ben camı Mehmet amcanıza taktırırım, siz oyununuza devam edin.” dedi… Osman ise arkadaşlarına, ‘Dedem bana Peygamber Efendimizin çok dürüst ve doğru bir insan olduğundan bahseder her zaman.

Yine bir gün bana Peygamber Efendimizi anlatırken, Peygamberimize bir gün insanların hayırlısı kimdir diye sorulduğunda onun, hep temiz kalpli ve doğru sözlü olandır (İbnu Mace: 4216) cevabını verdiğini söylemişti.’ Dedi... (Sağlam vd., 2017: 90-91)

Ayşe’nin Peygamberimiz (s.a.s.)’e Selamı Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde çocuk karakter Ayşe, okuldan eve dönerken ev çevresinde apartman kapısının önünde, komşu teyze ile diyalog içerinde ve annesi ile diyalog içerinde, temsil edilmiştir. Anne karakteri, ev içerisinde yardım faaliyetleri için hazırlık yaparken, kızı Ayşe ile diyalogda, bilgilendirici konumda temsil edilmiştir. Komşu Emine teyze, kız çocuğu Ayşe karakteri ile ev çevresinde diyalog içerisinde temsil edilmiştir. Bu etkinlikte anne karakteri için, yardım faaliyetlerine katkıda bulunma eylemi ile birlikte temsil edilmiştir.

Ayşe okuldan eve dönerken apartmanın kapısında Emine Teyze’yi gördü.

Emine Teyze;

-Ayşeciğim nasılsın güzel kızım, okuldan mı geliyorsun?

Ayşe;

-Okuldan geliyorum, iyiyim çok şükür, sen nasılsın Emine Teyzeciğim?

Emine Teyze;

-Ben de iyiyim tatlı kızım, çoktandır görüşmüyoruz, Annen nasıl, iyidir inşallah?

Ayşe;

-Annem de iyi teyzeciğim, yetim çocukların yararına düzenlenen kermes için hazırlıklar yapıyor. Emine Teyze;

-Ne kadar güzel, selam söyle annene Ayşeciğim, selametle kalın. Ayşe eve geldiğinde annesi gülerek onu kapıda karşıladı.

Ayşe;

-Selamünaleyküm anneciğim, diyerek içeri girdi.

Annesi;

-Aleyküm selam güzel kızım Ayşe:

-Haa unutmadan anneciğim Emine Teyze sana selam gönderdi.

Annesi;

-Aleyküm selam, dedi ve gülümsedi.

Ayşe;

-Böyle görmeden birine selam gönderebiliyor muyuz anneciğim? Diye sorunca, annesi;

-Tabii ki kızın, biz birbirimizle karşılaştığımızda selam verdiğimiz gibi, uzaktaki tanıdıklarımıza da selam gönderebiliriz. Hatta hiç görmediğimiz halde Peygamberimiz (s.a.s)'e de selam gönderiyoruz, biliyor musun? dedi. (Sağlam vd., 2017: 101-102) **Olga Artık Hatice Hikâyesi**

İlgili etkinliğin metininde, çocuk karakter Mustafa ve baba karakteri ilk başta ev ve ev çevresinde, babası ile birlikte temsil edilmiştir. Daha sonra babası ile birlikte amcasının düğünü için, düğün salonunda dış mekânda, temsil edilmiştir. Baba karakteri ise, oğlu Mustafa ile birlikte ev ve ev çevresinde ve kardeşinin düğünü için düğün salonunda dış mekânda temsil edilmiştir. İlgili metine erken çocukluk yaş aralığı açısından bakıldığında, okul öncesi yaş grubuna uygun olmayan bir içerik olduğu düşünülmektedir. Çünkü ilgili etkinliğin metininde, gelinin İslam dinine geçmesi olayı anlatılmıştır. Bu yaş grubunun gelişimsel özellikleri düşünüldüğünde, bu soyut olayın anlaşılamayacağı düşünülmektedir.

Mustafa o gün evlenecek olan Faruk amcasının düğününe gitmek için en şık kıyafetlerini giymişti. Bunu gören babası gülümseyerek:

-Mustafacığım, ne kadar da yakışıklı olmuşsun böyle. Eminim düğünün en şık insanı sen olacaksın, dedi.

Babasının bu iltifatı Mustafa'nın çok hoşuna gitti ve:

-Çok teşekkür ederim babacığım. Biricik amcamın düğününe elbette böyle şık olmalıyım, dedi.

Düğün salonuna geçtiklerinde nikâh başlamak üzereydi… (Sağlam vd., 2017: 114115)

İslam Kolaylık Dinidir Hikâyesi

İlgili metinde, Bilal ve ablası Zeynep öncelikle ev ve ev çevresinde temsil edilmişlerdir. Ardından dış mekânda sosyal hayatta, parkta birlikte oynarlarken temsil edilmişlerdir. Ardından dini mekân olan camide, birlikte temsil edilmişlerdir. Son olarak, hasta olan Safiye isimli Halaları için, ev ziyaretinde bulunarak ev ve ev çevresinde temsil edilmişlerdir. Metinde yan karakter olarak yer alan Ahmet amca karakteri ise, dış mekânda parkta temsil edilirken, diğer bir yan karakter olan yaşlı teyze karakteri dış mekânda, dini mekânda ve Safiye Hala karakteri ve anne karakteri ev içerisinde temsil edilmişlerdir. Bu etkinlikte kız çocuk ve oğlan çocuk karakterleri, ibadet eylemi ile birlikte temsil edilmişlerdir. Bu etkinlikte de kadın karakterlerden biri, anne rolünde ve ev içi mekânda temsil edilmiştir. Diğer kadın karakter ise, yardıma muhtaç konumda temsil edilmiştir.

Bilal sabah erkenden yatağından fırlayıp hemen pencereye koştu. Perdeyi aralayıp kendisine gülümseyen güneşi görünce onun bu heyecanlı hali yerini neşeye bıraktı ve doğruca ablası Zeynep'in yanına gitti ve:

-Hadi abla gidiyor muyuz? Dedi.

Zeynep:

-Sen önce kahvaltını yap. Yemeğini yerken ben de hazırlanayım, dedi… Bilal ve Zeynep hazırlanıp dışarı çıktıklarında önce parka gittiler ve çok güzel vakit geçirmeye başladılar. Onlar kaydıraktan salıncağa, salıncaktan tahterevalliye koşarken komşuları Ahmet Amca'nın toprağın üzerinde yaptığı değişik hareketler Bilal'in dikkatini çekti…

Zeynep:

-Cuma namazı vakti yaklaşıyor. Beraber camiye gidelim…

Camiye gidip namazlarını kılmışlardı ama bu defa da kendileri gibi namaz kılmayıp ayaklarını uzatıp oturan yaşlı bir teyze Bilal'in dikkatini çekmişti… Camiden huzur ve neşe içinde ayrılırken Zeynep Bilal'e:

-Beraber güzel bir gün geçirdik değil mi kardeşim? İster misin bir de Safiye Halamızı ziyaret edelim? Hasta ziyaretiyle bayramımız Cumayı iyice süsleyelim" dedi.

Beraberce Safiye Halanın evine gittiler. Safiye Hala Zeynep ve Bilal'i görünce çok sevindi…

Zeynep ve Bilal, Safiye Halaya teşekkür edip evlerinin yolunu tuttular. Eve dönerken de tatlıcıdan iftar için baklava aldılar. Anneleri:

-Gününüz nasıl geçti, neler yaptınız, neler öğrendiniz? Diye sordu… (Sağlam vd., 2017: 116-118)

İslam Değiştirdi Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Saliha, İsmail ve babası ev ve ev çevresinde -bahçede temsil edilmiştir. Baba karakteri, çocuklarıyla ilgilenen ve onları bilgilendirici konumda temsil edilmiştir. Burada, bahçe işi ile ilgili eylemde baba karakteri, çocuklar ile birlikte temsil edilmiştir.

Saliha ve İsmail bazen babalarıyla beraber bahçede ağaçları ve çiçekleri suluyorlarmış. Çünkü bahçede böyle zaman geçirmek çok hoşlarına gidiyormuş. İşleri bittikten sonra babalarıyla beraber çimlerin üzerinde sohbet edip, babalarına merak ettikleri soruları soruyorlarmış. Yine o gün işleri bitince çimlerin üzerine oturmuşlar… (Sağlam vd., 2017: 124-125)

Camimiz Çiçek Açacak Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, Ayşe teyze karakteri ev ve ev çevresinde misafir ağırlarken ve dış mekânda -dini mekânda- camide Kur'an Kursuna gelen çocuklarla diyalog halinde, temsil edilmiştir. Etkinliğin görsellerinde iki oğlan çocuğu ve iki kız çocuğu dış mekânda dini mekânda, caminin bahçesinde temsil edilmişlerdir.

Ayşe teyze, çocukların bu güzel davranışlarının ödüllendirilmesi gerektiğini düşündü. Camiye giderek çocukları yarın öğle yemeğine gelmeleri için evine davet etti. Çocukların camideki hocası, Ayşe teyzeyi merak eden ailelere, onu tanıdığını, evine gitmelerinde bir sakınca olmadığını söyledi. Çocuklar hep birlikte Ayşe teyzeyi ziyarete

gittiler. Giderken ona bir kutu çikolata götürdüler. Ayşe teyze, onlara çok güzel yiyecekler hazırlamıştı… (Sağlam vd., 2017: 127-128).

Elif'in İlk Namazı Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, kız çocuğu Elif karakteri, ev ve ev çevresinde, geniş ailesi ile birlikte temsil edilmiştir. Elif'in annesi, Elif'e yattığı zaman hikâye okurken, dedesi ve ninesi onu bilgilendirici konumda ve ibadet yaparlarken, halası ev işlerinde nasıl yardımcı olacağını gösterirken ve babası bahçe işlerinde nasıl yardımcı olacağını gösterirken temsil edilmiştir.

Elif, bahçeli küçük bir evde, kalabalık bir ailede yaşıyordu. Annesi, babası, abisi, dedesi, ninesi ve halasıyla birlikte çok mutluydu. Çünkü ailedeki herkesten her gün farklı farklı bilgiler öğreniyordu. Akşamları dedesi ve ninesi ile beraber Kur'an okuyor, yatağına yattığında annesinin onun için okuduğu hikâyeleri dinliyordu. Bahçe işlerinden iyi anlayan babasından, bahçenin ne zaman ve ne kadar sulanacağını, sebzelerin ne zaman toplanacağını, yabancı otların neden ayıklanması gerektiğini öğreniyordu. Halası ise ona ev işlerinde nasıl yardımcı olacağını gösteriyordu… (Sağlam vd., 2017: 131-132)

Merve Oruç Tutmayı Öğreniyor

İlgili etkinliğin metininde, Merve karakteri ve annesi ev ve ev çevresinde, komşular ile birlikte iftar hazırlığı yaparken, ayrıca annesi Merve'ye kahvaltı hazırlarken, son olarak misafir ağırlarken, ev içi rollerle birlikte temsil edilmişlerdir. Anne karakteri aynı zamanda, kızı Merve için bilgilendirici konumdadır. Burada kız çocuğu, annesi için yardımcı konumda yer almıştır.

Merve annesinin telaşlı olduğunu fark etmişti. Annesi börekler ve çeşit çeşit yemekler hazırlıyordu. Komşular da onlara yardıma gelmişti. Hepsi aralarında "Yarın ramazanın ilk günü, iyi hazırlanalım." diyorlardı... Sabah olduğunda annesi Merve'ye kahvaltı hazırlamıştı… Akşam olduğunda misafirler geldi. İftar sofrasında hep beraber akşam ezanını beklediler. Merve misafirlerle birlikte iftar yapmaktan çok mutlu oldu… (Sağlam vd., 2017: 136-137)

İlk Sadakam Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Abdullah'ın annesi, ev ve ev çevresinde ev işleri ile birlikte, daha sonra oğlu Abdullah ile birlikte dış mekân sosyal çevrede- çarşıda alışveriş yaparken temsil edilmiştir. Abdullah'ın arkadaşı Enes karakteri, dış mekânda çarşıda tek başına temsil edilmiştir. Burada Abdullah'ın babası karakteri onun maddi ihtiyaçlarını karşılayan bir konumda temsil edilmiştir. Enes karakterinin babası olmadığı için Enes karakteri yardıma muhtaç ve ihtiyaçlarının karşılanamadığı bir konumda temsil edilmiştir.

O gün Abdullah çok heyecanlıydı. Çünkü babasından aldığı harçlıkla biriktirdiği para tam 100 lira olmuştu. Ve nihayet uzun zamandır, hayalini kurduğu uzaktan kumandalı kırmızı helikopteri alabilecekti… Annesi: – Evladım, biraz bekle işlerimi bitireyim, acele etme. Öğleden sonra gideriz inşallah, dedi.

Abdullah sabırla annesini bekledi. Annesinin işleri bitince birlikte evden çıktılar.

Çarşıda çok sevdiği arkadaşı Enes'i spor malzemeleri satan bir mağazanın önünde

Vitrine bakarken gördüler. Enes'in babası yoktu, annesi ona çok iyi bakıyordu ama yine de onun bütün ihtiyaçlarını karşılayamıyordu… (Sağlam vd., 2017: 139-140)

Salih Kur'an-ı Kerim Dinliyor Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, Salih ve babası dış mekânda yürüyüş yaparlarken, evde birlikte vakit geçirirlerken ve dış mekân dini -mekânda Kur'an Kursuna kayıt yaptırırlarken birlikte temsil edilmişlerdir. Baba karakteri burada bilgilendirici konumdadır. Bu etkinlikte baba karakteri, oğlu ile ilgilenirken birincil konumda temsil edilmiştir.

Salih babasıyla beraber yürüyüşe çıkmışlardı... Yol boyunca sohbet ettiler… Salih ve babası eve gelince, selam verip içeri girdiler… Babası Salih'in bu kararına çok sevinir ve o gün doğruca mahallelerindeki Kur'an kursuna giderek kayıt yaptırırlar… (Sağlam vd., 2017: 145-146)

Rehberimiz Kur'an Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Sami, Sena ve babaları dış mekânda, alışveriş yaparken ve ev içi mekânda birlikte sohbet ederlerken, temsil edilmişlerdir. Anne karakteri ev içi

mekânda temsil edilmiştir. Anne karakteri ev içi roller ile birlikte yemek ve çay hazırlarken temsil edilmiştir. Baba bilgilendirici konumdadır.

Sami ile Sena neşe içerisinde babalarıyla beraber alışverişe giderler… Sami de:

– Baba, yemekten sonra helikopteri kuracağız değil mi, diye heyecanla sorar.

Baba:

– Tamam, kuracağız ama ben önce çay içmek istiyorum, der.

Nihayet çaylar da gelir… Babası, helikopterin kılavuzunu inceleyerek: –

Tamam, parçaların hepsini takmışsınız ama parçaları kullanma kılavuzunda yazılı olduğu gibi uygun bir şekilde yerleştirmediğiniz için helikopter çalışmıyor' der ve kullanma kılavuzuna bakarak parçaları olması gerektiği şekilde takar. "Bismillah" der ve kumandanın düğmesine basar basmaz, helikopter uçuverir… (Sağlam vd., 2017: 151-152)

Huzur Kur'an'dadır Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Ahmet ve arkadaşları, dış mekânda- pakta ve dini mekânda- camide temsil edilmişlerdir. Ahmet ve arkadaşları güzel bir yaz gününde, parkta oynayıp yorulmuşlardı. Dinlenmek için caminin merdivenlerine oturduklarında içeriden çok hoş bir ses işittiler… (Sağlam vd., 2017: 157-158)

Kâinattaki Düzen Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, Mert ve babası dış mekânda ev ile ilgili alışveriş yaparken ve ev içi mekânda, ailecek temsil edilmişlerdir. Anne karakteri ev içi mekânda, sofra hazırlarken ve oğlu Mert ile ilgilenirken temsil edilmiştir.

Yağmurlu bir sonbahar günü, evlerinin çatısındaki kırılan kiremitlerin yerine yenisini almak için, Mert'le babası dışarıya çıktılar… Kiremitleri aldıktan sonra Mert ve babası eve döndüler. Onlar çatıya çıkıp eksik kiremitleri yerlerine yerleştirirken, annesi de onlara çok güzel bir sofra hazırladı... Yemekten sonra oyuncaklarıyla oynamak için Mert odasına gitti. Bir süre sonra annesi gelip gece olduğunu, artık yatması gerektiğini söyledi... (Sağlam vd., 2017: 176-177)

Bütün Çöpler Kendi Kutusuna Draması

İlgili etkinliğin metininde Melike, babası ve annesi dış mekânda -piknik yerinde- ailecek temsil edilmişlerdir.

Çok güzel bir Pazar sabahıydı. Melike çok sevinçliydi. Çünkü annesi ve babası ile birlikte pikniğe gidecekti. Hep birlikte arabalarına bindiler. Kenarında bir derenin aktığı güzel bir piknik yerine geldiler… (Sağlam vd., 2017: 187-188)

Yeşili Sev Doğayı Koru Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, Esma karakteri dış mekânda, okul ve okul çevresinde temsil edilmiştir. Esma karakteri, ev dışı eylemleri bakımından, çevre koruma kolu başkanlığı görevi ile birlikte metinde yer almıştır.

Esma çevre koruma kolu başkanı idi. O ağaçları çok severdi. Esma bir teneffüs saatinde, temiz hava almak için okulun bahçesine çıktı… (Sağlam vd., 2017: 190-191)

Ekşi Sütten Tatlı Peynir Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, Melek karakteri ve annesi ev içi mekânda ev ile ilgili eylemde bulunurken temsil edilmişlerdir. Meleğin babası karakteri de ev içi mekânda ailesi ile birlikte kahvaltı yaparken temsil edilmiştir. Bu metinde Melek karakterinin annesi israf etmeyerek evdeki malzemeleri değerlendirirken, ev ekonomisine katkıda bulunurken ev içi eylemde temsil edilmiştir. Melek karakteri kahvaltı masasının hazırlanmasında annesine yardım ederken evle ilgili ev içi eylemde temsil edilmiştir. Bu metinde hem anne karakteri hem de baba karakteri bilgilendirici konumda temsil edilmişlerdir.

Bir gün Melek ile annesi sütlaç yapmaya karar verdiler. Mutfağa gidip sütlaç yapmak için gerekli bütün malzemeyi mutfak tezgâhının üstüne çıkardılar. Annesi sütü tencereye boşaltıp ocağın üzerine koyarak işe başladı. Ancak süt ısınmaya başlayınca onun ekşidiğini anladı… Ertesi gün annesi melekten yapmış oldukları peyniri kahvaltı masasına götürmesini istedi. Melek kahvaltı masasının hazırlanmasına yardım ettikten sonra hep birlikte sofraya oturdular. Babası dün yaptıkları peynirin tadına bakınca:

– Ne kadar lezzetli bir peynir, dedi.

Melek:

– Bu peynirin nasıl yapıldığını bir bilsen, inanamazsın babacığım, annem onu dün ekşimiş sütten yaptı, dedi.

Babası eşine dönerek tebessüm etti ve:

– Hıım öylemi hanım? Ne kadar güzel olmuş, ellerine sağlık, dedi.

Melek'in annesi:

– Hem israf etmemiş olduk hem de aile bütçemize bir katkıda bulunduk, dedi.

Melek:

– Babacığım ben bu işi çok sevdim, biz atılabilecek bir şeyi faydalı bir şeye dönüştürdük.

Babası:

– Kızım Allah da sizi bu güzel davranışınızdan dolayı çok sevecek, çünkü Kur'an-ı Kerim'de: "...Yiyiniz, içiniz; ancak israf etmeyiniz. Bilin ki Allah israf edenleri sevmez." (A'râf, 7/31) buyuruyor, dedi. Hep birlikte inşallah diyerek, keyifle kahvaltılarını yapmaya devam ettiler. (Sağlam vd., 2017: 193-194).

Verdiğin Nimetleri İsraf Etmiyorum Draması

İlgili etkinliğin metininde, Buğra, annesi ve babası köyde yaşayan bir aileyi temsil etmektedir. Buğra ve ailesi ev ve ev çevresinde ve dış mekânda tarlalarında temsil edilmişlerdir. Burada anne ve baba tarlada beraber çalışırlarken temsil edilmişlerdir. Metinin ilerleyen bölümlerinde Buğra'nın arkadaşı Oğuz ve Arif de hep birlikte dış mekânda tarlada meyve toplarken ailelerine yardım ederlerken ve komşu Fatma teyzenin evine meyve götürürlerken temsil edilmişlerdir. Bu etkinlikte aile içi iş bölümüne yer verilmiştir.

Buğra şirin bir köyde yaşayan sevimli bir çocuktur. Bir sabah anne ve babası, tarlalarına çalışmaya gittiklerinde Buğra da onlarla beraber gider." Babası:

-Buğracığım, biz annenle tarladaki sebzelerimizi sulayacağız. Sen de çok uzaklaşmadan buralarda oynayabilirsin, der… Buğra da biraz dolaşmaya başlar. Daha sonra kayısı ağacının yanında durur ve kendi kendine: -Bu kayısılar ne kadar da güzel. Eminim tatları da çok güzeldir. Ama bazıları yere dökülüyor. Yazık değil mi? der.

Buğra hemen annesinin yanına koşar ve:

-Anneciğim, tarlamızın yanında kayısı ağacı var. Güzelim kayısılar yere dökülmüş. Biz de toplamıyoruz, bu israf olmaz mı?

Annesi:

-Buğracığım, toplamayı istedik ama zaman bulamadık. Dilersen sen toplayabilirsin.

Buğra:

-Bu çok güzel bir fikir. Yan tarlada arkadaşlarım Oğuz ve Arif var. Hemen çağırayım da beraber toplayalım, der.

Buğra ardından yan tarlaya doğru seslenmeye başlar:

-Oğuzzz! Arifff! Buraya gelebilir misiniz der.

Bu arada içeriye koşarak Oğuz ve Arif rolündeki çocuklar girerler ve "Efendim Buğra" derler.

Buğra:

-Arkadaşlar, bakın burada bizim kayısı ağacımız var. Kayısılar yerlere dökülmüş. Ne dersiniz, beraber toplayalım mı?

Oğuz:

-Harika teklif bu!

Arif:

Evet, çok eğlenceli olacak, der.

…

Buğra:

-Ne güzel! Bir sürü kayısı topladık. Ama bu kadar çok kayısıyı tek başımıza yiyemeyiz. İsraf olmasın arkadaşlar, sizce ne yapalım.

Oğuz:

-Bence bir kısmını annelerimize götürelim, reçel yapsınlar.

Arif:

-Birazını da Fatma Teyze'ye götürelim. Çünkü o, hem yalnız hem de yaşlı bir insan, der… (Sağlam vd., 2017: 195-197)

Bin Kişinin Yaptığı Pasta Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, Rumeysa ve annesi karakteri, ev ve ev içi mekânda temsil edilmişlerdir. Rumeysa, ev ile ilgili eylemlerle temsil edilmişlerdir. Annesi burada bilgilendirici konumdadır.

Çok güzel bir pazar günüydü. Rumeysa, mahalledeki arkadaşlarını yaş gününe davet etmek istiyordu. Onlarla sohbet edip oyunlar oynayarak eğlenceli bir hafta sonu geçirmeyi planlıyordu. Elbette ki gelen misafirlerine bir şeyler ikram etmeliydi.

Rümeysa'nın aklına lezzetli bir pasta yapmak geldi. Bunun için annesinden izin istedi. Fakat o, daha önce hiç pasta yapmamıştı. Bu nedenle annesi:

– Rümeysacığım, ama tek başına zorlanabilirsin. İstersen beraber yapalım?

Rumeysa:

– Teşekkür ederim annecim ama ben yarın on bir yaşıma gireceğim, tek başıma yapmak istiyorum… (Sağlam vd., 2017: 216-217)

İyi ki Varsın Draması

İlgili etkinliğin metininde, öğreticinin yönergesiyle, çocuklar rol dağılımında çeşitli meslekler üstlenirler. Öğretici bu mesleklerden kasap mesleği için;

Çocuklar, kasap gün boyu insanlara et satar, gün sonunda evine giderken manavdan sebzesini, fırıncıdan ekmeğini alır, manav gün boyunca insanlar sebze ve meyve satar, gün sonunda bakkaldan evine un-şeker vb. tuhafiyeden eşine örgü ipi vb. alır. der. (Sağlam vd., 2017: 218)

Burada kasap mesleğinde olan kişi dış mekânda kasaplık mesleği ile temsil edilmiştir.

'*Eşine örgü ipi alır'* ifadesi ile bu kişinin erkek karakter olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca bu kişi, evin geçimini sağlayan kişi olarak etkinlikte yer almıştır.

Arı Zuzz Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, arı zuzz ve ailesi yer almaktadır. Zuzz'un annesi karakteri için metinde Zuzz'un dilinden *"Annem yanımda olsaydı şimdi beni dizlerine yatırıp uyuturdu, topladığım polenleri, babam ve kardeşlerim taşımamda yardım ederlerdi." ve "Anne arı gülümseyerek şefkatle yavrusuna bakmış. Onun için en sevdiği polenlerle hazırlamış olduğu çorbayı, ona yedirmeye başlamış…* Anne karakter ise, kanatlarıyla başını okşayarak, '*Biz bir aileyiz tatlım, her zaman birbirimize ihtiyacımız var'* ifadelerini kullanmıştır. . (Sağlam vd., 2017: 219-220).

Bu etkinlikte de anne karakteri için, ev ile ilgili ev içi roller yüklenirken, baba karakterine dış mekânla ilgili rol verilmiştir. Aile kavramının önemine yer verilen bu etkinlikte anne bilgilendirici ve öğüt verici konumda yer almıştır.

Zeytinyağlı Pırasa Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, yaşlı teyze karakteri dış mekânda alışveriş yaparken ve ev içi mekânda ev ile ilgili rollerde, torunu için yemek yaparken temsil edilmiştir.Bir gün manava gelen yaşlı teyze, gülen havuç ve pırasayı görünce, torunu için lezzetli bir zeytinyağlı pırasa yapmaya karar vermiş… (Sağlam vd., 2017: 228-229)

Biz Bir Aileyiz Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde yer alan, çocuk karakterler, Sinan ile Semra ve anneleri ev ve ev çevresinde temsil edilmişlerdir. Bu metinde yer alan anne karakteri, evlerinin

bahçelerinden elde ettiği ürünlerle, aile ekonomisine katkıda bulunurken temsil edilmiştir. Çocuklar ise annelerine yardım ederlerken, temsil edilmiştir. Baba karakteri ise, dış mekânda çalışırken temsil edilmiştir. Yan karakterler, Adnan Amca, Zeynep Teyze, Kamil Amca dış mekânda alışveriş yaparken temsil edilmişlerdir.

Sinan ve Sema apartmanlar arasında kalmış, kocaman bir bahçenin ortasındaki küçük ve şirin bir evde oturuyorlardı… Sinan ve Sema'nın anneleri bahçelerine diktikleri bu sebzeleri komşularına satarak ailesine katkıda bulunuyordu… Anneleri, Sinan'a, Sema'ya ve eşine "Ben çok hastayım. Benim bahçemde yetiştirdiğim sebzeleri satın alan üç aile var.

Onlar mutlaka satın almaya gelecekler, ben onlara söz vermiştim. O yüzden sebze paketlerini hazırlamam gerek. Ne yapacağız?" der… Annelerinin üzüldüğünü gören Sinan ve Sema birbirlerine bakarak annelerine;

"Anneciğim, biz senin yapacağın işleri yapabiliriz. Bahçeden gidip sebzeleri toplayabiliriz. Topladıktan sonra temizler, tartıp paket yaparız.

Komşularımız gelince de onlara teslim ederiz. Lütfen anneciğim bize izin ver, sana yardım etmek istiyoruz.

Sadece nasıl yapılacağını söyle." dediler… O akşam komşularından Adnan amca sebzeleri almaya geldiğinde Sinan ve Sema'nın sebzeleri verdiğini görünce annelerine ne olduğunu sordu. Çocuklar da annelerinin hasta olduğunu söylediler… Çocuklar, ertesi gün sebzelerini almaya gelen komşular için de annesinin teslim etmesi gereken sebzeleri hazırladılar. Zeynep teyzenin, Kamil amcanın ürünlerini hazırlayarak teslim ettiler… (Sağlam vd., 2017: 231-232)

Aileme Yardım Ediyorum Draması

İlgili etkinliğin yönergelerinde, aile kavramı ve aile içi yardımlaşma konu edilmiştir. Bu yönergelerde, anne karakteri ev içi rollerde, bulaşık yıkarken çocukları da ona yardım ederken temsil edilmiştir.

…Öğretici sınıfa dönerek, "Bu resimde nasıl bir yardımlaşma görüyorsunuz çocuklar?" diye sorar. Çocukların cevaplarını dinlerken, aile bireyleri arasında ne tür bir yardımlaşma olabileceğine dair sorularıyla onları yönlendirir. Sınıftan gelen yorumları

dinledikten sonra, donuk imgeyi yapan çocuklara dönüp, mesela; "Arkadaşlarınız sizin, annesine bulaşık yıkarken yardım eden bir çocuğun resmini oluşturduğunuzu söylüyor. Peki, siz bize hangi yardımlaşmanın resmini oluşturdunuz?" diye sorar… (Sağlam vd., 2017: 233)

Benim Büyük Ailem

İlgili etkinliğin metininde, sevgi ve saygı konusu işlenmiştir. Bu konu bir aile üzerinden ilgili görselle birlikte örnek olarak verilmiştir. İlgili etkinliğin metininde yazar öğretici için resmi yorumlarken şu ifadeleri kullanmasını ister;

…Örneğin: Resimde kız çocuğunun annesine yardımcı olmasının, koltukta oturan dedeye çocuğun terliklerini sunmasının, evin babasının nineye yeleğini giydirmesinin, koltukta oturan dedeyi evin miniklerinin gülümseyerek dinlemelerinin sevgi ve saygı içerikli davranışlar olduğunu söyleyebilir… (Sağlam vd., 2017: 258-259)

Bu etkinlikte anne ve kız çocuk karakteri, ev içi mekânda evle ilgili eylemlerde, yemek için masayı kurarken temsil edilmişlerdir. Baba ve oğlan çocuk karakterleri, ev içi mekânda aile büyükleri ile ilgili yardım eylemlerinde bulunurken temsil edilmişlerdir.

Köyde Bayram Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, kız çocuğu Halime ve amcasının kızı Melike karakterleri ana karakterler olarak yer almaktadır. Bu karakterler ev ve ev çevresinde, ev işi ile ilgili eylemlerle birlikte, bayram hazırlığı yaparlarken ve ev işlerinde annelerine yardım ederlerken temsil edilmişlerdir. Halime'nin annesi ve köy halkının kadınları bayram hazırlığı yaparlarken ve bayram günü kahvaltı hazırlarken, temsil edilmişlerdir. Burada köyün kadınları, dış mekânda hep birlikte temsil edilmişlerdir. Halime ve Melike'nin babaları ve erkek kardeşleri, dış mekânda dini mekânda ibadet ederken temsil edilmişlerdir.

Son olarak, bütün köy halkı köy meydanında dış mekânda bayramlaşırken temsil edilmiştir. Bir hafta öncesinden başlayan hazırlıklar bugün hem hızlanmış hem de köydeki heyecan artmıştı. Halime bir yandan annesine ev işlerinde yardım ediyor, bir yandan da Melike'yle köyde nasıl vakit geçireceklerinin planını yapıyordu… Annesi ev işlerini bitirdikten sonra Halime'yle Melike'yi de yanına alarak köyün meydanında kurulan büyük fırının yanına geldiler. Tüm köyün kadınları meydanda toplanmış, bayram hazırlıklarını tamamlamaya çalışıyorlardı. Bir kısmı sarma sarıyor, bir kısmı keşkek yapıyor bir kısmı da

baklava ve su böreği yapıyordu… Halime'yle Melike bütün hazırlıklar bitene kadar annelerine yardım ettiler… Melike ve Halime heyecanla bayram sabahında uyandıklarında babaları ve erkek kardeşleri bayram namazını kılmak için camiye gittiler. Köyün bütün kadınları da bu sırada köy meydanında harika bir kahvaltı sofrası hazırlıyorlardı. Halime ve Melike de büyük bir neşe içinde tüm bu hazırlıklara yardım ettiler. Köyün bütün erkekleri camide kılınan namazdan sonra köy meydanına gelerek herkesle bayramlaştılar. Büyüklerin elleri öpüldü, küçüklere ise harçlık ve hediyeler verildi. Tanımadığı insanlar bile Melike'yi öpüyor, ona şeker ve harçlık veriyorlardı. Köy meydanındaki sevinç Melike'yi çok mutlu etmişti. Daha önce hiç böyle bir bayram yaşamamıştı. Daha sonra herkes hazırlanan sofraya oturdu. Tüm köy halkı keyif içerisinde hem sohbet ettiler hem de kahvaltılarını yaptılar… (Sağlam vd., 2017: 278-279)

Bayramlaşalım

İlgili etkinliğin görselinde bayramlaşma eylemi için erkek karakterlere yer verilmiştir. İlgili etkinlikte metin yer almamaktadır. (Sağlam vd., 2017: 280)

Bayramlar Paylaşınca Güzel Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, kız çocuğu Zeynep karakteri ve annesi ev içi mekânda ev içi rollerde ve bayram hazırlığı yaparken temsil edilmişlerdir. Anne karakteri burada bilgilendirici konumda temsil edilmiştir.

Zeynep sevimli mi sevimli bir kızdı. Annesine yardım etmeyi çok severdi. Sofraya tabakları, kaşık-çatalları taşırdı. Temiz kaşıkları yerine yerleştirirdi. Annesi çamaşır asarken, bazen sepetten çamaşırları verir, bazen de mandal kutusunu tutardı… Günlerden bir gün, annesi telaşla temizlik yapıyor, tatlılar hazırlıyor, yemekler pişiriyordu. Zeynep, "Anneciğim misafir mi gelecek?" diye sordu. Annesi, "Evet yavrum, sadece bir değil, birçok misafirimiz gelecek, yarın bayram, evimiz inşallah misafirlerle dolup taşacak. dedi… (Sağlam vd., 2017: 281-282)

Bayramları Tanı Oyunu

İlgili etkinliğin ilk görsellinde, üç yetişkin kadın karakter ve bir yetişkin erkek karakter dış mekânda alışveriş yaparken temsil edilmiştir. Bir diğer yetişkin erkek karakter ise, fırıncılık mesleği ile satış yaparken temsil edilmiştir. İlgili etkinliğin ikinci görselinde,

oğlan çocuğu ev içi mekânda veya dış mekânda kıyafet mağazasında kıyafet denerken temsil edilmiştir. Üçüncü görselde, oğlan çocuğu ev içi mekânda pencereden bakarken temsil edilmiştir. Dördüncü görselde, yetişkin erkek karakter, yetişkin kadın karakter ve oğlan çocuğu bir aile olarak ev içi mekânda, yemek yerken temsil edilmiştir. Beşinci görselde yetişkin erkek karakter, yetişkin kadın karakter ve iki oğlan çocuğu ve bir kız çocuğu ev içi mekânda bayramlaşırlarken temsil edilmişlerdir. Altıncı görselde, kız çocuğu ev içi mekânda evcil hayvanı beslerken temsil edilmiştir. Yedinci görselde iki yetişkin erkek, iki yetişkin kadın karakter ve iki oğlan çocuğu hediyeleşirlerken temsil edilmiştir. Ev içi mekânda oldukları tahmin edilmektedir. Son görselde iki kız çocuğu karakteri, hediyeleşirlerken temsil edilmişlerdir yine ev içi mekânda oldukları tahmin edilmektedir (Sağlam vd., 2017: 286-287).

Bayramın Getirdikleri Draması

İlgili etkinliğin kazanımında "*Bayramlarda insanların mutlu olduğunu fark eder"* ifadesi yer almıştır. Bu etkinlikte öğretici çocuklara "*Bayram, bu arkadaşımız için hangi güzellikleri getirmiş"* sorusunu sorar. Daha sonra öğretici, bayram denince kendi aklına gelen şeyleri söyler. "*Bayram denince benim aklıma, bayram hazırlığı, akraba ziyaretleri, annemin evde yaptığı baklava ve börekler geliyor,* der." Burada bayram hazırlığının ailecek yapıldığı düşünülmektedir. Akraba ziyareti örneği vererek kültürel bir ögeye yer verilmiştir. Anne, baklava ve börek yapma eylemiyle birlikte, ev içi mekânda mutfakta ev içi eylemde temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 288-289).

Günlerin Terazisi Oyunu

İlgili etkinliğin görselinde yetişkin erkek karakterler, dış mekânda -dini mekânda camide resmedilmişlerdir. İlgili etkinliğin diğer bir görselinde, Oğlan çocuğu karakteri öz bakımı ile ilgili eylemde bulunurken belirsiz bir mekânda temsil edilmiştir. Kız çocuğu görseli belirsiz bir mekânda aynaya bakarken temsil edilmiştir. Son olarak oğlan çocuğu görseli, öz bakımını yaparken ev içi mekânda -banyoda resmedilmiştir. (Sağlam vd., 2017:

297-298)

Taha'nın İlk Cuma Namazı Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Taha, annesi ve babası ilk olarak ev içi mekânda temsil edilmişlerdir. Ardından Taha ve babası dış mekânda- dini mekânda-camide temsil

edilmişlerdir.

Taha evde bir hareketlilik olduğunu fark etti. Babası ile annesinin yanına gitti. Babası güzel kokular sürüyor, saçlarını tarıyordu. Hem de en güzel kıyafetini giymişti.

Taha bu hazırlığın sebebini çok merak etti. Babasına sordu:

– Babacığım, gezmeye mi gidiyorsun?

Babası:

– Hayır, oğlum, bugün cuma, Müslümanların bayramı. Cuma namazına gideceğim, dedi…

Babasına:

– Babacığım ben de seninle namaza gelebilir miyim, diye sordu.

Babası:

– Elbette gelebilirsin güzel yavrucuğum. Camiler çocuklarla daha da güzelleşir, dedi.

Taha camide arkadaşlarının da olduğunu fark etti ve hemen yanlarına gitti. Onlara sarıldı ve o da onların cumasını kutladı. Sonra hep beraber camideki büyüklerinin ellerini öperek cumalarını kutladılar… (Sağlam vd., 2017: 299300)

Fatma'nın Bayram Hediyeleri Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Fatma, annesi ve babası dış mekânda-kurum ve kuruluşSosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Huzur Evini ziyaret ederken temsil edilmişlerdir. Bu etkinlikte baba, anne ve çocuk karakterleri yardım eyleminde bulunurlarken temsil edilmişledir.

Bayram günü gelmişti. Fatma, annesi ve babası çok heyecanlılardı. Kimsesiz çocuklar ve yaşlılar için birçok hediyeler aldılar. Bu güzel hediyelerle onları daha da mutlu etmek istiyorlardı. İlk önce ailesi olmayan çocukların olduğu yere, sevgi evlerine gittiler. Fatma, ailesi ile beraber oradaki çocuklarla bayramlaşarak hediyeler verdi...

Oradaki çocuklara veda ederek ayrıldılar. Çocuklar pencereden bakarak onlara el salladılar. Daha sonra ailesi ile beraber huzurevine gittiler… (Sağlam vd., 2017: 301-302)

Ellerimi Açtım Sana

İlgili etkinliğin dua örneğinde anne, bulaşık makinası nesnesi ile birlikte temsil edilmiştir. Anne ev içi mekânda ev içi roller ile ilgili eylemi gerçekleştiren kişi olarak temsil edilmiştir.

…Öğretici, sırasıyla çocukların dualarını dinler ve yaptıkları etkinlikteki avuçların içerisine yazar. Örneğin, Ayşe'nin annesi için duası başlığının altına, Allah'ım Annem için senden bir bulaşık makinası istiyorum… (Sağlam vd., 2017: 303)

Kandilin Kutlu Olsun Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde, kız çocuğu karakteri Zehra, öncelikle okuldan eve gelirken dış mekânda, daha sonra annesi ile ev içi mekânda**,** misafirler ile birlikte temsil edilmiştir. Anne bu etkinlikte ev içi eylemlerde bulunurken- misafirlere ikram hazırlarken, misafir ağırlarken, kızı Zehra da, annesine yardım ederken temsil edilmiştir. Anne burada bilgilendirici konumda yer almıştır.

Zehra o gün okulda çok yorulmuştu. Eve gelir gelmez biraz uyuyup dinlenmek için odasına geçti. Kıyafetlerini değiştirip yatağına yattı ve tatlı bir uykuya daldı. Bir müddet dinlendikten sonra, salondan gelen seslerle gözlerini açtı. Kapıyı hafifçe araladı ve neler olduğunu anlamaya çalıştı… Bunu anlamak için utana sıkıla yavaşça odasından çıktı ve mutfağa doğru ilerledi. Mutfak olabildiğince kalabalıktı. Yeni gelen misafirler, getirdikleri ikram dolu tabakları masaya bırakıyor ve onlar da "Kandiliniz mübarek olsun" diyorlardı. Mutfak çeşit çeşit pasta ve tatlılarla dolmuştu… Daha sonra annesinin yaptığı ve onların da nezaketen getirdiği ikramlardan çayla beraber yediler. Ardından da hep beraber ibadetlerle ve dualarla dolu, huzurlu bir gece geçirdiler… (Sağlam vd., 2017: 305-306)

Döndüm Kıbleye Hikâyesi

Ahmet, annesi ve babası ilk önce ev içi mekânda hep birlikte temsil edilmişlerdir. Daha sonra Ahmet ve Babası dış mekânda-dini mekânda-camide arkadaşı Ömer, Kerim Dayı, Rasim Amca ile birlikte ibadet eyleminde bulunurken temsil edilmişlerdir. Anne karakteri ise ev içi mekânda evle ilgili eylemde bulunurken -kahvaltı hazırlarken temsil edilmiştir.

Ahmet, ailesiyle yine güzel bir bayram sabahına uyandı. O gece heyecandan neredeyse hiç uyuyamamıştı. Çünkü bir aylık ramazan orucunun ardından neşe dolu

Bir bayrama yeniden kavuşmuşlardı. Annesi güzel bir bayram kahvaltısı hazırlarken, Ahmet ve babası bayram namazına gitmek için hazırlanıyorlardı… Camiye geldiklerinde, mahalledeki tanıdıklarını da orada görünce mutluluğu daha da arttı. Arkadaşı Ömer, Kerim dayı, Rasim amca, hepsi de oradaydı… (Sağlam vd., 2017: 313-314)

Küçük Hacı Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Emir, annesi ve babası dış mekânda-dini mekânı ziyaret ederken Kâbe'de ibadet eylemi ile birlikte temsil edilmişlerdir. İlgili etkinliğin metininde bu ziyareti ailesi ile birlikte yaptıkları belirtilse de anne karakterine ilgili görsellerde yer verilmemiştir. Yalnızca baba karakteri ve Emir diğer hacılarla birlikte ihram kıyafetiyle ve zemzem içerken görsellenmiştir. Bu açıdan bakıldığında metin ve görseller uyumlu değildir.

Anne karakteri burada Kâbe ziyareti öncesi bilgilendirici konum yer almıştır.

…Annesi ve babası okuldaki başarısından sonra ona nasıl bir hediye istediklerini sorduklarında 'Hacca gitmek istiyorum' diye cevap vermişti. Anne ve babası onun bu isteğini kabul etti ve hacca gitmek için başvuruda bulundular. Bir kaç hafta sonra gelen bir telefon hac başvurularının kabul edildiğini söylüyordu… Annesi onun bu heyecanını, ona Kâbe hakkında bilgiler verip orada neler yapılması gerektiğini anlatarak iyice arttırıyordu. Emir'in beklediği gün gelmişti. Tüm akrabaları ve arkadaşları onları yolcu etmek için havaalanındaydı… Emir ve ailesi Kâbe'ye gelmişlerdi… Ailesi ile beraber Kâbe'nin etrafında dualarla dönerek tavaf etti… (Sağlam vd., 2017: 318-319)

Babaannemin Kâbe Ziyareti Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Emre, Esma, anne, baba ve babaanne karakterleri ev içi mekânda temsil edilmişlerdir. Anne karakteri ev içi rollerle birlikte kahvaltı hazırlarken, temsil edilmiştir. Çocuk karakterler Emre ve Esma annelerine ev içi rollerde yardım ederken temsil edilmişlerdir. Baba karakteri, çocuklarıyla ilgilenirken temsil edilmiştir.

Güzel bir cumartesi sabahı Emre ile Esma, pencereden kendilerine gülümseye güneşin, ilk ışıklarıyla uyandılar. Yüzlerini yıkayıp pijamalarını çıkarırken, burunlarına mutfaktan mis gibi kokular gelmeye başlamıştı. Kıyafetlerini giydikten sonra koşarak mutfağa gittiler. Babası ve babaannesi de geldiğinde hep beraber kahvaltı masasına oturdular. Emre ile Esma tabaklarında ne varsa hepsini yediler ve annelerine "Ellerine sağlık anneciğim." diyerek teşekkür ettiler… Sofrayı kaldırmada annelerine yardımcı olan iki kardeş, ellerini yıkadıktan sonra salona geçtiler… Babaları yemekten sonra onları çok mutlu edeceğini düşünerek eski bir resim albümü getirdi. İki kardeş şaşkınlıkla ve merakla babalarının elindeki o kocaman şeye bakıyorlardı… (Sağlam vd., 2017: 320-321)

Selimiye Camisi'ni Ziyaret Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Yasin, Büşra ve babaları dış mekânda Ülke turu yaparken temsil edilmişlerdir. İlgili metinde, dini mekânda-cami ziyareti yaparlarken yer almışlardır. Bu etkinlikte, baba karakteri çocukları ile birinci konumda onlarla ilgilenirken temsil edilmiştir.

Yorucu bir kış döneminin ardından nihayet yaz tatili gelmişti. Yasin ve Büşra'nın ailesi ülkemizin dört bir yanındaki güzelliklerin bazılarını görüp tanımak amacıyla bir gezi yapmaya karar verdiler. Akşamdan tüm hazırlıklarını yaptıktan sonra sabahın erken saatlerinde, İstanbul'daki evlerinden yola çıkarak gezilerine başladılar.

Yasin ve Büşra çok mutlulardı. Gezdikleri yerler öyle güzel, öyle muhteşemdi ki!

Büşra, babasına: "Babacığım, bizim ülkemiz ne kadar da güzelmiş böyle, atalarımız ne güzel eserler yapmışlar." dedi. Babası ise: "Evet öyle Büşracığım, siz bir de Edirne'deki muhteşem Selimiye Camii'ni görün. Bir saate kadar oradayız inşallah. Dedi… (Sağlam vd., 2017:329-330)

Namaz Kılanlara Saygılıyım

İlgili etkinliğin metininde Zeynep karakteri ve kardeşi Meryem karakteri ev içi mekânda temsil edilmiştir.

Zeynep odasında heyecanla bir şeyler yapıyormuş, yaptığı şey onun için çok önemliymiş, o yüzden bütün dikkatini oraya vermiş. Kardeşi Meryem ise ablası ile oyun oynamak istiyormuş… (Sağlam vd., 2017: 339)

3.1.2. Meslekler Özelinde Toplumsal Cinsiyet

Cami Ziyareti Adlı Ekinlik

İlgili metinde İmamlık mesleğine yer verilmiştir.

'İmam amca namaz kıldırmış, sonra da dua okumuş' Cami adlı şiirin son dörtlüğünde 'İmam Kur'an okursa yankılanır sedası' cümleleri ile birlikte şiirde imamlık mesleği yer almıştır. (Sağlam vd., 2017: 4142)

Gürültü Yapan Can Hikâyesi

İlgili metinde gürültü yapan Can karakteri' nin rahatsızlık verdiği kişiler anlatılmaktadır. Bu metinde fırıncı, ayakkabı tamircisi meslekleri erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir.

Fırıncı Ahmet amca, gece komşularından gelen televizyon sesinden dolayı uyuyamamış. Sabah çok geç kalkmış, ekmeklerini zamanında yapamamış.

Fırına ekmek almak için gelenler ekmeğin çıkmadığını görünce kapıda sıra olmuşlar… Ayakkabıcı Mustafa amca da ekmek sırasında bekleyenler arasındaymış… Bu yüzden ayakkabı dükkânını geç açmış. Tamir etmesi gereken ayakkabıların birçoğunu tamir edememiş. Ayakkabılarını almak için Can, Mustafa amcanın dükkânına gitmiş. Mustafa amca ayakkabılarını tamir edemediğini söylemiş. Can, ayakkabıları tamir edilmediği için o gün maça gidememiş ve maça gidemediği için takımı maçı kaybetmiş. Takımı maçı kaybettiği için Can çok üzülmüş. (Sağlam vd., 2017: 77)

Musa'nın Domatesler Hikâyesi

Bu etkinlikte bahçıvanlık mesleği, erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir.

…Bahçıvan amcalar domatesleri toplayıp manavlara satıyorlar. (Sağlam vd., 2017: 84-85)

Geciken Saat Hikâyesi

Bu etkinlikte, şoför, doktor, fırıncı, trafik polisi, meslekleri, erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir. Kız çocuğu karakteri Zeynep, öğrenci olarak metinde yer almıştır.

Akrep ve yelkovan, Şoför Ahmet amcanın yatağının başındaki saatte yaşıyorlardı…"

…Doktor bey hastaneye gittiğinde kapısında biriken hastalar çok zor durumdalardı. Fırıncı amcanın ise fırınının önünde ekmek almak için bekleyen insanlar bayağı acıkmışlardı. Çalışkan bir öğrenci olan Zeynep ilk derse yetişemedi. Bu yüzden öğreticinin anlattığı önemli bir konuyu kaçırdı. Trafik polisi olan Ömer abi ise görev yaptığı kavşağa geldiğinde bütün arabaları bir birine karışmış bir şekilde buldu… (Sağlam vd., 2017: 97-98).

Minik Pirinç Hikâyesi

İlgili metinde işletme sahibi olarak Osman Amca karakterine yer verilmiştir.

Osman Amca market sahibi olarak temsil edilmiştir.

…Minik pirinç hiç bilmediği yerlere doğru gidiyormuş. Bir torbanın içinde arkadaşlarıyla beraber nereye gideceklerini merak ediyorlarmış. Önce bir fabrikada ayıklanıp paketlenmişler, sonra yolculukları bir markette son bulmuş. Pirinç torbasını Osman amca açmış. Pirinçlerin hepsi yukarıya doğru şaşkınlıkla bakıyorlarmış. Çünkü çok farklı bir yere gelmişler. Ayşe teyze, Osman amcanın dükkânına alışveriş yapmaya gelmiş. Osman amcadan bir kilo pirinç almış. Kızı Neşe'ye de en sevdiği gofretleri alarak evine doğru yol almış… (Sağlam vd., 2017: 105-106).

Öğretmenin Adaleti Hikâyesi

İlgili metinde yetişkin kadın karakter, öğretmen mesleğinde temsil edilmiştir.

Zeynep öğretmen çocuklara o gün bir ödev vermişti, ertesi gün ödevini hazırlayıp getirenlerle bahçeye çıkacaklarını, ödevini hazırlamayanların ise onlarla birlikte bahçeye çıkamayacağını söyledi… (Sağlam vd., 2017: 110).

İdeal Okul Hikâyesi

İlgili metinde yetişkin kadın karakterlerden olan Ayşe, öğretmen mesleği ile temsil edilmiştir.

Ayşe öğretmen, bahçe temizliğine katılan çocuklara vereceği kek ödüllerini Ali'nin paylaştırmasını istedi, o da adil bir şekilde paylaştırdı. (Sağlam vd., 2017: 120-121)

Abdullah'ın Sabrı Hikâyesi

Bu etkinlikte Abdullah'ın kırılan ayağını tedavi eden doktor için 'Doktor amca' ifadesi kullanılarak doktorluk mesleği erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir.

…Gittikleri hastanedeki doktor amca Abdullah'ın ayağını beyaz alçıyla kaplamış ve iki hafta oyun oynamaması gerektiğini de tembihlemişti. Sürekli annesinden bir şeyler isteyip duruyordu.(Sağlam vd., 2017: 161)

Canlılarda Sabır

Bu etkinlikte sabır kavramı için birçok örnek verilmiştir. Örneklerden biri de *"Öğretmenlerimiz her şeyi bize sabırla öğretir"* cümlesidir. Öğretmenlik mesleği, ilgili görselde, kadın öğretmen olarak yer almıştır. (Sağlam vd., 2017: 172-173)

Yırtık Defter

Bu etkinlikte güvenilirlik ve doğruluk değerleri okulda geçen bir olay üzerinden işlenmiştir. Bu etkinlikte kadın karakter Ayşe, öğretmenlik mesleği ile birlikte temsil edilmiştir.

Ayşe öğretmen, kütüphaneden bir gün çok önemli bir kitap almış. Öğrencilerine bu kitabı dikkatli kullanmalarını söylemiş…" (Sağlam vd., 2017: 189)

İyilik Zinciri Hikâyesi

Bu etkinlikte bakkalcılık ve simitçilik meslekleri, erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir.

Bakkal amca, tezgâhtaki şekerlere iştahla bakan fakir kıza gülümseyerek bir şeker verdi… Simitçi evinin köşesinde titreyen bir köpek yavrusunu görünce kucağına alıverdi. Küçük köpek açlıktan kurtulduğu için mutluydu. Adamın evinin bahçesinde uyumaya başladı… (Sağlam vd., 2017: 210)

Ömer'in Duası Hikâyesi

Bu etkinlikte hasta olan Ömer'i tedavi için "Doktor Mehmet Amca" ifadesi kullanılmıştır. Doktorluk mesleği erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir.

Doktor Mehmet Amca'yı çağırdı. Doktor amca Ömer'i muayene etti… (Sağlam vd., 2017: 226-227)

Kandil Simidi Hikâyesi

İlgili etkinlikte Şeyma ve annesinin ibadet için gittiği camide, imamlık mesleğine yer verilmiştir.

…Şeyma'ya ve annesine teşekkür etmişler. İmam amca herkese namaz kıldırmış… (Sağlam vd., 2017: 248-249)

İki Kraliçe Arı Hikâyesi

Bu etkinlikte hayvanlar üzerinden yöneticilik mesleği hikâye ile anlatılmaya çalışılmıştır. Hikâyede iki kraliçe arının yöneticilik için seçim süreci ve yöneticilik süreçleri konu olarak işlenmiştir. Kraliçe arı burada "*kovanı idare edecek olan" olarak tanımlanmıştır.* Ayrıca bu hikâyede işçi arılara da yer verilmiş. İşçi arılardan biri erkek karaktere karşılık gelen *"ağabey işçi arı"* olarak temsil edilmiştir.

Yeni doğmuş işçi arılardan biri, ormanı tanıma gezintisine çıkmıştı. Yanında da ağabey iççi arı vardı…"

…O gün kovanda bir telaş vardı. Çünkü kovanı idare edecek olan kraliçe arı seçilecekti… (Sağlam vd., 2017: 33-35)

Varsın, Değerlisin Draması

Bu etkinlikte öğretici, çocuklara ileriki yaşamlarında kendilerini nerede ve nasıl gördükleri ile ilgili sorular yöneltir ve onlardan cevaplamalarını ister. Burada çocukların verdikleri yanıtlardan biri de ileride hangi meslekte oldukları ile ilgilidir. Öğretici kitabında çocukların verebileceği cevaplar arasında, *astronot, temizlikçi, ev hanımı* gibi mesleklere yer verilmiştir. Metinin ileriki bölümünde öğretici; *"Fırıncı Amca, Ayakkabıcı Amca"* ifadeleri kullanarak fırıncılık ve ayakkabıcılık mesleklerini erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir.

…İkinci olarak çocuğa, 'Şimdi 30 yaşındasın ve ne iş yapıyorsun' der… Çocuk astronot ya da temizlikçi olduğunu söyleyebilir… Örneğin 'ev hanımı olacağım' diyen çocuğa neden bu mesleği seçtiği sorulur ve çocuğun verdiği cevap eleştirilmeden dinlenilir… Büyüyünce kimimiz fırıncı olup ekmek yaparız, kimimiz öğretmen olup öğrenci yetiştiririz, kimimiz ise ayakkabıcı olup ayakkabılar yaparız. Hepimizin birbirimize ihtiyacı var. Fırıncı amcamız olmasa ekmeksiz ne yaparız. Öğretmenlerimiz olmasa kim bize güzellikleri öğretir. Ayakkabıcı amca olmasa kendi kendimize ayakkabı yapabilir miyiz? (Sağlam vd., 2017: 45-46)

Küçük Murat'ın Allah'a Teşekkürü Draması

Bu etkinlikte meslekler olarak *bakkal, fırıncı, değirmenci ve çiftçi* rolleri yer almaktadır. *"bakkallık"* mesleği *"amca"* ifadesi kullanılarak erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir.

…Öğretici Murat'a ekmek alması için para verir. Murat bakkala gider. Bakkaldan bir ekmek ister, parasını uzatır ve bakkal amcaya aldığı ekmekler için teşekkür eder… (Sağlam vd., 2017: 61)

Huzur Kur'an'dadır Hikâyesi

Bu etkinlikte imamlık mesleği yer almaktadır.

…Ahmet ve arkadaşları ayakkabılarını çıkarıp merakla içeri girdiler ve imamın orada Kur'an okuduğunu gördüler. İmam onları fark edince okumasını bitirip çocukların yanına gitti ve kendisini tanıttı… (Sağlam vd., 2017: 158)

Vatanımı Seviyorum İsraf Etmiyorum

İlgili etkinliğin görselinde oyunculuk veya televizyon programcılığı mesleği, kadın cinsi üzerinden temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 253)

İyi ki Varsın Draması

İlgili etkinliğin metininde yer alan kasap, manav, bakkal, fırıncı mesleklerine yer verilmiştir. Burada kasaplık ve manavlık meslekleri erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir.

Çocuklar, kasap gün boyu insanlara et satar, gün sonunda evine giderken manavdan sebzesini, fırıncıdan ekmeğini alır. Manav gün boyunca insanlara sebze ve meyve satar, gün sonunda bakkaldan evine un-şeker vb. tuhafiyeden eşine örgü ipi vb. alır" der.

…Alınan cevaplardan sonra birlikte bir drama yapacaklarını söyler ve rolleri dağıtır. Çocuklara; bakkal, kasap, manav, fırıncı vb. rolleri verir. Sırasıyla bu görevleri canlandıracaklarını söyler, drama etkinliğinde çocuklardan girdikleri role uygun olan kişinin bir gününü canlandırmalarını ister. Canlandırma esnasında rollerine uygun malzemeleri ve kıyafetleri kullanırlar.

…Ardından manav rolündeki çocuk rolünü canlandırır. Hastalandığı için o gün işe gidemez, evde dinlenir. Diğer dükkân sahipleri evlerine sebze ve meyve almadan giderler, eşleri evde sebze olmadığı için yemek pişirmez, o gün evlerinde kuru ekmek ile kahvaltı yapmak zorunda kalırlar… (Sağlam vd., 2017: 218)

Bayramları Tanı Oyunu

İlgili etkinliğin görsellerinde fırıncılık mesleği erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 286-287)

Taha'nın İlk Cuma Namazı Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde imam mesleğine yer verilmiştir.

…Taha sevinç içinde camiye girdi. Cuma namazı kılındıktan sonra imam mikrofondan cemaate seslenerek;

Değerli kardeşlerim, yakın zamanda ülkemizde gerçekleşen toprak kayması ve sel felaketi sebebiyle evlerini kaybeden vatandaşlarımız oldu. Bu vatandaşlarımızdan zor durumda olan bir aile mahallemizde yaşayan akrabalarının yanına sığındı.

Biz de mahalleli olarak onlara yeni bir ev kurmak istiyoruz. Zor durumda olan bu aileye yardım etmek isteyenler, bağışlarını yardım kutusuna bırakabilirler." dedi… (Sağlam vd., 2017: 299-300).

Selimiye Camisi'ni Ziyaret Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde imam mesleğine yer verilmiştir.

…Bu sırada güler yüzlü bir adam yanlarına yaklaştı. "Hoş geldiniz çocuklar, camimizi beğendiniz mi?" diye sordu. Yasin ve Büşra: "Çok beğendik amcacığım, peki siz kimsiniz?" dediler. O kişi: "Ben bu caminin imamıyım. Yıllardır burada görev yapıyorum. İsterseniz bu muhteşem caminin birbirinden ilginç özelliklerini sizlere anlatabilirim." dedi… (Sağlam vd., 2017: 329-330)

Minik Mimarlar

İlgili etkinliğin metininde Müezzin, Cami İmamı ve Vaiz mesleklerine yer verilmiştir.

…Öğretici, daha sonra caminin minaresini tanıtır. Namaz vaktinin geldiğini bildirmek için camilerde, müezzinin ezan okuduğu yer olduğunu söyler. Müezzinin minarede, balkona benzeyen yere çıktığını ve ezanı okuduğunu açıklar ve bu bölüme şerefe denildiğini söyler… Ardından öğretici, minberin camide basamaklardan oluşan bir bölüm olduğunu söyler. Buna caminin imamının sadece cuma günleri çıktığını ve cuma hutbesini okuduğunu anlatır… Öğretici, son olarak çocuklara kürsüyü tanıtır. Kürsünün, camilerde vaiz veya ders vereceklerin oturması için, basamaklı sabit yere denildiğini söyler… (Sağlam vd., 2017: 335)

3.1.3. İbadet Eden Kişilerin Kadın ve Erkek Temsili Özelinde Toplumsal Cinsiyet

Cami Ziyareti Adlı Etkinlik

İlgili metinde camiyi merak eden Ayşe'yi annesi camiye götürür ve camiyi tanıtır. Hem de birlikte ibadet ederler. Ayşe ve annesi, namaz ve dua ibadeti ile birlikte temsil edilmişlerdir. …Ayşe camiyi çok sevmiş. Annesine buraya her gün gelelim demiş. İmam amca namaz kıldırmış sonra da dua okumuş. Ayşe de annesiyle beraber duaya âmin demiş. Mutlu bir şekilde evlerine dönmüşler. (Sağlam vd., 2017: 41-42)

Namaza Saygı Draması

Bu etkinlikte namaz ile ilgili görseller hem oğlan çocuk hem de kız çocuğu üzerinden temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 67-68)

Minik Pirinç Hikâyesi

Bu etkinlikte Neşe karakteri yemek duasını yaparken temsil edilmiştir.

…Annesine; "Annecim tıpkı Peygamber Efendimizin istediği gibi tabağımda yiyecek bırakmadım" demiş ve yemek duasını yapmış. Allah'a verdiği nimetler için dualar etmiş… (Sağlam vd., 2017: 105-106)

Zekât Hikâyesi

Bu etkinlikte zekât ibadetini yerine getiren kişi olarak baba karakteri ilgili görselde ve metinde yer almıştır. Bu ibadeti gerçekleştirirken babanın yanında oğlu Ahmet karakteri temsil edilmiştir.

Ahmet ve babası beraberce daha önce hiç gitmedikleri bir aileyi ziyaret etti ve onlara birkaç paket hediye verdiler. Aile aldıkları hediyeler karşısında çok teşekkür edip mutlu oldu. Ahmet bu kısa ziyaretten dönerken yolda babasıyla sohbet etmeye başladı ve babasına sordu:

-Babacığım niçin hiç tanımadığımız bu insanlara hediyeler verdik?

Babası cevap verdi:

-Ahmetciğim, biz bu aileye zekâtımızı verdik.

Ahmet babasına tekrar merakla sordu:

-Peki, zekât ne demek babacığım?

Babası da:

-Zekât, Allah'ın bize emrettiği bir ibadettir. Bu ibadetle dinen zengin sayılan her Müslüman ihtiyaç sahiplerine yardım eder, dedi.

Ahmet, aldığı bu cevaplar karşısında, babasıyla beraber ihtiyacı olan bir aileye yardım etmenin, sevincini yaşadı. (Sağlam vd., 2017: 143-144)

Sadaka Taşları Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde yardım davranışı bütün insanlar özelinde açıklanmıştır. Ancak etkinlik görsellerinde sadaka ibadeti yalnızca oğlan çocuk üzerinden temsil edilmiştir. Metin ile görsel uyumlu değildir. (Sağlam vd., 2017: 206-207)

Ömer'in Duası Hikâyesi

İlgili etkinlikte dua ibadeti çocuk karakter Ömer üzerinden temsil edilmiştir.

…Ömer annesinin bu sözlerine mutlu oldu. Sonra ellerini açıp "Allah'ım ne olur iyileşeyim yemeklerimi yiyeceğim, sağlığıma dikkat edeceğim." diyerek Allah'a dua etti… (Sağlam vd., 2017: 226-227)

Ali'nin Şükrü Hikâyesi

İlgili etkinlikte tefekkür ve şükür ibadeti çocuk karakter Ali üzerinden temsil edilmiştir.

…Güneş etrafı aydınlatıyor, kuşlar uçuşuyordu. Derin bir nefes aldı. Hava çok güzel kokuyordu. 'Elhamdülillah, Allah'ım seni çok seviyorum. Her şey ne kadar da güzel, hepsi için teşekkür ediyorum.' dedi… (Sağlam vd., 2017: 230-231)

Dua Ediyorum

İlgili etkinliğin görsellerinde, dua ibadeti, üç yetişkin kadın figür, dört kız çocuğu figürü, dört yetişkin erkek figür, dört yetişkin oğlan çocuğu figürü üzerinden temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 242)

Kandil Simidi Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Şeyma ve annesi namaz kılarken ve dua ederken ve ilahi söylerken temsil edilmişlerdir. İlgili etkinliğin metininde bütün bunların birlikte yapıldığı belirtilmiştir. İlgili görsele bakıldığında kandil programı için toplanan kişilerin içinde, iki yetişkin erkek figürü, beş oğlan çocuğu, üç kız çocuğu ve üç yetişkin kadın karakter yer almaktadır. Şeyma ve annesi diğer bir görselde dua ederken temsil edilmiştir. …Şeyma annesiyle camiye gittiğinde, oraya gelenlerin kandilini kutlamışlar. Şeyma, kandil simitlerini arkadaşlarıyla beraber gelen cemaate dağıtmış… Şeyma'ya ve annesine teşekkür etmişler. İmam amca herkese namaz kıldırmış. Hep birlikte dualar etmişler. Güzel güzel ilahiler okumuşlar… (Sağlam vd. , 2017: 248-249)

Zehra'nın Peygamber Sevgisi Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde kız çocuğu Zehra ile birlikte hasta olan komşuları Arife teyze salavat çekerken temsil edilmişlerdir. Ayrıca kız çocuk karakter Zehra, komşuları Arife Teyzeye hasta ziyareti eylemini gerçekleştirirken temsil edilmiştir.

Zehra uyumadan önce Peygamberimize salavatlar getiriyordu… Zehra eve döndüğünde aklına hasta olan komşuları Arife teyze geldi. Annesine, hasta olan komşuları Arife teyzeyi ziyaret etmek istediğini söyledi. Zehra poğaçalarını alarak Arife teyzeyi ziyarete gitti… Zehra ve Arife teyze, salavat çektiler. Salavat çektiklerinde daha da mutlu oldular… (Sağlam vd., 2017: 86-87)

Ayşe'nin Peygamberimiz (s. a. s)'e Selamı Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde anne karakteri yetim çocukların yararına düzenlenen kermes için hazırlık yaparken temsil edilmiştir.

Ayşe;

-Annem de iyi teyzeciğim, yetim çocukların yararına düzenlenen kermes için hazırlıklar yapıyor… (Sağlam vd., 2017: 101-102)

Mutluluğun Resmi Draması

İlgili etkinliğin metininde öğretici dramanın yönergeleri arasında "ihtiyaç sahiplerine yardım götüren anne-çocuk" temsilini canlandırmaları için sınıftan çocuklar görevlendirir. Bu etkinlikte muhtaçlara yardım ibadeti, kadın karakter ve çocuk üzerinden temsil edilmiştir.

…Öğretici, "Bir yaşlı teyzeyi karşıdan karşıya geçiren çocuk, kâğıtları geri dönüşüm kutusuna atan çocuk, ihtiyaç sahiplerine yardım götüren anneçocuk, yaz sıcağında susamış kedi-köpeklere su veren çocuk." rollerini, 6 çocuğa, diğer çocukların duymayacağı şekilde verir… Yardım götüren anne-çocuk rolündeki anneye uygun kıyafetler giydirir ve anne ile çocuğun eline dolu poşetler vererek donmalarını ister... (Sağlam vd., 2017: 110)

İslam Kolaylık Dinidir Hikâyesi

İlgili etkinliğin metninde Bilal'in ablası olan Zeynep karakteri oruç tutarken, namaz kılarken, teyemmüm abdesti alırken, hasta ziyareti yaparken temsil edilmiştir. Oğlan çocuk karakter Bilal ise namaz kılarken, teyemmüm abdesti alırken ve hasta ziyareti yaparken temsil edilmişlerdir. Metinde komşuları olarak yer alan Ahmet amca karakteri teyemmüm abdesti alırken temsil edilmiştir. Zeynep ve Bilal'in Camide karşılaştıkları yaşlı teyze Cuma namazı kılarken temsil edilmiştir.

Bilal:

-Sende benimle kahvaltı yap abla, deyince Zeynep:

-Ben oruçluyum canım kardeşim unuttun mu ?dedi…

Bilal ve Zeynep hazırlanıp dışarı çıktıklarında önce parka gittiler ve çok güzel vakit geçirmeye başladılar. Onlar kaydıraktan salıncağa, salıncaktan tahterevalliye koşarken komşuları Ahmet Amca'nın toprağın üzerinde değişik hareketler Bilal'in dikkatini çekti. Bilal şaşkınlıkla ablasına Ahmet Amca'yı gösterip sordu:

-Ahmet amca ne yapıyor böyle abla?

Zeynep Ahmet Amca'ya bakıp yaptıklarını izledikten sonra Bilal'e cevap verdi:

-İslam kolaylık dinidir. Bugün mahallemizde sular kesildi ve akşama kadar gelmeyecek. Ahmet Amca da teyemmüm yapıyor yani toprakla abdest alıyor, dedi.

Zeynep:

-Cuma namazı vakti yaklaşıyor. Beraber camiye gidelim ama önce ben de teyemmüm yapayım. İstersen sen de yapabilirsin, dedi. Bilal daha önce çok kere abdest almıştı ama ilk defa teyemmüm yapmış ve çok sevmişti. Camiye gidip namazlarını kılmışlardı ama bu defa da kendileri gibi namaz kılmayıp ayaklarını uzatmış oturan yaşlı bir teyze Bilal'in dikkatini çekmişti. Bilal, teyzenin yanına gidip selam verdikten sonra sordu:

-Teyzeciğim sen neden namaz kılmadın, ayaklarını uzatıp oturdun?

Teyze:

-İslam kolaylık dimidir evladım. Ben de sizinle namaz kıldım ama ayaklarım ağrıdığı için bu şekilde uzattım, dedi.

Camiden huzur ve neşe içinde ayrılırlarken Zeynep Bilal'e:

-Beraber güzel bir gün geçirdik değil mi kardeşim? İster misin bir de Safiye Halamızı ziyaret edelim. Hasta ziyaretiyle bayramımız Cumayı iyice süsleyelim. dedi. (Sağlam vd., 2017: 116-118)

Camimiz Çiçek Açacak Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Ayşe Teyze karakteri, Kur'an-ı Kerim okurken ve çocukları misafir ederken ve onlara hediye verirken temsil edilmiştir.

…Bir gün Ayşe teyze Kur'an-ı Kerim okumuş, camdan dışarı bakıyordu… Çocuklar hep birlikte Ayşe teyzenin hazırladığı lezzetli yemekleri yediler. Ayşe teyze içeriye gitti ve elinde minik keselerle çocukların yanına döndü.

Çocuklara, “Ben her biriniz için küçük bir hediye hazırladım. Dün caminin bahçesini temizlediniz ve bu benim çok hoşuma gitti. Caminin bahçesi sizin sayenizde tertemiz olduğu gibi, bundan sonra da mis gibi kokacak ve çiçek açacak. Çünkü bu keselerin her birinde çeşitli çiçek tohumları var. Bu tohumları sizden caminin bahçesine ekmenizi istiyorum.” dedi ve çocukların hepsine birer kese verdi… (Sağlam vd., 2017: 127-128)

Elif’in İlk Namazı Hikâyesi

İlgili metinde kız çocuğu Elif karakteri, dedesi ve ninesi ile Kur’an-ı Kerim okurken temsil edilmişlerdir. Ayrıca Elif’in dedesi dua, abdest ve namaz ibadeti ile birlikte de temsil edilmiştir. Elif karakteri de namaz ibadet ve dua ibadeti birlikte temsil edilmiştir.

…Akşamları dedesi ve ninesi ile beraber Kur’an okuyor… Bir gün banyonun kapısı aralıkken, Elif dedesini abdest alırken gördü… Dedesi ona nasıl namaz kılınacağını teker teker öğretti. Beraber namaz kılıp dua ettiler… (Sağlam vd., 2017: 131-132)

Merve Oruç Tutmayı Öğreniyor Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde kız çocuğu Elif karakteri, annesi ve babası oruç ibadeti ile birlikte temsil edilmişlerdir. Elif ilgili metinin sonunda, yemek duası yaparken temsil edilmiştir.

…Merve de artık oruç tutmaya başlamıştı. Fakat onun orucu diğerlerinden farklıydı, o küçük olduğu için fazla aç kalamıyordu. Büyümesi için yemek yemesi gerekiyordu.

Büyüdüğünde o da annesi ve babası gibi orucunu tam tutacaktı… İftardan sonra yemek duasını Merve yaptı. Sofradakiler de Allah’a verdiği nimetler için şükrederek Merve’nin duasına âmin dediler… (Sağlam vd., 2017: 136137)

İlk Sadakam Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde oğlan çocuk karakteri Abdullah ve annesi sadaka ibadetini gerçekleştirirken temsil edilmiştir.

…Enesciğim bu ayakkabılar Abdullah’ın sana bir hediyesi. Hediye almak da vermek de çok güzel bir davranıştır. Aynı zamanda Peygamberimizin bir sünnetidir. Senin annen de

bunu bilir. Üstelik annen benim çok yakın arkadaşım. Bu hediyeyi kabul etmenin bizi ne kadar mutlu ettiğini ben ona açıklarım, sen merak etme, dedi… (Sağlam vd., 2017: 139-140)

Salih Kur'an-ı Kerim Dinliyor Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde oğlan çocuk karakteri Salih babası ile birlikte, abdest alırken, Kur'an-ı Kerim dinlerken temsil edilmişlerdir.

…Salih ve babası eve gelince, selam verip içeri girdiler. Biraz dinlendikten sonra birlikte abdest aldılar. Salih'in babası Kur'an-ı Kerim mealini eline alıp okumaya başladı… (Sağlam vd., 2017: 154-156)

Huzur Kur'an'dadır Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde oğlan çocuk karakteri Ahmet ve arkadaşları Kur'an-ı Kerim dinleme ve öğrenme ibadeti ile birlikte temsil edilmişlerdir.

…Ertesi gün erkenden neşe içerisinde camiye gidip, imam amcalarıyla beraber Kur'an-ı Kerim'i öğrenemeye başladılar. Kur'an-ı Kerim dinlemek gibi öğrenmek de o kadar huzur vericiydi ki! Aynı zamanda çok da zevkliydi. Her gün camiye gidiyor, imam amcalarını saygıyla dinliyor ve verdiği ödevleri düzenli bir şekilde yapıyorlardı. Bu nedenle çok kısa bir sürede hepsi Kur'an'a geçti… (Sağlam vd., 2017: 157-158)

Kur'an-ı Kerim Ayracı Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde kız çocuğu Saliha karakteri, Kur'an-ı Kerim dinleme ibadeti ile birlikte, anneannesi Kur'an-ı Kerim okuma ibadeti ile birlikte temsil edilmiştir.

…Bir gün Saliha okuldan geldiğinde anneannesinin Kur'an-ı Kerim okuduğunu gördü. Anneannesi çok güzel Kur'an okuyordu. Saliha bir koltuğa oturdu ve onu dinledi. Anneannesinin Kur'an okumasından çok etkilenmişti.

Anneannesi okumayı bitirince onun boynuna sarıldı ve öptü… (Sağlam vd., 2017: 165-166)

Günlerin Terazisi Oyunu

İlgili etkinliğin kazanımında "Cuma gününün Müslümanlar için özel bir gün olduğunu söyler" ifadesi yer almaktadır. Bu etkinliğin metininde öğreticinin çocuklara "Günlerin terazisinde cumanın ağır geldiğini çünkü Cuma gününün Müslümanlar için özel bir gün olduğunu, Cuma günü Müslümanların Cuma namazında birbirleriyle buluştuklarını, beden temizliklerini yaptıklarını söyler" yönergesi yer almaktadır. Müslümanlar ifadesi kadın ve erkek cinsini içerisine alan kapsayıcı bir kavram olmasına karşılık ilgili görselde yalnızca erkek karakterlere yer verilmiştir. Metin ile görsel uyumlu değildir. (Sağlam vd., 2017: 297-298)

Taha'nın İlk Cuma Namazı

İlgili etkinliğin metininde Taha ve babası Cuma namazı ibadeti ile birlikte temsil edilmişlerdir. Taha sadaka ibadeti ile de temsil edilmiştir.

…Babasının yanına gitti ve kulağına:

– Babacığım ben de biriktirdiğim parayı zor durumdaki aileye vermek istiyorum.

Yardım kutusunun yanına gidebilir miyiz, diye sordu.

Babası Taha'ya sarılıp onu öptü ve bu güzel davranışından dolayı tebrik etti. Taha mutlu bir şekilde harçlığının tamamını yardım kutusuna bıraktı.

Babası:

– Güzel oğlum, cuma namazı cemaatle kılınması farz olan bir namazdır. Allah (c.c.) Müslümanların her cuma bir araya gelerek görüşmelerini, kaynaşmalarını, birbirlerinden ve birlikte yapacakları işlerden haberdar olmalarını istemiştir. Mesela bugün biz hem ibadetimizi yaptık hem de mahallemizde yardıma ihtiyacı olan bir ailenin olduğunu öğrenerek onlara yardım ettik." dedi… (Sağlam vd., 2017: 299-300)

Kandilin Kutlu Olsun Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde kız çocuğu Zehra ve annesi karakteri evlerine gelen misafirlerle beraber Kandil kutlarken ve dua ibadeti ile birlikte temsil edilmişlerdir.

…Daha sonra annesinin yaptığı ve onların da nezaketen getirdiği ikramlardan çayla beraber yediler. Ardından da hep beraber, ibadetlerle ve dualarla dolu, huzurlu bir gece geçirdiler… (Sağlam vd., 2017: 305-306)

Döndüm Kıbleye Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Ahmet ve babası, abdest alırken daha sonra arkadaşı Ömer, Kerim Dayı, Rasim Amca ile birlikte bayram namazı ibadeti ile birlikte temsil edilmişlerdir.

Ahmet ve babası bayram namazına gitmek için hazırlanıyorlardı. Önce beraber namaz için abdest aldılar… Camiye geldiklerinde, mahalledeki tanıdıklarını da orada görünce mutluluğu daha da arttı. Arkadaşı Ömer, Kerim dayı, Rasim amca, hepsi de oradaydı… (Sağlam vd., 2017: 313-314)

Küçük Hacı Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Emir ve ailesi hep birlikte Hac ibadeti için Kâbe'ye giderlerken ve Kâbe'de tavaf ibadeti ile birlikte temsil edilmişlerdir. Ancak ilgili görsellerde anne karakterine yer verilmemiştir. Emir 'in ailesi dışında hac ibadeti için havaalanında bulunan yetişkin kadın ve erkek figürler birlikte temsil edilmişlerdir. Kâbe'de ise tavaf ibadeti için iki kadın figür tek başına, diğer kadın figür erkek figürle birlikte, temsil edilmişlerdir.

…Emir ve ailesi Kâbe'ye gelmişlerdi… Ailesi ile beraber Kâbe'nin etrafında dualarla dönerek tavaf etti… (Sağlam vd., 2017: 318-319) **Babaannemin Kâbe Ziyareti Hikâyesi**

İlgili etkinliğin metininde babaanne karakteri Hac ibadet ile birlikte temsil edilmiştir.

…İlk resminde babaanneleri Kâbe'nin önünde mutlu bir şekilde duruyordu. Emre heyecanla:

– Aaa bak kardeşim! Babaannemiz bu fotoğrafı hacca gittiğinde çekilmiş. Hadi yanına gidip o güzel günleri hatırlatalım ona, dedi.

Fotoğrafı alıp heyecanla babaannelerinin yanına gittiler. Babaanneleri fotoğrafı görünce duygulandı ve "Çok güzel günler geçirmiştim hacda." dedi… (Sağlam vd., 2017: 320-321)

Selimiye Camisi'ni Ziyaret Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Yasin, Büşra karakteri abdest ve namaz ibadet ile birlikte temsil edilmiştir.

…Edirne'ye geldiklerinde öğle namazı yaklaşmıştı. Abdest alıp Selimiye Camii'ne gittiler. Yasin ve Büşra camiyi görür görmez hayran kaldılar. Dış avlusunu dolaştıktan sonra ayakkabılarını çıkarıp içeri girdiler… Yasin ve Büşra anlattıklarından dolayı imam amcaya çok teşekkür ettiler. Bu muhteşem camiyi tanımanın mutluluğu içerisinde öğle namazını kılmak için yeniden camiye girdiler… (Sağlam vd., 2017: 329-330)

3.1.4. Tarihi ve Manevi Karakterler Özelinde Toplumsal Cinsiyet

Kabak Draması Etkinliği

"Allah'ın her şeyi bir düzen içinde yarattığı" kazanımı "Nasrettin Hoca" karakterinin başından geçen bir olay ile açıklanmıştır. Bu etkinlikte, tarihi karakter olarak Nasrettin Hoca karakterine, yer verilmiştir.

Öğretici çocuklara Nasrettin Hoca'nın başından geçen bir olayı canlandıracağını söyler… (Sağlam vd., 2017: 46)

Zeyd'in Kuşu

Hz. Muhammed (s.a.v)'in tüm insanlara ve varlıklara karşı saygılı oluşu "Çocuk Zeyd" manevi karakteri ile ilgili hikâye üzerinden açıklanmıştır.

Zeyd 3 ya da 5 yaşlarında idi. Zeyd'in çok bağlandığı, çok sevdiği, adını Umeyr koyduğu küçük bir kuşu vardı. Hz. Peygamber Zeyd'i her gördüğünde

"Umeyr'in babası" anlamında "Ebu Umeyr" diye hitap ederdi ona.

Bir gün Zeyd'in kuşu öldü. Onun ölümü Zeyd'i çok üzdü. Kuşun öldüğü günlerde Hz. Peygamber Zeyd'in evine gitti.

-"Ya Ebu Umeyr! Nüğayr (serçe kuşuna benzeyen bir kuş veya bülbül) ne oldu?" dedi.. (Ebû Dâvûd, Edeb, 69) (Sağlam vd., 2017: 65) **Susayan Hasan**

Adalet kavramı, Hz. Muhammed (s.a.v), kızı ve torunları arasında geçen olay örgüsü üzerinden açıklanmıştır. Burada manevi karakterler olarak, Hz. Peygamberin torunları Hz.

Hasan ve Hz. Hüseyin, onların anneleri Peygamber efendimizin kızı Hz.

Fatıma, manevi karakterlerine yer verilmiştir.

…Peygamberimiz bir gün kızı Fatma'yı ziyaret etmişti. Akşam olmuş, torunları Hasan ve Hüseyin uyumuşlardı… (Sağlam vd., 2017: 117)

Bütün İnsanlar Eşittir

Bu etkinlikte Hz. Muhammed Peygamber'in yanında "görmeyen bir adam"

(sahabeye) karakterine yer verilmiştir.

…Peygamberimizi daha önce görmeyen bir adam varmış. O'nu görmek için yanına gitmiş. Fakat böylesine önemli bir insanla karşılaştığı için çok heyecanlanmış ve titremeye başlamış. Bunun üzerine sevgili Peygamberimiz onu rahatlatarak "Sakin ol! Ben bir kral değilim. Güneşte kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum" demiş. (İbn Mâce Et'ıme,30)… (Sağlam vd., 2017: 122)

Sahabenin İkramı

Bu etkinlikte Hz. Muhammed Peygamber, arkadaşları Ebu Hureyre ve Ebu Talha adlı iki erkek sahabi ile yardımlaşma ve paylaşma konusunu içeren bir olay örgüsü etrafında temsil edilmişlerdir.

Bir gün Peygamberimiz arkadaşları ile beraber oturuyordu. O esnada, Ebu Hureyre ismindeki bir arkadaşı Peygamberimizin yanına geldi. Halinden aç olduğu anlaşılıyordu. Peygamberimizin yanında o an için ikram edebilecek bir şey yoktu. O da arkadaşlarına: "Arkadaşlar! Ebu Hureyre'yi hanginiz yemeğe davet edebilir?" diye sordu.

Arkadaşlarından Ebu Talha ayağa kalkıp: “Ben misafir edebilirim Ya Rasulallah” dedi… (Sağlam vd., 2017: 136)

Mescid-i Nebevi

Bu etkinlikte Hz. Muhammed Peygamber’e evini açan sahabi, Ebu Eyyub el-Ensari manevi karakterine yer verilmiştir.

…Hz. Peygamber ve arkadaşları Mekke’den Medine’ye geldikten sonra Efendimiz evi olmadığı için bir müddet Ebu Eyyub el-Ensarî (Eyüp Sultan) isimli arkadaşının evinde misafir oldu. Ebu Eyyub evini, Efendimiz ile paylaşmıştı. Tıpkı şimdi sizin kalemlerinizi birbirinizle paylaştığınız gibi… (Sağlam vd., 2017: 140)

Hz. Eyyüp’ün Sabrı

Bu etkinlikte manevi karakter olarak Hz. Eyyub Peygamber’e yer verilmiştir.

Günlerden bir gün Eyyub Peygamber hastalanmış. O kadar çok hastaymış ki elini kaldırıp yemek yiyecek hali bile yokmuş. Hastalığı gün geçtikçe daha da artıyormuş. O ise iyileşmek için hekimlerin söylediği her şeyi yapmış. Günler böylece devam ederken Eyyub Peygamber sabredip Rabbine duaya devam etmiş. “Ya Rabbi ben hastalandım. Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin.” (Enbiya, 21/83) diye dua ediyormuş. Allah, devamlı sabreden Eyyub Peygamber’in duasını kabul edip onun hastalığını iyileştirmiş.” der… (Sağlam vd., 2017: 163)

Eğer Vermeseydin

Bu etkinlikte Hz. Muhammed Peygamber’in bir aileye ziyaretiyle birlikte anne karakteri ile aralarında geçen diyalog anlatılmaktadır. Güvenilirlik ve doğruluk değerleri annenin çocuğuna davranışı üzerinden metinde işlenmiştir. Bu etkinlikte, Hz. Muhammed Peygamber bir kadın karakter (sahabe) ile diyalog içerisinde temsil edilmiştir.

Peygamber Efendimiz bir gün, çocuğu olan bir aileye misafir olmuş.

Bir ara annesi çocuğunu:

-Gel sana bir şey vereceğim, diye çağırmış.

Peygamberimiz çocuğun annesine: Çocuğa ne vermek istedin? diye sorunca

Çocuğun annesi:

-Hurma verecektim, diye cevap vermiş. Bunun üzerine Peygamberimiz: -Eğer ona bir şey vereceğim deyip de bir şey vermeseydin, sana bir yalan günahı yazılırdı. (Bu benim ve Allah'ın hoşuna gitmezdi yani doğru olmazdı.) demiş. (Ebû Davud, Edeb, 80.) (Sağlam vd., 2017: 185)

Hz. Ali'nin Doğruluğu

Bu etkinlikte tarihi ve manevi bir karakter özelliğine sahip Hz. Muhammed Peygamberin damadı Hz. Ali temsil edilmiştir. Doğruluk değeri ve emanete sahip çıkma davranışı adı geçen tarihi karakter ile birlikte işlenmiştir.

…Kendileri gibi çocuk yaşta olan Hz. Ali'ye Peygamberimizin çok güvendiğini hatta Mekke'den Medine'ye hicret ederken kendisine verilmiş olan bütün emanetleri Hz. Ali'ye bıraktığını ve onları koruyarak sahiplerine vermesini istediğini anlatır. (İbn Hişam, Sîret, III, 11)… (Sağlam vd., 2017: 192)

Ağlayan Deve

İlgili etkinlikte, Hz. Muhammed Peygamberin hayvanlara iyilik edilmesi gerekliliği ile ilgili nasihati *"Medineli Delikanlı"* (sahabe) tarihi karakteri üzerinden anlatılmaktadır. Peygamber Efendimiz, bir gün Medineli Müslüman bir kimsenin bahçesine uğramıştı. Orada bulunan bir deve, Peygamber Efendimizi görünce inledi ve gözlerinden yaşlar aktı. Efendimiz, devenin yanına gitti, kulaklarının arkasını şefkatle okşadı. Deve sakinleşti. Bunun üzerine Rasûlullah (sas):

"Bu deve kimindir?" diye sordu. Medineli bir delikanlı yaklaştı ve; "Bu deve benimdir ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Peygamber Efendimiz:

"Sana verdiği şu hayvan hakkında Allah'tan korkmuyor musun?

O senin, kendisini aç bıraktığını ve çok yorduğunu bana şikâyet ediyor." buyurdu.

(Ebû Dâvûd, Cihâd, 44) (Sağlam vd., 2017: 209)

Karagöz ve Hacivat

İlgili etkinlikte, Türk-Osmanlı tiyatro tarihinin en önemli iki karakterlerinden olan *"Karagöz ile Hacivat"* karakterleri yer almıştır. Kâinat ve kâinatta bulunan varlıklar ve yaratıcı olan Allah Teâlâ'nın sunduğu nimetler konusu, bu etkinlikte gölge oyunu olarak sunulmuştur.

Öğretici, Karagöz ve Hacivat'ı temsil eden Ek-14 ve Ek-15'deki resimleri tahta çubukların ucuna yapıştırarak hazırlar… (Sağlam vd., 2017: 48-49)

Peygamberimin Ailesini Tanıyorum

İlgili etkinlikte Hz. Muhammed s.a.v peygamberin ailesinde yer alan önemli bireyler ve aile ilgili bir takım bilgiler verilmiştir. Hz. Muhammed peygamberin annesi Âmine, babası Abdullah, sütannesi Halime, dedesi Abdulmuttalip, amcası Ebu Talip tanıtılmıştır. "Peygamberimizin annesi Amine henüz hamileyken babası vefat etmişti. Babası

Abdullah Mekke'de saygın ve sevilen bir aileden geliyordu…"

"…Annesi Amine, Hz. Muhammed'in daha ferah, daha sulak ve serin bir yerde yaşamasını istiyordu. Bebeğin o sıcak havadan etkilenmemesi için, bebeği Sadoğulları'nın köyünde bir sütanneye vermeye karar verdiler. Hz. Halime Hz. Muhammed'in sütannesi oldu…"

"…Peygamberimizin annesi o altı yaşındayken vefat etti. Bu defa Peygamberimize dedesi Abdülmuttalip baktı. Sekiz yaşındayken Peygamberimizin dedesi de vefat edince, evlenene kadar amcası Ebû Talib'in yanında kaldı… (Sağlam vd., 2017: 7879)

Bereketli Çocuk Şiiri

İlgili etkinliğin metininde başka bir kaynaktan alıntı yapılarak Hz. Muhammed Peygamber'in sütannesi Hz. Halime' den bahsedilmiştir.

…Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) doğduğu Mekke şehri çok sıcak ve boğucu bir havaya sahip olduğu için Hz. Muhammed bir müddet Halime'nin yanında yaşadı. Sütannesi Halime keçi besliyordu. Küçük Muhammed'in aileye geldiği sene çok zayıf olan keçiler fazla fazla süt vermeye başladı. (Sarıçam, 2002, s.62)…

“BEREKETLİ ÇOCUK

Halime’nin evinde

Bereketli bir çocuk

Nur dolu bu hanede

Sevgiden bir tomurcuk

Sevinir onu gören

İçi dolar neşeyle

Sütsüz keçiler bile

Süt verirler sevgiyle” (Sağlam vd., 2017: 80)

Peygamberimiz Herkese Değer Verirdi

İlgili etkinliğin metininde Hz. Muhammed peygamberin bütün varlıklara değer verdiği konusu, *Rafi* isimli oğlan çocuk sahabi üzerinden anlatılmıştır.

Peygamberimiz zamanında Râfi isimli bir çocuk, Ensar’dan birisinin hurma ağaçlarını taşlarken bahçe sahibi tarafından yakalandı ve Hz. Peygamber’e getirildi.

Olaydan haberdar edilen Hz. Peygamber Râfi’ye, hurma ağaçlarına taş atmasının sebebini sordu. Râfi’nin aç olup, karnını doyurmak için böyle bir yola başvurduğunu söylemesi üzerine Hz. Peygamber, tebessüm etti ve şefkatle başını okşadıktan sonra ona şu tavsiyede bulundu: “Yavrum, bir daha ağaçlara taş atma. Altına düşenleri al ve ye. (Ebû Dâvûd, Cihad, 94; Tirmizî, Ahkâm, 54; Nesâî, Müzaraa, 2)” (Sağlam vd., 2017: 81)

Sevgi Peygamberi

İlgili etkinliğin metininde başka bir kaynaktan alıntı yapılarak Hz. Muhammed Peygamber’in, sahabi Ebu Eyyub el-Ensari hazretlerinin evinde, belli bir süreliğine misafir olarak kaldığı olayına yer verilmiştir.

…Devesinin durduğu yere en yakın Medinelinin evinde kalmaya karar vermiş. O evde Ebu Eyyub el-Ensari'nin eviymiş. Böylece Peygamberimiz, yedi ay boyunca evi yapılana kadar burada misafir olarak kalmış. (DİA,

C.17,S.461) (Sağlam vd., 2017: 83)

İslam Değiştirdi Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde Hz. Muhammed peygamber ve sahabi Hz. Bilal manevi karakterlerine yer verilmiştir.

Bakın çocuklar, size Peygamber efendimizin yaşadığı bir olayı anlatmak istiyorum. Peygamber Efendimizin yaşadığı dönemde, Bilal adında esmer tenli, kimsesiz, fakir birisi varmış. İnsanlar Bilal'i hiç önemsemiyorlarmış. Peygamberimiz Bilal'in iyi kalpli olduğunu anlamış ve ona değer vermiş. Çünkü Peygamber Efendimiz herkesi sever ve değer verirmiş. Bilal, Müslüman olduktan sonra Peygamberimiz Hz. Bilal'in sesinin güzel olduğunu fark etmiş. Sonrasında peygamberimiz ona ezan okuma sorumluluğu vermiş. Peygamber Efendimiz kendi çocuklarını, torunlarını ve diğer çocukları severek tüm anne ve babalara çocuklarını sevme konusunda da örnek olmuş… (Sağlam vd., 2017: 124-125)

Huzur Kur'an'dadır Hikâyesi

İlgili etkinlikte öğretici çocuklara, Hz. Muhammed peygamber ve sahabi Abdullah Bin Mes'ud manevi karakterleri ile ilgili bilgilere yer vermiştir.

…Hikâye bittikten sonra öğretici çocuklara: Haydi, biz de Ahmet ve arkadaşları gibi birazcık Kur'an-ı Kerim dinleyerek rahatlayalım" der… Çocuklardan ise sessizce dinlemelerini ister. Ardından da çocuklardan, Kur'an-ı ezbere ya da yüzünden okuyabilenlere biraz Kur'an okutur.

Daha sonra çocuklara şu hadisi okur: Günlerden bir gün Resulullah aleyhisselatü vesselam, güzel sesli sahabe Abdullah bin Mes'ud'a:

-Kur'an'ı bana oku! Diye ricada bulundu.

İbn-i Mes'ud şaşırmıştı. Hayretle:

-Sana indirilmiş bulunan Kur'an'ı mı sana okuyayım? Diye sordu. Peygamber Efendimiz bunun üzerine "Evet" dedi ve ekledi: -Ben onu kendimden başkasından dinlemeyi de seviyorum! (Buhari,

Fedailu'l Kur'an 32, 33, 35; Müslim, Musafirin 247, (700) ;Tirmizi). (Sağlam vd., 2017: 157-158)

İstiklal Şairimiz Draması

İlgili etkinliğin kazanımında "İslam büyüklerinin hayatlarından vatan sevgisine örnekler verir" ifadesi yer almaktadır. Bu kazanıma uygun olarak ilgili etkinlikte milli şairimiz tarihi karakter "Mehmet Akif Ersoy" tanıtılmıştır. Aynı zamanda dönemin Bakanı "Hamdullah Suphi Bey" karakterine de yer verilmiştir.

…Ardından sınıftan üç kişiyi seçerek onlara rollerini ve söyleyecekleri cümleleri anlatır.

…Birinci çocuk Mehmet Akif rolünü üstlenir. İkinci çocuk Hamdullah Suphi Bey, üçüncü çocuk ise Mehmet Akif'in yarışmayı kazandığını müjdeleyen kişi olur. Daha sonra öğretici, masa ve sandalyeyi gerektiği gibi düzenler ve dramayı başlatır… (Sağlam vd., 2017: 268-269)

İslam Büyükleri Draması

İlgili etkinliğin kazanımında "İslam büyüklerinin hayatlarından vatan sevgisine örnekler verir" ifadesi yer almaktadır. Bu kazanıma uygun olarak ilgili etkinlikte "Mimar Sinan, Piri Reis, Akşemseddin, Evliya Çelebi" tarihi karakterleri tanıtılmıştır.

…Birinci çocuk:

"Merhaba arkadaşlar! Ben Mimar Sinan.

İkinci çocuk:

"Merhaba arkadaşlar! Benim adım Piri Reis.

Üçüncü çocuk:

“Merhaba arkadaşlar! Bana Akşemseddin derler.

Dördüncü çocuk:

“Merhaba arkadaşlar! Bana Evliya Çelebi derler… (Sağlam vd., 2017: 270271)

Fetih Marşı

İlgili etkinliğin kazanımında *“İstanbul’un Fethi, Çanakkale Savaşı gibi tarihi günlerin önemini kavrar.”* İfadesi yer almaktadır. Bu kazanıma uygun olarak etkinlikte “Ulubatlı Hasan ve Fatih Sultan Mehmet “ tarihi karakterleri tanıtılmıştır.

Öğretici, çocuklara İstanbul’u fetheden kişinin Fatih Sultan Mehmet olduğunu söyler.

(Mümkünse Panorama 1453 Müzesi’nin panoramik görüntülerini çocuklara

izletir.)

FETİH MARŞI

Yelkenler biçilecek, yelkenler dikilecek.

Dağlardan çektirilen kalyonlar çekilecek.

Dağlardan çektirilen kalyonlar çekilecek.

Elde sensin, dilde sen, gönüldesin, baştasın.

Fatih’in İstanbul’u fethettiği yaştasın.

Delikanlım, işaret aldığın gün atandan,

Yürüyeceksin, millet yürüyecek arkandan.

Sana selam getirdim Ulubatlı Hasan’dan. (Sağlam vd., 2017: 272)

Nenni Muhammed’im Nenni

İlgili etkinliğin metininde Hz. Muhammed Peygamber'in annesi "Âmine Hatun ve dadısı Halime Hatun'a" yer verilmiştir.

…Âmine Hatun annesi, (Kollarıyla kendi vücutlarını sararlar, kucaklama pozisyonu)

Halime Hatun dayası (dadısı) (İki ellerini birleştirip yanaklarının altına dayarlar)…

(Sağlam vd., 2017: 295-296)

Güzel Kâbe'm

İlgili etkinliğin kazanımında *"Kâbe'nin Mekke'de olduğunu ve kimin tarafından yapıldığını bilir."* İfadesi yer almaktadır. Bu kazanıma yönelik olarak öğretici, "Hz. İbrahim Peygamber ve oğlu Hz. İsmail Peygamber" manevi karakterlerine yer verilmiştir.

Öğretici, Kur'an-ı Kerim'de Kâbe'yi inşa edenin, Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail olduğunu, Kâbe'nin hac ibadeti için her yıl Müslümanlarca ziyaret edildiğini, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'le Kâbe'yi yaparlarken kuzey yönünde ki köşeye, Hacer'ul-Esved" yani "Siyah Taş" anlamına gelen taşı koyduklarını, bu taşın, aynı zamanda tavaf yapmak için başlangıç yeri olduğunu söyler… (Sağlam vd., 2017: 317)

Selimiye Camisi'ni Ziyaret Hikâyesi

İlgili etkinliğin metininde tarihi karakter olan "*Mimar Sinan"* karakterine yer verilmiştir.

Yıllardır burada görev yapıyorum. İsterseniz bu muhteşem caminin birbirinden ilginç özelliklerini sizlere anlatabilirim." dedi. Çocukların büyük bir heyecanla Eveeet!" demeleri üzerine imam amca anlatmaya başladı:

"Bu harika eser ünlü mimar 'Mimar Sinan' tarafından yapılmıştır. Burası yeryüzünün en aydınlık ve ışıklı camisidir. Öyle ki, bulutlu havalarda bile sanki hava güneşliymiş gibi içerisi aydınlık olur. Dedi… (Sağlam vd., 2017: 329-330)

3.1.5. Bireylerle Özdeşleştirilen Nesneler Özelinde Toplumsal Cinsiyet

Rahman Olan Allah Hikâyesi

İlgili görselde, kadın karakter elbise ile temsil edilirken, oğlan çocuk üzerinde tshirt kıyafetleri ile temsil edilmiştir. Oğlan çocuk, kısa saç modeli ile temsil edilirken, kadın karakter için uzun saç modeli ile temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 34-35)

Görsel 4. Rahman Olan Allah Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel

Kabak Draması

İlgili etkinlikte yer alan Nasreddin Hoca Karakteri, pantolon, bluz, yelek, sarık ile temsil edilmiştir. Nasreddin hoca karakteri, sakallı ve yarı saçsız bir şekilde görsellenmiştir.

(Sağlam vd., 2017: 46)

Görsel 5. Kabak Draması İçin Kullanılan Görsel

Kelebek Draması

Görselde yer alan kız çocuğu figürü, etek ve bluz ile temsil edilmiştir. Kız çocuğu karakteri için aksesuar olarak, çember toka kullanılmıştır. Saç stili olarak orta uzunlukta bir saç boyu ile temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 47)

Görsel 6. Kelebek Draması İçin Kullanılan Görsel

Güneş Draması

Görselde yer alan oğlan çocuğu figürü temsil edilirken, pantolon, mont, kazak ve atkı kullanılmıştır. Saç stili olarak kısa saç modeli ile temsil edilmişlerdir. (Sağlam vd., 2017: 56).

Görsel 7. Güneş Draması İçin Kullanılan Görsel

Ali'nin Saygısı Hikâyesi

Görselde yer alan Ali karakteri için, pantolon, gömlek, Ayşe karakteri, elbise ve ayakkabı ile temsil edilmişlerdir. Ayşe karakteri için aksesuar olarak, toka görseli kullanılmıştır. Ali karakterinin saç boyu olarak kısa model ile temsil edilirken, Ayşe karakter için orta uzunlukta bir saç modeli ile temsil edilmiştir (Sağlam vd., 2017: 59).

Görsel 8. Ali'nin Saygısı Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel

Namaza Saygı Draması

Bu etkinlik görsellerinde oğlan çocuğu kıyafetleri için pantolon ve bluz kullanılırken, kız çocuğu için başörtüsü, etek, bluz kıyafetleri kullanılmıştır. Oğlan çocuk karakteri, kısa model saç ile temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 68-69).

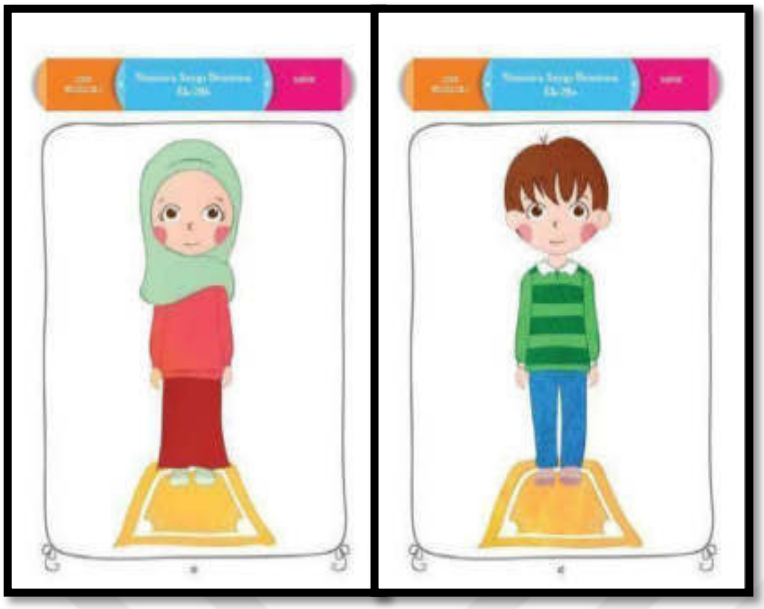

Görsel 9. Namaza Saygı Draması İçin kullanılan Görsel

Söze Saygı Draması

Bu etkinlik görsellerinde, üç oğlan çocuğu top oyuncağı ile temsil edilmiştir (Sağlam vd., 2017: 75).

Görsel 10.Söze Saygı Draması İçin kullanılan Görsel

Saygı Örnekleri

Bu etkinlik görsellerinde oğlan çocukları, pantolon, t-shirt ve bluz, ayrıca şort ile temsil edilmişlerdir. Yetişkin erkek kıyafetleri içinde t-shirt ve bluz, pantolon ile temsil edilmişlerdir. Yetişkin kadın karakterler, başörtüsü, bluz ve etek ile temsil edilmişlerdir. Oğlan çocuklar ve yetişkin erkek karakterlerin saç stili olarak kısa saç boyu temsil edilirken, yetişkin iki kadın karakter başörtüsü ile temsil edilmiştir. Diğer kadın karakter ve kız çocuğu ise, orta uzunlukta saç stili ile temsil edilmişlerdir. (Sağlam vd., 2017: 76).

Görsel 11. Saygı Örnekleri İçin kullanılan Görsel

Musa'nın Domatesleri Hikâyesi

Bu etkinlik görsellerinde oğlan çocukları, bluz ve pantolon ile temsil edilmişlerdir. Kadın karakterler, pantolon, bluz, elbise, ceket, ve başörtüsü ile temsil edilmişlerdir. Kız çocukları, şort, t-shirt ile temsil edilmişlerdir. Erkek karakter ve oğlan çocuklar, kısa saç ile temsil edilirken, kız çocukları ve kadın karakter için orta uzunlukta saç modeli ile temsil edilmişlerdir (Sağlam vd., 2017: 85).

Görsel 12.Musa'nın Domatesleri Hikâyesi İçin Kullanılan Görseller

Geciken Saat Hikâyesi

İlgili görselde erkek kıyafetlerinde pantolon ve bluz tercih edilmiştir. Kadınlar bu görselde etek ve elbise ile temsil edilirken yalnızca bir kadın karakter pantolon ve tunik ile temsil edilmiştir. Görsellerde başörtülü ve başörtüsüz kadınlara yer verilirken, kadınların saç uzunlukları kısa saç ve uzun saç olarak her iki tarzda da temsil edilmiştir. Erkekler, kısa saç ile temsil edilmiştir. Kadınlar için aksesuar olarak çanta nesnesi kullanılmıştır (Sağlam vd., 2017: 98).

Görsel 13.Geciken Saat Hikâyesi İçin Kullanılan Görseller

Elif'in Malzemeleri Hikâyesi

Elif karakteri, elbise ve ayakkabılar ile temsil edilmiştir. Aksesuar olarak toka nesnesi kullanılmıştır. Elif karakteri eğitim-öğretim malzemeleri ile birlikte temsil edilmiştir. Saç stili olarak orta uzunlukta bir saç modeli ile temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 101).

Görsel 14. Elif'in Malzemeleri Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel

İsraf Nedir?

İlgili görsellerde renklendirme işlemi uygulanmamıştır. Öğrencilerden bu renklendirme işleminin yapılması istenmiştir. Bu görsellerde oğlan çocukları ev içi nesnelerle birlikte temsil edilirken, kız çocukları iki görselde ev içi nesnelerle birlikte diğer iki görselde bir oyuncakçıda resmedilmiştir. Oyuncakçı dükkânının vitrininde araba, top, pelüş oyuncaklar ve oyuncak bebekler resmedilirken, ilgili görsel, metin ile birlikte okunduğunda, kız çocuğu oyuncak bebeği ile yeni bir oyuncak bebek isterken resmedilmiştir. Saç stili olarak oğlan çocuk karakter kısa saçlı olarak kız çocuğu görseli uzun saçlı olarak temsil edilmiştir. Kadın karakterlerden biri başörtüsü ile temsil edilirken diğer kadın karakter orta uzunlukta bir saç modeli ile temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 103).

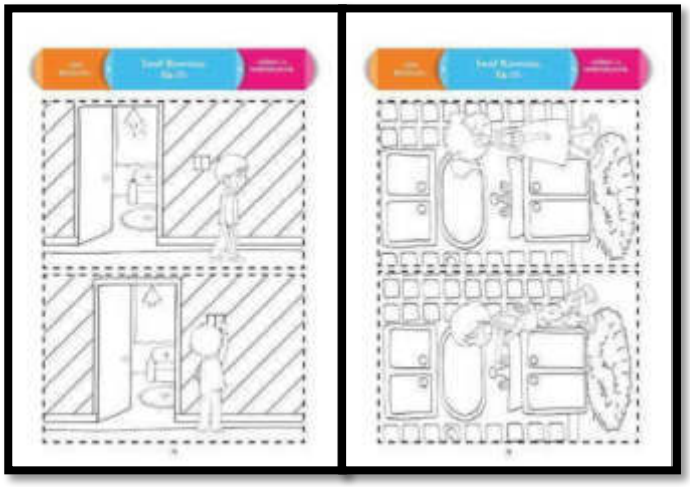

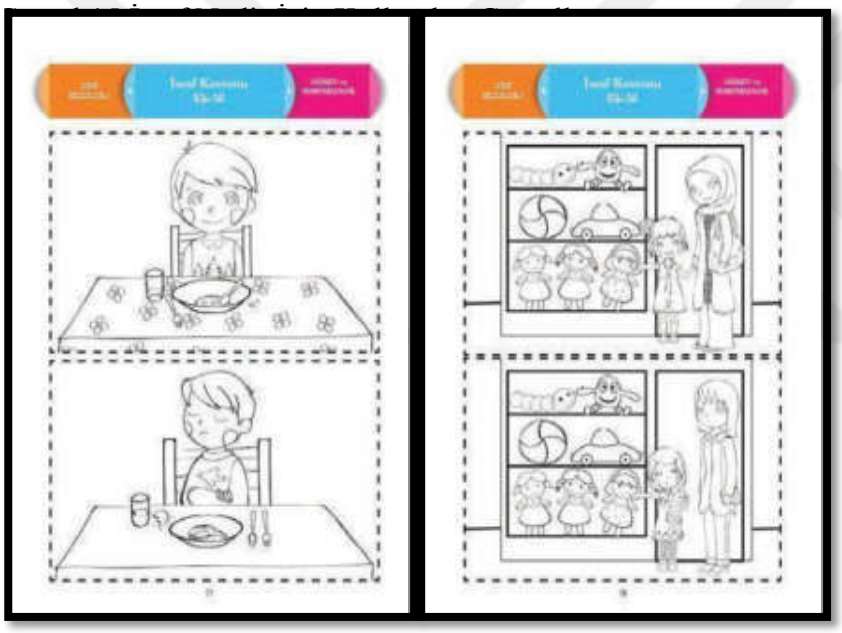

Görsel 16.İsraf Nedir İçin Kullanılan Görseller

Minik Pirinç Hikâyesi

İlgili görsellerde yetişkin kadın karakter için ceket, bluz ve aksesuar olarak çanta, toka tercih edilmiştir. Kız çocuk görsellerinde bluz, tercih edilmiştir. Saç stilleri olarak kız çocuk karakter için orta uzunlukta saç ile ve toka nesnesi ile temsil edilmiştir. Kadın karakter uzun saç modeli ile temsil edilmiştir (Sağlam vd., 2017: 106).

Görsel 17.Minik Pirinç Hikâyesi İçin Kullanılan Görseller

İdeal Okul Hikâyesi

Okul ve çevresinde resmedilen öğrencilerden kız öğrenciler ip atlarken ve top oynarlarken temsil edilirken, oğlan çocuklar top oynarlarken ve hareketli oyuna benzer bir oyun ile temsil edilmiştir. Görsellerde, oğlan çocukları için pantolon, bluz ve gömlek ile temsil edilmişlerdir. Kız çocukları ise, elbise ve etek kıyafetleri ile temsil edilmişlerdir. Kadın karakter için, başörtüsü, elbise, yelek, erkek karakter için, pantolon, yelek, bluz kıyafetleri tercih edilmiştir. Oğlan çocukların saç stili olarak, kısa saç modeli ile temsil edilmiş olup, kız çocukları için uzun ve orta uzunlukta saç stilleri ile temsil edilmişlerdir.

(Sağlam vd., 2017: 121).

Görsel 18. İdeal Okul Hikayesi İçin Kullanılan Görseller

Filli Kazağı Paylaşmak Hikâyesi

İlgili görselde kadın karakter ev içi nesnelerle birlikte temsil edilirken, bluz ve pantolon kıyafetleri ve başörtüsü ile görselde yer almıştır. Oğlan çocuğu görsellerinde, bluz ve kazak kıyafetleri kullanılmıştır. Oğlan çocukları saç stili olarak kısa saç modeli ile temsil edilmişlerdir. (Sağlam vd., 2017: 139).

Görsel 19.Filli Kazağı Paylaşma Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel

Zekât Hikâyesi

İlgili görsellerde erkek karakter kıyafetleri için, gömlek ve pantolon kullanılmıştır. Oğlan çocukları, pantolon, t-shirt kıyafetleri ile temsil edilmiştir. Kadın karakter için, başörtüsü, pantolon, tunik ve ceket kullanılmıştır. Kız çocuğu görseli, pantolon, bluz ile temsil edilmiştir. Kız çocuğu, aksesuar olarak toka ile temsil edilmiştir. Saç stili olarak oğlan çocuk ve erkek karakter kısa saç modeli ile, kız çocuğu, orta uzunlukta saç modeli ile temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 144).

Görsel 20.Zekât Hikâyesi için Kullanılan Görsel

Abdullah'ın Sabrı Hikâyesi

İlgili metinde Abdullah ve arkadaşı Selim, top oyuncağı nesnesi ile birlikte temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 161).

İlgili etkinlikte görsel yer almamaktadır.

Canlılarda Sabır

İlgili etkinlikte kadın karakterler, başörtüsü, elbise, yelek, pantolon, bluz ve etek ile temsil edilmiştir. Erkek karakterler, bluz ve pantolon temsil edilmiştir. Çocuk karakterlerden kız çocuklarının kıyafetleri, tshirt, slopet, elbise ile temsil edilmişlerdir. Oğlan çocuklarının kıyafetlerinde ise, pantolon, t-shirt ve bluz kullanılmıştır. Kadın karakterlerden biri önünde meyve toplamak için örtü benzeri bir nesne ile birlikte temsil edilirken, bir diğeri kucağında bebeği ile birlikte resmedilmiştir. Öğretmen olan kadın karakter ise elinde kitap ile resmedilmiştir. Kız çocuğu karakterlerinden biri, yetişkinlerin topladığı meyvelere yardım ederken elinde meyve ile annesinin yanında temsil edilmiştir. Bir diğer kız çocuğu figürü kardeşinin emziği ile birlikte temsil edilmiştir. Öğrenci olan iki kız çocuğu karakterinden biri sınıfta elinde kitap veya defter ile resmedilmiştir. Yetişkin erkek karakterlerin ikisi meyve toplarken önlerinde sepetler ile resmedilmişlerdir. Oğlan çocuğu karakterlerinden biri yetişkinlerin yanında meyve toplamalarına yardım ederken elinde meyve ile diğeri ise sınıfta elinde kitap veya defter ile temsil edilmiştir. Saç stilleri olarak kız çocukları, orta uzunlukta saç modeli ile temsil edilirken, oğlan çocukları ve yetişkin erkek karakterler kısa saç modeli

ile temsil edilmişlerdir. Son olarak, kız çocuk görseli toka nesnesi ile birlikte temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 173).

Görsel 21.Canlılarda Sabır İçin Kullanılan Görseller

İyilik Fotoğrafları

Bu etkinlikte kız çocukları, bluz ve şort ile temsil edilmiştir. Yetişkin kadın karakter, etek, çeket ve başörtüsü ile temsil edilmişlerdir. Oğlan çocuk görseli, t-shirt ile temsil edilmiştir. Kız çocuk görsellerinde saç stili olarak orta uzunlukta saç modelleri tercih edilirken, oğlan çocuğu için kısa saç modeli tercih edilmiştir. Kız çocukları için toka aksesuarı kullanılmıştır. (Sağlam vd., 2017: 205).

Görsel 22.İyilik Fotoğrafları için Kullanılan Görseller

Sadaka Taşları Hikâyesi

İlgili görselde oğlan çocuğu sokak köpeği ile birlikte sadaka taşının yanında konumlandırılmıştır. Oğlan çocuklar, yelek, pantolon, gömlek, t-shirt ve pantolon ile temsil edilmiştir. Saç stilleri olarak, kısa saç modeli ile temsil edilmişlerdir. (Sağlam vd., 2017:207).

Görsel 23.Sadaka Taşları Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel

Sorumu Cevapla Oyunu

İlgili görsel renksiz bir biçimde öğrencilere sunulmuştur. İlgili görselin öğrenciler tarafından boyanması istenmiştir. İlgili görselde oğlan çocuk karakteri, kısa saç modeli ile temsil edilmiş olunup, kıyafet olarak ise pantolon ve tshirt ile resmedilmiştir (Sağlam vd., 2017: 211).

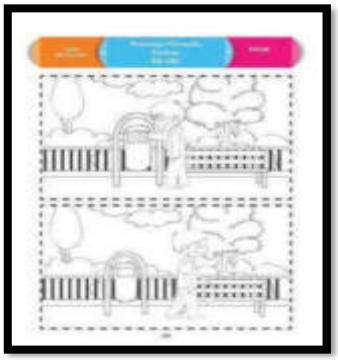

Görsel 24.Sorumu Cevapla Oyunu İçin Kullanılan Görsel.

Doğru Davranış Hangisi

İlgili görsellerde oğlan çocukları, pantolon, şort ve t-shirt ile temsil edilirken, kız çocuğu görsellerinin kıyafetlerinde, elbise, etek ve cekete yer verilmiştir. Yetişkin erkek karakterin kıyafetlerinde ise, pantolon ve yelek kullanılmıştır. Kız çocukları orta uzunlukta saç modeli ile görsellenirken, oğlan çocukları kısa saç modeli temsil edilmişlerdir. Kız çocuğu için toka aksesuarı kullanılmıştır. (Sağlam vd., 2017: 222).

Görsel 25.Doğru Davranış Hangisi İçin Kullanılan Görseller

Ömer'in Duası Hikâyesi

İlgili metinde çocuk Ömer karakteri, topuyla bahçede oynarken, top nesnesi ile birlikte temsil edilmiştir.

"…Ömer bahçeye çıkıp oyun oynamak istedi. Annesinden izin alıp mavi topuyla bahçede oynadı…" (Sağlam vd., 2017: 226)

İlgili etkinlikle ilgili görsel yer almamaktadır.

Kırılan Çiçek

İlgili etkinliğin metininde Tuba evin salonunda aşağıda yer alan olay örgüsü ile birlikte verilmiştir; 'Tuba masanın etrafında bebeğin arabasını sürerken, ayağı halının kenarına takılır ve çiçeğe çarpar, saksıdaki çiçeğin toprakları etrafa saçılır. Daha sonra annesi

yanına gelir ve ilgili olayın öğrenciler tarafından tamamlanması istenir.' Bu etkinlikte Tuba, oyuncak bebek ile birlikte temsil edilmiştir.

Ancak ilgili metinin görsellerine baktığımızda, metin ile uyumlu halde değildir. Çünkü, görsellerde, kız çocuğu bebek arabası ile birlikte temsil edilmesi gerekirken, oğlan çocuğu top ile birlikte temsil edilmiştir. İlgili görselin çocuklar tarafından renklendirilmesi istenmiştir (Sağlam vd., 2017: 237).

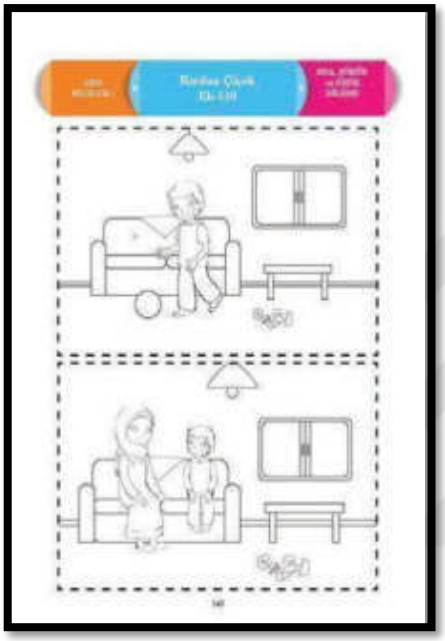

Görsel 26.Kırılan Çiçek İçin Kullanılan Görsel

Dua Ediyorum

İlgili etkinliğin görsellerinde kız çocuk figürlerinden ikisi ve oğlan çocuk figürlerinden ikisi eşofman ve spor ayakkabılarla birlikte temsil edilmiştir. İlgili görselde oğlan çocuklardan biri elinde ödül olan kupa nesnesi ile birlikte resmedilmiş diğerleri ise dua ederken resmedilmişlerdir. Yetişkin kadın karakter ise, mezuniyet kıyafeti, cübbe, kep ve diploma ile birlikte resmedilmiştir. Ayrıca bu karakter, dua ederken temsil edilmiştir. Diğer bir görselde oğlan çocuk karakteri odasında, yatağının üstünde, gömlek ve pantolon ile dua ederken resmedilmiştir. Odada top, araba ve boyama ile ilgili materyaller yer almaktadır. Bir diğer görselde yetişkin erkek karakter, pantolon ve bluz kıyafetiyle, çadırı ile birlikte ateşin yanında kamp yaparken tek başına temsil edilmiştir. Sosyal hayatı temsil

eden görselde ise, dört yetişkin kadın, pantolon, tunik, çeket, etek, bluz, ve başörtüleri ile temsil edilmişlerdir. Kadın karakterler için çanta ve toka aksesuarına yer verilmiştir.

Yetişkin erkek karakterleri, pantolon, şort, t-shirt, gömlek ile birlikte temsil edilmişlerdir. Saç stilleri olarak kadın ve kız çocuk karakterler, orta uzunlukta bir saç stili ile temsil edilmişlerdir. Erkek karakterler ve oğlan çocukları ise, kısa saç modeli ile temsil edilmişlerdir. (Sağlam vd., 2017: 242).

Görsel 27.Dua Ediyorum İçin Kullanılan Görseller

Kandil Simidi Hikâyesi

İlgili etkinliğin görsellerinde yetişkin kadın karakter mutfak araç gereçleri ile birlikte resmedilmiştir. Bir diğer görselde içlerinde kandil simitlerinin olduğu paketlerle birlikte yetişkin kadın, erkek karakterler ve çocuk karakterler resmedilmiştir. Yetişkin kadın figürlerin kıyafetlerinde, yelek, başörtüsü tunik, etek tercih edilmiştir. Yetişkin erkek figürlerin kıyafetlerinde ise, pantolon, yelek, bluz tercih edilmiştir. Oğlan çocukların kıyafetlerinde, t-shirt ve pantolon tercih edilmiştir. Kız çocukların kıyafetlerinde, etek, bluz, elbise, pantolon kullanılmıştır. Saç stili olarak, yetişkin erkek karakterler ve oğlan çocukları kısa saç stili ile temsil edilmişlerdir. (Sağlam vd., 2017: 249).

Görsel 28. Kandil Simidi Hikâyesi İçin Kullanılan Görseller

Merhamet Keşfine Çıkıyoruz

İlgili etkinliğin görselinde oğlan çocuğu, pantolon ve bluz temsil edilmiştir. İlgili karakter, saç stili olarak, kısa saç modeli ile temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 57).

Görsel 29.Merhamet Keşfine Çıkıyoruz İçin Kullanılan Görsel

Peygamberimiz Herkese Değer Verirdi

İlgili etkinliğin görselinde oğlan çocuğu karakteri, pantolon ve bluz kıyafetleriyle temsil edilmiştir. Saç stili olarak, kısa saç ile birlikte temsil edilmiştir (Sağlam vd., 2017: 82).

Görsel 30. Peygamber Herkese Değer Verirdi İçin kullanılan Görsel

Temizlik Halkaları

İlgili etkinliğin görsellerinde çocuk karakterler temizlik ve kişisel bakım materyalleri ile birlikte temsil edilmişlerdir. Birinci görselde yer alan oğlan çocuğu karakteri, bluz ve pantolon ile kısa saçlı modeli ile temsil edilmiştir. İkinci görselde yer alan oğlan çocuğu, bornoz ve tarak nesneleri ile kısa saç modeli temsil edilmiştir. Üçüncü görselde yer alan kız çocuğu karakteri, pijama ile diş fırçası ve diş macunu nesneleri ile birlikte, uzun saç modeli ile temsil edilmiştir. Dördüncü resimde, oğlan çocuk karakteri küvette, kısa saç modeli ile temsil edilmiştir (Sağlam vd., 2017: 94).

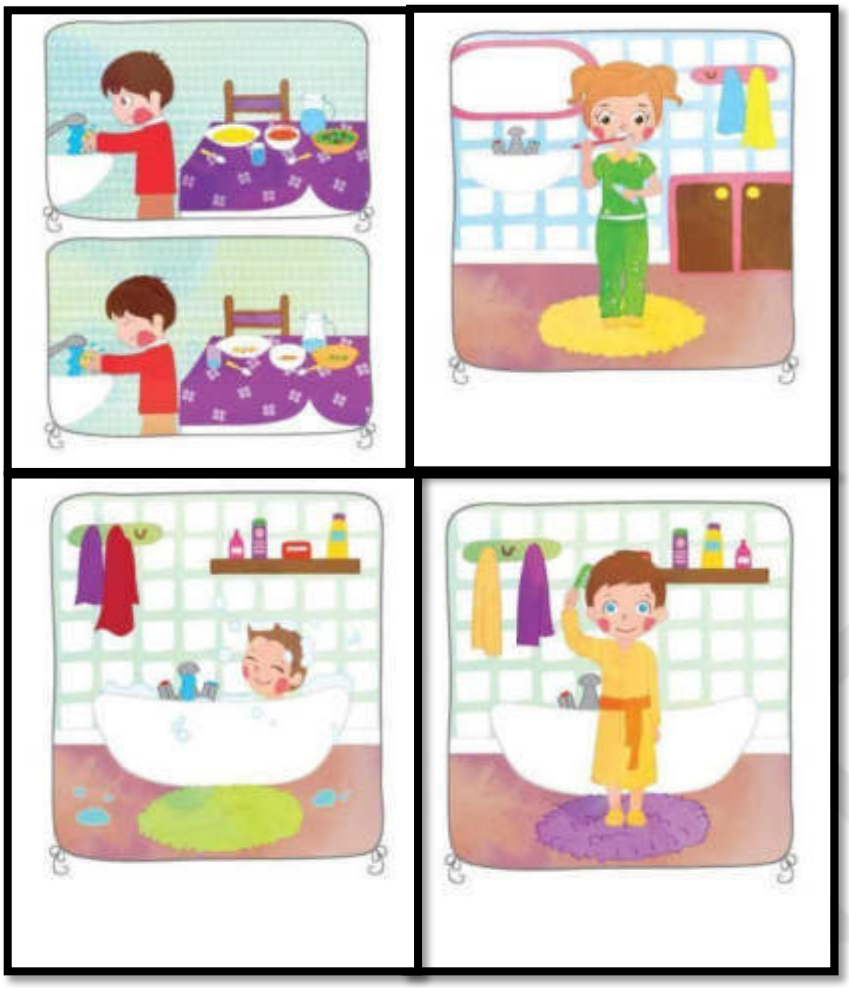

Görsel 31.Temizlik Halkaları İçin Kullanılan Görseller

İslam Kolaylık Dinidir Hikâyesi

İlgili etkinliğin görsellerinde oğlan çocuğu karakteri, pantolon, kazak kıyafeti ve kısa saç modeli ile birlikte temsil edilmiştir. Bilal'in ablası karakteri Zeynep, pantolon, başörtüsü ve ceket tarzı bir kıyafetle temsil edilmiştir. Yaşlı teyze karakteri, etek ve yelek, başörtüsü, bluz ile temsil edilmiştir. Komşu Ahmet amca karakteri, pantolon, yelek ve gömlek ile kısa saçlı ve bıyıklı olarak temsil edilmiştir. Son olarak anne karakteri bluz ile uzun saçlı olarak toka nesnesi ile birlikte temsil edilmiştir (Sağlam vd., 2017: 118).

Görsel 32.İslam Kolaylık Dinidir Hikâyesi İçin Kullanılan Görseller

Camimiz Çiçek Açacak Hikâyesi

İlgili etkinliğin görselinde, iki kız çocuğu ve iki oğlan çocuğu resmedilmiştir. Kız çocukların kıyafetlerinde, bluz, tercih edilirken, saç stili olarak uzun saç ile resmedilmişlerdir. Oğlan çocuklar, pantolon ve kazak ile temsil edilirken, kısa saçlı olarak resmedilmişlerdir (Sağlam vd., 2017: 128).

Görsel 33.Camimiz Çiçek Açacak Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel

Arı Zuzz Hikâyesi

İlgili etkinlikte insanlaştırılmış hayvan karakteri olan, arı Zuzz' un annesi karakteri, elinde çorba kâsesi nesnesi ile birlikte temsil edilmiştir (Sağlam vd., 2017: 220).

Görsel 34. Arı Zuzz Hikayesi İçin Kullanılan Görsel

Vatanımı Seviyorum İsraf Etmiyorum

İlgili etkinliğin görsellerinde erkek çocuk karakter, bluz, kıyafeti ile temsil edilmiştir. İlgili görsel araba oyuncağı ile birlikte temsil edilmiştir. İlgili görselde yer alan televizyon programı sunan, kadın karakterler bluz ve başörtüsü kıyafetleri ile temsil edilmişlerdir (Sağlam vd., 2017: 139-140).

Görsel 35. Vatanımı Seviyorum İsraf Etmiyorum Adlı Etkinlik İçin Kullanılan Görsel

İlk Sadakam Hikâyesi

İlgili etkinlikte Abdullah karakteri, helikopter oyuncağı ile birlikte temsil edilirken, Enes karakteri spor malzemeleri ile birlikte futbol sporu ve spor ayakkabısı nesnesi ile birlikte temsil edilmiştir.

O gün Abdullah çok heyecanlıydı. Çünkü babasından aldığı harçlıkla biriktirdiği para tam 100 lira olmuştu. Ve nihayet uzun zamandır, hayalini kurduğu uzaktan kumandalı kırmızı helikopteri alabilecekti… Enes'i spor malzemeleri satan bir mağazanın önünde vitrine bakarken gördüler… Enes bu açıklamadan sonra spor ayakkabıları almayı kabul etti ve artık mutluluğu yüzünden okunuyordu (Sağlam vd., 2017: 139-140)

İlgili etkinlikle ilgili herhangi bir görsel yer almamıştır.

Rehberimiz Kur'an Hikâyesi

İlgili etkinlikte Sami ve Sena karakterleri helikopter oyuncağı ile birlikte temsil edilmiştir. Sami ile Sena neşe içerisinde babalarıyla beraber alışverişe giderler. Çünkü babaları uzun zamandır bekledikleri oyuncağı alacaktır. Oyuncak alınıp paketlenme işlemi tamamlandıktan sonra iki kardeş beraberce taşırlar. Çünkü paket kocamandır. Bir an evvel eve gidip, içindeki parçacıkları birleştirip, helikopteri uçurmak isterler (Sağlam vd., 2017: 151-152) İlgili etkinlikte herhangi bir görsel yer almamıştır.

Benim Büyük Ailem

İlgili etkinliğin görselinde anne karakteri, etek, bluz ve orta uzunlukta saç modeli ile temsil edilmiştir. Nine karakteri, etek, bluz, yelek ayrıca başörtüsü ile temsil edilmiştir. Kız çocuğu karakteri, slopet ve bluz tercih edilmiş olup orta uzunlukta saç modeli ile görsellenmiştir. Oğlan çocuk karakterleri, gömlek ve pantolon kıyafetleri ile temsil edilmiş olup, kısa saç modeli ile görsellenmiştir. Baba karakteri, bluz, pantolon ve kısa saç modeli ile temsil edilmiştir. Dede karakteri, pantolon, yelek ve bluz kıyafetleri ile temsil edilmiş olup kısa saç ve sakal ile görsellenmiştir (Sağlam vd., 2017: 259).

Görsel 36. Benim Büyük Ailem İçin Kullanılan Görsel

Köyde Bayram Hikâyesi

İlgili etkinliğin görselinde yaşlı erkek karakter, pantolon, yelek ve bluz kıyafetleriyle birlikte, sakallı ve elinde baston ile görsellenmiştir. Oğlan çocuk karakterleri, pantolon ve bluz kıyafetleriyle temsil edilirken, saç modeli olarak kısa saç ile görselde yer almışlardır. Kız çocuk karakterler, bluz ve etek ile temsil edilmiş olup uzun saç stili ve toka aksesuarı ile birlikte temsil edilmişlerdir. (Sağlam vd., 2017: 278).

Görsel 37. Köyde Bayram Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel

Bayramlaşalım

İlgili etkinliğin görselinde bayramlaşma fiili için, erkek karakterlere yer verilmiştir. Saç stili olarak bütün figürler kısa saç modeli ile temsil edilmişlerdir. (Sağlam vd., 2017: 280).

Görsel 38. Bayramlaşalım İçin Kullanılan Görsel

Bayramları Tanı Oyunu

İlgili etkinliğin görsellerinde yetişkin erkek karakterler, gömlek, pantolon, t-shirt ve bluz kıyafetleri ile temsil edilmiştir. Yetişkin kadın karakterlerin kıyafetleri olarak etek, bluz, yelek, pantolon, başörtüsüne yer verilmiştir. Oğlan çocuk karakterleri için, gömlek, tshirt ve pantolon kıyafetleri kullanılmıştır. Kız çocuklar, etek, t-shırt, bluz, kıyafetleri ile

temsil edilmişlerdir. Dede görseli hariç, diğer bütün yetişkin erkek karakterler kısa saçlı olarak resmedilmiştir. Kadın karakterlerden üçü kısa saçlı, biri uzun saçlı, bir diğeri ise başörtüsü ile resmedilmiştir. Kız çocuklarının saç stillerine bakıldığında, ikisi uzun diğer ikisi ise kısa saçlı olarak resmedilmiştir. Oğlan çocuk karakterlerin hepsinin saçları kısa olarak görsellenmiştir. Kız çocuk karakterleri etek kıyafetiyle birlikte temsil edilirken, oğlan çocuk karakterler pantolon ile temsil edilmişlerdir. Kadın karakterler, etek ve pantolon kıyafetlerinden her ikisiyle de temsil edilmişlerdir. (Sağlam vd., 2017: 287).

Görsel 39. Bayramları Tanı Oyunu İçin Kullanılan Görseller

Günlerin Terazisi Oyunu

İlgili etkinliğin ilk görselinde, erkek karakterler, pantolon ve bluz kıyafetleri ile temsil edilirken, imamlık mesleğindeki erkek karakter, cübbe ve takke ile resmedilmiştir. Diğer bir görselde oğlan çocuk karakter kazakla, kişisel bakım eşyasıyla birlikte, kız çocuğu

ise elbise ile görsellenmiştir. Saç stili olarak oğlan çocukları, kısa saç modeli ile temsil edilmiş olup, kız çocuğu, orta uzunlukta bir saç modeli ile temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 297-298).

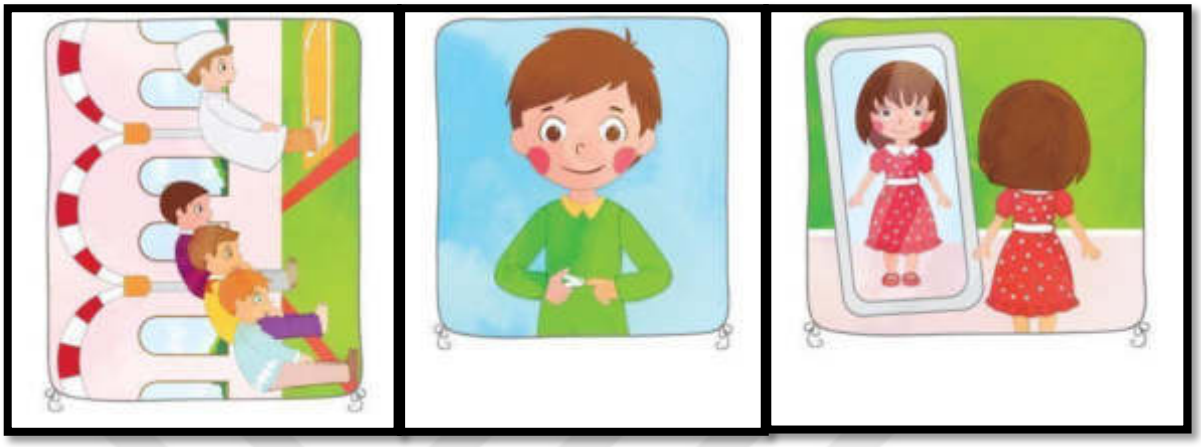

Görsel 40. Günlerin Terazisi Oyunu İçin Kullanılan Görseller

Ellerimi Açtım Sana

İlgili etkinliğin metininde öğreticinin verdiği örnekte yer alan Ömer karakteri arkadaşı Salih için bisiklet isterken temsil edilmiştir. Burada oğlan karakter bisiklet nesnesi ile birlikte verilmiştir.

Ömer'in arkadaşı Salih için duası başlığının altına, Allah'ım Arkadaşım Salih bisikletleri çok seviyor. N'olur, onun da bir bisikleti olsun… (Sağlam vd., 2017: 303)

İlgili etkinlik ile ilgili herhangi bir görsel yer almamaktadır.

Döndüm Kıbleye Hikâyesi

İlgili etkinliğin görselinde oğlan çocuk karakteri bluz ve pantolon ile temsil edilmiştir. İlgili karakter, seccade nesnesi ile birlikte temsil edilmiştir. Saç modeli olarak, kısa saç modeli ile temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 313).

Görsel 41. Döndüm Kıbleye Hikâyesi İçin Kullanılan Görsel

Kıbleni Bul

İlgili etkinliğin görselinde oğlan çocuk karakter, bluz ve pantolon ile temsil edilmiştir. İlgili karakter seccade nesnesi ile birlikte temsil edilmiştir (Sağlam vd., 2017: 315).

Görsel 42. Kıbleni Bul İçin Kullanılan Görsel

Küçük Hacı Hikâyesi

İlgili etkinliğin görsellerinde yetişkin kadın karakterlerinin kıyafetlerinde elbise, etek, başörtüsü, pantolon ve tunik kullanılmıştır. İki yetişkin erkek karakter ve bir oğlan çocuğu karakteri ihram kıyafetiyle birlikte temsil edilmişlerdir. İkinci görseldeki yetişkin

erkek karakterlerin tümü ve oğlan çocuğu karakteri ihram kıyafetiyle birlikte temsil edilmişlerdir. Kadın karakterlerden biri başörtüsü ile birlikte diğeri ise orta uzunlukta bir saç modeli ile temsil edilmiştir. Erkek karakterler ve oğlan çocukları, kısa saç modeli ile temsil edilmişlerdir (Sağlam vd., 2017: 319).

Görsel 43. Küçük Hacı Hikâyesi İçin Kullanılan Görseller

Namaz Kılanlara Saygılıyım

İlgili etkinliğin görselinde erkek figür, kıyafetleri olarak pantolon ve kazak kullanılmıştır. Bu figür, kısa saç modeli ile birlikte temsil edilmiştir. (Sağlam vd., 2017: 339).

Görsel 44. Namaz Kılanlara Saygılıyım İçin Kullanılan Görsel

3.2. MEB Okul Öncesi Etkinlik Kitapları ve Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabına Ait Bulgular

Bu bölümde Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim El Ele Okul Öncesi Eğitime 1-2-3 etkinlik kitapları ve öğretmen kılavuz kitabı ile ilgili veriler, araştırma sorularına ilişkin bulgular, metinler ve görseller yoluyla karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

3.2.1. Kadın ve Erkeğin Ev İçi ve Ev Dışı Eylemleri ve Bulundukları Mekânlar Özelinde Toplumsal Cinsiyet Rolleri

Çadır Kent

İlgili etkinliğin metininde anne karakteri, çocuğu ile birlikte dış mekânda temsil edilmiştir. Anne burada bilgilendirici konumdadır.

Doruk bir gün annesiyle yolda gidiyordu Gökyüzünde bir şey gördü ve şaşkınlıkla dondu kaldı (Ne görmüş olabilir?)

Doruk: Aaa, anne bak bu nasıl bayrak böyle! Bizimkine hiç benzemiyor.

Annesi: Bizim bayrağımız nasıldı ki?

Doruk: Rengi kırmızı, üzerindeki ayla yıldızı da beyaz. Ama bu bayrak farklı; rengi beyaz, ayı da kırmızı.

Annesi: Ne demek istediğini anladım oğlum. Bu bir Kızılay bayrağı.

Kızılay ülkemiz için çok önemli bir yardım kuruluşudur. Bayrağı beyaz renkte üzerindeki ters ay da kırmızıdır… (MEB, 2019: 45).

Paf İle Puf

İlgili etkinliğin hikâye metininde anne karakteri dış mekânda, hafta içleri iş yerinde çalışıyor olarak temsil edilmiştir. Kız çocuğu Pınar karakteri ise dış mekânda-okula gidiyor olarak temsil edilmiştir. Devamında Pınar ve annesi karakteri dış mekânda tiyatro izlerken temsil edilmişlerdir. Anne karakteri burada bilgilendirici konumdadır. Son olarak Pınar, annesi ve babası ev içi mekânda kahvaltı yaparken ve sohbet ederken temsil edilmişlerdir.

Bugün cumartesi... Pınar'ın en sevdiği gün, çünkü hafta içinde Pınar anaokuluna gidiyor. Annesi de iş yerine… Akşamları ise Pınar erkenden yatmak zorunda olduğu için öyle çok uzun birlikte olamıyorlar. Bu cumartesi annesi Pınar'ı tiyatroya götürecekti ama Pınar'ın bundan haberi yoktu. Şehirlerine çocuk oyunları oynayan bir tiyatro grubu gelmişti. Annesi Pınar'a sürpriz yapmak için bilet almıştı… Akşam eve döndüklerinde Pınar babasına tiyatroyu anlata anlata bitiremedi. Pazar günü ailece kahvaltılarını yaptılar. Pınar kahvaltıdan sonra hemen odasına çekildi. Hiç sesi çıkmıyordu, oysa "bugün ne yapacağız" diye mutlaka annesine babasına sorardı. Pınar'ın annesi ve babası bu sessizliği merak ettiler, odaya gidip baktıklarında, Pınar annesinin şalını dolamış, yanaklarına kırmızı elmalar yapmış, saçını da iki yandan tepeden tutturmuş, aynanın karşısında rol yapıyordu. Pınar öyle dalmıştı ki, sanki sahnede oyun oynuyordu, annesi ve babası onu alkışlayınca geldiklerini fark etti.

– Anneciğim ben de tiyatro oyuncusu olmak istiyorum, dedi.

– Niçin olmasın, tabi ki olabilirsin. Bunun için tiyatro eğitimi alman gerekiyor.

Tiyatro oyuncusu olabilmen için liseyi bitirdikten sonra konservatuar adı verilen bir okulu başarıyla bitirmelisin. dedi annesi… (MEB, 2019: 58)

Annemin Çantası

İlgili etkinliğin hikâye metininde, çocuğun kurduğu hayale yer verilmiştir. Buradaki anne karakteri dış mekânda çocuklarıyla birlikte vakit geçirirken, motor ve yelkenli kullanırken ve çocukların bütün ihtiyaçlarını karşılarken ve bakımlarını üstlenirken temsil edilmiştir. Çocuğun kurduğu hayaldeki anne profili "süper anne" olarak tanımlanmıştır.

Hava çok güzel, ne de olsa yaz ortası. Annem bizi parka götürüyor, omzunda kocaman çantası. Kaydırak, salıncak derken pantolonumu yırtmışım ben. Kardeşimse çamura batmış. Giysilerimizi değiştirmeliyiz hemen. Annem çantadan çıkarıyor yedek giysileri, beklemeden değiştiriyoruz üzerimizi. Hey, bu çanta süpeeer… Sanki biliyor gerekenleri. Bir de bakıyorum dizim kanıyor, kaydırağın kenarına çarpmışım. Eski yaram iyileşmeden üzerine bir yenisini açmışım. Annem çantayı açıyor, Hop! Yara merhemi… Hop! Yara bandı. Belki de çantamız, bir ilk yardım uzmanı. Artık güneş yakıyor, gölgede dinlenme zamanı. Bu defa çantanın sürprizi, güzel mi güzel bir öykü kitabı. Annem okuyor, biz dinliyoruz… O anda midemiz gurulduyor, demek ki acıkmış karnımız. Yiyecek ve

içecekler çantadan, tam da kurumuştu dilimiz damağımız. Şuradaki minik kedi, pek aç kalmış besbelli. Çantamız acaba, düşünür mü bu miniği? Kediciğe süt mü? Aslan çanta… Süper çanta… Sen çok yaşa. Annem diyor: "Artık biraz deniz havası alalım, motorla püfür püfür dolaşalım. Martılarla balıklar eksik kalmasın, azıcık da onları doyuralım." Motorla bir güzel gezerken çantadan çıkıyor birkaç dilim bayat ekmek. Ufalayıp ufalayıp yem yapıyoruz. Balıklarla martılar bayram ededursun, çantamızla pek gururlanıyoruz. Dönüş yolunda motorumuz bozuluyor. Denizin ortasında kalmışız. Kaptan sakin ama biz yolcular pek heyecanlanmışız. Annem boşaltıyor çantayı, yırtıyor, açıyor yanlarını… Gözümüzle görmesek, zor olurdu inanmamız.

Muhteşem bir yelken oluyor, bizim kahraman çantamız. Rüzgâr bir güzel şişiriyor, çantadan bozma yelkeni. Kısacık bir sürede iskelede buluyoruz kendimizi. Her şey yoluna giriyor, güzel bir yaz günü daha, böylece sona eriyor. Bugün bir hayale kapıldım nedense çantamız süper sandım. Sonunda gerçeği anladım. Aslında süper olan çanta değil… Her şeyi akıl eden, benim biricik annem. (MEB, 2019: 70).

Dengeli Besleniyorum Teşekkür Ediyorum

İlgili etkinliğin hikâye metininde Ali, dedesi ve babası ve diğer adı geçmeyen karakterler ev içi mekânda yemek yerken temsil edilmişlerdir. Baba karakteri bilgilendirici konumda yer almıştır.

…Dedesi;

"Ali, tabağındaki yemek duruyor, senden başka kimse masadan kalkmıyor."

Babası; "Yemeklerimizi bitirmedik ki biz, oysa hepimiz birbirimizi beklemeliyiz." dedi.

Ali çok üzülmüştü, ona göre yemeği çoktan bitmişti. Tabağında kalan makarnayı, yemez miydi babası?

İstemese de yeniden masadaki yerine oturmak, oturdu yeniden oyuncaklarını bırakarak.

Masadakiler hep birden "teşekkür ettik, aile olmak bu" dedi

Herkes tabaklarındaki yemekleri bitirdi, sonra birbirini bekledi

Baba;

"Şimdi biz de teşekkür etmeliyiz, yemeklerimizi yedik hepimiz."

Masada kim varsa, eller açıldı, hepsinin yüzüne gülücükler saçıldı…" (MEB, 2019: 137).

Eş Sesli Kartlar Birbirini Kovalar

İlgili etkinlikte yer alan "Eda Yaz Tatilinde" adlı hikâyede kız çocuğu Eda karakteri ve annesi karakteri ilk olarak ev içi mekânda birlikte temsil edilmişlerdir. Ardından Eda ve annesi, dış mekânda anneannelerinin köylerine giderlerken yolculuk yaparlarken temsil edilmişlerdir. Daha sonra dede karakteri evlerinin bahçelerine gül fidesi dikerken bahçe işleri ile birlikte temsil edilmiştir. Son olarak hep birlikte denizde yüzerken ve güneşlenirlerken temsil edilmişlerdir.

Eda sabah uyandığında annesi ona yaz mevsiminin yaklaştığını anneannesinin yanına gideceklerini söyledi. Eda çok mutlu oldu.

Annesi, istersen anneannene mektup yaz, gideceğimizi haber ver, dedi. Eda mektubunu yazdı ve anneannesine gönderdi. Günler geçmek bilmiyordu. Annesi; haydi gül artık, okullar yarın kapanıyor ve yola çıkıyoruz, dedi. Sonunda yola çıkmışlardı. Yolda gül bahçesi gördüler ve anneannesine hediye olarak gül fidesi aldılar. Köye geldiklerinde anneannesinin sevimli köpeği Kömür onları kapıda karşıladı. "Hadi bana top at oynayalım." der gibi hareketler yapmaya başladı. O sırada ahırda olan beyaz at Eda'nın sesini duydukça heyecanlı sesler çıkarıyordu. Anneannesi Eda'nın getirdiği gülü ekmek için dedesine toprağı kaz diye seslenirken yanında paytak paytak yürüyen kaz da Edaları görmüş ve yanlarına doğru gelmişti. Neşe içinde sohbet etmeye başladılar. Ertesi sabah uyandıklarında anneannesi Eda'ya bakarak mutlu bir yüz gördüğünü söyledi ve denize gitme zamanı geldi, kolluklarını tak bunlarla denizde yüz, dedi. Hep birlikte denize gittiler ve bol bol güneşlenerek tatilin tadını çıkardılar. (MEB, 2019: 370).

Bayram Neşesi

İlgili etkinliğin hikâye metininde kız çocuğu Elif karakteri, annesi ve babası, ev içi mekânda bayram hazırlıkları yaparlarken temsil edilmişlerdir. Daha sonra Elif ve annesi dış mekânda, bayram için alışveriş yaparken temsil edilmişlerdir.

Ramazan Bayramı yaklaşmıştı. Elif'in annesi ve babası bayram hazırlıklarına başlamış, bayram için ikramlıkları hazırlamıştı. Elif ise bayram alışverişi yapmak için sabırsızlanıyordu. Bu heyecanını gören annesi, "Bayram hazırlıklarımız tamamlanmak üzere şimdi alışverişe gidip kalan ihtiyaçlarımızı alabiliriz" dedi. Elif sevinçle "Ben hazırım. Haydi! Hemen gidelim anneciğim" dedi ve evden ayrılarak çarşının yolunu tuttular.

Çarşıdaki kalabalığı gören Elif'in heyecanı bir kat daha artmıştı. Marketlerin, bakkalların tezgâhlarında rengârenk şekerlerin, çikolataların, çeşit çeşit ikramlıkların sergilendiğini gördü. Kolonya, şeker, bayram hediyeleri ve bayramlıklarını alan Elif ile annesi alışverişi tamamlayıp eve döndüler. Elif eve gelir gelmez bayramlıklarını özenle dolabına yerleştirdi. Koşarak annesinin yanına gitti. Bayramda çocuklar için aldıkları hediyeleri annesi ile birlikte paketlediler. Bütün aile yoğun geçen günün ardından birbirlerine "iyi geceler" dileyerek uykuya daldı. Elif bayram sabahı heyecanla uyandı… (MEB, 2019: 374).

Bayramlaşma

İlgili etkinliğin metininde oğlan çocuğu Efe karakteri, annesi, babası ile birlikte ev içi mekânda temsil edilmişlerdir. Annesi ev içi rollerle birlikte evi temizlerken ve pasta yaparken temsil edilmiştir. Baba karakteri bayram için eve alışveriş yaparken dış mekânda temsil edilmiştir. Annesi hikâyede, Efe karakteri için bilgilendirici konumda yer almıştır. Efe karakteri arkadaşları ile birlikte komşularla bayramlaşırken, dış mekânda temsil edilmişlerdir. Dede karakteri, torunu Efe ile en çok eğlendiği arkadaşı Ece karakterini lunaparkta eğlendirirken ve huzurevini ziyaret ederlerken temsil edilmişlerdir.

Efelerin evinde günlerdir tatlı bir telaş vardı. Annesi bir taraftan evi temizliyor, bir taraftan da tatlılar pişiriyordu. Babası eve şeker ve çikolata paketleri getiriyordu… Kahvaltıdan hemen sonra aile büyüklerine ziyarete gidilirdi. Bu ziyaretlerde Efe, şeker, çikolata ve harçlık toplardı. Annesi hepsini aynı anda yememesi için Efe'yi uyarırdı. Çok şeker tüketmek hem iştahı kapatırdı hem de dişlere zararlıydı. Bazen de Efelere misafir gelirdi. En çok Eceler onlara geldiğinde eğlenirlerdi. Birlikte harçlık ve şekerlerini sayarlar,

annesinin yaptığı tatlı ve limonatadan tadarlardı. Bazen de mahalledeki bütün çocuklar toplanıp komşuların kapılarını çalarlar, onların bayramını kutlarlardı.

Ev sahipleri çocuklar için özel bir şeker kâsesi hazırlamış olurdu… Efe bayramda dedesi ile lunaparka gitmeyi çok severdi. Uygun olduğunda Ece'yi de yanlarında götürürlerdi. Bir de torunlarıyla Efe ve dedesi kadar sık buluşamayan dede ve nineler vardı. Onlar huzurevi denen özel bir yerde yaşardı. Efeler lunaparktan çıkınca Efe'nin dedesi ile huzurevine uğrarlardı… (MEB, 2019: 375).

3.2.2. Meslekler Özelinde Toplumsal Cinsiyet

Düzenli-Dağınık

İlgili etkinliğin görselinde manavlık mesleği erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir. (MEB, 2019: 31).

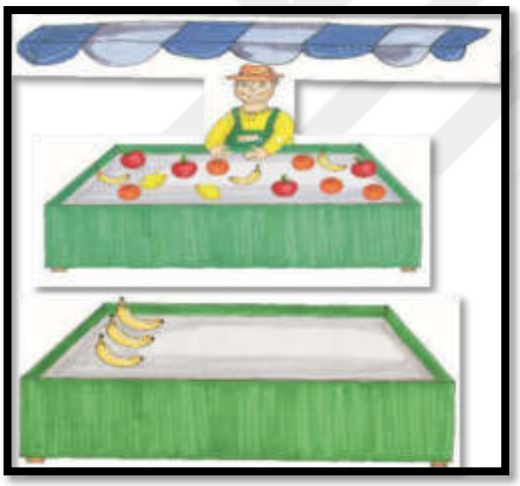

Görsel 45. Düzenli-Dağınık Etkinliği İçin Kullanılan Görsel

Öğretmenimin Resmini Çiziyorum (Öğretmenler Günü)

İlgili etkinliğin görselinde öğretmenlik mesleği kadın cinsi üzerinden temsil edilmiştir. (MEB, 2019: 44).

Bir Elin Nesi Var İki Elin Sesi Var (İş birliği, meslekler, düzenlidağınık)

"İç mimarların iş birliği içerinde çalıştığı vurgulanarak meslek hakkında çeşitli görsellerden de faydalanılarak çocuklarla sohbet edilir" kazanımına yer verilmiştir. İlgili etkinliğin metininde iç mimarlık mesleği herhangi bir cins üzerinden temsil edilmemiştir. (MEB, 2019: 99)

Büyüyünce Ne Olsam? (Meslekler)

İlgili etkinliğin metininde çeşitli meslekler, kadın ve erkek cinsleri üzerinden temsil edilmiştir. Pilot, doktor, otobüs şoförlüğü meslekleri kadın cinsi üzerinden temsil edilirken, terzi, aşçı, marangoz meslekleri erkek cinsi üzerinden temsil edilmiştir. (MEB, 2019: 303). Dilan, uçaklara çok meraklı. Uçarak dünyanın her yerini geziyor ve görüyor. Sizce Dilan'ın mesleği ne olabilir? Volkan, elinde mezura ölçü alıyor sonra da makas, iğne, iplik kullanarak giysi dikiyor. Sizce Volkan'ın mesleği ne olabilir? Tülin, hastasını muayene ediyor. Ağzına, kulağına bakıyor. Stetoskopu ile hastanın sırtını dinliyor sonra da reçeteye ilaç yazıyor. Sizce Tülin'in mesleği ne olabilir? Begüm, otobüse biniyor emniyet kemerini bağlıyor. Yolcuları duraklardan alıyor, istedikleri yerde indiriyor. Sizce Begüm'ün mesleği ne olabilir?

Ali, tahtalarla uğraşmaya bayılıyor. Çekiç, çivi, testereyle ahşap eşyalar yapıyor. Sizce Ali'nin mesleği ne olabilir?

Emre, küçüklüğünden beri yemek yapmayı çok seviyor. Mutfağa giriyor çeşit çeşit yemekler yapıyor. Yemeklerini yiyen bir tabak daha istiyor. Sizce Emre'nin mesleği ne olabilir?

Şişelerle Öğreniyorum (Bilmece, Meslekler, Oyun,1-5 Arası Sayılar)

İlgili etkinlikte çocuklara mesleklerle ilgili bilmeceler sorulur. Şişelerle birlikte oyunlar oynanır. Etkinliğin değerlendirme kısmında *"Resimlerin hangi mesleğe ait olduğunu bulmakta zorlandınız mı? Neden?"* sorusu çocuklara yöneltilir. Aşağıda yer alan görselde, polis, işçi, postacı, ressam, bilim insanı, itfaiyeci meslekleri erkek cinsi üzerinden temsil edilirken, trafik polisi, öğretmen mesleği kadın cinsi üzerinden temsil edilmiştir (MEB, 2019: 342).

Paf İle Puf

İlgili etkinliğin metininde, anne ile kızı arasında geçen tiyatro oyunculuğu ile ilgili diyaloğa yer verilmiştir. Bu etkinlikte tiyatro oyunculuğu mesleği kız çocuğu karakteri üzerinden temsil edilmiştir.

– Anneciğim ben de tiyatro oyuncusu olmak istiyorum, dedi.

– Niçin olmasın, tabi ki olabilirsin. Bunun için tiyatro eğitimi alman gerekiyor. Tiyatro oyuncusu olabilmen için liseyi bitirdikten sonra konservatuar adı verilen bir okulu başarıyla bitirmelisin. dedi annesi… (MEB, 2019: 58) **KalabalıkTenha (MEB, 2019: 51)**

3.2.3. Toplumsal Cinsiyetin Tarihi ve Manevi Karakter Özelinde Temsili

Barış Manço

İlgili etkinliğin metininde sanatçı "Barış Manço" tanıtılmıştır.

Barış Manço' nun çocuk şarkılarından biri eşliğinde çocukların sınıfa girmesi sağlanır. Çocuklara bu şarkıyı daha önce duyup duymadıkları sorularak Barış Manço'nun resmi gösterilir ve bu şarkının ona ait olduğu belirtilir. Çocuklara "Bu görmüş olduğunuz sanatçının adı Barış Manço, Barış Manço' nun çocuklar için çok güzel şarkıları var." denir… (MEB, 2019: 40).

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı

İlgili etkinliğin metininde "Atatürk'ü tanır ve Türk toplumu için önemini açıklar" kazanımına yönelik olarak, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu "Mustafa Kemal Atatürk" e yer verilmiştir.

> …Cumhuriyet sayesinde, ülkemizi yönetecek kişileri özgürce seçebildiğimiz söylenir. Cumhuriyetin, Atatürk'ün ülkemiz için getirdiği en önemli yeniliklerden birisi olduğu belirtilerek bu özgürlüğü kazandığımız 29 Ekim gününü her yıl bayram coşkusuyla kutladığımız ifade edilir… Çocukların evden getirmiş oldukları Atatürk resimlerini, büyük boy fon kartonuna bir kompozisyon oluşturacak şekilde yapıştırmalar sağlanır… (MEB, 2019: 41).

Ressam Osman Hamdi Bey

İlgili etkinliğin yönergelerinde tarihi karakter olarak "Ressam Osman Hamdi Bey" e yer verilmiştir.

> Önceden bastırılmış olan Osman Hamdi Bey'in Kaplumbağa Terbiyecisi, Vazo Yerleştiren Kız, Cami Önü tablolarına ait görseller çocukların göz hizasına asılır… Osman Hamdi Bey'in portresi gösterilerek ilk Türk ressamlarımızdan biri olduğu ve bunların da ünlü eserlerinden bazıları olduğu söylenir… (MEB, 2019: 89).

Nasrettin Hoca

İlgili etkinliğin metininde tarih karakter "Nasreddin Hoca" ya yer verilmiştir.

> Nasreddin Hoca ile ilgili bir şarkı açılır. Müzik eşliğinde Nasreddin Hoca çubuk kuklası oynatılarak çocukların dikkati çekilir. "Merhaba çocuklar, içinizde beni tanıyan var mı? Benim adım Nasreddin Hoca. İnsanlara, onları eğlendiren sözler söyler, espriler yapar ya da onları düşündürecek sözler söylerdim… (MEB, 2019: 144).

Tebessüm

İlgili etkinliğin metininde manevi karakter Hz. Muhammed Peygamber'e yer verilmiştir.

> ...O bebek, güzeller güzeli Muhammed bebekti. Muhammed bebeğin doğmasıyla güneş ışıkları daha bir parladı. Bulutlar serin gölgeler yapıyordu şehrin üstüne. Şehri mis gibi bir koku sarmıştı. İnsanların yüzlerine aydınlık, tatlı bir tebessüm yerleşti. Muhammed bebek büyüyecek; doğruluğu, güzel ahlakı, adaleti ve mutlu olmayı anlatacaktı… (MEB, 2019: 284).

Fatih Sultan Mehmet

İlgili etkinliğin metininde tarihi karakter "Fatih Sultan Mehmet" e yer verilmiştir.

> …Çocukların cevaplarıyla İstanbul cevabına ulaşılır ve İstanbul hakkında çocuklara kısa bilgiler verilir.

Bu şehri orduları ile bize armağan eden kişinin Fatih Sultan Mehmet olduğu söylenir. İstanbul şehrini alabilmek için büyük savaşların verildiği ve birçok zorlukların yaşandığı anlatılır (İş birliği ile gemilerin altlarına kütükler konarak karadan hareket ettirildiği gibi)… (MEB, 2019: 309).

Mimar Sinan'ı Öğreniyorum

İlgili etkinliğin metininde tarihi karakter "Mimar Sinan"a yer verilmiştir.

Mimar Sinan'ın fotoğrafı kullanılarak hazırlanmış çomak kukla ile sınıfa girilerek dikkat çekilir. "Merhaba çocuklar. Beni tanıyor musunuz? Beni önceden hiç göreniniz oldu mu? Benim adım Mimar Sinan. Sizden çok uzun yıllar önce yaşadım. Ben de sizin gibi küçücük bir çocukken çok çalışır, çok okurdum. Resim ve çizim yapmayı, geometrik şekilleri çok sever; mimar olmak isterdim… (MEB, 2019: 314).

Hoş Bulduk Hacı Cav Cav

İlgili etkinlikte, Türk-Osmanlı tiyatro tarihinin en önemli iki karakterlerinden olan Karagöz ile Hacivat karakterleri yer almıştır.

Sınıfa önceden hazırlanmış Karagöz ile Hacivat kuklaları ile girilir. Bu kuklaların geleneksel Türk gölge oyunu kahramanları olduğu söylenir. Gölge oyunu hakkında bilgi verilir… Karagöz ve Hacivat oyunlarının komik hikâyelerden oluştuğundan ve insanları eğlendirdiğinden bahsedilir. Bu karakterlerin bizim kültürümüze ait olduğu vurgulanır… (MEB, 2019: 371).

Çizgi Çalışması

İlgili etkinliğin görsellerinde "Nasrettin Hoca", "Karagöz ile Hacivat," "Keloğlan" tarihi karakterlerine yer verilmiştir. (MEB, 2019: 30).

Görsel 46. Çizgi Çalışması Adlı Etkinlik İçin Kullanılan Görsel

Çizgi Çalışması

İlgili etkinliğin görsellerinde tarihi karakter, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu "Mustafa Kemal Atatürk'e ve annesi Zübeyde Hanım'a" yer verilmiştir**.** (MEB, 2019: 18).

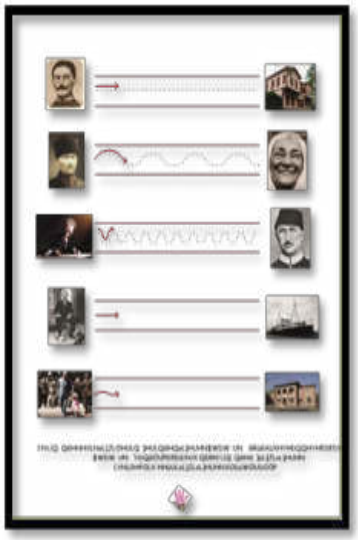

Görsel 47. Çizgi Çalışması Adlı Etkinlik İçin Kullanılan Görsel

Mikrobun Keşfi (Akşemsettin, Mikrop, Temizlik, Büyük-Küçük)

İlgili etkinlikte "Akşemseddin" şahsiyetine yer verilmiştir.

Mikrobu bulan ilk kişinin Akşemsettin olduğu söylenir. Akşemsettin'in küçük yaşlardan itibaren bilime merakı olan, yılmak bilmeyen çalışma gücüyle kendini kitaplara adayan, aynı zamanda tedavisi zor olan kanser hastalığını araştıran ilk doktor olduğu, bunun yanında yüzlerce öğrenci yetiştiren iyi bir bilim insanı olduğu anlatılır. (MEB, 2019: 188).

3.2.4. Bireylerle Özdeşleştirilen Nesneler Özelinde Toplumsal Cinsiyet

Annemin Çantası

İlgili etkinliğin hikâye metininde anne karakteri çanta nesnesi ile birlikte temsil edilmiştir. Çanta nesnesinin içinde ise çocukların ihtiyaçlarını karşılayacak birçok malzemeye yer verilmiştir.

> Hava çok güzel, ne de olsa yaz ortası. Annem bizi parka götürüyor, omzunda kocaman çantası… (MEB, 2019: 70).

Dengeli Besleniyorum Teşekkür Ediyorum

İlgili etkinliğin metininde yer alan Ali karakteri, helikopter, top nesneleri ile birlikte temsil edilmiştir.

> Ben karnımı doyurdum, bekliyor oyunumu "dedi Ali.
>
> Oyuncakları onu beklerdi, üzülürlerdi Ali gelmedi mi?
>
> Kırmızı Araba;
>
> "Bugün erken geldin, yemeğini mi yemedin?" dedi şaşırarak.
>
> Mavi Top;
>
> "Ben daha hazır değilim, yeni geçti şişlerim." dedi üzülerek… (MEB, 2019: 137).

2 Rakamı

İlgili etkinliğin görselinde kız çocuğu karakteri Pelin kamyon ve pelüş ayıcık, top oyuncakları ile birlikte temsil edilmiştir. Ayrıca müzik aleti, çanta, yastık, bardak, zarf nesnelerine de yer verilmiştir. Pelin, etek ve bluz kıyafetleri ile temsil edilmiştir. Pelin orta uzunlukta bir saç modeli ile birlikte temsil edilmiştir. (MEB, 2019: 22)

Görsel 48. 2 Rakamı İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel

2 Rakamı

İlgili etkinliğin görsellerinde kız çocukları, şort, etek ve t-shirt kıyafetleriyle temsil edilmişlerdir. Saç modeli olarak, biri kısa saç modeli ile diğeri ise, uzun model saç ile birlikte temsil edilmiştir. Her ikisi için saç tokası nesnesi kullanılmıştır. Oğlan çocuk, şort, t-shirt kıyafetleriyle temsil edilmiştir. Saç modelleri olarak kısa model tercih edilmiştir (MEB, 2019: 24).

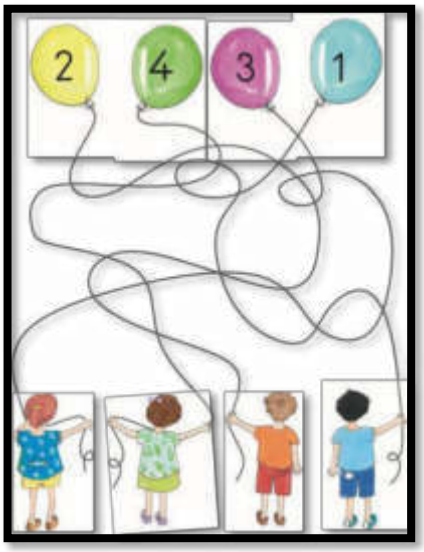

Görsel 49. 2 Rakamı İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel

Duygular

İlgili etkinliğin görsellerinde, kız çocuğu figürleri bluz kıyafetiyle birlikte temsil edilmişlerdir. İki kız çocuğu orta uzunluktaki saç modeli ile temsil edilirken, diğeri için uzun saç modeli tercih edilmiş olup saç tokası nesnesi kullanılmıştır. Oğlan çocuk görsellerinin kıyafetlerinde bluz tercih edilmiş olup bu görseller kısa saçlı olarak resmedilmişlerdir (MEB, 2019: 43).

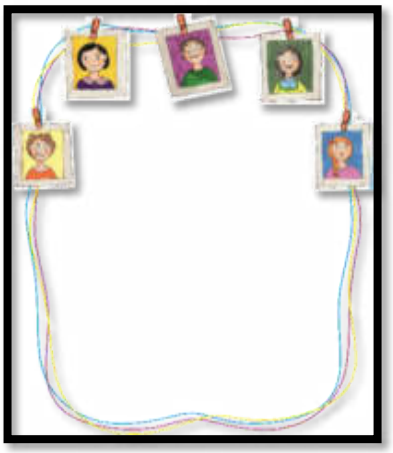

Görsel 50. Duygular İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel

Ön-Arka

İlgili etkinliğin görselinde kız çocuğu görseli elbise ile temsil edilmiş olup saç modeli olarak uzun saç ile temsil edilmiş ve saç tokası nesnesi kullanılmıştır (MEB, 2019: 13).

Görsel 51. Ön-Arka İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel

Gece-Gündüz

İlgili etkinliğin görselinde kız çocuğu karakteri pijama ile görsellenmiş olup uzun saç modeli ile temsil edilmiştir (MEB, 2019: 43).

Görsel 52.Gece-Gündüz isimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel

Başlangıç-Bitiş

İlgili etkinliğin görsellerinde, kız ve oğlan çocuklarına dair birkaç temsil net olarak anlaşılamamaktadır. (MEB, 2019: 7). Anlaşıldığı kadarıyla, kız çocuk görselleri, elbise, pantolon ve bluz ile temsil edilirken, oğlan çocukları, pantolon ve t-shirt ile birlikte temsil edilmiştir. Oğlan çocuk görsellerinde gözlük nesnesi kullanılmıştır.

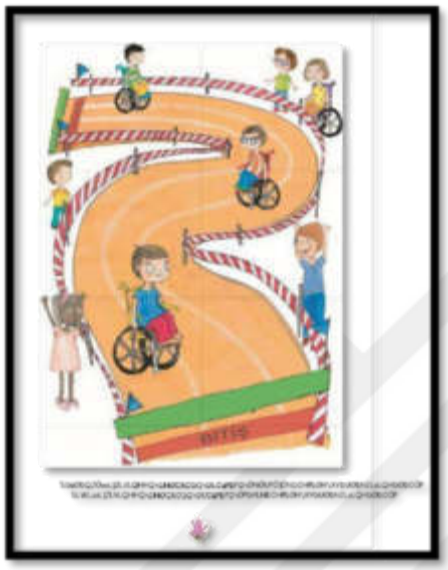

Görsel 53. Başlangıç - Bitiş İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel

Sağ-Sol

İlgili etkinliğin görselinde oğlan çocuk, şort ve t-shirt kıyafetleri ile temsiledilmiştir. Saç modeli olarak, kısa saç ile temsil edilmiştir (MEB, 2019: 45).

Görsel 54. Sağ- Sol İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel

Basit Çıkarma

İlgili etkinliğin görselinde kız çocuk, bluz ve pantolon temsil edilmiş olup saç modeli olarak orta uzunlukta saç ile temsil edilmiştir. Aksesuar olarak saç tokası kullanılmıştır. Oğlan çocuğu, t-shirt ve pantolon ile temsil edilmiş olup, saç modeli olarak kısa ile temsil edilmiştir. (MEB, 2019: 53).

Görsel 55. Basit Çıkarma İsimli Etkinlik İçin Kullanılan Görsel

Açık-Kapalı

İlgili etkinliğin görselinde kız çocuk, etek ve t-shirt ile temsil edilmiş olup, aksesuar olarak toka kullanılmıştır (MEB, 2019: 53).

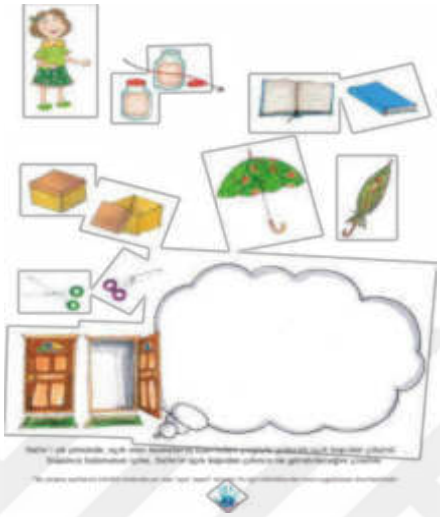

Yaşlı- Genç

İlgili etkinliğin görsellerinde, oğlan çocuğu için, tshirt ve kadın karakter için bluz ile birlikte gözlük aksesuarı kullanılmıştır. Kız çocuk için bluz ve toka aksesuarı kullanılmıştır. Erkek temsiller için, gözlük, kravat, gömlek ve çeket ile resmedilmişlerdir.

Bir diğer kadın karakter ise, bluz ve başörtü ile resmedilmişlerdir. (MEB, 2019: 52)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar özetlenmiş, alan yazında yer alan çalışmalarla kıyaslanarak tartışılmış ve çeşitli önerilere yer verilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre;

2019-2020 Eğitim Öğretim yılı DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursları Etkinlik Kitapları 1-2 ve Öğreticiler İçin Etkinlik Kitapları 1-2 metin ve görselleri, toplumsal cinsiyet açısından incelenmiştir. İlgili kitaplarda, genel anlamda, toplumsal cinsiyet adaleti temelli etkinliklerin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. İlgili kitaplarda cinsiyetçi ifadelere yer verilmemiştir. Ancak ilgili kitaplarda, *"Tarihe Yön Veren Karakterler ve Meslekler"* kategorileri özelinde

kadın karakterlere çok az yer verildiği, sonucuna ulaşılmıştır.

2019-2020 Eğitim Öğretim Yılı MEB Okul Öncesi El Ele Okul Öncesi Eğitime 1-23 adlı etkinlik kitapları serisi ve Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabının metin ve görselleri, toplumsal cinsiyet açısından incelenmiştir. İlgili Kitaplarda genel anlamda toplumsal temelli cinsiyet kalıp yargılarına yer verilmediği, cinsiyetçi ifadelerin yer almadığı tespit edilmiştir. Fakat *"Tarihe Yön Veren Karakterler"* kategorisi özelinde kadın şahsiyetlere yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ilgili kitapların görsellerinde bazı temsillerin cinsiyete dair özelliklerinin belirgin olmadığı tespit edilmiştir.

"Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 yaş Kur'an Kurslarında ders materyali olarak

kullanılan etkinlik kitaplarının metinlerinde ve görsellerinde ve Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında ders materyali olarak kullanılan etkinlik kitaplarının metinlerinde ve görsellerinde toplumsal cinsiyete nasıl yer verilmiştir? " Probleminin her bir alt problemine ilişkin elde edilen sonuçlar sırasıyla literatürde var olan çalışmalar, ayet ve hadisler çerçevesinde ele alınarak tartışılmıştır. Her iki kurumun kitapları kıyaslanarak bulgular özetlenmiştir.

4.1. Sonuçlar

4.1.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgulara Ait Sonuçlar

DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursu Etkinlik Kitapları görselleri ve Öğretmen Kılavuz Kitabı metinleri, kadın ve erkeğin ev içi ve ev dışı eylemleri ve bulundukları mekânlar, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenmiştir. Yetişkin kadın karakterler, etkinliklerin genelinde anne rolünde verilmiş olup genel olarak çocukları ile birlikte yakın ilişkide metin ve görsellerde yer almışlardır. Ev içi rollerde birinci dereceden sorumlu olarak yetişkin kadın karaktere yer verilmiştir. Metin ve görsellerde mutfakta yemek yaparken, kahvaltı masası hazırlarken, temizlik yaparken, bahçe ileri ile ilgilenirken, çocukların bakımını üstelenirken ve ihtiyaçları olan ilgi ve şefkati gösterirken temsil edilmişlerdir. Araştırmanın bu bulgusu Kaynak (2017: 112) ve Yorgancı (2008: 74-75)'nın çalışmalarındaki bulgular ile örtüşmektedir. Kadın karakterler metinlerde, genellikle çocukla ilgili eylemlerde onları bilgilendirici konumda yer almışlardır. Gümüşoğlu'nun (1994: 65) *"1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik"* adlı çalışmasının bulgularına bakıldığında "1945'den sonra ders kitaplarında çocukların sorularını yanıtlayanlar ve bilgi verenler erkek karakterlerdir. Kadınlar bu konuda yok sayılmışlardır" bulguları yer almaktadır. Bu bağlamda bu bulgular bizim bulgularımız ile örtüşmemektedir. Kız çocukları genellikle anneleri için yardım eyleminde bulunurlarken etkinliklerde yer almışlardır. Araştırmanın bu bulguları Oğuz

Rollas'ın (2017: 82) *" 0-6 Yaş Resimli Çocuk Hikâye Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet İnşası"* adlı çalışmasında, "yemek masasında hiyerarşik dizilime göre yer alan ailede, anne karakterinin ayakta yemek servisi yaparken resmedilmesi ve yardımcı olarak kız çocuğu karakterinin yer aldığı", tespiti bulgularımızla örtüşmektedir. Ancak Rollas'ın tespitinde kadın ve kız çocuğu ev içi eylemlerde temsil edilirken erkek karakter, televizyon izlerken, gazete okurken veya çalışma masasında temsil edilmiştir. (2017: 82) Bu durum aile içi rollerde adaletsiz bir tutum olarak görülmektedir. Ancak bizim tespitlerimizde anne ev içi sorumlulukları yerine getirirken, baba kendine yönelik eylemlerde yer almamıştır. Eve ya da çocuğa yönelik diğer eylemlerde yer almıştır. Bu bulgu, ilgili etkinliklerde aile içi iş paylaşımı olduğunun göstergesidir. İlgili etkinliklerde anneye yardımcı olarak genellikle kız çocuk yer almasına rağmen oğlan çocukta anneye yardımcı olarak yer almıştır. Ancak bu etkinliklerin sayısı çok azdır. Kız olsun erkek olsun ev içi işlerde sorumluluk verilmesi onların hem sorumluluk sahibi bireyler olmalarına yardımcı olması açısından hem de ailede

iş paylaşımına katkı sunması açısından önem taşıdığı söylenebilir. Buradan hareketle anneye yardımcı olması açısından oğlan çocuk temsillerine kitaplarda daha fazla yer verilebilir.

Gümüşoğlu (2016:79) çalışmasında, bir ders kitabının örneğinden yola çıkarak "kız çocuklarının bilme isteme ve merak etme yetilerinin, düşünce dünyalarına hiçbir şey katmayacak ev içi alanlara yönlendirilmesini amaçlamaktadır" yorumu ile ev içi işleri değersiz göstermiş ve ev hanımlığını ötekileştirmiştir. Bu anlayışın altında iki sebep yatmaktadır denilebilir. Birinci sebep toplumda erkeklerin işlerinin kadınların işlerinden değerli kabul edilmesi anlayışı (Wedud, 2005:105), ikincisi ise, toplumda modernleşme ile birlikte ücretli iş hayatında aktif rol oynayan kadınların üstün görülüp ev ve çocuk işleriyle ilgilenen ücretli bir işte çalışmayan kadınların değersiz kabul edilişi anlayışıdır (Dalgın, 2012: 28, Merter, 2012:17). Günümüzde "ev içi iş görünmezliği ya da kadının görünmez emeği" maalesef ki bir gerçektir. Kadınların ev içinde yaptıkları ev ile ilgili eylemler, bir emek olarak çoğu zaman görülmemekte, çabuk tüketilmekte, iş gücü harcaması olarak değerlendirilmemektedir (Karakaya, 2018; 78). Kadınların ev dışında yaptığı bu işler ücret karşılığında yapıldığı zaman bir emek olarak görülmekte ve çalışan sınıfına dâhil edilmektedirler. Oysaki kadınlar aynı işleri evlerinde yaptıkları zaman toplum tarafından dışlanmakta ve geleneksel/gerici olarak görülmektedirler. Kur'an 'ı Kerim de "Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var." (Nisa, 4:

32) buyurularak bu anlayışların İslam anlayışından uzak olduğuna dikkat çekilmiştir. Dalgın (2012: 281) toplumun bu algısına, toplumda değersizleştirilen rollerin değerinin belli metotlarla vurgulanabileceğini belirterek, Hz. Peygamber'in Asr-ı Saadetteki uygulamalarına dikkat çekmiştir. Nitekim Hz. Peygamberde, kadının ve anneliğin değerinin bilinmediği bir topluma peygamber olarak gönderilmiştir. Ancak O, eğitici ve öğütleyici misyonuyla cahiliye algısını büyük oranda değiştirmiştir. Bu bağlamda etkinlik kitaplarında ev içi emeğin görünürlüğü veya değeri ile ilgili etkinliklere yer verilebilir.

Erken çocukluk döneminin çocukların hayatlarında bir çok gelişim alanları açısından kritik bir öneme sahip olduğu kavramsal çerçevede ifade edilmişti. Erken çocukluk döneminde edinilen olumlu yaşam deneyimleri çocuğun ileriki yaşantısında temel

oluşturmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre, çocuklarıyla sevecen bir bağ kuran annelerin çocukları, olumlu bağ kurmayan annelerin çocuklarına göre daha iyi geliştikleri saptanmıştır (Myers, 1996; Akt: Koytak, 2012: 327). Bu durumun yaşamın ilerleyen

dönemlerinde ise çok az değişiklik gösterdiği saptanmıştır. (Hamilton, 2000: Akt: Kesebir vd, 2011: 323). Anne ve çocuk arasında kurulan güvenli bağlanmanın önemine dair pek çok araştırma yer almaktadır. Örneğin bakım evlerinde anne ilgisinden mahrum olan bebeklerde, ölümün ve gelişme aksaklıklarının görüldüğü çeşitli araştırmalarda ortaya koyulmuştur. (Koytak, 2012: 328). Modern çağda, çocuk yetiştirmek, kadının özgürlüğünü kısıtlayan bir eylem olarak lanse edilmektedir. Annenin çocuğuna bakım vermesi, "geleneksel tutum" veya "geleneksel toplumsal cinsiyet rolü" "toplumsal cinsiyet kalıp yargısı" olarak etiketlenmektedir. Bu yaklaşımlar kadının özgürlüğünü merkeze alırken çocuğun haklarının görmezden gelinmesine sebebiyet vermektedir. Modernleşme ve kapitalizm ile birlikte beden, yaratıcının insanlara vermiş olduğu emanet bilincinden çıkarılarak, insanın her istediğini yapabileceği meta/mülk haline getirilmeye çalışılmaktadır (Şişman, 2018). Böyle bir düşünce bebeğin en temel ihtiyacı olan beslenmesine dahi etki etmektedir. Kur'an'ı Kerimde, Allah Teâla annelere bebeği beslemek için emzirme görevini vermiştir. (Bakara, 2: 233). Kapitalizmin belirlediği vücut ölçülerini çeşitli araçlarla medya da sunulması sonucu ya da radikal feminizmin kadının bedeninden dolayı aşağılandığı görüşü bazı kadınlar üzerinde etkili olabilmektedir. Bu sebepten dolayı bazı kadınlar uzmanların bebek için en faydalı besin olarak tanımladığı anne sütünden mahrum edebilmektedirler. Bu durumda, bireysel çıkarlardan ziyade çocuk hakkının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu bakımdan kitaplarda, annenin çocukla birinci dereceden ilgilenmesi, bir kalıp yargı değil, aksine annelik içgüdüsü ve çocuğun yararı düşünüldüğünde olumlu bir tablo ortaya koymaktadır denilebilir. Annenin çocukla birincil dereceden ilgilenmesi babanın çocuklarla hiç ilgilenmeyeceği anlamını taşımamaktadır. Özetle çocuğun bakımından anne ve baba birlikte sorumludur. Ancak çocuğun bakımında anne ve baba için rol farklılaşması görev dağılımı açısından gerekli görülmektedir.

Yetişkin kadın karakter, dış mekânda alışveriş yaparken, mesleğini icra ederken, dini mekânda ibadet ederken, bayram ziyaretinde, hasta ziyaretinde bulunurken, yolculuk yaparken, yardımlaşma faaliyetlerinde aktif rol üstlenirken temsil edilmiştir. Kadın temsiller ilgili kitaplar da sosyal alanda birçok farklı konumda yer almışlardır. Bu bulgudan hareketle, ilgili kitapların sosyal gerçekliği yansıtmada olumlu model olduğu düşünülmektedir.

Yetişkin erkek karakterler, etkinliklerin genelinde baba rolü ile birlikte verilmiştir. Ev içi mekânda, kahvaltı yaparken/yemek yerken, ibadet ederken, çocuklarıyla ilgilenirken, bahçe işleri ile uğraşırken, yaşlıların bakımı ile ilgili onlara destek olurken, anne karakterine

yardımcı olurken temsil edilmişlerdir. Yetişkin erkek karakter dış mekânda, alışveriş yaparken, mesleğini icra ederken, evin geçimini üstlenirken, çocuğunu okuldan alırken, yardımlaşma faaliyetinde bulunurken, bayram ziyaretinde bulunurken, dini mekânlarda ibadet ederken, araba kullanırken, yolculuk yaparken temsil edilmişlerdir. Ders kitaplarının feminizm bakış açısıyla incelendiği araştırmalarda, evin reisinin baba olması, evi geçindirme rolünün ona verilmesi ataerkil bir tutum olarak görülmüş ve geleneksel toplumsal cinsiyet kalıp yargısı olarak tanımlanmıştır. Bu durumun kalıp yargı olarak algılanmasındaki husus giriş bölümünde de ortaya koyulduğu gibi erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü olduğu iddiasıdır (Atan, 2015: 1-21). Ancak evin reisinin erkek olmasının, aileye veya aile üyelerine zarar verdiği ile ilgili herhangi bir araştırma mevcut değildir (Dalgın, 2012: 258). Buradaki temel sorun, toplumun evin reisliğine yönelik algısıdır. İslam dininde evin reisliğinden kastın, diğer aile bireyleri üzerine tahakküm olmadığı kavramsal çerçevede ifade edilmişti. (Aydın, 1989: 196-200) Ancak bu durum, bugün toplumumuzda tahakküm olarak görülüyorsa veya çeşitli çevreler tarafından kalıp yargı olarak adlandırılıyorsa, bu durumun sorgulanması gerekmektedir. Dalgın, çalışmasında bu durumla ilgili olarak "Erkeklerin ev reisliği görevini kötüye kullanmamaları için ahlaki ve hukuki tedbirler alınmalı" önerisine yer vermiştir. (Dalgın, 2012: 263)

Baba rolünde yer alan karakterler, genellikle oğlan çocuğu karakterleri ile birlikte yakın ilişkide verilmiştir. Anne rolünde yer alan karakterler hem oğlan hem de kız çocuğu rolündeki karakterle yakın ilişkide verilmiştir. Babanın oğlan çocuğu ile yakın ilişkide temsil edilmesi, araştırmamızın kavramsal ve kuramsal çerçevesinde, cinsiyet kimliği başlığında yer alan ebeveynlerin çocukları hayatında ilk rol modelleri oldukları (Yaşar, 2013: 21; Karataş, 2013b: 162) bilgileriyle örtüşmektedir.

Kız çocuklar dış mekânda yer aldıklarında genel olarak okul ve okul çevresinde, alışveriş yaparken, arkadaşları ile parkta oynarken, dini mekânda, hasta ve bayram ziyaretinde bulunurken temsil edilmişlerdir. İlgili kitaplarda yer alan etkinlikte, kız çocuk Esma karakteri, "çevre koruma kolu başkanı" olarak temsil edilmiştir. İlgili kitaplarda başkan olarak yer alan başka bir karaktere ait veri mevcut değildir. Araştırmamızın bu bulgusu, Eğitim Sen (2009)'in ders kitaplarıyla ilgili yaptığı çalışmada *"okulda sınıf ve kulüp başkanlarının çoğunlukla erkek çocuk olarak gösterildiği tespit edilmiştir"* bulgularıyla örtüşmemektedir. Oğlan çocuk karakterleri genel olarak, okulda, dini mekânda, yardım eyleminde bulunurken, alıveriş yaparken, temsil edilmişlerdir.

İlgili etkinliklerde çekirdek aile, geniş aile, tek ebeveynli aile [5] tiplerine yer verilmiştir. Bu durum günümüzün sosyal gerçekliği ile uyumludur. Geniş ailede, dedenin, ninenin yer alması, çocuklara kültür aktarımında etkili bir unsuru oluşturmaktadır. Ayrıca, cinsiyet kimliği gelişiminde model olmaları açısından, çocuklara bakım konusunda ebeveynlere yardımcı olmaları açısından da önem taşımaktadır.

İncelenen kitaplarda, çocuk bakımı ve ev içi işler genel olarak kadın karakterler üzerinden temsil edilmiştir. Erkek karakter de çalışma hayatı ile birlikte temsil edilmiştir. Bu tür iş bölümü genel olarak, babanın, tüm ailenin ihtiyaçlarını karşıladığı aileler için en uygun durumdur. İncelenen etkinlik kitaplarda da bu tip aileler temsil edilmiştir. Ancak, günümüzde anne ve babanın birlikte çalıştığı ailelerde yer almaktadır. Bu bakımdan, ilgili kitaplarda bu aile tiplerine de yer verilmesi kitapların sosyal gerçeklikle daha uyumlu olmasına katkı sağlayabilir. Modernleşme ile birlikte, ev içi rollerde değişimlerin yaşanmıştır. Bu durum, değişen hayat şartları, ve aile yapıları gereği, aile içindeki görevlerin paylaşımında esneklik olmasını gerektirmektedir. (Aktaş, 1992: 72). Burada ki amaç geleneksel aile ya da modern aile rollerinin tartışmasını yapmak değildir. Eşlerin rol paylaşımı konusunda sorun yaşamamaları için birbirlerinin rollerini değerli görmeleri, bu durumu dile getirmeleri ve iş birliği içerisinde davranabilmeleri gerektiğini (AEP, 2020)[6] ifade etmektedir. Nitekim, kadın ve erkeğin aile içerinde birbirlerine karşı katı kurallar koyması, birbiri üzerine baskı yapmaları, ev işlerinin yahut dışarı işlerinin çekişmeli olarak yapılmasına, eşlerin psikolojik olarak yıpranmasına sebebiyet verebilir. Bu durumda aile içi huzurun bozulmasına zemin hazırlayabilir. Bu sebeple ders kitaplarında aile içerinde esnek iş paylaşımına yönelik etkinliklere de yer verilebilir. Özetle, Toplumsal roller, toplum içerisinde iş bölümü ve düzen sağlar. Düzen ve işbölümü, rol farklılaşması ile birlikte hedefe giden yolda motive edici bir unsurun kuvvetini oluştururlar. (Ertürk, 2010: 39).

---

[5] Bkz: Canım Ablam Hikayesi, İlk Sadakam Hikayesi.

[6] AEP: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının hazırlamış olduğu Aile Eğitim Programının kısaltılmışıdır.

İlgili kitaplarda aile içi iletişim olumlu olarak sergilenmiş, etkinliklerde herhangi bir cinsi aşağılayan ifadelere ya da bir cinsin diğeri üzerine tahakküm kurduğu eylemlere yer verilmemiştir.

MEB Okul Öncesi Öğretmen Etkinlik kitabı metinleri, kadın ve erkeğin ev içi ve ev dışı eylemleri ve bulundukları mekânlar, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelendiğinde, ilgili kitaplar genel olarak toplumsal cinsiyet adaletine duyarlı bir şekilde hazırlanmıştır. Kadın temsiller, ev içi sorumluluklar ile birlikte verildiği gibi aynı zamanda ev dışı sorumluluklar ile de birlikte verilmiştir. Erkek karakterlere yalnızca ev dışı sorumluluklar verilmeyip aynı zamanda ev içi sorumluluklar da verilmiştir. Kadın sosyal hayatın içinde de temsil edilmiştir. Araştırmanın bu bulguları, Çeçen'in (2015) *"Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rolleri"* adlı araştırmasının bulguları ile örtüşmektedir. Yalnızca bir etkinlikte anne karakteri çocukların ihtiyaçları için süper güçlere sahip bir kahraman gibi temsil edilmiştir. [7] Bu bulgunun, modernitenin sunduğu, mükemmeliyetçi anne profilinin yansıması olduğu düşünülmektedir. İlgili kitaplarda aile içi iletişim olumlu olarak sergilenmiş, etkinliklerde herhangi bir cinsi aşağılayan ifadelere ya da bir cinsin diğeri üzerine tahakküm kurduğu eylemlere yer verilmemiştir. İlgili kitaplarda çekirdek aile profiline yer verilmiştir, geniş aile veya tek ebeveynli aile tipi ile ilgili bulgulara rastlanmamıştır. Kültürel kodların çocuklara sunulması ve sosyal gerçeklik açısından çeşitli aile tiplerine ilgili kitaplarda yer verilebilir. MEB kurumlarının incelenen öğretmen etkinlik kitabı, örnek kitap olduğu için DİB kitapları kadar fazla hikayeye yer verilmemiştir. Dolayısıyla da bulgular, DİB kurumu kitaplarına göre daha sınırlı olmuştur.

4.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgulara Ait Sonuçlar

DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursu Etkinlik Kitapları görselleri ve Öğretmen Kılavuz Kitabı metinleri, meslekler özelinde toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bağlamında incelendiğinde genel olarak erkek karakterlerin daha geniş meslek yelpazesinde temsil edildiği, buna karşılık kadınların sınırlı meslek dallarıyla temsil sonucuna ulaşılmıştır. Yetişkin erkek karakterler için, esnaf, şoför, imam, doktor, fırıncı, ayakkabıcı, bahçıvanlık, trafik polisi, işletme sahibi, simitçi, manav, müezzin, işçi, vaiz meslekleri ile temsil edilmişlerdir. Kadın

[7] Annemin Çantası Adlı Etkinlik

karakterler için üç etkinlikte öğretmenlik mesleği, bir etkinlik görselinde televizyon programcılığı veya oyunculuğu, bir etkinlikte insanlaştırılmış hayvanlar üzerinden yöneticilik[8], bir etkinliğin meslek örnekleri içerisinde yer alan ev hanımlığı ile temsil edilmişlerdir. Araştırmanın bu bulguları, Çeçen'in (2015) "*Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rolleri"* ve Kaynak'ın (2017) *"Okul Öncesi Hikâye ve Masal Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rolleri"* adlı çalışmalarında yer alan "Erkeler daha geniş bir meslek yelpazesi sunulurken kadınların meslek temsillerinin sınırlı kaldığı" bulguları ile örtüşmektedir.

Berktay çalışmasında, sadece bir İslam âliminin yorumundan hareketle, İslam'ın kadının ayaklarının üstünde durmasını, ekonomik özgürlüğü için uğraş vermesinin İslam dini tarafından hoş görülmediğini iddiasını ortaya atarak genellemede bulunmuştur (Berktay; 2019; 123-125). İslam'ın temel metinlerinde kadının kamu görevlerinde yer alamayacağı ile ilgili bağlayıcı bir nas yer almamaktadır. İslam'ın genel prensibi işin ehline verilmesidir. Yani liyakat ve ehliyet ilkesidir. (Nisa 4/58; Müslim, İmâre, 16.; İbn Hanbel, I, 7). Kur'an'ı Kerimde, kadın-erkek fark etmeksizin faydalı emeklerin zayi edilmeyeceği ile ilgili ayetler yer almaktadır. (Ali İmran, 3: 195; Nahl, 16: 97). Hz. Peygamber ve sahabe döneminde, kadınların içtihat ettiği, hüküm ve fetva verdikleri, savaşlara katıldıkları (Bilgin: 2014, 131) gibi bilgiler yer almaktadır. Peygamber efendimizin uygulamalarına baktığımız zaman, çarşıda görevlendirdiği zabıta Semra B. Nuhayk, (İbn Abdülber, İstîâb, s. 914; Savaş, 2005; 137) Ticaretle uğraşan peygamber efendimizin eşi Hz. Hatice de bu konu da diğer bir örnektir. (Taslaman, 2019; 38) Peygamberimiz döneminde kadınlar arasında şairlerin, hatiplerin, musiki ile uğraşanların, el sanatları ile uğraşanların olduğu, Hz. Zeynep'in dericilikle uğraştığı (Savaş, 2005; Taslaman, 2019: 38) Kur'an'da yönetici olarak Sebe Melikesinden bahsedildiği, (Neml, 27: 17-30) Hz. Aişe'nin ilim ile ilgilendiği ile ilgili örnekler de mevcuttur. Bu bilgilerden hareketle etkinlik kitaplarında kız çocuklarına model oluşturmaları açısından çeşitli meslek temsillerine yer verilebilir.

MEB Okul Öncesi Öğretmen Etkinlik kitabı metinleri ve etkinlik kitaplarının görsellerinde meslekler, toplumsal cinsiyet bağlamında incelendiğinde, genel olarak her iki cinsinde geniş meslek yelpazesinde temsil edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yetişkin erkek

[8] İki Kraliçe Arı Hikayesi Adlı Etkinlik

karakterler, polis, itfaiyeci, manav, marangoz, bilim insanı, aşçı, postacı, ressam, çiftçi meslekleri ile temsil edilmişlerdir. Kadın karakterler, ev hanımlığı, öğretmen, trafik polisi, doktor, pilot, şoför gibi mesleklerle ile temsil edilmişlerdir. Türkiye de yapılan bir araştırmaya göre, 5-8 yaşlarındaki çocukların bilim insanı deyince akıllarına çoğunlukla erkekler gelmektedir. (Buldu, 2006) Bu bulgudan hareketle denilebilir ki, bu durum ilerde çocukların mesleki ve akademik hayatları ile ilgili planlarını etkileyebilir. Bunun için ilgili kitaplarda kız çocuklarına rol model olması açısından kadın bilim insanlarına da yer verilebilir.

MEB etkinlik kitabında dikkat çeken bir diğer unsur, otobüs kullanan kadın şoföre, erkeksi bir imaj ile görselde yer verilmesidir.[9] Çalışmanın giriş bölümünde ifade edildiği gibi, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının eleştirilerinden biri de "Kadının erkekleştirilmesi" meselesi idi. Erken çocukluk gelişim özellikleri dikkate alındığında, cinsiyete yönelik tutumlarında biyolojik özellikten çok, kıyafet ve roller gibi etmenlerle belirleme davranışı gösterdikleri (Vatandaş, 2011: 32) bilinmektedir. Bu durumda, kadın şoförün, erkeksi bir şekilde temsil edilmesi çocukların cinsiyet şemalarında karışıklığa sebebiyet verebilir. Bu nedenle, ders veya etkinlik kitaplardaki görsellerin kadın ve erkek cinsinin fiziksel, davranış ve kıyafet özelliklerine göre temsil edilmesi gerekmektedir.

4.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgulara Ait Sonuçlar

DİB 4-6 Yaş Grubu Kur'an kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitapları ibadet eden kişilerin kadın ve erkek temsili özelinde incelendiğinde, her iki cinse de ibadet eylemini gerçekleştirirken yer verilmiştir.

Kur'an- Kerim okuma, namaz kılma, abdest alma, dua etme, hac/umre ziyareti, oruç tutma, sadaka/zekat/yardım faaliyetinde yer alma her iki cins özelinde de temsil edilmiştir. Toplu ibadetlere katılımda kadınlar, kermes düzenleme, kandil gecelerinde dua etme, vakit namazını camide eda etme, cuma namazını kılma[10], Kâbe de tavaf yapma, ibadetleriyle temsil edilmiştir. Bireysel ibadetler özelinde kadınlar, dua etme, sadaka verme, vakit namazı kılma, oruç tutma, teyemmüm abdesti alma ibadet ile birlikte temsil edilmişlerdir. Toplu

[9] Bkz: Kalabalık-Tenha adlı etkinlik.

[10] İslam Kolaylık Dinidir Hikayesi adlı etkinlik.

ibadetlere katılımda erkekler, vakit namazını camide eda etme, cuma namazını kılma, Kâbe de tavaf yapma, bayram namazını kılma, ibadetleriyle temsil edilmişlerdir. Bireysel ibadetler özelinde erkekler, dua etme, vakit namazı kılma, oruç tutma, zekat verme, teyemmüm abdesti alma ibadetleri ile temsil edilmişlerdir. Bir etkinliğin metininde Cuma gününün Müslümanlar için özel bir gün olduğu ve o günde camide buluştukları ifadesi kullanılmıştır. Müslümanlar ifadesi kadın ve erkeği içerisine alan çatı bir kavram olmasına karşın ilgili metinin görsellerinde yalnızca erkekler resmedilmiştir.[11] Bir diğer toplu ibadet olan, Bayram namazı için sadece erkek yetişkin karakterler ilgili metin ve görsellerde yer almıştır.[12] Kadın karakterlere bu ibadet için metin ve görsellerde yer verilmemiştir. Bu bulgunun bizim kültürümüzde genellikle Cuma, bayram, cenaze namazı ibadetlerine erkeklerin katılıyor olmasının bir yansıması olduğu düşünülebilir. Araştırmanın bu bulguları, Öztürk'ün (2009) "*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rolleri*"; Yıldız'ın (2013) "*İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Görsellerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*" adlı çalışmaların toplu ibadetlerde kadınların ibadet ederken temsil edilmedikleri veya çok az temsil edildikleri bulguları ile örtüşmektedir.

Çeşitli kültürlerde, toplu yapılan bu ibadetlere kadınların da katıldığı bilinmektedir. Asya ve Afrika'da yer alan ülkelerde adı geçen ibadetlere kadınların da katıldığı, Amerika, Avrupa ülkelerinin bazılarında, camiye ailece gidildiği ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Yılmaz, 2012). Kur'an'ı Kerimde, "Erkek olsun kadın olsun, kim inanmış bir insan olarak dünya ve âhirete yararlı işler yaparsa kesinlikle ona güzel bir hayat yaşatacağız ve böylelerinin ecirlerini de muhakkak surette yapmış olduklarının daha güzeliyle vereceğiz." (Nahl,16: 97) buyurularak gerek ibadette gerekse diğer eylemlerde Rabbimizin bütün insanlara yaptıklarının karşılığını vereceği bildirilmiştir. Peygamber efendimizin uygulamalarına baktığımız zaman, toplu ibadetler olan Cuma namazı, bayram namazı, cenaze namazı gibi toplu yapılan ibadetlerde kadınlara yer vermiştir ve mescide gelmeleri noktasında onları teşvik etmiştir. Hz. Peygamber ve dört halife döneminde beş vakit farz namazlar için kadınların mescide gelerek cemaat ile kıldıklarına dair pek çok rivayete

[11] Günlerin Terazisi Oyunu Adlı Etkinlik

[12] Bayramlaşalım Adlı Etkinlik, Döndüm Kıbleye Adlı Etkinlik, Köyde Bayram Adlı Etkinlik

rastlanmaktadır. (Buhârî, Salât, 2; Buhârî, Mevâkîtü's-salât, 27; Buhârî, Ezân, 162; Müslim, Cum'a, 50; Buhârî, Îdeyn, 15.; Müslim, Cenâiz, 99)

Bizim burada belirtmek istediğimiz husus toplu yapılan ibadetlerin kadınlara veya erkeklere farz olma meselesi değildir o başka bir araştırmanın kapsamına girmektedir. Burada kastettiğimiz husus cemaat ile ibadet hazzından (psikolojik ve sosyolojik) -asr-ı saadet uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda- kadın ve erkek her ikisinin de faydalanmasının dini açıdan hiçbir sakıncasının olmadığını ortaya koymaktır. Amacımız, toplu yapılan ibadetlere kadınların katılmıyor oluşunun ya da genel olarak erkeklerin katılıyor oluşunun dini kodlarla ilgili değil kültürel kodlarla ilgili mesele olduğunu vurgulamaktır. Bu konu ile ilgili, DİB 27 Temmuz 2019 tarihinde, cami hizmetlerinden yararlanmada "Davet Hepimize, Ailece Camiye" sloganıyla cami, çocuk ve aile buluşmaları tertiplemiştir (DİB Faaliyet Raporu 2019, 71-85; Sancar, 2020: 38-44). Bu bilgilerden hareketle -cami adabına riayet edilmesi hususu göz önünde bulundurularak-, toplu yapılan ibadetlerin ailece temsiline ve DİB bu gibi uygulamalarına, etkinlik kitaplarında yer verilebilir.

4.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgulara Ait Sonuçlar

DİB 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Etkinlik Kitapları ve Öğretici Kitaplarında ve MEB Okul Öncesi Eğitim Etkinlik Kitapları ve Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabında Tarihi ve Manevi Karakterler Özelinde Toplumsal Cinsiyet, özelinde incelendiğinde aynı bulgular elde edilmiştir. Her iki kurumun etkinlik kitaplarının metin ve görsellerinde tarihe yön verme ve milli tarih tarihin oluşumuna katkı sunma açısından kadın şahsiyetlere ya ikinci planda yer verilmiş ya da hiç yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır. Etkinliklerde yer aldıklarında ise, bizzat karakterin kendisi olmak yerine ilgili erkek karakterlerin, annesi, dadısı, kızı vb. şekillerde yer almışlardır. Bu bulgudan hareketle, kadınların dünyadaki yeri, katkıları, başarıları, tarihe yön verişteki rolleri görmezden gelinmiştir. Araştırmanın bu bulguları, Alpargu ve Çelik'in (2016) "*Türkiye'de Güncel Tarih Ders Kitaplarında Kadın Tarihinin Yeri*" ve Can'ın (2009) "*Tarih Ders Kitaplarında Kadının Görünen Yüzü"* adlı çalışmaların ders kitaplarında tarih sahnesi içerinde erkeklerin kadınlardan daha fazla yer aldığı, kadınlar yer alsalar dahi ikincil planda satır aralarında onları görmenin mümkün olduğu bulguları ile örtüşmektedir.

DİB etkinlik kitaplarında, sanatçı kodu özelinde iki erkek şahsiyete, bilim/ilim insanları kodu özelinde iki erkek şahsiyete, yer verilmiştir. Dini ve manevi önderler/aileleri kodu özelinde yirmi erkek şahsiyete, devlet büyükleri/şehit/gaziler/aileleri kodu özelinde üç erkek şahsiyete, masallara/fıkralara/destanlara/hikâyelere konu olmuş karakterler özelinde ise, iki erkek şahsiyete yer verilmiştir. Bu şahsiyetler, Nasrettin Hoca, Hacivat ve

Karagöz, Mimar Sinan, Hz. Muhammed Peygamber, Hz. İbrahim ve İsmail Peygamber, Fatih Sultan Mehmet, Piri Reis, Akşemseddin, Evliya Çelebi, M. Akif Ersoy, Abdullah B. Mes'ud, Hz. Bilal, Hz. Zeyd, Hz. Hasan ile Hüseyin, Görmeyen adam [13], Ebu Hureyre, Ebu Talha, Ebu Eyyup el-Ensari, Hz. Eyyüp, Hz. Ali, Medineli Delikanlı, Rafi isimli çocuk sahabi, Hz. Peygamberin, babası, Abdullah, dedesi, Abdulmuttalip, amcası Ebu Talip'dir.MEB etkinlik kitaplarında, sanatçı kodu özelinde, üç erkek şahsiyete, dini ve manevi önderler/aileleri kodu özelinde bir erkek şahsiyete, devlet büyükleri/şehit ve gaziler/aileleri özelinde iki erkek şahsiyete, masallara/fıkralara/destanlara/hikâyelere konu olmuş karakterler özelinde beş erkek şahsiyete yer verilmiştir. Bu şahsiyetler, Barış Manço, M.Kemal Atatürk, Ressam Osman Hamdi Bey, Akşemseddin, Nasrettin Hoca, Hz. Muhammed Peygamber, Fatih Sultan Mehmet, Mimar Sinan, Hacivat ve Karagöz'dür.

DİB kurumunun etkinlik kitaplarında, manevi ve dini önderler/ailesi kodu altında Hz. Muhammed peygamberin annesi, sütannesi, kızı, -ismi belirtilmemekle birlikte- bir kadın sahabeye yer verildiği tespit edilmiştir. Bunlar, peygamber efendimizin annesi, Amine Hatun, sütannesi Halime Hatun, kızı Hz. Fatıma'dır.MEB kitaplarında, devlet büyükleri/şehit ve gaziler/aileleri kodu özelinde ise, sadece

Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'a yer verildiği tespit edilmiştir. Çocukların okudukları kitaplar üzerine yapılan araştırmalar, serüven, icatlar ve ünlü kişilerin hayatlarına çocukların ilgilerinin yüksek olduğu saptamıştır (Alpay, 1984: 73-100; Akt:Yıldız, 2005; 52). Bu araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, iki kurumunda kitaplarında kız çocukları için hemcinsleriyle özdeşim kurabileceği, örnek alabileceği rol model yoksunluğu etkinlik kitaplarında eksiklik olarak görülmektedir. Tarih sahnesi içerinde kadın ve erkek

---

[13] İlgili etkinlikte "görmeyen adam" olarak tarif edilmiştir. Sahabilerden "İbn Ümmü Mektûm (r. a)" olduğu düşünülmektedir.

birlikte boy göstermişlerdir. Türk- İslam Tarihi özelinde bakıldığı zaman yakın ve uzak tarihte anılmaya değer pek çok şahsiyet yer almasına rağmen bu karakterlere ilgili kitaplarda yer verilmemiştir. Araştırmanın bu bulguları, Yıldız'ın (2013:160) "*İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Görsellerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi";* Öztürk'ün (2009: 189) "*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rolleri*" ; Yiğitbaşı ve Sarıçam'ın (2020: 36) *"Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili ve Medya: TRT Çocuk Dergisi Örneği"* adlı çalışmalarının bulguları ile örtüşmektedir.

İslamiyet'in duyurulmasından, yayılmasına kadar kadın ve erkek birlikte hareket etmişler ve birlikte mücadele göstermişlerdir. Kurtuluş savaşı, Çanakkale savaşı gibi tarihe yön veren önemli savaşlarda yine kadın-erkek, genç yaşlı birlikte savunulmaya geçilmiştir. Kadın ve erkek sosyal yaşamda birbirlerinin yardımcıları olmuşlardır. Allah Teâla, Kur'an'ı Kerim'de insanlara gerek erkek profiller üzerinden gerek kadın profiller üzerinden öğüt ve uyarılarda bulunmuştur. (Kasas, 28: 9; Tahrîm, 66: 11; Âl-i İmran,3: /37-42; Tebbet, 111: 4; Ahzab, 33: 37; Nur, 24: 1-20; Hud, 11: 3; Lokman, 31: 12-13; Meryem, 19: 16). Bu bilgilerden hareketle, ders kitaplarında önder şahsiyetlere yer verilirken kadın ve erkek dengeli bir biçimde temsil edilmelidir.

4.1.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgulara Ait Sonuçlar

DİB ve MEB kurumları okul öncesi kitapları, Bireylerde Özdeşleştirilen Nesneler Özelinde Toplumsal Cinsiyet, bağlamında incelendiğinde kadın ve erkelerin, kız ve erkek çocukların cinsiyet kimlikleri özellikleri göz önünde bulundurularak hazırlandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla birlikte temsil edildikleri nesneler farklılaşmıştır.

Kıyafet seçimleri özelinde bakıldığında, kadın karakterler ve kız çocukları genel olarak elbise, yelek, etek, bluz, tshirt, tunik, pantolon, şort/capri, toka, çanta ile temsil edilmişlerdir. Erkek karakterlerin ve oğlan çocuk karakterleri kıyafet seçimleri özelinde incelendiğinde, pantolon, gömlek, kazak, sweat-shırt, şort/capri, yelek, atkı, gözlük ile temsil edilmişlerdir.

Peygamber efendimizin dış görünüş ile ilgili önemle üzerinde durduğu husus, erkeklerin kadınlara benzememesi, kadınların da erkeklere benzememesi gerektiğidir. (Buhârî, Libas: 61;Ebû Dâvûd, Libas:27-28, Tirmizî Edeb:34, İbn Mace, Nikâh:22) Karşı

cinse bilinçli ve iradeli olarak hal, hareket, tavır ve kıyafetiyle benzemeye çalışanlar rivayetlerde kınanmıştır. (Aynî, Umdetü'l-kârî, XXII, 42; Akt: Yalçın,2016: 374) Günümüzde unisex kıyafetlerin üretildiği ve pazarlandığı bilinmektedir. Bu kıyafetler moda ve ticari kaygılar için üretilebildiği gibi cinsiyetsizleştirmeye yönelik ideolojik çabalarında ürünü olabileceği belirtilmektedir. (Yalçın,2016: 375) Bu hususta nebevî öğretiye bakıldığı zaman, incelik ve zarafetin göstergesi olan ipekten giysilerin, altın gibi süs eşyalarının hanımlara ait olduğu ve erkeklerin bu gibi kıyafetlerden kaçındırılması tavsiye edilmektedir. (Tirmizî, Libâs, 1) Bu bilgilerden hareketle, DİB kitapları görsellerinin bu hususa dikkat edilerek hazırlandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak MEB kurumları görsellerinin birinde kadın şoför, erkeksi bir imajla görsellenmiş, bir diğer görselde de kız ve oğlan çocuklarının ayrımı net olarak anlaşılamamaktadır. Bu durum, cinsiyet kimliğinin tam kazanılmadığı erken çocukluk döneminde çocukların cinsiyet şemalarında karışıklığa sebebiyet verebilir. Bu nedenle, ders veya etkinlik kitaplardaki görsellerin kadınsı ve erkeksi özelliklerin dikkate alınarak resmedilmesi gerekmektedir.

Kadın karakterler ve kız çocuk karakterler, saç stili olarak uzun ve orta uzunlukta saç modelleri ile temsil edilmişlerdir. Ayrıca, başörtülü ve başörtüsü olmayan kadın temsillere de yer verilmiştir. Ülkemizde, başörtülü kadınlara kamuda yer verilmemesi ile ilgili ötekileştirici düşüncelerin yansımasını yakın zamana kadar ders kitaplarında görmek mümkündü. Ders kitaplarında başörtülü olarak resmedilen kadınlarda genellikle yaşlı kadınlar üzerinden temsil ediliyordu. Başörtülü olarak genç kadın temsillerine yer verilmiyordu. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 2017 yılından itibaren yeni müfredatın hazırlanması ve beraberinde ders kitaplarında değişikliğe gidilmesi ile birlikte ders kitapları güncellenmiştir. (MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Müfredatta Yenilik ve Değişiklik Çalışmaları Basın Açılamamız, 2017). Bu güncelleme ile birlikte ders kitaplarında genç kadınların ve kamuda görev alan başörtülü kadınlara yer verilmeye başlanmıştır. İlgili kitaplarda, hem başörtülü hem de başörtüsü olmayan kadın temsillere yer verilmesinin toplumsal gerçekliği yansıtması açısından olumlu bir tablo çizdiği düşünülmektedir. Bu bilgilerden hareketle, çocuk ve ders kitaplarında başörtülü ve başörtüsü olamayan kadın görsellerinin dengeli oranda temsil edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Erkek ve oğlan çocuk karakterleri, saç stili olarak hep kısa saç stili ile birlikte temsil edilmiş olup uzun saçlı olarak hiçbir görselde yer almamışlardır. Araştırmanın bu bulguları, Vatandaş'ın (2011) "*Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı*" adlı çalışmasının

toplumsal cinsiyetin davranış ve görünümle ilgili kadın ve erkeklerin görüşlerinin yer aldığı bulgular ile örtüşmektedir. Vatandaşın çalışmasında, "kadınların kadınsı buldukları davranışların ve görünümlerin başında uzun saç %75 oranında, erkeklerin kadınsı buldukları davranış ve görünümlerin başında uzun saç %91 oranında, erkeklerin erkeksi buldukları davranış ve görünümlerin başında kısa saç %96 oranında" yer almaktadır.

DİB kitaplarına oyuncaklar özelinde bakıldığında ise, oğlan çocuk karakterler genel olarak araba, helikopter, top, eğitim nesneleri ile birlikte temsil edilmiştir. Kız çocuk karakterler genel olarak, oyuncak bebek, ip, top, eğitim nesneleri, helikopter ile temsil edilmiştir. Yapılan araştırmalarda, oğlan ve kız çocuklarının farklı oyun deneyimleri olduğu tespit edildiği, erkek ve kadınlar arasında var olan içgüdüsel sezgilerin oyun ve oyuncak seçiminde etkili olduğu bulguları ortaya konulmuştur (Göktaş, 2020: 33; Karaçay, 2013: 2228). Karaçay (2013) "Gerçekten de iki cinsiyet arasında düşünüldüğü kadar fark var mı? Yoksa onlar için seçtikleri oyuncaklarla ebeveynler mi çocuklarını yönlendiriyor?" sorularından hareketle bir literatür taraması ortaya koymuştur. "Texas A&M Üniversitesi'nden Gerianne Alexander ve Melissa Hines, çocuklar ve oyuncak tercihleriyle ilgili çalışmada tamamen sosyal ve bilişsel etkenlerden arındırılmış bir ortamın çocuklar için mümkün olmadığından, çalışmalarını biyolojik olarak insana en yakın olan maymun türü olan "vervet maymunları"nı inceleyerek gerçekleştiriyor. Sonuç olarak, daha önce hiç oyuncak görmemiş vervet maymunlarının tercihi, çocukların oyuncak tercihi ile aynı olduğu gözlemlenmiştir. Daha önce yapılmış olan çalışmalardan hareketle, erkeksi (top ve araba), kadınsı (bebek ve tencere) ve nötr (kitap ve köpek)nesnelerin sunulduğu araştırmada, dişi maymunlar bebekleri seçerken, erkek maymunlar top ve polis arabalarını tercih etmişlerdir, her iki cinste nötr nesnelerle eşit derece de vakit geçirmişlerdir." (Akt: Karaçay, 2013). Dişi maymunun oyuncak bebeği seçmesi annelik içgüdüsüne bağlanmıştır. İnsanların seçimlerinde sadece bilişsel veya hormanal faktörler etkili değildir. Aynı zamanda eğitim, kültür ve çevre de seçimler konusunda önemli etkiye sahiptir. Dolayısıyla, kadınlık ve erkeklik tanımlarını yapmada biyoloji ve kültür sıkı sıkıya ilişkilidir. Bu nedenle, çocukların fıtratlarında getirmiş oldukları özellikler, ebeveynler ve eğitimciler tarafından korunulması gerekmektedir.

MEB, birlikte yer aldıkları nesneler özelinde bakıldığında oğlan çocuk karakter

için, top, helikopter ve eğitim nesneleri ile birlikte ile birlikte temsil edilmiştir. Kız çocuğu karakteri kamyon, araba ve pelüş ayıcık görselleri ile birlikte temsil edilmiştir. Çocukların hayal dünyaları çok geniştir. Oğlan çocuklarının, oyuncak bebek ile oynaması onun kadınsı olacağı anlamını taşımamaktadır. Nitekim oğlan çocuk oyunda, baba veya ağabey rolünü üstlenmiş ve kızıyla iletişimini içeren bir oyunu canlandırıyor olabilir. Dolayısıyla oyunun bağlamına bakmak bu anlamda daha doğru çıkarımlar yapılmasına katkı sağlayabilir. Kavramsal çerçevede belirtildiği gibi, dört yaşından önce, cinsel kimlik gelişimin tam kazanılmamış olduğu dikkate alındığında, karşı cinse ait eşyaları çocuğun kullanmasının, ebeveynler tarafından hemen yadırganmaması gerektiği, ifade edilmektedir. (Yaşar, 2013: 24). Bu konu da bu davranışın sürekli olup olmadığı önemlidir. Böyle bir durumda, çocuklara, kızların ve erkeklerin eşyalarında farklılıkların olduğunun açıklanabileceği belirtilmiştir. Yaşar (2013: 2), bu konuda ani tepki vermenin veya telaş yapmanın çocuğun davranışında ters tepki oluşturabileceğini ifade etmektedir.

MEB VE DİB ilgili kitaplarda, aile katılımı gerektiren performans ve proje ödevlerinin metin ve görsellerinin hiçbirinde bir cinsi aşağılayan ya da ötekileştiren ögelere rastlanmamıştır.

Araştırmanın hipotezlerine bakıldığında;

1) "D.İ.B 4-6 yaş grubu Kur'an kursu etkinlik kitapları ve MEB okul öncesi eğitimi etkinlik kitapları, kadın ve erkeğin ev içi ve ev dışı eylemleri ve bulundukları mekânlar özelinde toplumsal cinsiyet adaleti ile ilgili etkinlikleri içermektedir hipotezi doğrulanmıştır.

2) "DİB 4-6 yaş grubu Kur'an kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitaplarında ve MEB okul öncesi eğitim etkinlik kitapları ve öğretmenler için örnek etkinlik kitabında meslekler özelinde erkekler kadınlara göre daha geniş meslek yelpazesi içerinde sunulmuştur." Hipotezi sadece DİB kitaplarında

   doğrulanmıştır. MEB kitaplarında meslek görsellerinde her iki cinste farklı meslek gruplarıyla birlikte temsil edilmiştir.

3) "DİB 4-6 yaş grubu Kur'an kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitaplarında ibadet eden kişilerin kadın ve erkek temsili özelinde bakıldığında her iki cinsinde

ibadet eylemi ile birlikte temsil edildiği etkinliklere yer verilmiştir" hipotezi doğrulanmıştır. Ancak ilgili kitaplarda, toplu yapılan ibadetlerde erkek karakterler daha çok temsil edilirken, kadın karakterler toplu yapılan ibadetlerde daha az temsil edilmiştir.

4) "DİB 4-6 yaş grubu Kur'an kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitaplarında ve MEB okul öncesi eğitim etkinlik kitapları ve öğretmenler için etkinlik kitabında tarihi ve manevi karakter örnekleri, daha çok erkek karakterler üzerinden verilmiştir" hipotezi her iki kurumun kitapları içinde doğrulanmıştır.

5) "DİB 4-6 yaş grubu Kur'an kursları etkinlik kitapları ve öğretici kitaplarında ve MEB okul öncesi eğitim etkinlik kitapları ve öğretmenler için etkinlik kitaplarında bireylerle özdeşleştirilen nesneler özelinde, kadın ve erkek farklı nesneler ile temsil edilmiştir." Hipotezi her iki kurumun kitapları içinde doğrulanmıştır.

4.2. Öneriler

1. Toplumsal bünye göz önünde bulundurularak, yerli bir toplumsal cinsiyet adaleti eğitimi çerçevesi çizilmeli ve bu konuda uzmanlar tarafından içerik üretilerek geçmişte üretilmiş olan içerikler bu çerçeveye göre güncellenmelidir.

2. Okul Öncesi etkinlik kitaplarında merkezde temel unsur görseldir. Kullanılan görsellerin çocukların gelişimlerine, sosyal gerçeklikle uygun olmasına, kalıp yargılar içermemesine dikkat edilmelidir. Ayrıca görseller kız ve oğlan çocuğu, kadın ve erkek profilleri için fiziksel açıdan ayırt edici nitelikte olmalıdır. Kız ve oğlan çocuklarına kendi cinsiyetlerinin değerli olduğu çeşitli etkinlikler yoluyla anlatılmalıdır.

3. Okul öncesi dönem özellikleri düşünüldüğünde, en önemli etkenlerden olan model alma eğiliminin ön planda olduğu bu dönemde, kız çocuklarının bu ihtiyacını karşılayabilecek profillere araştırmamızın bulguları doğrultusunda iki kurumun etkinlik kitapları da yer vermemiştir. Bu bağlamda ders ve etkinlik kitaplarında tarihe yön veren şahsiyetler çerçevesinde örnek kadın profillere de gerek görsellerde gerekse metinlerde yer verilmelidir.

4. Teknoloji çağında doğmuş olan Z kuşağı ve Alfa kuşağı çocuklarına, etkinlik kitaplarında teknoloji ile ilgili de mesleklere yer verilmesi onların ilgi ve ihtiyaçları düşünüldüğünde olumlu bir model oluşturabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, A. ve Emir, K. (2018). Evlilikte Adalet Ölçeği (AEEÖ): Geçerlik ve

Güvenirlik Çalışması. Fourth Mediterranean International Congress on Social Sciences (MECAS IV). 3-6 September–Podgorica, Montenegro.

Acar Erdol, T. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitim Programının Hazırlanması, Uygulanması ve Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akın, A. ve Fırat, E. (2019). *Toplumsal Cinsiyet Adaleti Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması.* VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 12-13 December–İstanbul.

Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi*, ICOAEF Özel Sayı. 97118.

Aktan, T. ve Sakallı-Uğurlu, N. (2013). Kalıpyargı İçeriği Modeli Sosyal Bağlamsal Bir Yaklaşım: Bağlam İçinde Kalıpyargı İçerikleri (Stereotip içerik modeline bağlamsal bir yaklaşım: Bağlamda stereotip içerikler). *Türk Psikoloji Yazıları,* 16 (31). 15– 35.

Aktaş, C. (1992). *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği.* İstanbul: Beyan Yayınları.

Alpargu, M. ve Çelik, H. (2016). Türkiye'de Güncel Tarih Ders Kitaplarında Kadın Tarihinin Yeri, *International Online Journal of Educational Sciences.* 8. 131-144.

Alpay, M. (1984). Çocuk Yayınları ve Kütüphanesi, *Pedagoji Dergisi,* 2, 73-100.

Altındal, A. (2004). *Türkiye'de Kadın.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Amman, M. T. (2012a). *Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet Sosyal, Bilimsel Yaklaşımlar. Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantı 2122 Mayıs 2011.* Üsküdar Belediyesi Çamlıca Sabahattin Zaim Eğitim ve Kültür Merkezi: İstanbul.

Amman, M. T. (2012b). *Din Sosyolojisi Açısından Toplumsal Cinsiyet Meselesine İlişkin Çözüm Önerileri.* Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 2. (Ed. Kurt ve Tüz). İstanbul: Ensar Yayınları

Apalı, Y. (2011). Sosyolojik Açıdan Kadınlarla İlgili Kalıp Yargılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (26).

Aral, N; Kandır, A; Can Yaşar, M. (2002). *Okul Öncesi Eğitim ve Okul Öncesi Eğitim Programı.* (Geliştirilmiş 2. Baskı) İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Arslan, Z. Ş. (2006). Fıtrat Kavramı Çerçevesinde Eğitimde 'İnsanın Neliği' Sorusu. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Asan Tezer, H. (2010). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması. *Fe Dergi*: Feminist Dergi 2, 65-74.

Atan, M (2015). Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politiktir" Söyleminde Aile. *The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies*. 1 (2).

Avşar, S. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rolleri Bağlamında Tarihsel Rollerini Yitiren Erkekliğin Çöküşü: Küllerinden "Yeni Erkekleğin" Doğuşu, *Kadem Dergi,* 3 (2), 227.

Aydın, M. A. (1989). Aile. *TDV İslam Ansiklopedisi.* C 2; sf. 196-200. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aydın, M. Z. (2015). *Ailede Ahlak Eğitimi.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Aydın, Y. M. (2005). İslam'ın Işığında Kadın, *İslam'ın Işığında Kadın (TDV Kadın Kolları Konferans ve Panelleri: 1996-97).* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aydoğdu. F. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Gelişimi ve Cinsel Eğitim. (Ed.

Şafak Öztürk Aynal). *Çocuk Gelişimi I-II* (2.Kitap). Ankara: Eğiten Kitap.

Balcı, E. Sel, B. (2017). İlkokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Çocuk Edebiyatı Ürünlerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğini Besleyen Düşünme Biçimleri . *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* C 21 S3 sf: 723-740.

Baran, G. (1995). *Ankara'da Bulunan Çocuk Yuvalarında Kalan 7-11 Yaş Grubu Çocuklarda Cinsiyet Rolleri ve Cinsiyet Özellikleri Kalıp yargılarının Gelişimi.* Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Baykal, S. (1988). Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet Rolleri İle İlgili Kalıp Yargılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Berktay, F. G. (2019). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın Hristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. İstanbul: Metis Yayınları.

Bilgin, B. (2014). *İslam'da Kadının Rolü Türkiye'de Kadın*, Ankara: Sinemis Yayınları.

Bilgin, S. (2019). Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Birekul, Mehmet. (2015). Adalet- Eşitlik- Dikotomisi ve Toplumsal Bir Tip/ Cinsiyet Olarak İlk İslam Toplumunda Kadın, *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi,* C 1, s.1.

Bozkurt, N. (2014). Mektep, *TDV İslam Ansiklopedisi,* C 29, sf. 5-6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Buladı, K. (2013). İslam Işığında Ailede Huzurlu Yaşam, İstanbul: Hayat Yayınları.

Buldu, Mehmet. (2006). Young Children's Perceptionsof Scientists: A Preliminary Study. *Eğitim Araştırmaları,* 48. 121 - 132.

Bulut Pedük, Ş. (2016). Cinsel Eğitimde Aileye-Öğretmene Düşen Görevler ve Sık Karşılaşılan Sorular İle Olası Cevap Önerileri, *Erken Çocuklukta Cinsel Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet,* (Ed. Sevcan Yağan Güder), Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Bulut, A. (1998). Çocuklukta Cinsel Eğitim. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, *2* (2), 53-57.

Büyükcoşkun, S. (2012). Kadın İstihdamı ve Toplumsal Sonuçlarının Analizi. Dini ve *Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 2.* (Ed. Kurt ve Tüz). İstanbul: Ensar Yayınları.

Can, S. (2009). Tarih Ders Kitaplarında Kadının Görünen Yüzü, *Uluslararası Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi,* Sakarya-Türkiye, 05-07 Mart 2009, 281-290.

Canan, İ. (1995). İslam'da Çocuk Hakları, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* s. 1.

Çağrıcı, M. (2002). Kur'ân Kursu, *TDV İslam Ansiklopedisi,* C 26, sf. 423-426. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çalışandemir, Fatma v.d. (2008). Çocukların Cinsel Eğitimi: Geçmişten Günümüze Bir Bakış. *Eğitim ve Bilim Dergisi, 33* (150), 26-39.

Çankırı, A. (2018). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Cinsel Eğitimi İle İlgili AnneBaba Görüşlerinin İncelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Çeçen, M. A. (2015). Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rolleri, *Akademik Hayatının 25. Yılında Türkçe Eğitimi Alanının İlk Profesörü Murat Özbay'a Armağan*, (Ed. Duygu Uçgun ve Ahmet Balcı), Ankara: Pegem Yayınları.

Çelik, C. (2010). Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, s. 8, sf. 25-35.

Çelik, Ö (2008). Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet

Rollerinin Benimsenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çınar Köysüren, A. (2013). *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet.* Ankara: Sentez Yayıncılık.

Çubukçu, H. Sivaslıgil, P. (2007). The Concept Of Gender In 7th. Grade Elt Course Books . *Dil Dergisi* , (137) , 7-19

Dalgın. N. (2012). İslam Hukuku Açısından Toplumsal Cinsiyet Meselelerine İlişkin Çözüm Önerileri. (Ed. M. Faruk Bayraktar), *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 2,* İstanbul: Ensar Yayınları.

Demirel, E. (2010). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Deniz, Ü. ve Gözütok, A. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocuk Kitaplarının Cinsel Gelişim ve Cinsel Eğitim Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *10*, 424-431.

DİB. (2013). Buhârî, Salât, 2; Buhârî, Mevâkîtü's-salât, 27; Buhârî, Ezân, 162; Müslim, Cum'a, 50; Buhârî, Îdeyn, 15. *Hadislerle İslam Ansiklopedisi* (.Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 4: sf. 217. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). Buhârî, Tefsîr, (Rûm) 2; Müslim, Kader, 22. *Hadislerle İslam Ansiklopedisi*. (.Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 4: sf. 141. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). Buhârî, Tefsîr, (Tahrim) 2; Müslim, Kader, 22. *Hadislerle İslam Ansiklopedisi*. (.Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 7: sf. 300. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). İbn Hanbel V, 411. *Hadislerle İslam Ansiklopedisi.* (Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 3; 120. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). Beyhakî, Şuâbü'l-îmân, VI, 410. *Hadislerle İslam Ansiklopedisi.* (Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 3: sf. 617. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). Buhârî, Eşribe, 27; Ebû Dâvûd, Hatem 3. *Hadislerle İslam Ansiklopedisi.* (Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 3: sf. 334. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). Buhârî, Nikâh, 81. *Hadislerle İslam Ansiklopedisi.* (Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 7; 305. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). DİB. (2013). Ebû Dâvud, /Taharet, 94. *Hadislerle İslam Ansiklopedisi* (Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 4; 215. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). DİB. (2013). Kudâî, Müsnedü'ş-şihâb, 1/145. *Hadislerle İslam* Ansiklopedsis. (Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 2; 419. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). Ebû Dâvûd, Edeb, 143-144. *Hadislerle İslam* Ansiklopedisi. (Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 3; sf. 617. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). *Hadislerle İslam Ansiklopedisi.* (.Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 7: sf. 486. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). Müslim, Birr, 34. *Hadislerle İslam Ansiklopedisi.* (Ed. Mehmet Emin Özafşar vd.). C 3: sf. 31 Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2013). Müslim, Libâs ve zînet, 36; Ebû Dâvûd, Libâs, 16; Buhârî, Libâs, 35; Ebû Dâvûd, Libâs, 15. *Hadislerle İslam Ansiklopedisi.* (Ed. Mehmet Emin Özafşar vd). C 6; sf. 336. Ankara: Semih Ofset.

DİB. (2014). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir.* C 1; sf. 110. (Heyet: Hayrettin Karaman vd.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

DİB. (2014). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir.* C 1; sf. 321-323. (Heyet: Hayrettin Karaman vd.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

DİB. (2014). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir.* C 5; sf. 97-98. (Heyet: Hayrettin Karaman vd.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

DİB. (2014). *Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu).* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

DİB. (2014). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir.* C 2: sf. 54-57. (Heyet: Hayrettin Karaman vd.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Dodurgalı, A. (2010). *Ailede Din Eğitimi.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Dökmen, Z. (1995). İlkokul Ders Kitaplarının Cinsiyet Rolleri Açısından İncelenmesi. *3P, Psikoloji, Psikiyatri, Psikofarmakoloji Dergisi*. 3, (2) 38-44.

Dumanlı, Duygu (2011). Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı Ve Kadın İmgesinin Kullanımı; Bir İçerik Analizi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi.* 2, s. 132-149.

Dökmen, Z. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Düzgün, Ş. A. (2020). *Dini Anlama Kılavuzu*. Ankara: Otto Yayınları.

Erden, Ş. ve Aydilek Çiftçi, M. (2016). Oyun-Oyuncak ve Toplumsal Cinsiyet. (Ed. Sevcan Yağan Güder), *Erken Çocuklukta Cinsel Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet,* Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Erkilet, A. (2012). Toplumsal Cinsiyet ya da "Tanrıların Elçileri Olarak Erkekler" Sorunu. *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantı 21-22 Mayıs 2011.* Üsküdar Belediyesi Çamlıca Sabahattin Zaim Eğitim ve Kültür Merkezi: İstanbul.

Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* C 19 S 32.

Ertürk, S. (1984). *Eğitimde Program Geliştirme.* Ankara: Yelkentepe Yayınları.

Esen Severge, Y. (1998). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik (İlköğretim ders kitapları üzerinde yapılmış bir içerik çözümlemesi). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Esen, Y. (2013). Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitiminde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığını Geliştirme Amaçlı Bir Çalışma*, Eğitim ve Bilim Dergisi,* 38, 169-175.

Esen, Y. ve Bağlı, M.T. (2002). İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 35,143-154.

Eyüpreisoğlu, B. (2020). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göç Sürecinde "Kadın" *Social Sciences Studies Journal,* 684-692.

Fine, C. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması* (Çev. Kıvanç Tanrıyar). İstanbul: Sel Yayınları.

Gedik, E . (2015). Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırmanın Türkiye'de Kadın Hareketi Üzerindeki Etkisi ve Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kavramı. *Akademik Hassasiyetler.* 2 (4) , 209-228 .

Gelişli, Y. ve Yazıcı, E. (2012). Türkiye'de Uygulanan Okul Öncesi Eğitim Programlarının Tarihsel Süreç İçerisinde Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 29*, 85-93.

Goldman, R. ve Goldman, J. (1982). *Children's Sexual Thinking*, London: Routledge and Kegan Paul Ltd.

Göçeri. N. (2012). Eğitim ve Din Eğitimi Açısından Toplumsal Cinsiyet Meselelerine İlişkin Çözüm Önerileri. *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 2.* (Ed. Kurt ve Tüz). İstanbul: Ensar Yayınları.

Göğüş Tan, M. (2018). *Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin İzlenmesi Projesi Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması.* Ankara: CEİD Yayınları.

Göktaş, Ö. (2020). Çocuk Oyuncaklarındaki Toplumsal Cinsiyet Olgusu. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi.* 2 (1). 29-34.

Gray, J. (2018). *Erkekler Mars'tan Kadınlar Venüs'ten.* (Çev. Gülden Şen). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Gümüş Böke, E. (2017). İslam Hukuku'nda Kıyafet-Örtünme ve Kıyafetler Üzerindeki Resim ve Yazıların Durumu. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. 2 (3). 19-44.

Gümüşoğlu, F. (1996). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik: 1928-1995.* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Gümüşoğlu, F. (2016). *Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet 1928'den Günümüze*. İstanbul: Tarihçi Yayınları.

Gündüz, B. ve Çapri. B. (2013). *Eğitim Psikolojisi*, (Ed. Bülent Gündüz ve Burhan Çapri) Adana: Karahan Kitabevi.

Güneş. Ö (2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Ayrımı (1990-2006) . *Toplum ve Sosyal Hizmet.* C 19, S 2: sf. 81-95.

Güran Yiğitbaşı ve K. Sarıçam, S. (2020). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili ve Medya: TRT Çocuk Dergisi Örneği. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi ,* (35) , 19- 45.

Gürcan, A. (2012). İletişim Sosyolojisinde Cinsiyet. Dini ve *Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 2.* (Ed. Kurt ve Tüz). İstanbul: Ensar Yayınları.

Gürhan, N. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. S. 4

Güzel Oruk, S. (2007). *Toplumsal Cinsiyetin Oluşumunda Psikososyal ve Dinsel Faktörlerin Rolü ve Önemi,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri, İzmir.

Harman, Ö. F. (2015). *Semavi Dinlerde Aile,* Aile Sempozyumu Tebliğler Kitabı. Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları.

Helvacıoğlu- Gümüşoğlu, F. (1994). 1928'den 1994' e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Helvacıoğlu, F. (1996). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik.* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Hökelekli, H. (1993). *TDV İslam Ansiklopedisi,* C 8: sf. 21-24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Hökelekli, H. (1996). *TDV İslam Ansiklopedisi,* C 13: sf. 47-48. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Illich, I. (1996). *Gender,* (Çev. Ahmet Fethi), Ankara: Ayraç Yayınevi.

İnan, S. (2019). Dede Korkut Hikâyelerinde Aile ve İkili İlişkiler, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, s. 17, sf. 251-259.

İslamoğlu, M. (2009). Aile: Vahdetin Çekirdeği, Kur'ani *Hayat Dergisi,* MayısHaziran, (4).

Kafesoğlu, İ. (1984). *Türk Millî Kültürü.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kale, M. ve Özgün, Ö. (2016). Cinsiyet Rolü Gelişimi Ve Bu Gelişimi Etkileyen Faktörler. *Erken Çocuklukta Cinsel Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet,* (Ed. Sevcan Yağan Güder). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Karaca, A. S. (2020*).* Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğrencilerine Uygulanan Değerler Eğitiminin Öğretici Görüşleri Açısından İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Karaçay, B. (2013) Erkek Beyni Kadın Beyni. *Bilim ve Teknik Dergisi.* s. 543. sf. 22-28.

Karakaya, H. (2018). Görünmez Emek ve Ev Kadınları*, Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2* (1),73-94.

Karakuş Öztürk, H. (2017). Mary Wollstonecraft'ın Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi Kitabında Rousseau Eleştirisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi.* 18 (2). 471-485.

Karataş, Z. (2013a). *Ahlak (Törel) Gelişimi*. (Ed: Bülent Gündüz ve Burhan Çapri), *Eğitim Psikolojisi.* Adana: Karahan Kitabevi.

Karataş, Z. (2013b). Cinsel Gelişim ve Eğitim. (Ed: Bülent Gündüz ve Burhan Çapri), *Eğitim Psikolojisi.* Adana: Karahan Kitabevi.

Kaynak, D. (2017). Okul Öncesi Hikâye ve Masal Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rolleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.

Kellen, E. F. (2007). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim üzerine Düşünceler,* (Çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Metis Yayınları.

Kenevir, F. ve Koçak Kurt, Ş. (2016). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Din Temalı Tez Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Dini Araştırmalar Dergisi.* 19 (49), 347-383.

Kesebir, S. Kavzoğlu, S. Üstündağ, M. (2011). Bağlanma ve Psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar.* 3 (2) , 321-342 .

Kırbaşoğlu Kılıç, L. ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Rolleri Üzerine Bir İnceleme. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2*, 129-148.

Kitiş Çınar, E. (2013). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Koçak ve Karaca. (2021). MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. *Ders Kitaplarını Değerlendirme Raporu (Öğretmen Görüşleri) 2021.* (Ed. Mustafa Otrar ve Abdulkerim Taşar). Anakara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Koytak, N. (2012). *Çocuk Yetiştirmede Annelik Rolü.* Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 2. (Ed. Kurt ve Tüz). İstanbul: Ensar Yayınları

Koyuncu Şahin, M, Esen Çoban, A, Korkmaz, A . (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitiği ve Türk Eğitim Sistemindeki Yeri: Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Gözünden. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi* (IBAD) , 3 (2) , 735-752.

Kuru, N. ve Akman, B. (2019). Çocuğu Tanıma ve Değerlendirme Aracı Olarak Pedagojik Dokümantasyon. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi.* 12 (3). 935-949.

Küçük, M. A. (20209. İşlevsellik Bağlamında Türk Mitlerinde "Annelik Olgusu". Milli Folklor Dergisi. 16 (126). 27-39.

Landau, J. M. (2003). Küttâb. *TDV İslam Ansiklopedisi.* C 27 sf. 3-4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Landau, J.M. (2013). Küttâb, *Diyanet İslam Ansiklopedisi.* C 27, 3-4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü,* (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Martı, H. (1998). Kadın Konusunda Rasulullah'a Nisbet Edilen Uydurma Hadisler. *Mehir Üç Aylık İlmî ve Akademik Bülten.* 2, 31-35.

Martı. H. (2019). Toplumsal Cinsiyet Adaleti. *KADEM, İki İnsan Eğitimciler İçin Yardımcı Okuma Metinleri.* İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

MEB (2007a). MEGEP. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi-Gelişim Alanları Modülü, "Bilişsel Gelişim" Bölümü. Ankara.

MEB (2007b). MEGEP. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi-Gelişim Alanları Modülü,* "Cinsel Gelişim" Bölümü. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB. (2006). *36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programı.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB. (2013). *Okul Öncesi Eğitim Programı.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB. (2019). *El Ele Okul Öncesi Eğitime Etkinlik Kitabı 1 Okul Öncesi Eğitim*, Ankara: T.C Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB. (2019). *El Ele Okul Öncesi Eğitime Etkinlik Kitabı 2 Okul Öncesi Eğitim*, Ankara: T.C Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB. (2019). *El Ele Okul Öncesi Eğitime Etkinlik Kitabı 3 Okul Öncesi Eğitim*, Ankara: T.C Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB. (2019). *Öğretmenler İçin Örnek Etkinlik Kitabı Okul Öncesi Eğitim*, Ankara: T.C Milli Eğitim Bakanlığı.

Merter, M. (2012). Celal ve Cemal Dengesi Bağlamında Cinsiyet. *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 2.* (Ed. Kurt ve Tüz). İstanbul: Ensar Yayınları.

Oğuz Rollas, B. (2017). 0-6 Yaş Resimli Çocuk Hikâye Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet İnşası, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Oğuzkan, A. F. (1974). *Eğitim Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumları.

Okumuş, E. (2003). *Toplumsal Değişme ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Okutan, B.B. (2013). Din ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Teorik ve Metodolojik İmkânı: Literatürel Bir Değerlendirme. *Toplum Bilimleri Dergisi.* 7 (13). 7- 24.

Onur, H. ve Koyuncu, B. (2004). Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü Sosyalizasyon sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler. *Toplum ve Bilim, 101,* 31-49.

Oruç. C, Tecim. E, Özyürek. H. (2011). Okul Öncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik ve Çizgi Filmler. *EKEV Akademi Dergisi,* S.48, sf.281-296 Özbudun, S. (1984). *Niçin Feminizm Değil?* . Ankara: Süreç Yayınları

Özbudun, S. (2016). *Kadınlar, İslam, AKP ve Ötesi. Ankara:* Ütopya Yayınevi.

Özdemir, E. ve Balcı Karaboğa, A. (2019). Ortaokul Matematik Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergis*i, 15, 760-781.

Özdemir, M. (2020). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı

Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 11 (1). 323343.

Özdemir, S. ve Çeken, B. (2016). Otomobil Reklamlarında Kadının Cinsel Obje Olarak Kullanımı. *Akdeniz Sanat.* 9 (17) .

Özkan, B. (2009). Okul Öncesi Dönem 5-6 Yaş Çocuklarının Cinsiyet Özelliklerine

İlişkin Kalıpyargılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özkanca, M. (2018). Çocuk Dergilerinde Toplumsal Cinsiyet Rolleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Özsungur, B. (2010). Cinsel Kimlik Gelişimi ve Cinsel Kimlik Bozukluğunda Psikososyal Değişkenler: Gözden Geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 17*, 155169.

Öztürk, E. (2009). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rolleri. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 159-196.

Pehlivan Vargel, P. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi SB Dergisi,* (31). 497521.

Polat, S. (2012). Hz. Peygamber'in Hadisleri Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Meselelerine İlişkin Çözüm Önerileri. *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantı 21-22 Mayıs 2011.* Üsküdar Belediyesi Çamlıca Sabahattin Zaim Eğitim ve Kültür Merkezi: İstanbul.

Rose, O. S. (2018). *Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Nedir?* (Çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Can Yayınları.

Sağlam İ. Yorulmaz B. Kotan F. (2017). *Kur'an Kursları Öğretici Kitabı "1" 4-6 Yaş Grubu,* (Ed. İsmail Sağlam, Bilal Yorulmaz, Fatma Kotan), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Sağlam, İ. (2002). Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *11* (2), 179-186.

Sakin, A. (2016). Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi. (Ed. Gülden Uyanık Balat), *Okul Öncesi Eğitime Giriş,* Ankara: Nobel Yayınları.

Sancar, S. (2011). Erkeklik. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (Ed. Y. Ecevit ve N. Karkıner). 168-191. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Sancar, S. (2020). *Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Din Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Güncelleme Çalışması Projesi Faz 2 (2018-2020 Güncellemesi),* Ankara: CEİD Yayınları.

Sarıçam, İ. (2014). *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı.* Ankara: DİB Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Savaş, R. (2005). İslam'a Göre Kadının Toplumdaki Yeri, *İslam'ın Işığında Kadın (TDV Kadın Kolları Konferans ve Panelleri: 1996-97).* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Sayılan, F. (2012). *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim Olanaklar ve Sınırlar,* Ankara: Dipnot Yayınları.

Selçuk, M. (2005). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler,* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim. Kuramdan Uygulamaya.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Söğüt, F. (2019).Yeni Medya ve Temsil: İnternet Gazeteciliğinde Toplumsal Cinsiyet Kimliklerinin Sunumu. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi.* 31, 212231.

Söylemez, A.S. (2010). Sexism in Language Coursebooks: A Study on Gender Representations in the Visuals of the Primary and Secondary Education English

Coursebooks, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sözer, T. ve Yoleri, S. (2016). Okul Öncesi Çocuğun Temel Özellikleri ve Gereksinimleri, *Okul Öncesi Eğitime Giriş,* (Ed. Gülden Uyanık Balat), Ankara: Nobel Yayınları.

Şahin, H. İ. (2012). Türk Destanlarındaki Aile Algısı Üzerine Bir Değerlendirme, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, s. 33.

Şahin, M ve Gültekin, M. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye*. İstanbul: Sekam Yayınları.

Şefkatli Tuksal, H. (2012). *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri.* Ankara: Otto Yayınları.

Şentürk, M. (2011). Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ı Kerim'e Göre İlk Günah ve Kadın, *Journal of İslamic Research,* C 22, S. 1, sf. 32-43.

Şıvgın, N. ve Deniz, Ü. (2017). Cinsiyet Rolleri Eğitim Etkinliklerinin Anasınıfına Devam Eden 60-72 Aylık Çocukların Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarına Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*, 589-600.

Şişman, N. (2018). *Emanetten Mülke Kadın Beden Siyaset,* İstanbul: İz Yayıncılık.

Tantekin Erden, F. ve Çiftçi, M. A (2016). Okul Öncesi Eğitim Kurumları Okul Öncesi Öğretmeni ve Toplumsal Cinsiyet, (Ed. Sevcan Yağan Güder),*Erken Çocuklukta Cinsel Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet*, Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Tarhan, Nevzat (2019). *Kadın Psikolojisi.* İstanbul: Nesil Yayınları.

Taslaman, C. ve Taslaman, F. (2019). *İslam ve Kadın,* İstanbul: İstanbul Yayınevi.

Taşgın, A. (2020). Gelişim Psikolojisinde Temel Kavramlar. *Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Gelişim Psikolojisi.* (Ed. İsmail Seçer). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

TDV Komisyon. (2013). *İlmihal 2 İslam ve Toplum.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tepetaş, C. ve Gülizar Ş. (2016). Çocuk Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. (Ed. Sevcan Yağan Güder), *Erken Çocuklukta Cinsel Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet*, Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Terzioğlu, Hülya. (2016). Toplumsal Cinsiyet Anlayışına Katkısı Bağlamında Dini Söylemin Etkisi. *Kelam Araştırmaları Dergisi.* C 14, s. 2.

Teyek, Süleyman. (2017). *Dede Korkut Hikâyeleri.* Ankara: Korza Yayıncılık.

Tohıdı, N. ve Toker, İ. (2004). "İslami Feminizm" Tehlikeler ve Ümit Vaad Eden Unsurları. *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C 45 S 2 sf. 279-289.

Toker, İ. (2005). Bir Yapılaşma İlişkisi olarak Kadınlar ve Din. Başkent Kadın Platformu Örnek-Olayı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Toker, İ. (2009). Eşitlik ve Adalet Kavramları Çerçevesinde Müslüman Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Örüntüleri. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 1(1)

Toker, İ. (2012). Toplumsal Cinsiyet ve Din. *Din Sosyolojisi El Kitabı.* (Ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapçıoğlu). Ankara.

Tuncer, M. ve Gezer Şen, B. (2018). Okul Öncesi Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Türkiye'de Yapılan Çalışmalar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5*, 870-882.

Tunç, A. ve Gündoğdu, M. (2013). Eğitim Psikolojisine Giriş, (Ed: Bülent Gündüz ve Burhan Çapri), *Eğitim Psikolojisi.* Adana: Karahan Kitabevi.

Türköne Mualla. (1995). *Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü.* Ankara: Ark

Uyanık Balat, G. (2016). *Okul Öncesi Eğitime Giriş,* (Ed. Gülden Uyanık Balat), Ankara: Nobel Yayınları.

Ünal, C. (1991). *Cinsiyete Bağlı Psikolojik Farklar ve Türk Çocukları Üzerinde Bir Karşılaştırma.* Aile Yazıları. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. sf. 40-48.

Ünelöz, G. (2017). Ödüllü Çocuk Romanlarının Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları Bağlamında İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ünlü Çetin, Ş. (2016). Okul Öncesi Eğitim Programı ile Bütünleştirilmiş Aile Destek Eğitim Rehberi'nde (OBADER) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Vurgusunun Baba Katılımı Özelinde İncelenmesi. *Current Research İn Education, 2*, 61-83.

Vatandaş, C. (2011). Toplumsal Cinsiyet Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 29-56.

Wedud, Muhsin. A. (2005). *Kur'an ve Kadın.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Yağan Güder, S. (2014). *Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarının İncelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yağan Güder, S. (2016). *Erken Çocuklukta Cinsel Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet*, (Ed. Sevcan Yağan Güder), Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Yağan Güder. vd. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocukların İzledikleri Çizgi Filmlerin Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları Açısından İncelenmesi: Niloya Örneği, *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 5*, 95-110.

Yalçın, İ. (2016). İslam Hukukunda Karşı Cinse Benzeme Yasağının Kılık Kıyafetle İlgili Sınırları, *International Journal of Cultural and Social Studies,* C 2, S. 1, sf. 371-377

Yapıcı, A. (2012). *Kimlik, Bilinç ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Din ve Kadın*. Adana: Karahan Yayınları.

Yapıcı, A. (2012). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Din ve Kadın. *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantı 21-22 Mayıs 2011.*

Üsküdar Belediyesi Çamlıca Sabahattin Zaim Eğitim ve Kültür Merkezi: İstanbul.

Yapıcı, A. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın,* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Yaşar, B. (2013). *Kızları Kız Gibi Erkekleri Erkek Gibi Yetiştirmek*, İstanbul: Uğurböceği Yayınları.

Yazar, R. (2020). Kur'an'da Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Eşcinselliğe Sosyolojik Bakış. *Journal of Analytic Divinity International Refereed Journal.* 4 (1) 196213.

Yazır, E. M. H. (2012). *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali* (Sadeleştiren: Mustafa Özel), 1. Baskı, Ayfa Yayıncılık, İstanbul.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, V, Karahisar, Y . (2013). Ulusal Televizyon Kanallarında Görsel İşitsel Obje Olarak Kadın. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi.* C 2; S 2.

Yıldız, M. (2013). İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Görsellerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi. *Dini Araştırmalar Dergisi, 16*, 143-165.

Yılmaz, H. (2012). *Cinsiyet Algısının Müslüman Kadınların Cami Eğitimine Yansıması.* Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 2. (Ed. Kurt ve Tüz). İstanbul: Ensar Yayınları

Yılmazçoban. A. M. (2020). Toplumsal Cinsiyet Anlayışının Türk Toplum Yapısının Değişmesiyle Birlikte Sosyolojik Değerlendirmesi. *Toplumsal Cinsiyet* .(Ed: Mustafa Talas). Ankara: İKSAD Yayınevi.

Yiğitbaşı, G, K ve Sarıçam, Sevim (2020). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili ve Medya: TRT Çocuk Dergisi Örneği. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi,* 35-36.

Yorgancı, F. (2008). İlköğretim Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İnşası. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Yorulmaz, B. (2017). Okul Öncesi Dönem Din Eğitimi ve Tarihsel Süreci. (Ed.

İsmail Sağlam, Bilal Yorulmaz, Fatma Kotan), *Kur'an Kursları Öğretici Kitabı 4-6 Yaş Grubu,* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk Ruh Sağlığı-Çocuğun Kişilik Gelişimi Eğitimi ve Ruhsal Sorunları.* İstanbul: Özgür Yayınları.

Yüksel, M. (2003). *Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri.* İstanbul:

Zembat, R. ve Keleş, R. (2012). Erken Çocuklukta Toplumsal Cinsiyet Değişmezliği Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* (9) 336-359.

Zeyneloğlu, S. (2008). *Ankara'da Hemşirelik Öğrenimi Gören Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları.* Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Programı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.

İnternet Kaynakları

MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Müfredatta Yenilik ve Değişiklik

Çalışmaları Basın Açılaması (2020, 8 Mayıs). Erişim Adresi: http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf 4-6 Yaş Kur'ân Kursları, (2021, 18 Ocak). Erişim Adresi: https://www.diyanethaber.com.tr/aylik-dergi/diyanet-isleribaskanligi-4-6-yas-kur-an-kurslari-h12893.html

Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri İçerik Analizi Yöntemi (2020, 1 Haziran). Erişim Adresi: http://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/125451/mod_resaource/content/0/konu15.1.pdf

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2020, 5 Haziran). Erişim Adresi: https://www.tr.undp.org/%20content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi. (2021, 23 Mayıs) Erişim Adresi: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf

Cinsel Kimlik Gelişimi (2020, 5 Mayıs). Erişim Adresi: https://www.cised.org.tr/sayfa214.html

Cinsiyet (2020, 17 Temmuz). Erişim Adresi: https://sozluk.gov.tr.

Ders Kitaplarında Bir Başka Boyut (2021, 20 Temmuz). Erişim Adresi: http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5810

Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu 2019 (2020, 4 Ağustos). Erişim Adresi: https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202019%20(web).pdf. (Erişim Tarihi: 04.08.2021).

EĞİTİM SEN Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet (2020, 11 Ağustos) Erişim Adresi: https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/derskitaplarinda-toplumsal-cinsiyet-ayrimciligi.pdf

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Karşı Çıkan Dernekler Ne Diyor? (2021, 2 Ağustos). Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47610198

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi ile Yeniden Yazıyoruz (1 Haziran 2020) Erişim Adresi: https://www.britishcouncil.org.tr/sites/default/files/proje_ oykusu-son.pdf

Fıtrat (2021, 26 Temmuz). Erişim Adresi: https://sozluk.gov.tr.

İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. Sosyoloji Lisans Programı

Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları. (2021, 26 Temmuz). Erişim Adresi: http://auzefkitap. istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/toplumsal_cinsiyet_tartismalari.pdf

KADEM Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi (ETCEP)'e İlişkin Değerlendirmemiz (2021, 19 Temmuz). Erişim Adresi: https://kadem.org.tr/degerlendirme-etcep/

KADEM Hakkında (2021, 8 Ağustos). Erişim Adresi: https://kadem.org.tr/kademhakkinda/

Kadın Hareketinde Yeni Bir İvme: Toplumsal Cinsiyet Adaleti (2020, 25 Temmuz). Erişim Adresi: http://turkishpolicy.com/Files/ArticlePDF/anewmomentumgender-justice-in-the-womens-movement-winter-2015-tr.pdf

Kutsal Kitap Online İncil Özeti Tekvin/ 2:7-25; Tekvin, 3:1-24; Romalılar, 4:12-21 (2021, 9 Mayıs). Erişim Adresi: https://www.kutsalkitap.org/online-kutsal-kitap/

MEB Açıklama Yaptı Ama… ETCEP Projesi Bitti Mi? (2020, Temmuz). Erişim Adresi: https://www.yeniakit.com.tr/haber/meb-aciklama-yapti-ama-etcep-projesi-bitti-mi-583085.html

MEB Mevzuat (2021, 12 Mayıs). Erişim Adresi: http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1605.pdf.

Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Bilişim Ağı. (2020, 30 Haziran) Erişim Adresi: https://www.eba.gov.tr/#/anasayfa

Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü (2020, 28 Mayıs). Erişim Adresi: http://tegm.meb.gov.tr/ dosya/okuloncesi/ooproram.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları Kılavuzu (2020, 26 Mayıs). Erişim Adresi: http://ogmprojeler.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/05103659_Toplumsal_Cinsiyet_EYitliYine_DuyarlY_Okul_Standartlar Y_KYlavuzu.pdf

Neden Toplumsal Cinsiyet Adaleti? (2020, 26 Temmuz). Erişim Tarihi: https://kadem.org.tr/neden-toplumsal-cinsiyet-adaleti/

Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü Ders İçerikleri (2021, 21 Ağustos). Erişim Adresi: https://www.okan.edu.tr/uploads/pages/dersicerikleri-3/cge-ders-icerik-25072018.pdf
Resmi Gazete Kanun Hükmünde Kararname (2021, 23 Nisan). Erişim Adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110917-1.htm

Stratejik Plan 2019-2023 Güncellenmiş Versiyon. T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı. (2021, 4 Ağustos). Erişim Adresi: https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle /1/1269 T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Güçlendirilmesi Strateji Belgesi ve

Eylem Planı, 2018-2023 (2020, 28 Mayıs). Erişim Adresi: https://www.ailevecalisma.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-stratejibelgesi-ve-eylem-plani-2018-2023

T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Ulusal Eylem Planı (2008-2013) 2009 Yılı Birleşik Raporu (2020, 6 Haziran). Erişim Adresi: https://www.aileve calisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/izleme-ve-degerlendirmeraporlari/toplumsal-cinsiyet-esitligi-ulusal-eylem-plani-2009-yili-birlesikraporu.pdf

T.C Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2019-2020

Eğitim-Öğretim Yılı Kur'ân Kursları Uygulama Esasları (2020, 28 Mayıs) Erişim Adresi: https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/404?requestUrl=https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/2019-2020%20E%C4%9Fitim%20%C3%96%20%C4%9Fretim%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Kuran%20Kurslar%C4%B1%20Uygulama%20Esaslar%C4%B1.pdf

T.C Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş) (2020, 28 Mayıs). Erişim Adresi: https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20(4-6%20Ya%C5%9F%20Grubu)%202018.pdf

T.C Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Materyaller (2020, 30 Haziran). Erişim Adresi: https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/ kategoriler/ materyaller

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü (2020, 12 Mayıs).

Erişim Adresi: https://www2.diyanet.gov.tr/DiniYay%C4%B1nlarGenelMudurlugu/Sayfalar/Kongre5.aspx

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Sivim Toplum Kuruluşları (2021, 1 Ocak). Erişim Adresi: http://gikap.org/toplumsal-cinsiyet-esitligi-ve-sivim-toplum-kuruluslari

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği-Toplumsal Cinsiyet Adaleti. (2021, 26 Temmuz). Erişim Adresi: https://www.sivilsayfalar.org/sozluk/toplumsal-cinsiyetesitligitoplumsalcinsiyet-adaleti/

Türkiye'de Din (2021, 20 Temmuz). Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_din#:~:text=%C4%B0slam,-Ana%20madde%3A%20T%C3%BCrkiye&text=Optimar'%C4%B1n%202019'da%20yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1,%12%2C5'tur.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı
Uyruğu
Doğum Tarihi ve Yeri
Telefon
Faks
E-mail

ORCİD

Eğitim

Derece	*Mezuniyet Tarihi*
Lisans	
Lise	

İş Deneyimi

Yıl	*Görev*

Yabancı Dil

Yayınlar